

Ο
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΙΜΗΝΙΑΝ.

ΕΤΟΣ Β'.

ΤΟΜΟΣ Β'.

1948

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΤΥΠΟΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΑΔΟΣ.

Υ
λ

Οδδς

Γουξέκ-καλδερία 'Αριθ. 44.

1864.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΙΜΗΝΙΑΝ.

ΕΤΟΣ Β'. — ΤΗ ΙΕ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΑΩΞΑ'. — ΤΕΤΧΟΣ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗΣ

καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων αὐτῶν.

(*Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΟΣΤ'. ΟΗ'. καὶ ΟΘ'.
συνεδριάσει.*)

(*Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε Τεύχος Ε'. καὶ ς'. σελ. 266 κ. ε.*)

ΙΒ'. Περὶ κινήσεων.

Τὸ αὐτεξούσιον ἐν τῷ ὀργανισμῷ πραγματικῶς ἐμφανίζεται, πρῶτον μὲν διὰ τῆς κινήσεως, ἔπειτα καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων, ἃς μέχρι τοῦδε ὡς πρὸς τὴν δεκτικότητα μόνον τῶν ὀργάνων ἐθεωρήσαμεν· ἐξετάσωμεν οὖν πρῶτον τὰς κινήσεις, καὶ δεύτερον τὰς αἰσθήσεις καὶ ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν ἐν ταύταις τῆς ψυχῆς μετοχήν.

Καὶ ἡ μὲν κίνησις νεύροις ἐκτελεῖται, ὡς καὶ ἡ αἴσθησις. Τὰ δὲ νεῦρα ταῦτα ἐπὶ τῶν ἰνῶν τῶν μυῶν τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν ἀσκοῦσιν. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τοῦτο διὰ τῶν αὐτῶν ἀποδεικνύεται ἐλέγχων καὶ πειραμάτων, δι' ὧν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ περὶ τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν λόγου ἀπεδείχθη, ὅτι αἱ αἰσθήσεις διὰ νεύρων ἐκπληροῦνται. Τὴν δὲ νευρικὴν ταύτην ἐνέργειαν ὡς ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν διευθυνομένην, κεντρόφυγα, ὡς εἴρηται, ὠνόμασαν, κατ' ἀντίθεσιν τῆς διευθύσεως τῆς ἐνεργείας τῶν αἰσθητηρίων, ἧτις ἀπὸ τῆς περιφέρειας εἰς τὸ κέντρον χωρεῖ, καὶ κεντροπετῆ ἐκάλεσαν. Πρῶτος ὁ Ἄγγλος Charles Bell ἀπεφάνητο, ὅτι ἡ γνώμη τινῶν φυσιολόγων, δύο εἰδῶν νεῦρα προϋποθέτων, ἐστὶ καὶ ἀνατομικῶς ἐστηριγμένη. Τούτου τοῦ μεγάλου Ἄγγλου παρατηρητοῦ, τοῦ ἐν τῇ νευρολογίᾳ τηληκούτου, οἷος ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ ὁ οὐχ ἦττον

ἐνδοξος ὁμοπάτριος Harvey ἦν, ταῖς ὁδηγίαις ἐπόμενος ὁ διάσημος ἐν τῇ πειραματικῇ φυσιολογίᾳ τῶν Γάλλων Magendie, ἀκρογωνιαίους τῶν πειραμάτων τοῖς θεμελίοις ἐστέρωσε τὴν δόξαν καὶ εἰς πειραματικὸν ἀξίωμα ὑψώσεν, ὅτι δηλονότι αἱ ὀπίσθια μείζονες ρίζαι ἀπάντων τῶν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ νεύρων, αἰτίνες καὶ εἰς γάγγλια ἐξοιδουῦνται, τῆς αἰσθήσεως ἐφορεύουσιν, ἐν ᾧ αἱ ἐμπρόσθια ἐλάσσονες, καὶ γαγγλίων ἀμοιροῦσαι, τῆς κινήσεως προεξάρχουσιν. Ἐπειτα δ' ὁ ὕπατος τῶν Γερμανῶν φυσιολόγων Ἰωάννης ὁ Μύλλερ, καὶ τῶν Ἰταλῶν ὁ κορυφαῖος Panizza δι' ἄλλων νέων πειραμάτων τὸ πρᾶγμα ἐβεβαίωσαν, καὶ τὴν διάκρισιν τῶν νεύρων εἰς αἰσθητήρια καὶ κινητήρια ἀναντιρρήτως ἀποδείξεσιν ἐπεσφράγισαν. Οὐδέποτε δ' ἐπιλαθῆσθαι χρὴ, καὶ αὐτὰς τὰς κινήσεις οὐκ ἀναισθητῶς γίνεσθαι (1). Ἡ δ' ἐν κινήσει αἴσθησις προέρχεται ἐκ τῆς πολλαπλοῦς συναφείας τῶν κινητηρίων νεύρων σὺν τοῖς αἰσθητηρίοις, πανταχοῦ τῆς πορείας αὐτῶν γιγνομένης.

Ἄλλος δὲ τῶν Ἄγγλων φυσιολόγων, τοῦ προτέρου οὐκ ἐλάσσων, ὁ Marshal Hall, καὶ ὁ ἄνω ρηθεὶς Ἰωάννης ὁ Μύλλερ μετὰ πολλὰς καὶ ἐμβριθεῖς ἐρεῦνας ἔθεσαν τὸ ἀξίωμα ὅτι, ὡσπερ ἐν τῷ συστήματι τῶν ἀγγείων, οὕτω καὶ ἐν τῷ τῶν νεύρων, ὑπάρχει ἐν εἶδος κλειστῆς κυκλοφορίας. Παρατηρήθη δὲ περαιτέρω, ὅτι οὐ μόνον ὁ ἐρεθισμὸς αὐτῶν τῶν κινητηρίων νεύρων, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν αἰσθητηρίων ἀπωτέρου τινος τοῦ σώματος μέρος κίνησιν ἐμποιεῖ, ἐν ᾧ τὰ

(1) Brach neber die Bd. d. k. Gef. σελ. 37. Ὁ δὲ W. Arnold ἑτεροῖον, ἢ ὁ Ch. Bell τίθησι τὸ ἀξίωμα, εἰπὼν τὰς ἐμπροσθίους νευρικὰς ἵνας τοῖς μυσὶ, καὶ τὰς ὀπίσθιους τῷ χρωτὶ ἀνάγεσθαι.

τε κινητήρια και αισθητήρια τοῦ μέρους τούτου νεῦρα σώα τυγχάνουσιν ὄντα, ἐνὸς δὲ τούτων ἀποκοπέντος, ἢ ἄλλως βλαβέντος, οὐδεμία διὰ τῆς αἰσθήσεως παρακολουθεῖ κίνησις· ἢ παρατήρησις αὕτη ἐστὶν ἡ βᾶσις τῆς θεωρίας τῆς ἀντανακλάσεως τῶν νευρικών ἐνεργειῶν, ἧς ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις πολλὰ ἤδη ἔλυσε καὶ ἐτι πλείω ὑπόκειται λύσειν φαινόμενα ἐν τε τῇ φυσιολογικῇ καὶ παθολογικῇ καταστάσει τοῦ σώματος. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ ἀντανάκλασις αἰσθητηρίου τινος ἐρεθισμοῦ εἰς τὰ κινητήρια νεῦρα ἐκ τοῦ κέντρου δυνατὴ, ἐν ᾧ ἡ ἐντύπωσις νεύρου τινὸς αἰσθητηρίου ἢ κινητηρίου ἐπὶ θᾶτερον ἀντανακλάσθαι δύναται, τῶν νευρικών ἰνῶν ἀμφοτέρου τοῦ εἶδους ἐν συναφείᾳ ἐκείσε συναγομένων. Οὕτως ἀπὸ τῶν αἰσθητηρίων εἰς τὰ κινητήρια, καὶ τὰνάκαλιν ἀπὸ τούτων εἰς ἐκεῖνα, τὴν ἐντύπωσιν μεταβαίνουσιν ὁρῶμεν, καὶ τὴν ὁδὸν ἐν ταῖς νευρικαῖς νόσοις σπασμὸν φέρουσαν, καὶ τὸν σπασμὸν, ὁδὸν. Κατὰ πόσον δ' ἡ διὰ τοῦ μικροσκοπίου ἀνακαλυφθεῖσα περιφερικὴ ἄκρα τῶν νεύρων ὡς εἰς καμπὴν λήγουσα, εἰς τοῦτο συντρέχει, τοῦτο οὐκ ἐτι ἀκριβῶς ἀπεδείχθη (1). τί δ' ἰδίᾳ ἐν τοῖς νεύροις καὶ ἐν τῷ ἔγκεφάλῳ συμβαίνει, κινήσεως γιγνομένης, τοῦτο τοσοῦτον ἄγνωστον ἐστίν, ὅσον καὶ τὸ ἐν τῇ αἰσθήσει συμβαῖνον. Ἡ ἀμοιβαία σύστασις καὶ διαστολὴ τῶν εὑρεθίστων ἰνῶν τῶν μυόνων, ἢ κατὰ πόλους διάθεσις τῆς πορείας τῶν νεύρων, ὧν ὁ μὲν ἐν τῷ κέντρῳ, ὁ δ' ἐν τῇ περιφερείᾳ ὀρίζεται, ἀναλογίαν τινὰ τῆς νευρικῆς ἐνεργείας πρὸς τὴν μαγνητικὴν καὶ τὴν ἠλεκτρικὴν ὑποδεικνύσιν. Εἰκὼν τις αἰσθήσεως διὰ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων ἐν τῷ κέντρῳ, τῷ κοινῷ αἰσθητηρίῳ, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἔγκεφαλος, ἐντυπύται, ἡ ἐντύπωσις αὕτη τῇ ψυχῇ ἀποκρούσθαι τινὲ τρόπῳ μεταδίδοται καὶ αἰσθανόμεθα οὕτως, ὡς καὶ τὰνάκαλιν ἢ ψυχῇ εἰκόνα ἀντιλήψέως τινος τῷ ἔγκεφάλῳ ἐγκολάπτειν οἷα τ' ἐστὶ, τὸν δ' ἔγκεφαλον διὰ τῶν κινητηρίων νεύρων τὴν ἐντύπωσιν ταύτην ταῖς ἰσὶ τῶν μυόνων ἰδίᾳ τινὲ τρόπῳ ἀποπέμπει, καὶ τὰς μυϊκὰς ἴνας συστέλλεσθαι, καὶ τοὺς ὀστέινους μοχλοὺς κινεῖσθαι, καθ' ἑκάστην προφανῶς ὁρῶμεν· οὕτως ὅταν κατὰ νοῦν συλλάβωμεν ζῳηρῶς τὴν ἰδέαν κινήσεως τινος, εἴτουν ὅταν π. χ. βουληθῶμεν δάκτυλόν τινα κινήσει, εὐθὺς ἐν ἀκαρεῖ ὡς ἐν ἠλεκτρικῇ τινι τοῦ τηλεγράφου μηχανῇ, ἢ ἀντιλήψις αὕτη τοὺς εἰς τὸν δάκτυλον λήγοντας μῦς οὕτως ἢ ἄλλως συσπᾶ κατὰ τὴν βούλησιν, καὶ τοῦτον εἰς τοιάνδε ἢ τοιάνδε κίνησιν φέρει. Ἐντύπωσις δὲ καὶ εἰκόνας λέγοντες,

(1) Langer 48.

οὐδέν τι ἀκριβῶς ἐξηγεῖν ἀξιοῦμεν, μᾶλλον δ' εἰκονικῶς ἐκφράζειν, ὅτι ἐν τῇ κινήσει ὡς καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἐντύπωσις τις ἀναγκαία ἐστίν· ποῖα δὲ τις αὕτη ἢ ἐντύπωσις, καὶ ποῖα ἢ εἰκὼν, τοῦτο ὄλως ἡμῖν ἄγνωστον, καὶ οὐδόλως ταῖς ἡμετέρας αἰσθήσεσι προσιτόν. Ἐκτὸς δὲ τῶν διὰ τῶν μυόνων τῶν τε τῇ βουλήσει ὑποκειμένων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς βουλήσεως ἀνεξαρτήτων, ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τις δι' ἰδίῳ τινὸς καὶ ἀπλουστέρου ἴστού, τοῦ λεγομένου βλεφαροειδοῦς ἐπιθηλίου (epithelium ciliare seu vibratile) γιγνομένη, καὶ ἐν τισὶ περιφερείαις τῆς βλενομεμβράνης μικροσκοπικῶς παρατηρούμενη, ὥσπερ ἐν τοῖς ὡαγωγοῖς, τῇ τραχείᾳ ἀρτηρίᾳ καὶ τῇ ῥινικῇ κοιλίᾳ ἐστὶν ἰδεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς καὶ ἐν παρόδῳ φυσιολογικῶς σκεψόμεθα δὲ περὶ ψυχῆς ἐπὶ τὸ ψυχολογικώτερον.

Αἱ κινήσεις διτταὶ εἰσὶν, αἱ μὲν γὰρ ἐκούσαι, τῆς ψυχῆς ἐνορμώσεως, αἱ δ' ἀκούσαι καὶ αὐτόματοι, τῆς ψυχῆς μὴ συνειδυίας. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν αἱ ἐκούσαι κινήσεις εἰσὶν ἀκραιφνῆς ἐκφρασις τοῦ αὐτεξουσίου τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος· τῶν δ' ἐκουσίων κινήσεων αἱ εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῶν δύναμιν ἀναχθεῖσαι εἰσὶν αἱ πρὸς μόρφωσιν τῆς ἡθρομένης φωνῆς γινόμεναι· ἡ δ' ἡθρομένη φωνὴ ἐστὶν ὁ λόγος ἢ ἡ γλῶσσα· ὁ λόγος ἐστὶ τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μετὰ τῆς ὀρθῆς στάσεως καὶ τῆς χρήσεως τῶν χειρῶν, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἀποτελεῖ, καὶ τὸν λογικὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ἀλόγου ζώου διακρίνει. Ὁ λόγος, ἢ θεία αὕτη ἐπὶ τῆς γῆς ἀπόρροια, ἐστὶν ἡ ἐνεργητικὴ ζῶη τοῦ πνεύματος.

Δεύτερον δ' ἡ ἰδέα τῶν ἀκουσίων κινήσεων ὑποτίθησιν ἐκ πρώτης ὄψεως αὐτόματόν τι· ἀλλ' οὐχ ὄλως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· τὰ γὰρ μεταξὺ τῶν ἀκουσίων καὶ τῶν ἐκουσίων κινήσεων ὅρια, οὐ τοσοῦτον ἀκριβῶς ἐν τῇ φύσει διαχαράττονται, ὅσον ἐν τῇ ἰδέᾳ· ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς ἀναντιρρήτως αὐτομάτοις κινήσεσιν, ἡ ψυχὴ ἐνεργοῦσα ἢ πάσχουσα, θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς ἐπιρροίαν τινα ἀσκεῖν οἷα τ' ἐστὶ. Οὕτω τὸν μέσον ὅρον ἐν ἀμφοτέραις ταῖς κινήσεσιν τηροῦσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Schiller (1) καὶ τῶν φυσιολόγων ὀνομαζόμεναι συμπαθητικαὶ κινήσεις, καὶ αἱ παρὰ τοῦ Fries (2) συγκινήσεις (emotiones), ἐν αἷς ἡ ψυχικὴ καὶ φυσικὴ κατάστασις κατ' ἴσον λόγον συνεργοῦσι. Τοιαῦται δὲ συγκινήσεις εἰσὶν ὁ γέλως, ὁ κλαυθμὸς, ὁ χασμὸς, τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἀναπνοῆς ἀλλοιώσεις τινές, ἰδίᾳ δ' οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας, ἢ ἐρυθρίαισι καὶ ἢ

(1) Anm. und Würde.

(2) Handb der An. 1821.

ὠχρίαισι τοῦ προσώπου, ἢ φυσιολογίαι, τὰ νεύματα, αἱ κινήσεις τῶν ὀφθαλμῶν, οἱ ἀκκισμοί. Αἱ δὲ καθ' ἡμισυ ἐκούσαι κινήσεις τῆ ψυχῆ ἀποδοτέαι, οὕτως ὡς καὶ αἱ ἀμυδραὶ αἰσθήσεις, αἵτινες προξενούσι, συνοδεύουσι καὶ ἀκολουθοῦσιν ἐκείναις.

Ἀξιοπαρατήρητόν ἐστι τὸ φαινόμενον τῆς ἐνεργείας τῆς ἐν τινι ὀργάνῳ προσηλωμένης προσοχῆς. Οὕτως οἱ ὑπογονδριακοὶ νοσοῦσιν ἀληθῶς ἐστὶν ὅτε τὸ τέως εὖ ἔχον αὐτῶν ὄργανον, ὅταν τὸν νοῦν τούτῳ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν, νόσον τινα ὑποπτέουσιν, ἀδιαλείπτως οὐ παύουσι προσέχοντες· οὕτως ὀργάνῳ τινὲ τῷ ἐγκεφάλῳ ἐγγὺς κειμένῳ, π. χ. τῷ ὀφθαλμῷ χρόνον τινὰ τὴν προσοχὴν προσηλοῦντες, πάραυτα τοῦ ἀποτελέσματος τῆς προσηλώσεως ταύτης αἰσθανόμεθα, καὶ τούτου θαμὰ ἐπαναληφθέντος, συμφόρησις τοῦ αἵματος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ φανερά γίνεται καὶ κατὰ τὸ φυσιολογικὸν ῥητόν « ubi stimulus, ibi humorum uberior adfluxus. »

Αἱ κινήσεις τοῦ γέλωτος καὶ τοῦ κλαυθμοῦ εἰσὶν ἄξια σημειώσεως. Καὶ ὁ μὲν γέλως ὡν ψυχολογικῶς μὲν ἐκφρασις ἰλαρᾶς διαθέσεως, φυσιολογικῶς δ' ἀποτέλεσμα τοῦ γαργαλισμοῦ, ἐστὶν εἰσπνοή, τὴν ἐκπνοὴν τάχιον τοῦ φυσικοῦ διαδεχομένη, καὶ ὑπ' ἡχοῦ τινὸς καὶ δονήσεως τοῦ διαφράγματος παρακολουθουμένη. Ὁ δὲ κλαυθμὸς ὡς ἐκφρασις ὀδύνης, ὁ δὲ μὲν ψυχικῆς, ὁ δὲ φυσικῆς, ἐστὶ βαθεῖα εἰσπνοὴ ὑπ' ἐκπνοῆς διακεκομμένης παρακολουθουμένη, καὶ ῥοῆς δακρῶν, ἣτις ὡς κριτικὴ ἐκκένωσις ἐνιότη πώς τὴν ὀδύνην ἀνακουφίζει. Ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ εἰσὶ μάλιστα ἐνεργὰ τὰ πνευμονογαστρικὰ νεῦρα ἢ τὸ δέκατον ζεύγος. Ἡ δὲ τῶν δακρῶν ὑπερβάλλουσα ἐκκρίσις ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν κλώνων τοῦ αὐτοῦ νεύρου τῶν διηκόντων εἰς τὴν καρωτίδα, ὅθεν ἡ ὀφθαλμικὴ παράγεται ἀρτηρία. Ὁ γέλως καὶ ὁ κλαυθμὸς εἰσὶ μάλιστα ἴδια ἀτόμων, ἐλάχιστον ἐχόντων τὸ αὐτεξούσιον, ὥσπερ αἱ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες τὰ πολλὰ εἰώθασιν εἶναι, ἀμφοτέρα δὲ καὶ διὰ συμπαθείας μεταδίδονται. Ἄλλως τε δ' ὅ τε γέλως καὶ ὁ κλαυθμὸς εἰσὶ κινήσεις ἀνωτέρας ψυχικῆς ὀργανώσεως ἰδίαι· ἐπειδὴ τὰ ζῶα οὔτε γελῶσιν οὔτε κλαίουσι, καὶ μόνος ὁ ἄνθρωπος γελᾷ τε καὶ κλαίει. Καὶ τὸ βρέφος δ' αὐτὸ οὐ πρὶν ἢ τὰ ἀντικείμενα διακρίνειν, ἀρχεται τοῦ κλαυθμυρισμοῦ συμπίπτει δὲ τοῦτο τῇ ἔκτῃ ὡς ἐγγιστα ἐβδομάδι τῆς ἐναερίου αὐτοῦ ζωῆς. Ὁ γέλως καὶ ὁ κλαυθμὸς, ὡς ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη, συγγενῆ ὄντα ἐξήρτηνται ἐκ τῆς αὐτῆς φυσικῆς καταστάσεως, παρὰ τισὶ δ' ἀνθρώποις καὶ τὴν αὐτὴν προξενούσι φυσιολογίαν, καὶ ἐν τῷ ὑψίστῳ ἀμφοτέρων βαθμῶ ὁ μὲν τὸν δὲ διαδέχεται. Οὐ-

τω πολλάκις δάκρυα χαρᾶς βλέπομεν καὶ γέλωτος ἀπελπίστας ἀκούομεν.

ΙΓ'. Περὶ τῆς σχέσεως τῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλήψεως πρὸς τὴν ψυχὴν.

Δεῦτε οὖν σκεψόμεθα καὶ περὶ τῶν ἐμφανίσεων τοῦ αὐτεξουσίου τῆς ψυχῆς καὶ ἐν ταῖς ἀντιλήψεσιν, ἰχνηλατοῦντες αὐτάς μέχρι τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν.

Καὶ ἡ μὲν κοιναισθήσις ὑπὸ τὴν ψυχὴν κατὰ τοσοῦτον μόνον διάγει ὑπάρχουσα ὑποτελής, ὅσον διὰ τῆς προσοχῆς καὶ αἱ δι' ἐκείνης ἀμυδραὶ αἰσθήσεις τῇ συνειδήσει, ἔσιν ὅτε, σαφέστερον ἀπεικονίζονται καὶ εἰς ἀντιλήψεις μεταβάλλονται, ἢ ὅτι δι' ἀφαίρεσεως, εἴτουν διὰ τῆς στηριξέως τῆς προσοχῆς ἐπ' ἄλλων ἀντικειμένων, ὀλοτελῶς ἀφανίζονται ἀπὸ τῆς συνειδήσεως. Κατὰ τοσοῦτον οὖν μόνον τὴν πρὸς τὴν εὐθυμίαν καὶ δυσθυμίαν ἐσωτερικὴν διάθεσιν ἡμῶν μεταλάττειν οἷοι τ' ἐσμέν. Ἐπειδὴ ἡ αἰσθήσις τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ ἐστὶν ἴδιον ἀποτέλεσμα τοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ ἐκάστου σώματι γεννωμένου ἢ ἀφαιρουμένου θερμοῦ, καὶ κατὰ συνέπειάν ἐστὶν αἰσθήσις σχετικὴ καὶ μᾶλλον ὑποκειμένη ἢ ἀντικειμένη, καὶ ἐπειδὴ προέρχεται ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς ἰδίας καταστάσεως πρὸς τὴν τοῦ ἀντικειμένου, καὶ συνελόντι φάναι, ἐστὶν αἰσθήσις τῆς διαφορᾶς τοῦ βαθμοῦ τῆς ὑποκειμένης θερμότητος ἀπὸ τῆς ἀντικειμένης, δύναται τις εἰπεῖν (1), ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ ἡ ψυχὴ οὐχ ὄλως πάσχει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργεῖ. Ὁ δὲ τὴν ψυχὴν συγκεινημένος ἢ ἄλλως ἀφρηρημένος, παρορῶν τὴν σύγκρισιν, τὸ θερμὸν ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ οὐδόλως διακρίνει.

Σαφέστερον δ' ἡ τῆς ψυχῆς μετοχὴ ἐν τῇ ἀφῆ φαίνεται. Ὅπως μὲν γὰρ ἦτε τῆς σκληρότητος ἢ τῆς στερεότητος, ἢ τοῦ βάρους τῶν σωμάτων αἰσθανθῶμεν, ἀνάγκη τὴν ἀντίστασιν αὐτῶν τοῖς δακτύλοις δοκιμάσαι, ὅπως δὲ τοῦ σχήματος αὐτῶν ἀψόμεθα, ἀνάγκη τούτων πανταχόθεν ἄψασθαι· ἀμφοτέρα δὲ τῇ ἐκούσῳ τῶν μυόνων κινήσει ἐφικτὰ εἰσὶν, ὥστε ἐνταῦθα κεντροπετῆ ἐνεργεῖαν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων, καὶ κεντρόφυγα ἀντίδρασιν ἐπὶ τῶν κινητηρίων ἐκτελεῖσθαι, οὐδεὶς δὲ οὐ κατανοήσει.

Ταῦτόν δὲ καὶ ἐν τῇ γεύσει συμβαίνει. Καὶ ὡς πρὸς ταύτην, τὸν λαίμαργον καὶ τὸν φιλοπότην ἐστὶν ἰδεῖν, πῶς τὴν γλῶτταν κινεῖ, καὶ τὰ χεῖλη συμπατάσει, καὶ τὸ στόμα σέλου πληροῦται, καὶ τοῦτο προδοσκίδος δίκην προτείνει, ἅμα τι

(1) Hartmann der Geist des Menschen !27.

νοίας, και πέραν του καθ' ἡμᾶς νοητοῦ υψούμεθα. Ὑπάρχουσι δ' ἐν τῷ μεταξὺ και τινα αἰσθητὰ ὄρια, καθ' ἃ συναντῶμεν τοῖς ἀναμφισβητήτως ὑπάρχουσιν διανοητικοῖς αἰσθήμασιν. Ἐπειδὴ οὐδέ-μια ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς γνώσεως ἄγων (ἡ ἀμφιβολία) ὑπ' αἰσθήματος δυσαρσεκείας, και ἡ γνώσις ὑπ' αἰσθήματος εὐαρσεκείας πρακολουθεῖται. Πόθεν δ' οὕτως ὁ ἄγων, πόθεν αὕτη ἡ τάσις προέρχεται, τοῦτ' ἐστὶ τοσοῦτον ἀνεξήγητον, ὅσον και ἡ διπλῆ τοῦ ἀνθρώπου φύσις, και ἐν τούτῳ δ' ὡς και ἐν πλείστοις ἄλλοις, ἀνάγκη ἡμᾶς τοῖς φαινομένοις και ταῖς πρὸς ἄλληλα τούτων σχέσεσιν ἀρκεῖσθαι, τὴν δὲ περαιτέρω τούτων ἐξήγησιν ἐκείνοις πρακλείπειν, οἷτινες ταῖς ἐπιδείξεις μᾶλλον ἢ τῇ ἀληθείᾳ στέργουσι. Δύναται δὲ τῖς τὰ αἰσθήματα ταῦτα ὡς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὁμῆς τῆς πνευματικῆς αὐτοσυντηρήσεως ἐκλαβεῖν· ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα, ὡς και τὸ σῶμα, φιλεῖ τὰ ἀντικείμενα ἐαυτοῦ ἀφομοιοῦν (1).

Ὅτι δὲ τὰ διανοητικὰ ταῦτα αἰσθήματα λίαν λεπτοφυῆ και σχεδὸν ἄδηλα ἐν ταῖς αἰσθηταῖς αὐτῶν ἐνεργείαις, οὐχὶ δὲ και ἀσθενῆ τυγχάνουσιν ὄντα, τοῦτο ἐννοεῖται, ἐπειδὴ αἱ τῆς διανοίας λειτουργίαι ἐμμέσως μόνον ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὴν ὕλην σχέσεις αὐτῶν σὺν τοῖς ὄργανοις συνάπτονται. Δύναται δὲ ἐν ταύτῳ πᾶν ἰσχυρὰ κατὰ τὴν ἐντασιν γίνεσθαι, μάλιστα ὅταν τὸ ἄτομον πνευματικῶς μᾶλλον ζῆ, ἢ ὅταν τὰ αἰσθήματα ταῦτα σὺν ταῖς ὁμαίς, περὶ ὧν κατωτέρω ἡμῖν ὁ λόγος ἔσται, ἀμοιβαίᾳ τῇ σχέσει συνδέονται. Ὁ δ' ὑπατος βαθμὸς τῶν αἰσθημάτων τούτων ἐστὶ τὸ ἠθικὸν και θρησκευτικὸν αἰσθημα, ὅπερ ἐπειδὴ ἐκφράζει ἐλευθέρην τινὰ σχέσιν ὅλης τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὑψηλότερόν τι. Ὄν, τὸν ἀνθρώπον ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ φύσει καταλαμβάνει. Ἀλλ' ἐνταῦθα στῶμεν ἄλλῳ, και θεωρήσωμεν ἐλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν αἰσθημάτων τούτων, ὑπ' ἄλλην ὄψιν, ὡς παθημάτων.

ΙΣΤ'. Περὶ παθημάτων.

Και παθήματα μὲν (*affectus*) ὀνομάζονται τὰ αἰσθήματα, ὅταν, ὡς ἐνίοτε συμβαίνει δι' ἀφρονιδίου τινός και βιαίου παροτρύνσεως, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν διεγείρονται, ὥστε ὅλην τὴν νευρικὴν

ἐνεργεῖαν χρόνον τινὰ καταλαμβάνεσθαι (1). Ὄσο μὲν τὰ αἰσθήματα ταῦτα κατὰ τὴν διαγραφείσαν σειρὰν ἐγγυτέρω τῷ σωματικῷ πόλῳ, τοσοῦτῳ δυσχερέστερον εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν ἀφικνοῦνται. Τὰ διανοητικὰ αἰσθήματα σπανίως εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν διεγείρονται, ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ τῶν νεύρων ἐνεργεῖα αὐτῶν ἀδηλος, ὡς ἀνωτέρω εἶρηται. Ἐπειδὴ δὲ κἀνταῦθα τὸ τῆς εὐαρσεκείας και δυσαρσεκείας ἀποτέλεσμα, ὡς βίσις διακρίσεως ἐκπαλαι ἐδόθη, και τὰ παθήματα εἰς εὐάρεστα και δυσάρεστα διεκρίθησαν, ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν σωματικῶν λειτουργιῶν ἀποτελέσματα αὐτῶν εἰς διεγείρονται και καταβάλλοντα. Ἐξετάσωμεν δὲ ἰδίᾳ ἕκαστον τούτων.

Και τὰ μὲν αἰσθήματα δύναται ζωηρότατα συγκινηθῆναι και εὐαρέστως μὲν τὴν χαρὰν εἰς θελξικάρδιον εὐθυμίαν, δυσαρέστως δὲ τὴν λύπην εἰς σπαραξικάρδιον δυσθυμίαν και μελαγχολίαν διεγείρει. Βλέπομεν δὲ καθ' ἑκάστην ὡς πλείστους τῶν βριθύμων νεωτέρων Σαρδαναπάλων ἐκ τῆς βραστώνης και προσκλήτου ἀμβλύτητος τῶν αἰσθησεῶν ὑπ' ἀνάτου ἀνίας καταλαμβάνεσθαι, και ὑπὸ ματαίων ἀνερίκτων πόθων εἰς ἀπελπίσιαν καταπίπτειν, και ἐνίοτε και αὐτῇ τῇ αὐτοχειρίᾳ τῶν ὑποτιθεμένων ἀφορήτων δεινῶν ἀνοσίως ἀπαλλάττεσθαι.

Ἡ δὲ συμπάθεια δύναται ζωηρῶς συγκινηθῆναι, και εὐαρέστως μὲν ὡς συναίσθησις χαρᾶς, δυσαρεστώως δ' ὡς συμπάθησις ἐμφανισθῆναι, οὕτως ὡστε μᾶλλον τοῦ αὐταισθήματος ἐπικρατεῖν.

Τὸ δ' ἰδανικὸν αἰσθημα γίνεται πάθημα εὐαρέστον μὲν ὡς ἐνθουσιασμὸς, δυσάρεστον δ' ὡς φρικίασις, ὡσπερ οἱ εὐαίσθητοι τῶν ἀνθρώπων καταλαμβάνονται ἐν τῇ ὁράσει τοῦ αἰσχροῦ. Οὕτω περὶ τίνος εὐαισθήτου καλλιτέχνου λέγεται, ὅτι τὰ δυσειδῆ τῆς φαντασίας αὐτοῦ ἐκτρώματα θαμὰ θεωρῶν ἐμάνη.

Τὸ δὲ διανοητικὸν αἰσθημα ἀναβιβάζεται ἐν τοιαύταις περιστάσει εὐαρέστως μὲν ὡς πάλαι παρὰ τῷ Ἀρχιμήδει, ὡς ἐνθουσιασμὸς, σύνολον τὴν νευρικὴν ζωὴν ἀποβόροφον· δυσαρέστως δὲ καταβιβάζεται εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν τῆς ἀπελπίσιος, ἢ τελευταῖον ὁ σκεπτικὸς καταλαμβάνεται, ὅταν οὐδεμία πλέον ἀκτις τῆς ἀληθείας φέγγη ἐν τῇ ζοφερᾷ νυκτὶ τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς. Ὅτι δὲ και ἡ ἠθικὴ διεύθυνσις τοῦ αἰσθήματος τούτου ἐν ἡδονικῷ ἐνθουσιασμῷ ἢ ὀδυνηρᾷ μετανόῳ γίνεται πάθημα, τοῦτο ἔδειξε και δεικνύει ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης καρδιάς.

Ἐναπολείπεται δὲ ἀρθῆσαι ἐν γένει και ἰδίᾳ

(1) Klotz. Erf. S. I. σελ. 164.

τὰς ψυχολογικὰς σχέσεις τοῦ αἰσθήματος και ἐξαιρέτως τὰς τοῦ παθήματος πρὸς τὰς σωματικὰς λειτουργίας. Τὰ περὶ τούτων γενικὰ δύναται ἕκαστός τις βουλόμενος ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων ἐξαγαγεῖν. Τὸ αἰσθημα ἐπενεργεῖ, ὡς ψυχικὴ ἐπίτασις τῆς αἰσθήσεως οὕτως, ὡς και αὐτῇ τῇ αἰσθησις, τὰ μὲν διὰ τῶν νεύρων, ἄτινα τὰ ὄργανα τῆς κοιναίσθησεως ἀποτελοῦσι, τὰ δὲ διὰ τῶν νεύρων, ἄτινα τὰ ὄργανα τῶν αἰσθησεῶν ἀπαρτίζουσι τῶν ὕλη τῆ φαντασία παρεχουσῶν ἐπὶ τοῦ ἀγγειώδους συστήματος τοῦ σὺν ἐκεῖνοις ἀδιασπᾶστως συνδεδεμένου, και διὰ τούτου ἐμμέσως ἐφ' ἑκάστου τῶν ὀργάνων, ἄτινα ἐκ τούτου μορφήν και ζωὴν ἀρύνονται. Τὸ αἰσθημα ὅσο ἐντελέστερον, τοσοῦτῳ ἀσθενέστερον ἐνεργεῖ, ἐν τοῖς παθήμασι δὲ βιαίότατον, και ἐνταῦθα δὲ πάλιν κατὰ τὴν ἄνω διαγραφείσαν διαφορὰν, εὐαρέστον μὲν ὂν τὰς ζωϊκὰς λειτουργίας διεγείρει, δυσάρεστον δὲ ταύτας καταβάλλει.

Ἐν ἐκάστῳ δ' εἶδει αἰσθήματος τὰ φαινόμενα διαφόρως μορφοῦνται και σημαίνονται.

Ἐκ τῶν καταστάσεων τοῦ ἐπιτεταμένου αὐταισθήματος ἔστι μάλιστα ἡ ἐλπίς, ἡ οὐρανία ἐκείνη τοῦ θείου ἀκτις, ἥτις τὰ μέγιστα ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπενεργεῖ. Ἀνατέλλουσα ὀχετεύει ἡρέμα και εὐρύθμως τὸ ρεῦμα τῆς ζωτικότητος δι' ἅπάντων τῶν ὀργάνων και συστημάτων, και πανταχοσε φέρει γαλήνην και ζωηρότητα. Ἔστιν ὅτε δὲ τὸ αἰσθημα τοῦτο ὑπὸ τῆς στυγεράς ἀπογνώσεως βαρέως καταβεβλημένον τινὰ ἐξαπίνης καταλαμβάνον λίαν βιαίως ἐπενεργῆσαι και ῖζητὸν τὴν ζωτικὴν δύναμιν ἐν ἀκαρεῖ ἐξαντλήσαι δύναται.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον και πᾶν εἶδος χαρᾶς τὸ σῶμα ὡφελῆ ἡπίῳ και διαρκεῖ τῇ ἰσχύϊ τὰς λειτουργίας παροτρύνον, και κατ' αὐτὴν τὴν ἐννοιαν και ὁ καλὸς κἀγαθὸς τῶν Γερμανῶν Schiller ἠλήθευσεν, εἰπὼν, ὅτι ἡ ἀρετὴ και πρὸς τὴν ὑγίαν τὰ μέγιστα συντείνει, ἐπειδὴ τὴν διαρκεστέραν χαρὰν διεγείρει. Ὅταν δ' ἡ χαρὰ εἰς ζωηρὸν βαθμὸν ἐπιταθῆ, ἡ στυλιπνότης τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ πρὸς τὸ ψᾶλλειν πηδᾶν και γελεῖν ῥοπή, ἢ ταχεῖα ἀναπνοή, ὁ ἐσπευσμένος και πλήρης σφυγμὸς, ἢ αὐξουσα θερμότης τοῦ σώματος, ὁ αὐξὼν ὀργασμὸς και διαπνοὴ τοῦ δέρματος, ταῦτα πάντα σημαίνουσι τὴν σπουδῆν τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος πρὸς τὴν κεφαλὴν, τὸν θώρακα και ἀλλαχοῦ.

Ἐν δὲ τῇ λύπῃ τοῦναντίον συμβαίνει, μάλιστα εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς, εἰς τὴν ἀπόγνωσιν ἀφιχθείση. Τότε ἡ νευρικὴ ζωὴ κατατρέπει πρὸς τὴν αἰσθησις, ἡ μνήμη και ἡ ἀντίδρασις χαλῶνται

και παραλύονται, ἡ ζωὴ τοῦ αἵματος, τῆς ζωονόμου ἐπιβροίας τῶν νεύρων στερουμένη, δεικνύεται ἐν ἀπάσαις ταῖς λειτουργίαις ἀδρανῆς. Ὅθεν ἡ ἀναπνοὴ βραδεῖα, βαρεῖα και πρὸς κλυθμὸν ἐτοίμη, ὁ βραδὺς και ἀσθενὴς σφυγμὸς, ἡ μειουμένη θερμότης, τὸ ὄχρον ξηρὸν και μαραινόμενον δερμα, ἡ ἐλάττωσις τῆς περισταλτικῆς κινήσεως, τὰ ἀπάσῶν τῶν ἐκκρίσεων και ἀπεκρίσεων φαινόμενα, στάσις τοῦ αἵματος και τὰς ταύτης συνεπειὰς δηλοῦσι. Ἐὰν δὲ τὰ ὀδυνηρὰ αἰσθήματα διάφορα τὴν ποιότητα και τάσιν ὀξεῶσιν, ἀποκαλοῖμεν ἂν ταῦτα σπασμούς ἢ σπαραγμούς τῆς ψυχῆς, οἷτινες μάλιστ' εἰς ἅπαν τὸ νευρικὸν σύστημα ἀντανακλῶνται. Ἐὰν δ' ὡς χρόνια, τὴν τοῦ σώματος βλάστησιν βαθέως καταστρέφουσι και τὸ σῶμα φθίνει.

Παρά τισι δὲ και μάλιστα παρὰ ταῖς γυναῖξιν, ὑπάρχει και κλίσσις τῆς ἡδονικῆς πρὸς τὴν ἀθυμίαν, ἢν ὁ Ideler τὴν ἐν τῷ πάθει μακαριότητα ἀποκαλεῖ, και ἥτις τῇ σχετικῇ τῶν γυναικῶν ὑγείᾳ ἀρμυδία ἐστίν.

Ἐκ τῶν ὀξεῶν παθημάτων τοῦ αὐταισθήματος ὁ τρόμος ἔστι μάλιστ' ἄξιος λόγου. Ὁ τρόμος (ἢ ἡ φρίκη) ὅστις ἐστὶν ἡ ὀξεῖα μορφή τοῦ φόβου, τίθησι τὰ προσβληθέντα ὄργανα, εἰς σπασμῶδη, ἢ τῆς κινητηρίου τοῦ νωτιαίου μυελοῦ ἐπιβροίας αἰφνιδίως ἀναστελλομένης, και εἰς παραλυτικὴν κατάστασιν ὑπ' αἰσίου δὲ τοῦς οἰωνούς, βιαίως ἐπελθούσης τῆς ἀντιδράσεως, ἔστιν ὅτε και ὑπάρχουσαι παραλύσεις ὡς ἐκ θαύματος ἰώνται. Ἐν ὅσο δ' αἱ καταστάσεις αὗται τοῦ σπασμοῦ ἢ τῆς παραλύσεως εἰσι παροδικαὶ και ἐφήμεροι, ὡς φυσιολογικαὶ θεωρητέαι. Σφοδρότερον δ' ἐπενεργουσαι, παθολογικὴν ὑποδύονται μορφήν, διάφορον παρὰ τοῖς διαφόροις ἀνθρώποις οὖσαν.

Ἐκ δὲ τῶν ἀνωτέρου βαθμοῦ παθημάτων εἰσι μάλιστα ὁ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμὸς και ἡ μετάνοια, ἅπερ πολλάκις πρὸς ἄλληλα συμπλέκονται. Και ὁ μὲν θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμὸς, μέτριος μὲν ὢν, διεγείρει τὰς τῆς ζωῆς ἐνεργείας· εἰς ἀνώτερον δὲ βαθμὸν προαχθεῖς, παραλύει, και σὺν τῇ παραλύσει ἕκστασιν ἐμποιεῖ. Ἡ δὲ μετάνοια, ἀνήκουσα εἰς τὰ χρονίως καταβάλλοντα τῆς ψυχῆς παθήματα, ὅσο ὑψηλοτέρα ἢ ἀφορμὴ αὐτῆς ἐστὶ, τοσοῦτῳ βαθύτερον τὴν ῖξιν τῆς ζωῆς ὑποσκάπτει, και τὸν ὑπὸ ταύτης τὴν καρδίαν καταβιβρωσκόμενον ἀνθρώπον, πάσης ἠθικῆς και ψυχικῆς ὑποστηρίξεως στερεῖ, ὡσεὶ τὸν τοιοῦτον, κατὰ τὴν ποιητικὴν ἐκφρασιν τοῦ Hartmann (1), οὐδαμοῦ ποθ' ἡσυχίαν ἄγειν ἢ ἐν τῷ τῆς λήθης βείθρῳ.

(1) Patholog. gener. σελ. 451.

(1) Toelteng. Vers. einer Kritik, III. σελ. 428.

Ἐνθυμισθε, Κύριοι, ὅτι ἐκτὸς τῆς γνώσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος, ἔθηνεν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὰς ὀρέξεις ὡς ψυχικὴν καὶ φυσικὴν τάσιν τῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς. Ἦν δὲ ταύτην ἰδίαν ἐξετάσωμεν, ταχέως εὐρήσομεν, ὅτι, τῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς ἐνείκας οὐσης, καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐκ τοῦ αἰσθήματος παράγεται, οὕτως ὡσπερ ἡ κίνησις ἐκ τῆς αἰσθήσεως· ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος, ἡ κλίσις καὶ ἡ ἀποστροφή, ἐν οἷς πᾶσα ἐπιθυμία περιστρέφεται, εἰσὶν ἀποτελέσματα εὐαρέστου ἢ δυσαρέστου αἰσθήματος. Καὶ ὡσπερ ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι, ἕκαστον τῶν αἰσθημάτων ἐνεργεῖ, οὕτω καὶ ἐν τῷ ὀρέγεσθαι ἕκάστη τῶν ὀρμῶν. Καὶ ὡς πρὸς τὰ αἰσθητάτα τὰ παθήματα ἔχουσι, οὕτω πρὸς τὰς ὀρέξεις τὰ πάθη. Καὶ ὡσπερ ὁ θυμὸς ἐστὶ τὸ σύνολον τῶν αἰσθημάτων καὶ ἐπιθυμιῶν, οὕτω καὶ ἡ συγκίνησις τοῦ θυμοῦ ἐστὶ γενικὴ ἰδέα, ἧς τὰ εἶδη παρίστανται ὡς παθήματα καὶ πάθη.

ΙΖ'. Περὶ ἐνοστίκων ἢ φυσικῶν ὀρμῶν.

Πολλοὶ πολλάκις ἐπεείρασαντο τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἐμφύτους ὀρμὰς ἢ τὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις καλούμενα ἔνστικτα, ἐντελῶς περιγράψαι καὶ κατὰ τινὰς ἀρχὰς διελεῖν· ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα, τὰς τοῦ ἰδελέου προσπαθείας σημειωτέον (1). Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα οὐ καθαρῶς ψυχολογοῦμεν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὴν ψυχὴν φυσιολογοῦμεν, εἶ τὸν τὰς σχέσεις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα ἀνελίσομεν, καὶ οὐδαμῶς περὶ διαίσεων καὶ συστημάτων σκεπτόμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ πραγμάτων, διὸ ἀκολουθοῦντες τῇ ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν διαγραφεῖσθαι ὁδῷ, συνδέομεν τὰς ὀρμὰς ταῖς ἐξ ὧν πηγάζουσι πηγαῖς· αὗται δ' εἰσὶ τὰ αἰσθητάτα. Καὶ οὕτως ἐκ μὲν τοῦ αἰσθήματος πηγάζουσιν εὐρίσκομεν τὴν ὀρμὴν τῆς φιλαυτίας, ἥνπερ ἐν γένει οἱ σύγχρονοι ἡμῶν ἐγωισμὸν ὠνόμασαν. Ἐν τῇ κοιναισθήσει ἐμφανίζεται ἡ ὀρμὴ αὕτη ὡς καθαρὰ σωματικὴ ὀρμὴ τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἥπερ ἕκαστου ὀργανισμοῦ ἰδίαν ἔστι (2). Ἐνταῦθα ἡ ὀρμὴ αὕτη ἐξηθροπίσθη, τὸ αἰσθητὸν τῆς εὐαρεσκείας καὶ δυσαρεσκείας μετεβλήθη εἰς ἀκάθεκτον ἐπιθυμίαν τοῦ εὐαρέστου καὶ ἀδυσώπητον ἀποφυγὴν τοῦ δυσαρέστου. Ἐν ταύτῃ τῇ ἰσχυροτάτῃ ἀπάσων τῶν ὀρμῶν, ἂς ἰδίαν ἀναφέρειν εἰθίσι, ὡνπερ ὀ-

(1) Seelen K. Berl. I. II. 1835-1836. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἀξιολογούμενος ἐστὶν ἡ ἀνάπτυξις τῶν παθῶν πρακτικῶς καὶ ἠθικῶς θεωρουμένων.

(2) Toelteng Kritik.

μῶς τὴν ρίζαν καὶ τὰ φαινόμενα εὐχερῶς ἂν τις ἐκ τῆς οὐσίας ταύτης παραγάγοιεν καὶ ἐξηγήσειεν. Τοιαῦται δ' ἐκ τῆς φιλαυτίας παραγόμενα ὀρμαὶ εἰσὶν ἂν ἡ ὀρμὴ τῆς ἐλευθερίας (1), ἡ ὀρμὴ τῆς φιλαρχίας (2), ἡ ὀρμὴ τῆς κερδοσκοπίας (3), καὶ αἱ παραπλήσια.

Σὺν τῇ συμπαθείᾳ συνδέεται ἡ ὀρμὴ τῆς κοινωνικότητος, ἣτις πάλιν ὑπ' ὅσους πλείους χρωματισμοὺς καὶ ἐμφανίσεις ἐκφράζεται, πρωτίστως δ' ὡς κλίσις καὶ ἀποστροφή· ταύτης δ' ὡς παραφυάδες λογιστέαι ἡ ὀρμὴ τῆς οἰκογενείας (4), ἡ ὀρμὴ τῆς μιμησεως (5), ἡ ὀρμὴ τῆς φιλανθρωπίας (6).

Ἐκ τῶν ἰδανικῶν αἰσθημάτων ἰδανικὴ τις μορφή λαμβάνει τὴν ἀρχὴν, ἣν τινα οὐκ ἀναρμόσως ὀρμὴν τῆς φαντασίας ἀποκαλέσαι τις ἂν (7), τὴν κατὰ τὴν ἑκάστῳ ἰδιόζουσαν παιδείαν καὶ τὰς διαφόρους περιστάσεις χρωματιζομένην. Αὕτη ἡ ὀρμὴ συνεχεστέρα ἐστὶν ἢ ἐκ πρώτης ὄψεως ἂν τις εἰκάσειεν. Πολλοὺς γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὀσημέραι ἄπαντα αὐτῶν τὸν βίον ὄτε μὲν ἐν τούτῳ, ὄτε δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φαντασίας σχεδίῳ ἀκαμάτως καταδαπανῶντας καὶ τῇ ὠθήσει τῆς ὀρμῆς ταύτης ἀκαθέκτως φερομένους ὀρώμεν. Οὕτως ἡ θρησκευτικὴ ὀρμὴ, ὡς ἐκ τῶν εἰκόνων τῆς φαντασίας μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν ἰδεῶν πηγάζουσα, ἐνταῦθα κατατακτέα.

Ἐκ τῶν διανοητικῶν αἰσθημάτων γεννᾶται ἡ ὀρμὴ τῆς ἐξερευνησεως, ἣτις ὡς ὀρμὴ τῆς ἐρεύνης τῆς ἀληθείας κατὰ τὴν φύσιν τῶν ὀρμῶν ἐν γένει συνεπάγει καὶ ἀποστροφήν πρὸς τὴν ἀπάτην καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ εὐαρέσκειαν τοῖς λόγοις καὶ τῇ διαλεκτικῇ, ὡσπερ τοῦτο παρὰ τοῖς ἐρευνηταῖς τῆς ἀληθείας καθ' ἑκάστην ἐστὶν ἰδεῖν. Κακῶς διοικουμένη ἡ ὀρμὴ αὕτη παρασύρει εἰς τὸν σκεπτικισμὸν, τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὴν σχολαστικὴν μικρολογίαν.

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης περιγραφῆς, ἣν τινα βεβαίως διὰ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ ἕκαστος ἐστὶ μᾶλλον ἀναπτύξαι δύναται, καθοράται, ὅτι ἡ διαίρεσις τῶν ὀρμῶν κατὰ τὰ ἀντικείμενα τούτων συνήθης μὲν ἐστίν, οὐδόλως δ' ἀκριβῶς ἐπιστημονικὴ, καὶ ὅτι ταύτας ῥᾶδιον εἰς τὴν

(1) Ideler I, 257, 266.

(2) Ἐν ταύτῳ 275.

(3) Ἐν ταύτῳ 280.

(4) Ideler I, 302.

(5) Ἐν ταύτῳ 293 καὶ ὡς φαινόμενον τοῦ κόσμου ὁ σαρμός.

(6) Ἐν ταύτῳ 316.

(7) Klotz Erf. I, 82.

φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπαναγαγεῖν δυνάμεθα. Οὕτως ἡ φιλοτιμία καὶ φιλοδοξία, εἴτουν ἢ πρὸς τὴν τιμὴν καὶ δόξαν ὀρμή, καὶ ἡ πλεονεξία, εἴτουν ἢ πρὸς τὸ πλεόν ἔχειν ὀρμή, ἀνήκουσι προδήλως τῇ πρώτῃ τῶν ἡμετέρων κατηγοριῶν, ἐπειδὴ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ κτήσις τὸ αὐτᾶίσθημα μᾶλλον παροτρύνουσι, καὶ βεβαίως ὁ δόξης καὶ τιμῆς ἀπολαμβάνων καὶ ὁ πολλὰ κτησάμενος αὐτὸν ἑαυτοῦ ἀνώτερον οἰεῖται.

Διὸ τὴν πολύπλοκον διαίρεσιν τῶν ὀρμῶν, τὴν σύγχυσιν φέρουσαν, σπουδῆ φευκτέον, ὡς ἀνωφελῆ λεπτολογίαν καὶ τὴν ὀργανικὴν ἐνόττητα τοῦ ὅλου καταστρέφουσιν.

ΙΗ'. Περὶ Παθῶν.

Αἱ ὀρμαὶ γίνονται πάθη, ὅταν τῆς διεγέρσεως ἐνδεδεχοῦς καὶ ἐμπαθοῦς γινομένης, ἢ πρὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀντικειμένων τάσεις εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἐπιτείνηται, ὥστε τὸ ὑποκείμενον ἀνευδύτως ἐκ τούτου πάσχειν. ὅθεν πρόδηλος ἦτε συγγένεια καὶ ἡ διαφορὰ τῶν παθῶν ἀπὸ τῶν παθημάτων. Τὰ πάθη πηγάζουσιν ἐκ τῶν παθημάτων, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρώπινος φύσις ἀγαπᾷ μὲν ὅσα ταύτῃ εὐαρέσκειαν χορηγεῖ, μισεῖ δ' ὅσα δυσαρέσκειαν. Ἀμφοτέρω δ' εἰσὶ τοῦ θυμοῦ συγκινήσεις, ἀλλὰ τὰ μὲν παθήματά εἰσι παθητικαὶ συγκινήσεις, τὰ δὲ πάθη καθ' ἑαυτὰ ἐνεργητικὰ. Καὶ ἡ τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν διαφορὰ οὐκ ἐστὶν ἢ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ ἐν τοῖς πάθεσιν ἢ ἀντικειμενότης ἐξ ἰδιομορφότητος οὐδὲ ἡ διαφορὰ τῆς μακρᾶς ἢ βραχείας διαρκείας οὐδένα λόγον διαφορᾶς δίδωσι μεταξὺ πάθους καὶ παθήματος· εἶδομεν γὰρ ἀνωτέρω, ὅτι καὶ χρόνια παθήματα ὑπάρχουσι ὡς π. χ. ἡ θλίψις καὶ ἡ μετάνοια. Ἡ ἐκφρασις «πάθος» ἣτις οὐ πάντῃ ταῖς ἐνεργητικαῖς τῆς ψυχῆς κινήσεσι ἀρμόζειν φαίνεται, ἐπειδὴ ἀπαξ ἐν χρήσει ἐν πᾶσι ταῖς διαλέκτοις ταυτοσήμως ἐλήφθη, μᾶλλον ἀρμόδια ἐστὶν εἰς τὸ παθητικὴν τινα κατὰστασιν σημαίνειν, ἐν ᾗ ἡ ὑποκειμένη ἀρχὴ, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἐμπαθῶς διεγειρομένη, διάκειται (1). Ἐπειδὴ δὲ κἀνταῦθα τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ τὸ ἀποτροπιάζεσθαι ὡς βάσις νομιζέται, καὶ ἐπειδὴ, ὡσπερ τὰ διεγείροντα παθήματα αὐξάνουσι τὴν κίνησιν, τὰ δὲ καταπιέζοντα μειοῦσι ταύτην, οὕτω καὶ τὰ πάθη τὸν αὐτὸν τρόπον διάκεινται, διὸ καὶ τὰ πάθη εἰς διεγείροντα καὶ καταπιέζοντα, τὰ ἄλλως κατὰ τὸν Κάντιον ῥωννύοντα καὶ τήκοντα (rustige

(1) Spinoz's Ethik.

und Schmelzende Leidenschaften) ὀνομαζόμενα, διακριτέα, σὺν τῇ διασολῇ μόνον, τοῦ ὅτι τὰ διεγείροντα πάθη βαθμῶν τινα τῆς ἐντάσεως υπερβάντα, καταπιέζουσι, κατὰ τὸν γενικὸν ἐκεῖνον ὀργανικὸν νόμον, καθ' ὃν πᾶσα ἔντασις μέχρι βαθμοῦ τινος ἐπιτείνεσθαι δύναται, οὐ υπερβληθέντος, ἡ χαύνουσις διαδέχεται, καὶ τὸ αὐτεζούσιον ὑποχωρεῖ.

Ἐκ τῆς παραγωγῆς ἄρα τῶν παθῶν καὶ τῶν παθημάτων τῆς ψυχῆς, ἐξ ἧς τὴν ἀρχὴν ἔλκουσι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν λέξεων ἐν τῇ ἐλληνικῇ φωνῇ τὴν αὐτὴν ρίζαν ἔχόντων, ἐξάγεται, ὅτι αἱ ψυχολογικαὶ διακρίσεις, ἂς τοσαύτας ἐτεγεύσαντο, οὐ τοσοῦτον ἀποτόμως ἐν τῇ φύσει ἂν εὑροῖντο· βαθμῶν δὲ τινα μόνον τὰ παθήματα ἀπὸ τῶν παθῶν ἂν διακρίνουντο. Τοῦτο δὲ πρόδηλον μάλιστα τῷ σκοποῦντι, ὅτι πάθη μὲν εἰσὶν αἱ ἐπιτείνόμεναι ὀρμαὶ, αἱ ὀρμαὶ δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν αἰσθημάτων παράγονται, τὰ δ' αἰσθητάτα ἐπιτείνόμενα γίνονται παθήματα, ἄπασαι δ' αἱ ἐμφανίσεις αὐταὶ ἐκ τῆς μιᾶς ψυχῆς καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἐξήρτηνται. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου φέρε σκοπῶμεν φαινόμενά τινα, ἅπερ τέως ἐν τοῖς παθήμασιν ἐτάττοντο, καὶ ἅπερ μᾶλλον ἐν τοῖς πάθεσιν τάζομεν, καίτοι ἀδιάφορον ἂν εἴη, εἴτις ἐν τούτοις ἢ ἐκείνοις τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα κατέταπτον.

Ἡ φιλαυτία ὡς κατὰ φύσιν ὀρμὴ, σπανίως ὑπὸ τοῦ παθήματος διεγειρομένη, σπανίως ὑπ' ἀντιπάσεως διαρκούς ἐμποδιζομένη, οὐκ εὐχερῶς ὡς πάθος χαρακτηρίζεται. Ἰπάρχουσι ὅμως καί τινες νοσηραὶ καταστάσεις, καθ' ἂς τὰ μὲν διὰ περιδεοῦς μερίμνης ὑπὲρ τοῦ σώματος ὡς ἐν κινδύνῳ δηλητηριάσεως ἢ ἄλλης τινὸς προσβολῆς νομιζομένου, τὰ δ' ὑπ' ὑποψίας ἀδιαλείπτων καταδιωγμῶν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς, ἡ φιλαυτία, μάλιστα ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀποστροφῆς, ὡς πάθος ἐμφανίζεται. Δῆλον δ' ὅτι καὶ ἡ ὀρμὴ τῆς ζωῆς μάλισ' ἐν τοῖς νόσοις ἐν γένει αὐξάνει, ἐν αἷς περὶ ταύτης κίνδυνος ὑπάρχει, ἐκτὸς ἐκείνων τῶν νόσων, ὡς ἐν τῷ τύφῳ καὶ ταῖς τούτῳ παραπλησίαις, καθ' ἂς ἡ συνειδησις σκοτιάζεται, καὶ καθ' ἂς ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀπάθεια κυριεύουσιν.

Ἡ ὀρμὴ τῆς κοινωνικότητός ἐστι πρὸ πάντων ἐν τῇ οἰκονομικῇ τύπῳ τοῦ πάθους — ὁ ἔρως καὶ τὸ μῖσος — ἐμφανίζονται. Καὶ ἐὰν μὲν τὸν ἔρωτα ἐν τοῖς παθήμασιν, ὡς εἶθις, κατατάζωμεν, ἀνάγκη καὶ τὸ μῖσος, ὡς οὐκ εἶθις, ἐνταῦθα κατατάξαι. Καὶ ἐὰν μὲν ὡς κριτήριον τοῦ πάθους, τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀντικειμένου θέωμεν, ἀναμφισβητήτως ὁ ἔρως πάθος ἐστίν. Ἐνοεῖται δ' ὅτι ἐνταῦθα οὔτε περὶ τοῦ σαρκικοῦ ἔρωτος, ὅστις ἰδίαν πρὸς τὸ σῶμα ἀναφέρεται,

οὐκ ἠθέλην ἐμπιστευθῆναι τὴν Ἀκαδημίαν. Ἐφοβείτο μήπως καὶ αὐτοὶ ὑπάρχωσι μεμολυσμένοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς Δύσεως, καὶ ἐπεθύμει λαβεῖν καθηγητὰς διὰ τὴν Ἀκαδημίαν αὐτοῦ παρὰ τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ καὶ κατώρθωσεν ὡς ἐξῆς. Κατὰ τὸ 1681 ἔτος ἀποσεύλας εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβείαν τινα, συγκατεστάτην ἐκ δύο ἐπισήμων ἀτόμων τοῦ Τζιρικόφ καὶ τοῦ Προκοπίου Βοζνίτζιν, ἵνα καταπεισῶσι τὸν Σουλτάνον ὑποσηρίξαι τὴν μεταξύ Ρωσσίας καὶ τοῦ Χάν τῆς Κριμαίας εἰρηνικὴν συνθήκην, ἐνετείλατο αὐτοῖς ἅμα ὅπως αἰτήσωνται παρὰ τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν διδασκάλους διὰ τὴν μέλλουσαν Ἀκαδημίαν. Μετ' ὀλίγον τῆς ἀφίξεως αὐτῶν, ὁ μὲν Τζιρικόφ ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινούπολει, ὁ δὲ Βοζνίτζιν διορισθεὶς πληρεξούσιος ἀπεσταλμένος τοῦ βασιλέως παρὰ τῆ Ἰψ. Πύλη παρεκάλεσε τοὺς Πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἵνα ἀποσεύλωσιν εἰς Μόσχαν ἑλληνας διδασκάλους, δοκίμους τῆ τε ὀρθοδοξίας καὶ τῆ παιδείας. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης Μόσχας Ἰωακείμ ἐνετείλατο τῷ διαμένοντι τότε ἐν Μόσχᾳ ἑλληνι ἱεροδιακόνῳ Μελετίῳ, ἵνα γράψῃ περὶ αὐτοῦ τούτου τῷ Πατριάρχῳ Ἱεροσολύμων Δοσιθέῳ.

Κατὰ ταύτην περίπου τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Προκόπιος Βοζνίτζιν προέτεινε τοῖς Πατριαρχαῖς τὴν ῥηθείσαν παράκλησιν τοῦ βασιλέως, ἀφίκοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Βενετίας δύο ἀδελφοὶ ὁμοίωματες, οἱ ἀείμνηστοι Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος οἱ ἱερομόναχοι, οἱ καλούμενοι Λειχοῦδαι. Σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως αὐτῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἦν ἵνα ἐπισκεφθῶσι τὴν πατρίδα τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ λάβωσι παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἄδειαν τοῦ μετέρχεσθαι αὐτόθι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ἱεροκήρυκος. Οἱ Πατριάρχαι ἰδόντες τὴν τε παιδείαν καὶ τὴν καλὴν αὐτῶν διαγωγήν, προέτειναν αὐτοῖς τὴν εἰς Ρωσίαν ἀπέλευσιν, οἱ δὲ ἄσμενοι παρεδέξαντο τὴν πρότασιν.

Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ ἱστορία τῶν ἀταδέλων Λειχοῦδων, τῶν πρώτων τούτων ἰδρυτῶν τῆς ἐν Μόσχᾳ ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἐν ἣ ἐπὶ 130 ἔτη ἐπεκράτει ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, σπαρθεῖσα ὑπὸ τῶν ῥηθέντων διδασκάλων, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήλθον τοσοῦτοι φωστῆρες τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Λειχοῦδαι οὐ μόνον μετὰ ζήλου ἐδίδαξαν αὐτόθι τὰ ἑλληνικά γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας, καταλιπόντες μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτῶν πολλὰ πολύτιμα συγγράμματα, περὶ διαφόρων ἀντικειμένων πραγματευόμενα, καὶ σωζόμενα ἐν χειρογράφοις εἰς

διαφόρους βιβλιοθήκας τῆς τε Πετροπόλεως καὶ τῆς Μόσχας. Ἡ ῥητορικὴ αὐτῶν ὑπάρχει ἀριστοῦργημα διὰ τὴν ἀσφαλεῖς βάσεις, τὸ πλεῖρον, τοὺς διαφόρους κανόνας καὶ τὰ παραδείγματα αὐτῆς· καὶ ὅμως ἀπορον πῶς τοσοῦτον χρησίμων φανέντων κατ' ἄμφω τῇ Ρωσικῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἐπιλελησμένων τούτων ὁμογενῶν ἡμῶν, οὐδὲ μνεῖα κἄν ἐγένετο περὶ αὐτῶν ἄχρι τῆς σήμερον. Οἱ πόνοι καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἐν τῷ σταδίῳ τῆς φιλολογίας εἰσι κεκαλυμμένοι ὑπὸ τὸν ζόφον τῆς ἀγνοίας, καὶ οὐδὲως ἐξετιμῆθησαν. Μόνος ὁ μακαρίτης Μητροπολίτης Κιαιβίου Εὐγένιος ἐπιτροχάδην περιέγραψε τοὺς πολυτίμους αὐτῶν πόρους ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι Ἱστορικῷ Λεξικῷ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων. Ἡμεῖς δ' ἐνδιατρίψαντες ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν χώραν ταύτην καὶ πρωτίστως σπουδάσαντες νὰ συλλέξωμεν πληροφορίας περὶ τῶν κατὰ καιροὺς διαπρεψάντων καὶ ὠφελησάντων τὴν Ρωσικὴν ἐκκλησίαν ὁμογενῶν ἡμῶν, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, πρὸ πάντων ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ δόσιου Μαξίμου διαπρέψαντος ἐν Μόσχᾳ κατὰ τὸν 17. αἰῶνα, καὶ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀδελφῶν Λειχοῦδων. Προτιθέμενοι δὲ ἤδη περιγράψαι τὸ ἐφ' ἡμῖν τοὺς πόρους καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀδελφῶν Λειχοῦδων ἐν τῇ Ρωσικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ καταδειξάμεν τίνι τρόπῳ ἐρρητόρευον καὶ ἐδίδασκον τὴν ῥητορικὴν τέχνην ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μόσχας οἱ τοῦ Παταύτου σπουδασταὶ τῆς 12. ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὁποία ἦτον ἡ τάσις τῆς θεωρίας τῆς φιλολογίας ἐν τῇ σχολῇ αὐτῶν, θέλομεν ἐκθέσει προηγουμένως πληροφορίας τινὰς περὶ τοῦ βίου αὐτῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων καὶ ἰδίως τῆς ῥητορικῆς, πεποηθότες, ὅτι προσφέρομεν φῶρον εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν μακαρίαν μνήμην τῶν ἐπιλελησμένων τούτων ὁμογενῶν, ἐνώπιον τοιοῦτου σεμνοῦ καὶ σοφοῦ Συλλόγου.

Οἱ αὐτάδελφοι Λειχοῦδαι, καταγόμενοι ἐξ ἀρχαίου ἡγεμονικοῦ οἴκου τοῦ Βυζαντίου, ἔσχον προγόνους ἡγεμόνας, ζήσαντας ἐν Κωνσταντινούπολει μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς, οἵτινες ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1041), Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ, Ἰσαὰκ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἄλλων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ὑπῆρξαν τὰ πρώτιστα μέλη τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει Γερουσίας.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ χρονογράφου Ζωναρᾶ, εἰς τῶν ἡγεμόνων Λειχοῦδων, Κωνσταντίνος ὁνομαζόμενος, ἐνυμφεῖθη Καλλιαν τὴν θυγατέρα τοῦ Μονομάχου καὶ ἐγγονὴν Ρωμανοῦ τοῦ Γ',

λαβῶν παρὰ τοῦ Μονομάχου ὡς προῖκα τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βουλγαρίας. Μὴ δυνήθεις, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, ἵνα γένηται διάδοχος τοῦ θρόνου, προσελήθη εἰς πρωτεύουσαν ὑπὸ τοῦ βασιλεύοντος Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ, παραδούς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βουλγαρίας τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ Ἐμμωνοῦ καὶ Θεοδώρῳ, κατὰ δὲ τὴν διεγερθεῖσαν γάσιν μεταξύ Ἰσαὰκ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ, μεσιτεύσας εἰρήνευσεν αὐτούς. Ἀποθανούσης δὲ τῆς συζύγου αὐτοῦ Καλλιᾶς, ἀνηγορεύθη ὁ ῥηθεις Κωνσταντίνος ὁ Λειχοῦδης Πατριάρχης Οἰκουμενικός, ὡς μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ Κουροπαλάτης, διοικήσας τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ 1059 μέχρι τοῦ 1064 ἔτους.

Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Βουλγαρίας οἱ ἀπόγονοι τοῦ Λειχοῦδου μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν· τῷ δὲ 1453 ἔτει μετώκησαν εἰς τινὰ τῶν Κυκλάδων νήσων, ἐν ἣ καταπιεζόμενοι κατέφυγον εἰς τὴν νήσον Κεφαλληνίαν, τῆς ὁποίας ὁ Δούξ Νικηφόρος, μετὰ μεγίστης τιμῆς ὑπεδέξατο, χορηγήσας αὐτοῖς ὀλόκληρον χωρίον ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἕτερον ἐν Κεφαλληνίᾳ. Ἐνταῦθα παρὰ τινος τῶν ἡγεμόνων Λειχοῦδων, Μάρκου καλουμένου, ἐγενήθησαν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος Ἰωάννης (τῆ 30 Μαρτίου 1633) καὶ Σπυρίδων (τῷ 1652 ἔτει), οἱ μετονομασθέντες μετὰ ταῦτα ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος. Ἐξεπαιδεύθησαν δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ νέοι Λειχοῦδαι παρὰ τινι ἱερεῖ τῆς Κεφαλληνίας, καὶ ἔπειτα ἐν Βενετίᾳ, σπουδάσαντες τὴν Θεολογίαν καὶ τὴν Φιλοσοφίαν παρὰ τῷ σοφῷ Γερασίμῳ τῷ Βλάχῳ, τῷ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας γενομένῳ (1). Ἀκολούθως ἐπὶ 9 ἔτη ἐσπούδασαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Παταύτου, ἐν ἣ ἤκουσαν μαθήματα παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἀρσενίου τοῦ Καλλοῦδου, καὶ ἔνθα ἔτυχον διδακτορικῶν διπλωμάτων. Ἐπιστρέψαντες δ' εἰς Κεφαλληνίαν τῷ 1670 ἔτει ἐχειροτονήθησαν ἱερεῖς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας Γερασίου. Μετ' ὀλίγον, χηρέσαντα τὸν Ἰωάννην καὶ γενόμενον μοναχόν, μετονομασθέντα δὲ Ἰωαννίκιον, ὁ μὲν Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Παρθένιος, πληροφορηθεὶς περὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, διαφημισθεῖς πανταχοῦ, διώρισεν ἴδιον αὐτοῦ ἐπίτροπον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κεφαλληνίας, ὁ δὲ Μητροπολίτης Κεφαλληνίας Παρθένιος ἐνεπίστρεψεν αὐτῷ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν σχολείων Ληξουρίου καὶ Ἀργοσολίου. Ὁ δὲ Σπυρίδων πρότερον

(1) Τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῦ Γερασίου Βλάχου σώζονται ἐν χειρογράφοις ἐν τῇ βιβλιοθ. τῆς Μόσχας Ἐκκλ. Ἀκαδ. ὑπ' ἀριθ. 276, 298 καὶ 303.

ἔτι γενόμενος μοναχὸς καὶ μετονομασθεὶς Σωφρόνιος, διωρίσθη ἐπίσης σχολάρχης τῆς ἐν τῇ πόλει τοῦ ἁγίου Γεωργίου σχολῆς, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Βαρθολομαίου, ἦλθεν αὐτόσε, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἑδρας ἐδίδασκε τὴν φιλοσοφίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἱεροῦ ἀμβωνος ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἔνεκα τοῦ ἐπισυμβάντος αὐτόθι λιμοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην καὶ μεταβῆ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ἔνθα ἐπὶ τετραετίαν μετὰ ζήλου μετήρξατο τὸν διδασκαλὸν καὶ τὸν ἱεροκήρυκα. Τῷ δὲ 1680 ἔτει ἐπιστρέψας εἰς Κεφαλληνίαν διέτριψεν αὐτόθι δύο ἔτη, διδασκῶν καὶ κηρύττων. Τελευταίον κατὰ Μάρτιον τοῦ 1683 ἔτους ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ κατέπλευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπιβάντες βενετικῶν τινος πλοίου (Draconvolante), ἔνθα δοκιμασθέντες τὴν τε διδασκαλίαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν, παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ ἐναρέτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου τοῦ καλουμένου Μουσελίμη, ἀνδρὸς καρδίαν καὶ ψυχὴν καὶ παιδείαν ἔχοντος ἑλληνικὴν, καὶ φρόνημα γενναῖον καὶ πλήρες ὀρθοδόξου θεοσεβείας, ἔλαβον τὴν ἄδειαν παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν διαστήματι πέντε μηνῶν πολλάκις ἐδίδασαν εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ τε Πατριάρχου, τῆς ἱεράς Συνόδου καὶ τῶν Ἀρχόντων.

Κατὰ ταύτην περίπου τὴν ἐποχὴν ἐγένετο καὶ ἡ τοῦ πρέσβεως τοῦ βασιλέως τῶν Ρώσων Βοζνίτζιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως περὶ ἀποστολῆς πεπαιδευμένων ἱερῶν Ἑλλήνων εἰς Ρωσίαν πρότασις, τὴν ὁποίαν εὐχαρίστως παραδεξάμενοι οἱ αὐτάδελφοι Λειχοῦδαι, ὡς εἴπομεν, ἐγκατέλειψαν τὴν Κωνσταντινούπολιν τῆ 3 Ἰουλίου 1683, λαβόντες καὶ γράμματα συστατικά παρὰ πάντων τῶν Πατριαρχῶν, μαρτυροῦντα περὶ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῶν καὶ τῆς παιδείας. Φθάσαντες δὲ εἰς Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν διέμειναν αὐτόθι 9 μῆνας ἔνεκα τοῦ τότε μεταξύ Ἀφρικῶν καὶ Τούρκων πολέμου, τοῦ ὁποίου συμμετέσχον καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Κριμαίας καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Βεζύρης Καρὰ-Μουσαφᾶς ἠττήθη ὑπὸ τὴν Βιέννην, ἐπέστρεψεν εἰς Βλαχίαν καὶ ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης Σερβάνος Καντακουζηνὸς, ὅστις ὑπέδέξατο τοὺς Λειχοῦδας φιλοφρόνως, ἀποδοὺς αὐτοῖς τὴν ὀφειλομένην τιμὴν, καὶ κατὰ παράκλησιν τοῦ ὁποίου οἱ Λειχοῦδαι ἐκήρυττον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ καθ' ὅλην τὴν Τεσσαρακοστὴν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐκείθεν ἀπῆλθον εἰς Τρανσυλβανίαν, λαβόντες παρὰ τοῦ Σερβάνου καὶ συστατικά γράμ-

ματα πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Τρανσυλθανίας Μιχαήλ, ἔνθα διέτριψαν τρεῖς μῆνας φιλονεικούντες μετὰ τῶν καθηγητῶν τῆς αὐτόθι Ἀκαδημίας περὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς πίστεως, καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τελευταῖον φθάσαντες εἰς Πολωνίαν τῇ 5 Ἀυγούστου 1684 ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸν βασιλέα Ἰωάννην Σοδιέσκη, τὸν ὁποῖον προσηγόρευσαν διὰ προσλαλιάς εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἀντιπροσηγορεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἤρωτησεν αὐτοὺς περὶ τῆς ὑγιείας τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Ῥωσσίαν, ἀλλ' οἱ Ἰησοῦται ἐλθόντες μετ' αὐτῶν εἰς φιλονεικίας, συνεβούλευσαν τὸν βασιλέα νὰ κρατήσῃ αὐτοὺς ἐν Πολωνίᾳ. Ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐξεστράτευε κατὰ τοῦ Χοτίν, οἱ δὲ Λειχοῦδαι ἦσαν καταδικασμένοι ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ ὡς φορτίον, καὶ ἐν τῷ ὄψω τῶν Ἰωάννου ἐπολέμει, οἱ Λειχοῦδαι ἐφιλονεικῶν μετὰ τῶν Ἰησοῦται περὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας. Φθάσαντες δὲ τῇ 26 Ὀκτωβρίου εἰς Λιβὸν ἐφιλονεικῶσαν αὐτόθι μετὰ τοῦ περιφήμου Ἰησοῦτου Ρούτσκου, καὶ κατὰ Δεκέμβριον ἔλαβον μὲν τὰ διαβατήρια αὐτῶν, ἀλλ' οἱ Ἰησοῦται πάλιν ἐκώλυσαν τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν, καταπίσαντες τὸν βασιλέα νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς ν' ἀπέλθωσιν εἰς Μόσχαν. Ἐπὶ τέλος κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1685 λαβόντες μετὰ πολλῆς δυσκολίας τὰ διαβατήρια αὐτῶν ἀνεχώρησαν κρυφίως ἐκ τῆς Πολωνίας, καὶ ἦλθον διὰ Κιαιβίου καὶ Νίζνης εἰς Βατούρινον, τοῦ ὁποῖου ὁ χάρμανος Ἰωάννης Σμουκλίδης φιλοφρονῶς ὑπεδέξατο αὐτοὺς. Λαβόντες δὲ παρ' αὐτοῦ συστατικά γράμματα πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ῥωσσίας, Ἰωάννην καὶ Πέτρον τοὺς Ἀλεξιάδας, ἐφθασαν εἰς Μόσχαν τῇ 6 Μαρτίου 1685.

Τυχόντες δ' εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ τῶν βασιλέων οἱ Λειχοῦδαι καὶ ἀναπαυθέντες ἔλαβον καὶ τὴν ἄδειαν, ὡς ἐν Βενετίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Ῥωσίᾳ διαμένοντες, νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα τοῦ ὀνομάζεσθαι καὶ ὑπογράφεσθαι Πρίγκηπες καὶ φέρειν στολὴν πριγκίπων. « Κατὰ τὴν ἀνω βῆθεισαν λαμπρότητα αὐτῶν (γράφουσιν οἱ Λειχοῦδαι ἐν τῇ αὐτογράφῃ αὐτῶν) ἐτίμησαν αὐτοὺς (οἱ βασιλεῖς) καὶ ἐπεκύρωσαν εἶναι καὶ λέγεσθαι καὶ ὑπογράφεσθαι ἡγεμόνες τῆς Βουλγαρίας. » Ἄμα τῇ ἀφίξει αὐτῶν εἰς Μόσχαν οἱ Λειχοῦδαι, διατάξαντες πρῶτον τὰ τῆς κατοικίας αὐτῶν, ἤρξαντο διδάσκειν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν παρεδόθησαν αὐτοῖς πέντε μαθηταὶ ἐκ τοῦ σχολείου τῆς Τυπογραφίας, εἰς οὓς προσετέθησαν ἀκολούθως ἑτὶ τρεῖς ἱερωμένοι,

οἵτινες ἅπαντες ἐδιδάσκοντο τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μετὰ ταῦτα διετάγησαν βασιλικῶς ἅπαντες οἱ Βογιαρίδες, ὅπως στέλλωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Λειχοῦδων καὶ σπουδάζωσιν ἐν αὐτῇ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐκμανθάνοντες ἐν ταύτῃ τὰς ἐλευθέρας ἐπιστήμας, καὶ τοιοῦτοτρόπως συνήχθησαν ἑτι ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα μαθητὰς ἐν τῇ σχολῇ τῶν Λειχοῦδων. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἤτοι τῷ 1685, ὁ ὁμογενὴς ἱεροδιάκονος Μελέτιος Δομέστικος, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις, ὡς ἐρρέθη ἀνωτέρω, κατὰ παράκλησιν τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ ἔγραψε πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δοσίθεον περὶ ἀποστολῆς διδασκάλων εἰς Μόσχαν, βουλόμενος ἔργῳ καταδειξάναι τοῖς Ῥώσοις, ὅτι οἱ Ἕλληες οὐ μόνον εὐήμεροῦντες ἐφώτισαν αὐτοὺς διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ὀρθοδόξιας καὶ εὐηργέτησαν διὰ πολλῶν θυσιῶν, ἀλλὰ καὶ ἤδη κακοπραγούντες, κήδονται αὐτῶν μηδενὸς φειδόμενοι πρὸς τὴν σωτηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, διέθετο δύο χιλιάδας ἀργυρῶν βουβλίων τῆς τότε ἐποχῆς πρὸς ἀνέγερσιν ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας ἐν Μόσχᾳ. Τὸ κτίριον προέβαιεν ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τῶν Λειχοῦδων, καὶ διὰ τῶν προτροπῶν αὐτῶν συνετέλεσεν εἰς ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ τῆς ἐπιτρόχης αὐτοῦ ὁ τότε ἰσχυρὸς παρὰ τῇ αὐτῇ πριγκίψ Βασίλειος Γαλιτζί, τὸν ὁποῖον οἱ Λειχοῦδαι, ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς συμπαιθείας, ὠνόμαζον « προστάτην καὶ ὑπερασπιστὴν καὶ βοηθόν, σκέπην καὶ καταφύγιον ». Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1686) ἡ τριόροφος οἰκοδομὴ τῆς Ἀκαδημίας ἐπερατώθη, καὶ ὁ ἴδιος Πατριάρχης μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου αὐτοῦ παρευρέθη εἰς τὰ ἔγκαϊνα τῆς ἐν Μόσχᾳ ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, διατάξας τοῖς Λειχοῦδαῖς νὰ μετοικήσωσιν εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς Τυπογραφίας μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν. Ἀμέσως συνταχθέν ὑπὸ τῶν Λειχοῦδων ἐξεδόθη τὸ πρόγραμμα τῆς σειρᾶς τῶν μαθημάτων τῆς Ἀκαδημίας, τὰ ὅποια ἐμελλον νὰ παραδοθῶσιν εἰς τε τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν. Καὶ τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ τὴν ποιητικὴν παρέδιδον οἱ Λειδοῦχαι εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν δὲ Ῥητορικὴν, λογικὴν καὶ Φυσικὴν εἰς ἀμφοτέρας τὴν ἑλληνικὴν δηλονότι καὶ λατινικὴν, διδάσκοντες ἅμα καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Οἱ δὲ μαθηταὶ τῶν ἐπιπέδων ἔμαθον τὰ ῥηθέντα μαθήματα, καὶ ὠμίλου εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, μεταφράσαντες καὶ τινὰ βιβλία εἰς τὴν σλαβονικὴν. Τοιοῦτοι ὑπῆρχαν οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, οἵτινες δφεύονται εἰς τοὺς ἀνταδέλφους Λειχοῦδας.

Ἀλλ' ἐπέπρωτο καὶ οἱ ἔνθερμοι οὗτοι ἐργάται τοῦ ἀμπελώνος τοῦ πνευματικοῦ τούτου φωτισμοῦ νὰ ὑποστῶσι βαρεῖς καὶ σκληροὺς διωγμούς, ὡς ὁ ὅσιος Μαξίμος. Πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτῶν ἔτι εἰς Μόσχαν διεδόθησαν μετὰ τὸ ῥωσσοικὸν λαοὺ σφαλεραὶ τινεῖς ἰδέαι περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας. Καὶ τινες μὲν εἶχοντο τῆς γνώμης τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ διαμαρτυρομένων περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ, τινὲς δὲ τῆς γνώμης τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας περὶ τοῦ χρόνου τῆς μετουσιώσεως τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Τῇ ἐνάτῃ ἀκομῇ ἡμέρα μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτῶν ἐφιλονεικῶσαν οἱ Λειχοῦδαι περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας μετὰ τοῦ Πολωνοῦ Βιελόβοτσκη, ὅστις συνέγραψεν ὑπόμνημά τι « *Περὶ συμφωνίας τῶν ἐκκλησιῶν*, » ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀυλικῶν ἀπάντων. Ὁ ῥηθεὶς Βιελόβοτσκης μὴ δυνάμενος φιλονεικῶν ν' ἀντιστῆ τοῖς ὀρθοδόξοις Ἕλλησι, ἠττήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς φιλονεικίας καὶ ἐξητήσατο προθεσίαν μιᾶς ἐβδομάδος, ἵνα προετοιμασθῇ. Ἐπὶ τέλος ὁμοῦ ἀναγκασθεὶς, ὡμολόγησεν, ὅτι δὲν εἶναι μέτοχος τῆς Θεολογίας. Δυστυχῶς τὸ εὐχάριστον τοῦτο τέλος ὑπῆρξεν ἑναρξίς διαρκῶν φιλονεικιῶν, ἡ δὲ ἀδυναμία τοῦ Βιελόβοτσκη προκάλεσεν εἰς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ πολλοὺς. Καὶ ἀρχηγὸς μὲν τῶν ὀπαδῶν τῆς δυτικῆς γνώμης περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐτέθη ὁ ἠγούμενος ἐνὸς τῶν ἐν Μόσχᾳ μοναστηρίων, Σίλβεστρος καλούμενος, τσιπίκην Μετβέτιεφ (ἑλληνιστὶ ἀρκουδάρης), ὁ ὁποῖος τρέφων πάθος καὶ μῖσος πρὸς τοὺς Λειχοῦδας ἀπὸ τῆς ἀφίξεως αὐτῶν ἔτι εἰς Μόσχαν, καὶ ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἤρξατο νὰ κατηγορῇ αὐτοὺς ὡς σφετερισμένους δῆθεν γῆν τοῦ μοναστηρίου, κειμένην παρὰ τῇ Ἀκαδημίᾳ, ὡς διαφθείροντας τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς μεταδόσεως αἰρετικῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ παρομοίων συκοφαντιῶν κατώρθωσε νὰ ψυχράνη τὴν πρὸς τοὺς Λειχοῦδας ἀγάπην καὶ συμπάθειαν τοῦ βασιλοῦ οἴκου. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ ῥηθεὶς Μετβέτιεφ καὶ πολλοὺς ἄλλους κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς, οἵτινες ἅπαντες ἀναφανδὸν ἐκῆρυσον τὰς στρεβλὰς αὐτῶν δοξασίας διὰ συγγραφῶν καὶ ὁ μὲν Σίλβεστρος ἐξέθετο τὸ φρόνημα αὐτοῦ περὶ τοῦ καιροῦ τῆς μετουσιώσεως τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον *Μάννα*, τὸ ὁποῖον ἀνῆρσαν οἱ Λειχοῦδαι διὰ συγγραφῆς ἐπιγράφαντες αὐτὴν *Ἄκος*, ἤτοι θεραπείαν, ἀντιταττομένην τοῖς ἰοδόμοις δῆγμασι τοῦ ὄφους, πλήρη ὀρθοδόξου διδασκαλίας περὶ τοῦ ῥηθέντος

ἀντικειμένου. Κατὰ τοῦ Ἄκος ὁ Σίλβεστρος ἔγραψε τὸ « *Τετράδιον κατὰ Ἰωαννικίον καὶ Σωφροπίου τῶν Λειχοῦδων*, » εἰς τὸ ὅποιον οἱ Λειχοῦδαι ἀπάντησαν διὰ τῆς συγγραφῆς « *Διάλογοι ὀρθοδόξου διδασκάλου μετὰ τινος Ἰησοῦτου*. » Ἡ δὲ φιλονεικία περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τοσοῦτον ἐξετραχηλίστη, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ χύδην ὄχλος συνδιελέγετο περὶ τοῦ ὑψηλοτέρου μυστηρίου ἐν ταῖς ῥύμαις καὶ ταῖς πλατεῖαις τῆς Μόσχας. Πρὸς κατάπαυσιν τοίνυν τοῦ σκανδάλου τούτου ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ἔγραψε καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς κατὰ νότον Ῥωσσίας, ἔνθα κατὰ πρῶτον ἀνεφύη τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπίσης καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ Πατριάρχης Ῥωσσίας Ἀδριανός, συνεννόηθη μετὰ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου καὶ Ἱεροσολύμων Δοσίθεου, οἵτινες συνοδικῶς ἀπήντησαν αὐτῷ οὕτως, « *Περὶ* » δὲ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας ἀποδε- » χόμεθα τὴν γνώμην τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας » καὶ ἐπικυροῦμεν καὶ εὐσεβῶς φρονούμεν τε καὶ » διδάσκομεν, πιστεύοντες ἀδυστάκτως, ὅτι τὰ » προκείμενα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου δῶρα, ὁ ἄρτος » καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται κατὰ τὴν οὐσίαν, » μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, » τῇ ἐπλευσίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῷ » ἁγιασμῷ, εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἀληθινὸν σῶμα » καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ » Χριστοῦ » (1). Ὁ δὲ Πατριάρχης Δοσίθεος ἐπεμψεν αὐτῷ ὀλόκληρον βιβλίον γεγραμμένην ἑλληνιστὶ, καὶ περιέχουσαν μαρτυρίας τῶν ἁγίων πατέρων, ἀθροισθείσας ἐν μέρει μὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἐν μέρει δ' ὑπὸ Μελετίου τοῦ Συρίγου διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν αὐτῇ γίνεται προσέτι μνεῖα καὶ περὶ τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τὸ 1638 Συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ἣ παρῆσαν πάντες οἱ Πατριάρχαι, 16 ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, 20 μεγάλοι κληρικοί καὶ διδάσκαλοι, καὶ ὅτι πάντες οὗτοι συνοδικῶς ὑπεσφίρισαν τὴν ἀνω βῆθεισαν γνώμην τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας περὶ τοῦ χρόνου τῆς μετουσιώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας (2). Ὁ Πατριάρχης Ἀδριανός, σύμφωνος κατὰ πάντα τοῖς Πατριαρχαῖς Καλλινίκω καὶ Δοσίθεῳ, καὶ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδῳ τοῦ 1638 ἔτους καὶ τῷ προκατῶχῳ αὐτοῦ Πατριάρχῳ Ἰωακείμ, περὶ τοῦ χρόνου τῆς μετουσιώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, τὴν μὲν ἀπόφασιν τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ κατὰ τοῦ τετραδίου,

(1) Ἀσπίς τῆς πίστεως φυλ. 1.

(2) Αὐτόθι φυλ. 12.

Εκθεσις, και κατά τῆς βίβλου, *Manna*, τοῦ Μετθέτιου ἐπεκύρωσεν, αὐτὸν δὲ κατεδίκασεν εἰς ὑπερορίαν.

Ἰνα μὴ παρεκβῶμεν τῆς ὑποθέσεως, παραλείπομεν ἐνταῦθα τὴν ἐκθεσιν τῶν ἀποδείξεων καὶ τὸν τρόπον τῶν συζητήσεων τῶν ἀδελφῶν Λειχοῦδων μετὰ τῶν ἐναντίων περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τῶν λοιπῶν, ἐπανερχόμενοι ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Πρὸ τῆς λήξεως ἔτι τῶν φιλονεικιῶν περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, εἰς τῶν ἀδελφῶν Λειχοῦδων, ὁ Ἰωαννίκιος ἐξητήσατο παρὰ τῶν βασιλέων τὴν ἀδειαν, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Βενετίαν πρὸς διάταξιν τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ πραγμάτων διότι ἀπερχόμενος εἰς Ῥώσσιαν ἀφῆκε τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς (Νικόλαον καὶ Ἀναστάσιον) καὶ τὴν θυγατέρα παρὰ τινεὶ ἐν Βενετίᾳ διακείμενοι ὁμογενεῖ, Κωνσταντῖνῳ Μεταξᾷ καλούμενῳ, τοῦ ὁποῦο τελευτήσαντος κατὰ τὸ 1687 ἔτος, ἔμειναν ἀπροσάτευστα τὰ τέκνα τοῦ Ἰωαννικίου καὶ ἤρξαντο νὰ διάγῳσι βίον ἄτακτον. Κατὰ Ἰανουάριον λοιπὸν τοῦ 1688 ἐχορηγήθη τῷ Ἰωαννικίῳ ἡ ἀδεια ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Βενετίαν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ ἐπανεέλθῃ τὸ αὐτὸ ἔτος, καὶ ἐξακολουθήσῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τὸ θεῆρον καὶ εὐπροεπέστατον ἔργον τῆς διδασκαλίας. Τῇ μεσιτείᾳ τοῦ προσάτου αὐτοῦ Γαλιτζίου ἔλαβεν ὁ Ἰωαννίκιος παρὰ τῶν βασιλέων τῆς Ῥωσσίας καὶ συγκατακρινόμενα πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βενετίας Μάρκον Ἀντώνιον Ἰουστινιανόν, καὶ διέτριψεν αὐτόθι ἐπὶ τρία σχεδὸν ἔτη παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦ Γαλιτζίου ἐξητήσατο παρὰ τῶν βασιλέων τὸν τίτλον καὶ τὸ ὑπουργημα τοῦ Ῥωσσοῦ πρέσβεως παρὰ τῆς αὐτῆς τῆς Βενετίας, τὸ ὁποῖον λαβὼν, ἐξπλήρου καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, Φραγκίσκου Μοροζίνου, καταγιγόμενος συγχρόνως καὶ εἰς τὰς μελέτας, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποῖων ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸ 1689 ἔτος συγγραφείσα ὑπ' αὐτοῦ ἑρμηνεία εἰς τὰ ὁκτώ βιβλία τῆς φυσικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, τοὺς μὲν υἱοὺς αὐτοῦ ἀμφοτέρους μετὰ τινων παραγγελιῶν τῶν βασιλέων ἀπέστειλεν εἰς Μόσχαν, αὐτὸς δ' ἀπὸ τῶν εἰς Βιέννην ἔλαβεν εἰς ἀμοιβὴν παρὰ τοῦ Καίσαρος Λεοπόλδου τοῦ Α' τὴν εἰκόνα αὐτοῦ μετὰ χρυσοῦς ἀλύσεως ἐκείθεν δὲ μεταβὰς εἰς Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν, ἐνθα ἀποτυχὼν τῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἐλπιδῶν, προσεκλήθη εἰς Μόσχαν τῷ 1691 ἔτει, καὶ διὰ τὰς πιρὰς αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις ὡς πρεσβευτοῦ, ἐβραβεύθη δι' αὐξήσεως τοῦ καθημερινοῦ αὐτοῦ μισθοῦ. Μετὰ τὴν εἰς Μόσχαν ἀφίξιν ἐξηκολούθει ὁ Ἰωαννίκιος τὰς σχέσεις μετὰ τῆς

Ῥωσσιῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς Βιέννης καὶ Λομβαρδίας, ἔχων ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ διερμηνέως τῆς αὐστριακῆς Αὐλῆς Ἀδάμ Στίλλ. Τὰς δὲ ὑπὸ τούτου διαβιβαζόμενας πληροφορίας περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐπισήμως ἐκοινοποιεῖ εἰς τὸ Ῥωσικὸν ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν. Τὰ τέκνα τοῦ Ἰωαννικίου προσπαθήσαντα ἔλαβον ἐν Μόσχᾳ τὸν τίτλον τῶν ἡγεμόνων τῆς Βουλγαρίας (1692), καὶ τότε φαίνεται «ἐνεκα τῆς λαμπρότητος τοῦ γένους αὐτῶν, οἱ βασιλεῖς ἐτίμησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς Λειχοῦδας καὶ ἐπεκύρωσαν εἶναι καὶ λέγεσθαι καὶ ὑπογράφεσθαι ἡγεμόνες τῆς Βουλγαρίας».

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἰωαννικίου τὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀκαδημίᾳ διδασκαλίαν ἐξηκολούθει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σωφρόνιος, φιλοτιμηθεὶς νὰ διδάξῃ κατὰ τοῦτο τὸ διάστημα εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν τὴν ῥητορικὴν τῷ δὲ 1690 ἔτει ἤρξατο τῆς παραδόσεως τῆς λογικῆς κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους, προτιθέμενος ἅμα νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ ὁκτώ βιβλία τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου περὶ φυσικῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ τῆς ἐξορίας τοῦ Μετθέτιου αἱ ταραχαὶ καὶ αἱ φιλονεικίαι οὕτω εἶχον καταπαύσει, ὁ μὲν Πατριάρχης Ἰωακείμ συνεκάλεσε Σύνοδον ἐν Μόσχᾳ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1690, καὶ διὰ τοῦ ἀναγνωσθέντος ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ ἐκτεταμένου λόγου καταδείξας, ὅτι ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῶν ἐσφαλμένων τούτων φρονημάτων ἐστὶν ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος, οἱ σπουδάζοντες ἐν Πολωνίᾳ Ῥώσοι, καὶ οἱ ἀκαταπάτως ἐρχόμενοι ἐκεῖθεν διάφοροι πεπαιδευμένοι, ἀπηριθμήσαν ὅλα τὰ ἐν τῇ Μικρῇ Ῥωσίᾳ καὶ ἐν Μόσχᾳ ἐκδοθέντα βιβλία, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰσφύσει τὸ παπικὸν φρόνημα περὶ τῆς μετουσιώσεως τῆς Εὐχαριστίας διὰ τῶν λόγων τοῦ Σωτήρος, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐπ' ἐκκλησίας ἀνάγνωσιν αὐτῶν καὶ τὴν παρὰ τῷ λαῷ χρῆσιν, παραδοὺς ἅμα τῷ ἀναθέματι τὴν τε πλάνην ταύτην καὶ τὸ διαδοθῆν κατὰ τῶν Λειχοῦδων ἀνώνυμον σύγγραμμα, καὶ οὕτω μικρὸν κατέπαυσαν αἱ ταραχαί. Ὁ δὲ Σωφρόνιος ἐν ὀνόματι ἰδίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐξέδοτο περὶ τὸ 1689 ἔτος ἑλληνιστὶ σύγγραμμὰ τι ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Πνευματικὸν ἐγχειρίδιον*» συνιστάμενον ἐξ 20 διαλόγων μετὰ διδασκάλου ὀρθοδόξου καὶ Ἰησοῦίτου, καὶ περιλαμβάνον ἄπασαν τὴν φιλονεικίαν τῶν Λειχοῦδων μετὰ τοῦ Ρούτκου καὶ τῶν λοιπῶν Πολωνῶν Ἰησοῦίτων. Τὸ ἐγχειρίδιον ἀνασκευάζει ἄπασαν τὴν διδασκαλίαν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τοῦ βαπτίσματος, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ

καθαρτηρίου πυρός, περὶ τοῦ φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως, περὶ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ κτλ. Ἐκτίθησι προσέτι τὴν διαφωνίαν καὶ περὶ τοῦ καιροῦ τῆς μετουσιώσεως. Ἀλλὰ κατὰ δυσυχίαν ὁ Σωφρόνιος δὲν ἤξιώθη νὰ υποβάλλῃ τὴν μετάφρασιν τῆς συγγραφῆς ταύτης ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ προσάτου αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ, τελευτήσαντος κατὰ τὸ διάστημα τούτο. Μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀδριανοῦ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ῥωσσίας, οἱ μαθηταὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας προσεφώνησαν αὐτῷ διὰ συγχαρητηρίου προσλαλιᾶς, ἐξ ἧς καταφαίνεται, ὅτι οἱ μαθηταὶ εἶχον ἤδη ἀκούσει τὴν ῥητορικὴν.

Ὁ νέος Πατριάρχης κατὰ δυσυχίαν δὲν ἀντικατέστησε τὸν νοήμονα Ἰωακείμ, ὡς ἠλπίζον οἱ Λειχοῦδαι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν. Ὁ νέος Πατριάρχης διεκρίνετο ἐπὶ μικρονοίᾳ, καὶ περιεσιγήτετο ὑπὸ κολάκων καὶ ἰδιοτελῶν ἀνθρώπων, κατ' εἰσήγησιν τῶν ὁποῖων διηύθυνε τὰ τοῦ Πατριαρχείου πράγματα. Τούτοις χρῆσάμενοι καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ ἀποστόλου τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐξορίσιν Μετθέτιου, διέββλον δι' αὐτῶν τοὺς Λειχοῦδας εἰς τὸν Πατριάρχην, ὡς κακοφρονοῦντας, «καὶ τοσοῦτον» ὑπερίσχυσε ἡ κακία, γράφει ὁ προσφιλεῖς μαθητῆς τῶν Λειχοῦδων, Θεόδωρος ὁ Πολυκάροπος, «ὥστε καὶ ὁ Πατριάρχης ἐνέδωκε τοῖς ἐπιβούλοις αὐτῶν λόγοις». Διαταγῇ λοιπὸν τοῦ Πατριάρχου ἔπαυσαν οἱ Λειχοῦδαι τοῦ διδάσκειν, καὶ ἀπεστάλησαν ὑπερόριοι κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Μοῦνην τοῦ Σωτήρος, εἶτα δ' εἰς τὴν Μοῦνην τοῦ Ἰπυατίου τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κασρομοῦ. Τοιαῦτα τὰ ἀποτελέσματα τῆς βλακειᾶς, καὶ μάλιστα ὅταν περισιχῆται ὑπὸ πονηρίας καὶ ἰδιοτελείας!

Οἱ θέλοντες τῶν Ῥωσσοῦν νὰ ἀθωώσωσι τὸν Πατριάρχην αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνοχῆς ταύτης, ἀποδιδοῦσι τὴν αἰτίαν τῆς ἐξορίας τῶν Λειχοῦδων εἰς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δοσίθεον, ὅτι δῆθεν οὗτος, δυσαρρηθεὶς ἐκ τῶν παραστάσεων τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ τοῦ καὶ διαδόχου, Ἀρχιμανδρίτου Χρυσάνθου, ἀπελθόντος τότε εἰς Μόσχαν καὶ μὴ εὐχαριστηθέντος ἐκ τῆς ὑποδοχῆς τῶν Λειχοῦδων, ἔγραψε πρὸς τοὺς βασιλεῖς Ἰωάννην καὶ Πέτρον τοὺς Ἀλεξιάδας καὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀδριανόν, ἐνοχοποιῶν αὐτοὺς ἐν πολλοῖς. Ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσίθεου πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Ῥωσσοῦν, ἐκδεδομένης τῇ 10ῃ Αὐγούστου 1693 ἐν Μολδαυίᾳ, καταφαίνεται, ὅτι οἱ Λειχοῦδαι διεβλήθησαν καὶ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἐχ-

θρῶν, καταγγειλάντων αὐτῷ, ὅτι δῆθεν ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν ἀπῆλθεν εἰς Βενετίαν ἵνα γένηται ἔμπορος καὶ ἐκεῖ κατεστράφη, ὅτι καυχῶνται οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀποκαλοῦντες ἑαυτοὺς *κεφαλὴν δῆθεν τῶν Ἑλλήνων ἐν Μόσχᾳ* κ.τ.λ. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ὑπῆρχε δυσηρησμένος ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος, οὐδόλως ὁμοῦς ἠδύνατο νὰ ἀμφισβάλῃ περὶ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῶν διότι οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ καὶ ἀκυρώσῃ τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἔφερον οἱ Λειχοῦδαι ἔλθόντες εἰς Μόσχαν, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἦτον ὑπογεγραμμένος αὐτὸς τε ὁ Δοσίθεος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων καὶ ὁ Παρθένιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Διονύσιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πολλῶν Μητροπολιτῶν, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἄπαντες οὗτοι ἔλεγον, ὅτι οἱ ἀγιώτατοι Πατριάρχαι κατ' ἀξίωσιν τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωσσοῦν καὶ τοῦ Πατριάρχου, ἐξελέξαντο τοὺς ἀδελφοὺς Λειχοῦδας «ὡς ἀγνοοῦς τῆς τε ψυχῆς καὶ τοῖς δόγμασιν, εἰδήμονας τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν ἐπιστημῶν τοσοῦτον, ὥστε δύνασθαι καὶ ἐτέροισι διδάξαι». Περὶ δὲ τῆς προσοφθείσεως τῶν πρεσβυτέρων αὐτῶν κατηγορίας, ὅτι δῆθεν ἐμελέτα ἔμπορος γενέσθαι, εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς εἰς Βενετίαν ἀπελεύσεως αὐτοῦ τῷ 1688. Προσέτι οὐδαμοῦ ἀπαντάται, ὅτι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Χρυσάνθος, ὁ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἀνεχώρησε δυσηρησμένος ἐκ Μόσχας ἐνεκεν τῆς κακῆς ὑποδοχῆς τῶν Λειχοῦδων, τούναντίον μάλιστα ἡμεῖς ζητήσαντες εὕρομεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐνταῦθα ἀγιοταφειτικοῦ Μετοχίου ἀυτόγραφον σωζομένην ἐπιστολὴν τοῦ Σωφρονίου Λειχοῦδου ὑπὸ χρονολογίαν α ψ ι ε μετ' ἐπιγραφῆς τοιαύτης,

«*Τῷ Πανοσιωτάτῳ καὶ κατὰ πνεῦμα Εὐ-σπλαγχνικωτάτῳ μοι Πατρί τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καθηγουμένῳ, κυρίῳ κύρ Ἀνθοχρῶν ἑδαφιαίαν μετόνοιαν*» ἐξ ἧς, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν περιεχομένων τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἐκ τῆς χρονολογίας ἔτι, καθ' ἣν ἐπατριάρχευεν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ αἰδίδιμος Χρυσάνθος, εἰκάζομεν, ὅτι τὸ ὄνομα Ἀνθοχρῶντος, καίτι ἀντὶ τοῦ Χρυσάνθου, ἐκ δὲ μιᾶς ῥήσεως, ἀναφερομένης ἐν τῇ ἐπιστολῇ γίνεσθαι δῆλον, ὅτι ἀπηγορευμένον ἦν αὐτῷ γράψαι, ὅθεν καὶ μετεχειρίσθη τὴν τε ἀντιστροφὴν τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν προσηγορίαν γράψας τῷ πανοσιωτάτῳ, ἀντὶ τῷ μακαριωτάτῳ, καὶ καθηγουμένῳ τῆς σεβ. Μονῆς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων. ἔχει δ' ἡ ἐπιστολὴ ὡς ἐξῆς:

«*Εὐχαριστῶ κατὰ πολλὰ τῇ Πανοσιότητι*

ταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν Γραμματικὴν τοῦ 1687 ἔτους αἱ ἐρωτήσεις καὶ αἱ ἀποκρίσεις τοῦ πρώτου κεφαλαίου εἰσι μεταπεφρασμένα καὶ εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, καὶ τεθειμέναι ἐπάνω τῶν ἑλληνικῶν.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς Γραμματικῆς ἀρχεται ἀπὸ τῶν κοινῶν ὀρισμῶν τῆς ἰδιότητος τῶν γραμμάτων, ἐπειτα ἀκολουθεῖ κεφάλαιον περὶ ὀνομάτων, περὶ γενῶν, εἰδῶν καὶ συμπληρωμάτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων. Σημειωτέον, ὅτι εἰς τὸ Αὐτὸ μέρος τῆς Γραμματικῆς δὲν ὑπάρχει τύπος κλίσεων ὀνομάτων καὶ σχηματισμοῦ ῥημάτων, οὐδεμία μνεῖται περὶ ἀνωμάτων ῥημάτων καὶ ἀπροσώπων. Τὸ δὲ περὶ ἀντωνυμιῶν κεφάλαιον ἔπεται μετὰ τὸ περὶ μετοχῶν τμήμα, ὡς καὶ παρὰ τῷ Λασκάρει.

Τὸ δευτέρον μέρος τῆς Γραμματικῆς ἐπιγράφεται «Περὶ συντάξεως» καὶ ἀρχεται διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν κανόνων περὶ τῆς συμφωνίας τῶν μερῶν τοῦ λόγου. Κατόπιν ἔπεται κεφάλαιον περὶ τῶν εἰδῶν τῶν ῥημάτων. Τὰ ἐνεργητικὰ ῥήματα διακρίνονται εἰς ἑξῆς εἶδη. Τὰ τοῦ πρώτου εἶδους ῥήματα ἀπαιτοῦσιν, ὅπως προηγήται μὲν αὐτῶν ὀνομαστικὴ πτώσις τοῦ ἐνεργούντος προσώπου, ἔπεται δὲ αἰτιατικὴ τοῦ πάσχοντος. Εἰς ἕκαστον τμήμα περὶ συντάξεως τῶν ῥημάτων, ὑπάρχει πίναξ ῥημάτων μετὰ σημειώσεως τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ παρελθόντος τετελεσμένου χρόνου, καθὼς καὶ πραγματεία περὶ σχηματισμοῦ τῶν ἀπροσώπων ῥημάτων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου μέρους τῆς Γραμματικῆς ὑπάρχει κεφάλαιον περὶ συντάξεως τῶν μετοχῶν. Τὸ τρίτον μέρος τῆς Γραμματικῆς πραγματεύεται περὶ τόνων, περὶ ἐγκλιτικῶν μορίων καὶ περὶ τινῶν ἄλλων, οἷον προθέσεως, ἀφαιρέσεως, μεταθέσεως, ἀναδιπλώσεως κτλ. Τὸ τελευταῖον τμήμα ἐλήφθη ἐκ τῆς Γραμματικῆς τοῦ Τρύφωνος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Λασκαρῆς. Τὸ δὲ περὶ συντάξεως τῶν ῥημάτων κεφάλαιον σχεδὸν ἅπαν ἀντέγραψαν οἱ Λειχοῦδαι ἐκ τοῦ Λασκάρως, παραλείψαντες μόνον τὸ τρίτον βιβλίον τῆς Γραμματικῆς τοῦ Λασκάρως περὶ τῶν κανόνων τῶν κλίσεων τῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ῥημάτων καὶ προσέτι τὸ περὶ διαλέκτων. 2) *Ἐκτεταμένη Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ Ἰωαννικίου καὶ Σωφροτίου τῶν Λειχοῦδῶν, Περὶ Γραμματικῆς μεθόδου, ἔκδοσις τὸ δεύτερον, πρὸς τὴν τῆς Ῥητορικῆς σχολῆς ἀποβλέπουσα.* (χειρογρ. τῆς ἐν Μόσχῃ Ἐκ. Ἀκαδ. Ἀριθ. 332).

Ἡ Γραμματικὴ αὕτη συνετέθη ὑπὸ τῶν Λειχοῦδῶν πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀκρατῶν τῆς ῥη-

τορικῆς, τὸ δὲ σωζόμενον χειρόγραφον τῆς Γραμματικῆς ἐγράφη ὑπ' αὐτῶν τῶν Λειχοῦδῶν τὸ 1705 ἔτει ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἰπαιτίου ἐν ᾗ διέμενον ἐξόριστοι. Ὁ πρόλογος δείκνυσι τὸ τε περιεχόμενον τῆς Γραμματικῆς καὶ δίδωσιν ὀδηγίας περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἐνυπάρχοντος ἀλφαβητικού πίνακος. Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ προλόγου γέγραπται τάδε: «οὐκοῦν, ὦ φιλομαθεῖς, οἱ ἀναγιγνώσκοντες τὴν ἔκδοσιν τῆς Γραμματικῆς ἡμῶν ταύτης, μέμνησθε τῶν κεκοπιαικῶν καὶ ἐβίωσθε προκόπτοντες σοφία καὶ χάριτι. Ἀμήν.»

Ἡ Γραμματικὴ αὕτη δὲν εἶναι συντεταγμένη, ὡς ἡ σύντομος κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. Αἱ μὲν γενικαὶ ἰδέαι καὶ οἱ ὀρισμοὶ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς τοῦ Λασκάρως, ἀλλ' αἱ ὑφ' ἑκάστον κανόνα σημειώσεις καὶ ἐρμηνεῖαι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Λειχοῦδας. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος, συγκείμενον ἐκ 437 σελ. ἐκτίθενται λεπτομερῶς καὶ ὑπὸ τὴν συνήθη τάξιν οἱ κανόνες περὶ τῶν ὀκτώ μερῶν τοῦ λόγου.

Οἱ τύποι τῶν κλίσεων καὶ τῶν σχηματισμῶν εἰσιν ἱκανῶς πλήρεις· εἰς ἕκαστον τύπον ἐφαρμόζουσιν οἱ Λειχοῦδαι ἢ ἴδια διαλεκτικὰ παραδείγματα, ἢ ἐκ τῶν κλασικῶν συγγραφέων καὶ ἐκ τῆς Νέας Διαθήκης. Εἰς τὸ περὶ φωνηέντων κεφάλαιον ἀξιοσημειώτως ἐστὶν ἡ ἀκόλουθος σημείωσις περὶ τῆς προφοράς τοῦ η: «οἱ παλαιοὶ Ἕλληες πρὸ τῆς εὔρεσεως τῶν δύο γραμμάτων» παρὰ τοῦ Σιμωνίδου τοῦ Χίου, θέλοντες εἰπεῖν «ἄημος ἔλεγον καὶ ἔγραφον δέεμος.» Περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μέρους τῆς Γραμματικῆς ὑπάρχουσι κεφάλαια περὶ τόνων, περὶ ἐγκλιτικῶν μορίων, περὶ ἰδιοτήτων τῆς μεταβολῆς τῶν λόγων, καὶ πλήρης κατάλογος τῶν ἀνωμάτων ῥημάτων μετὰ σημειώσεως τῶν χρόνων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν παραγομένων λέξεων. Εἰς τὸ τέλος ὑπάρχει ἀντιγεγραμμένη ἢ πραγματεία τοῦ Λασκάρως περὶ τῶν ὑπογεγραμμένων φωνηέντων.

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς Γραμματικῆς πραγματεύεται «Περὶ συντάξεως τῶν ὀκτώ μερῶν τοῦ λόγου.» Ἐν τῷ προλόγῳ οἱ Λειχοῦδαι συγκρίνουσι τὴν σύνταξιν πρὸς τὴν τέχνην τῆς οἰκοδομῆς. «Τίς ἢ ὠφέλεια, λέγουσιν, ἂν συνάξῃ τις» λίθους, ἄμμον, ἄσβεστον, σίδηρον καὶ ἄλλας» ὕλας πρὸς κατασκευὴν οἴκου, καὶ οὐ μὴ ἄρξεται αὐτῆς τῆς οἰκοδομῆς;» Τὸ συντακτικὸν τοῦτο λεπτομερῶς καὶ σαφῶς ἐκτίθησι τοὺς περὶ συμφωνίας τῶν μερῶν τοῦ λόγου κανόνας, καὶ τελευτᾷ διὰ τῆς συντάξεως τῆς καλουμένης ὑπὸ τῶν Λειχοῦδῶν σχηματικῆς, ἥτοι τῶν σχημάτων, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ βαρβαρισμοῦ, περὶ σολοικισμοῦ καὶ περὶ τῶν ἰδιωμάτων τῆς

συντάξεως, οἷον περὶ ἐλλείψεως, συνεκδοχῆς κτλ.

3) *Λατινικὴ Γραμματικὴ* (χειρογρ. τῆς ἐν Μόσχῃ Ἐκκλ. Ἀκαδ. ὑπ' ἀριθ. 330). Ἐκ τοῦ προλόγου αὐτῆς γίνεται δῆλον, ὅτι οἱ Λειχοῦδαι προϋτίθεντο νὰ συγγράψωσι τὴν Γραμματικὴν ταύτην εἰς 4 γλώσσας, τὴν λατινικὴν, ἑλληνικὴν, σλαβικὴν καὶ γεωργιανήν. Καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστ. σελὶς τοῦ χειρογράφου διαίρεται μὲν ἀκριβῶς διὰ σταυροῦ εἰς 4 μέρη, ἀλλ' ὑπάρχουσι γεγραμμένα δύο μόνον κείμενα, τὸ λατινικὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν· τὸ τελευταῖον μάλιστα εἶναι κατὰ γράμμα μετάφρασις τοῦ λατινικοῦ. Ὁ τόμος οὗτος, εἰς ἃν δὲν περατοῦται ἡ Γραμματικὴ, περιέχει μόνον τὸ πρῶτον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, καὶ τινὰ κεφάλαια τοῦ δευτέρου· ἐκ δὲ τοῦ προλόγου αὐτῆς καταφαίνεται, ὅτι ἦτο προωρισμένη διὰ τρεῖς τάξεις, καὶ ὅποια μέρη αὐτῆς δι' ἕκαστην τάξιν.

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ δευτέρου μέρους οἱ Λειχοῦδαι λέγουσιν, ὅτι ἔγραψαν τὴν Γραμματικὴν ταύτην κατ' ἐντολήν τῆς ἀρχῆς, ὅτι διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔλαβον ὑπ' ὄψιν ἀπάσας τὰς πηγὰς τὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἀναφανείσας, καὶ ἠμολογοῦσιν, ὅτι οὐδεμίαν Γραμματικὴν ἔκριναν πλήρη καὶ ἐναργῆ. Πρὸς διάκρισιν τῶν γενῶν καὶ τῶν πτώσεων τῶν ὀνομάτων μεταχειρίζονται οἱ Λειχοῦδαι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Γραμματικῶν, ἀντὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἄρθρου, τὴν ἀντωνυμίαν, hic, haec, hoc. Ἀξιοσημειώτως εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γενῶν τῶν ὀνομάτων, τὰ ὅποια ἀριθμοῦσιν οἱ Λειχοῦδαι 7, ἀρσενικόν, θηλυκόν, οὐδέτερον, γενικόν, κοινόν (omne) μικτὸν καὶ ἄγνωστον· κοινὸν γένος ἔχουσι τὰ μονοκατάληκτα ἐπίθετα (felix).

Τὰ μέρη τῆς Γραμματικῆς διακρίνονται καὶ ἐκτίθενται ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἰδεῶν τῶν μαθητῶν τῶν τριῶν τάξεων. Ἀξιοσημειώτως εἰς τὸ τρίτον μέρος εἶναι αἱ admonitiones πρὸς ὀδηγίαν κυρίως τοῦ διδασκάλου· π.χ. «Docebit praeceptor interdum recte scribendi praecepta, ubi ante B. M. P. nunquam N litteram, sed pro ea M scribi, ἢ προσέτι: nunc praeceptores monitos volumus ut saltem primas verbi personas cum graeca interpretatione memoriae mandare discipulis patiantur.» Περὶ δὲ τοῦ ὄρκου σημαντικῶν ἐπιφωνημάτων, οἷον hercle, me hercle medius fidius, οἱ Λειχοῦδαι σημειοῦσιν ὅτι, «his adverbis uti Christianis non licet.» Λυπηρὸν ὅτι ἡ Γραμματικὴ αὕτη δὲν σώζεται πλήρως ἀλλὰ λήγει εἰς τὸ δεύτερον κε-

φάλαιον τοῦ δευτέρου μέρους, τὸ ὁποῖον συνετάχθη «pro superiore ordine infimae classis.» Καὶ τὸ πρῶτον ἕμως μέρος τῆς Γραμματικῆς, μὲν ὅλον ὅτι διακρίνεται κατὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν συντομίαν τῶν κανόνων, οἵτινες εἶναι γεγραμμένοι πρὸς κατάληψιν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, μὲν ὅλον τοῦτο συσχετίζει τοὺς μαθητὰς μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν καλλιτέρων κλασικῶν συγγραφέων, καὶ ἐπιφέρει συντόμους ἑήσεις τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Βιργιλίου καὶ ἄλλων, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὅτι τὸ τελευταῖον μέρος τῆς Γραμματικῆς, ὅπερ ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν ἀνωτέραν τάξιν, ἠδύνατο ἐξάριετα νὰ συσχετίσῃ τοὺς μαθητὰς μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Β. Ποιητικὴ.

Περὶ ποιητικῆς, ἔτε μετρικῆς τέχνης (σώζεται χειρογρ. ἐν τῇ Ἐκκλ. Ἀκαδ. τῆς Μόσχας ὑπ' ἀριθ. 331 καὶ 333), ὧν τὸ μὲν ἐν ἀντίτυπον ἀποδίδεται εἰς τὸ 1693 ἔτος, τὸ δὲ ἕτερον εἰς μεταγενεστέρην ἐποχὴν. Ἡ ποιητικὴ ἐγγραφή εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐκτίθεται κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. Διαίρεται δὲ εἰς δύο βιβλία, καὶ τὸ μὲν πρῶτον πραγματεύεται περὶ τῆς ἰδιότητος τῶν συλλαβῶν, περὶ τῆς ποιητικῆς μεταβολῆς ὄλων τῶν μερῶν τοῦ λόγου, περὶ σίχου καὶ σιχουρχίας. Τὸ δὲ δεύτερον βιβλίον περιέχει προσθήκας περὶ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν σίχων. Ἡ ἕκθεσις τῆς ποιητικῆς καίπερ σύντομος, διακρίνεται ἕμως κατὰ τὴν σαφήνειαν. Ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν λέγει περὶ τῶν εἰδῶν τῆς σιχουρχίας, ἀλλὰ σκοπὸς αὐτοῦ ἐστὶν νὰ διδάξῃ τοὺς μαθητὰς νὰ γράψωσι σίχους ἐμμέτρως καὶ εὐκόσμως. Τοῦτο δ' ἔχων ὑπ' ὄψιν δίδει αὐτοῖς ἐναργῆ ἰδέαν περὶ τοῦ μέτρου τῆς σιχουρχικῆς ὀμιλίας, περὶ συνθέσεως σίχων σαπφικῶν, ἀνακρεοντεῖων, ὀμιλεῖ περὶ τῶν Πινδαρικῶν στροφῶν, ἀντιστροφῶν καὶ ἐπιδῶν κ.τ.λ. Παραδείγματα πρὸς κατάληψιν τῶν κανόνων ἐπιφέρουσι μὲν ἐκ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σίχους ἐκκλησιαστικοῦς, ὧν οἱ πλείους ἀνήκουσιν εἰς τὸν κάλαμον τῶν Λειχοῦδῶν. Τοιοῦτοι π.χ. εἶναι οἱ τετράστιχοι εἰς τὴν Ἰπεραγίαν Θεοτόκον, ἢ μεταβολὴ εἰς σίχους τῶν τροπαρίων τῆς Μεσοπεντηκοστῆς, τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Γ. Ῥητορικὴ.

1) *Τὸ τῆς Βασιλικῆς ἐν Ἑλλάδι παλάτιον,*

τώμενος, καί πῶς ὁ ἀποκρινόμενος. Παραγγέλλει ὁ διδάσκαλος νὰ φυλάττηται ἐν ταῖς φιλονεικίαις ἡ σεμνότης καὶ εὐγένεια. « Ὁ μὲν ἐρωτῶν λεγέτω οὕτω, τιμιώτατε, ἢ λογιώτατε, ἢ ζηλωτὰ νέε, ἢ ἄλλως (ἀναλόγως τῆς τάξεως καὶ τοῦ ἀξιώμα-τος τοῦ ὑπερασπιζομένου τὸ θέμα), ἐγὼ ἀποδει-κνύω τὸ ἐναντίον τῆς θελήσεώς σου, π. χ. ὅτι ὁ οὐρανὸς ἐστὶν αἰώνιος, ἐπιφέρων τοιαύτην ἀπό-δειξιν, ὁ δὲ ἀποκρινόμενος ὀφείλει ὀμι-λεῖν οὕτως, ὁ σοφώτατος διδάσκαλος ἢ ὁ ζηλωτῆς νέος τευχνηέντως ἐξάγει τὸ ἐναντίον τῆς θέσεως ἤμων.»

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἔπονται, « *Προκαταρ-κτικαὶ ἐρωτήσεις περὶ ἀπάσης τῆς Λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους,* καὶ διὰ τῶν ἀπαντήσεων λύνονται αἱ ἐρωτήσεις περὶ διαιρέσεως τῆς λογικῆς, περὶ τῆς σημασίας αὐτῆς θεωρουμένης ὡς γνώσεως, περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς λογικῆς, περὶ τοῦ χα-ρακτῆρος τῆς γνώσεως. Διακρίει δὲ ὁ συγγραφεὺς τὴν λογικὴν εἰς διαλεκτικὴν καὶ ἐφαρμοστικὴν, καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι αὕτη ἐστὶ γνῶσις θεωρητικὴ, ἔχων ὑπ' ὅψιν εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς διδασκαλίας ταύτης τὰς τελευταίας ἀναλύσεις τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἀκολουθῶς ὁ Σωφρόνιος προβάλλει « *ἑρμηνείας καὶ ἐρωτήσεις εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφύριου,*» καὶ λέγει ὅτι ἡ εἰσαγωγή αὕτη ἐστὶν ὠφέλιμος οὐ μόνον πρὸς ἑρμηνεῖαν τῶν κατηγοριῶν τοῦ Ἀρισ-τοτέλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀπάσης τῆς φι-λοσοφίας. Φυλάττει δὲ καὶ ἐνταῦθα ἰδίαν τάξιν ὁ μὲν Πορφύριος διήρесе τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ εἰς 17 κεφάλαια, ὁ δὲ Σωφρόνιος συμπύσσει ταῦτα εἰς 7, καὶ συγγράφων ὑπομνήματα εἰς τὴν διδασ-καλίαν τοῦ Πορφύριου περὶ τῶν πέντε ἰδεῶν, οἷον γένους, εἶδους, διαφορᾶς, μερικοῦ καὶ τυχαίου, προβάλλει εἰς τὸ τέλος ἐκάστου κεφαλαίου καὶ λῦει ἐρωτήσεις περὶ ἐκείνων τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια παρέλειψεν ὁ Πορφύριος, καὶ κριτικῶς ἐξε-τάζει τοὺς ὀρισμοὺς αὐτοῦ περὶ τῶν κοινῶν ἰδεῶν, καὶ τινὰς θέσεις τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ. Τὰς δὲ κριτικὰς αὐτοῦ παρατηρήσεις ἐκτίθησιν οὕτως, πρῶτον ἐρμηνεύει τὴν ἐρώτησιν εἴτε προβάλλει τὰς θέσεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἀποδείξεις, καὶ τελευ-ταῖον λύει τὰς ἀπαντωμένους ἐνστάσεις.

Εἰς τὸ ὅλον τῆς λογικῆς τοῦ Λειχοῦδου ὑπάρ-χουσι προστεθειμέναι ἑρμηνεῖαι καὶ ἐρωτήσεις εἰς τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τελευ-ταίων ἀναλύσεων τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου, γεγραμ-μέναι τῷ 1667 ἔτει, ἐξ οὗ γίνεται δῆλον ὅτι οὐκ εἰσι προῖον τοῦ καλάμου τοῦ Σωφρονίου, διότι τό-τε μόλις ἤγε τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ ἐπορεύαζεν εἰς τὸ Πατταῖον.

Περὶ δὲ τῆς λογικῆς τοῦ Σωφρονίου σημειωτέον, ὅτι ἡ ἐκθεσις αὐτῆς κατὰ πολλὰ συμφωνεῖ πρὸς τὰ διδακτικὰ βιβλία τοῦ 17ου αἰώνος, τὰ ὁποῖα εἰσι πλήρη σχολαστικότητος. Καθόσον δὲ ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ὀφείλομεν νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἀκταπαύστως στρεφόμενος ὁ διδάσκαλος περὶ τὸν Ἀριστοτέλη, φαίνεται αὐστηρὸς καὶ εἰλικρι-νῆς φιλόσοφος, ἐγνώριζε τοὺς ὑπομνηματιστὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, διότι εἰς βεβαίωσιν τῶν λόγων αὐτοῦ ἐπιφέρει Ἰωάννην τὸν γραμματικὸν, τὸν Εὐστράτιον, τὸν Θεμιστίον, τὸν Ἀμμώνιον, Ἀλέ-ξανδρον τὸν Ἀφροδισιέα, τὸν Φιλόπονον καὶ τὸν Ἀβερρόνην, καὶ ἐνίοτε μὴ παραδεχόμενος τὰς ἐρ-μηνείας αὐτῶν, ἐπιφέρει ἰδίαις. Ῥητέον προσέτι, ὅτι πολλὰ εἰσέδυσαν εἰς τὴν λογικὴν τοῦ Λειχοῦδου καὶ ἐκ τῶν μαθημάτων, ἅτινα ἤκουσεν ἐν τῷ Παν-νεπιστημίῳ τοῦ Παταίου καὶ κυρίως ἐκ τῶν τοῦ Γερασίμου τοῦ Βλάχου, ὅπερ καταφαίνεται ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἀντέγραψεν ὁ Σωφρόνιος τῷ 1669 ἔτει, πρὸς τὸ ὅλον τῆς λογικῆς αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1690 ἔτει. Μόλον τοῦτο, ἀν καὶ ἡ λογικὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ πρωτότυπος πόνος τοῦ Λειχοῦδου, ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ἀξία προσοχῆς θεω-ρουμένη ὡς πρῶτον δοκίμιον τῆς ἐπιστήμης ταύ-της ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μόσχας.

Ε΄. Ψυχολογία.

In tres libros de anima juxta principia Peripateticorum et doctoris Angelici doctrinam Joannikii Sacromonachi Lichudji expositio. Venet. 1689 (χειρογρ. τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλησίας. Ἀκαδ. ὑπ' ἀριθ. 310, 316).

Ἡ ψυχολογία αὕτη ἐστὶν ἑρμηνεία εἰς τὰ περὶ ψυχῆς βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλους, συντεθεισα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἑρμηνειῶν εἰς τὰ αὐτὰ βιβλία Θωμᾶ τοῦ Ἀκβινάτου. Κυρίως ὅμως ὁ Ἰωαννίκιος εἶχεν ὑπ' ὅψιν τὰ διδακτικὰ τετράδια Γερασίμου τοῦ Βλάχου, τὰ διασωθέντα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, « *Εἰς τὰ περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλία, σύντομος παράφρασις καὶ ζητήματα,* 1654 » (χειρογρ. τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλ. Ἀκαδ. ὑπ' ἀριθ. 298). Ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου ὁ Ἰωαννίκιος γράφει. « *Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ πρὸς ἑρμηνεῖαν τῶν περὶ ψυχῆς βιβλίων, εἰς αἶνον τοῦ παν- τοδυνάμου Θεοῦ, τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἀγγελικοῦ διδασκάλου (Angelici ma-*

gistri) Θωμᾶ τοῦ Ἀκβινάτου. Πρόσδεξαι δὲ, » φίλτατε Βαλαντίνε, μετὰ τῆς οἰκείας σου συγ- » καταβάσεως τὸ εὐτελες τοῦτο δῶρον. Τὰ γὰρ » παρὰ διαφόρων φιλοσόφων συγγραφέων γρα- » φέντα ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου » ἐγὼ συνέλεξα καὶ ἐξέθηκα ἐν συντόμῳ μετὰ » τῆς δυνατῆς σαφηνείας.» Ἐξ ὧν γίνεται δῆλον, ὅτι τὰ μαθήματα ταῦτα συνέταξεν ὁ Σωφρόνιος ἐν Βενετίᾳ διαμένων, χάριν τοῦ ἀνωτέρω Βαλαν-τίνου, εἰς δὲ τὴν ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν δὲν πα-ρέδωκε ταῦτα.

ΣΤ΄. Φυσική.

Ὅτι οἱ Λειχοῦδαι παρέδωκαν τὴν φυσικὴν ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μόσχας, μαρτυρεῖ ὁ εὐγνώμων αὐτῶν μαθητῆς Πολυκάρπωφ καὶ ὁ πατριάρχης Δοσίθεος εἰς μίαν τῶν ἐπιστολῶν αὐ-τοῦ. Ἐκ τῶν μαθημάτων τῆς φυσικῆς γνωστὰ εἰσι τὰ ἑξῆς:

In octo libros Physicorum seu de naturali auscultatione expo- sitio Joannikii Sacromonachi Lichudæ et amicorum (χειρ. τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλ. Ἀκαδ.).

Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο εἰς τὴν φυσικὴν τοῦ Ἀρι-στοτέλους συνέγραψεν ὁ Ἰωαννίκιος ἐν Βενετίᾳ τῷ 1689 ἔτει χάριν τοῦ αὐτοῦ Βαλαντίνου, δι' ἣν ἐγράφη καὶ ἡ ψυχολογία, καὶ ὁ ὁποῖος φέρει τὸν τίτλον, *Illustrissime*. Ἐπιστρέψας δὲ ὁ Ἰωαννίκιος εἰς Μόσχαν ἀνέγνω τὰ σημειώματα ταῦτα καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς ἑλληνικῆς Ἀκα-δημίας μετὰ τὴν λογικὴν. Ἴδου τί λέγει ὁ πρό-λογος. « *Διεθλόντες μετὰ πόνου καὶ ψηλαφησαν- τε τὰ βαθέα σπῆλαια τῆς λογικῆς, μεταβί- νομεν ἤδη τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν φιλοτιμησόμεθα δὲ παραδοῦναι αὐτὴν συμφώνως τῇ διδασκα- λίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀπέχοντες πάσης σοφίας, ἐναντίας πρὸς τὴν ἡμετέραν θρησκείαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ ἐπαιρομένης κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος. » Ἐν τῷ μέ- σω δὲ τῶν μαθημάτων ἀπαντᾶται ἡ ἑξῆς ση-μείωσις, « *Τὰ κατὰ τὴν φυσικὴν ταῦτα μαθή- ματα παραδώσομεν τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν λα- τινικὴν γλῶσσαν, ἀκολουθῶν δὲ τῇ θεῖᾳ ἀρωγῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἡ- μετέρων μαθητῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ με- γαλοπόλει Μόσχᾳ. »**

Καὶ ὅμως οἱ Λειχοῦδαι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ

παραδώσωσιν ἅπασαν τὴν φυσικὴν, ἤρμηνευσαν δὲ μόνον τὰ δύο πρῶτα βιβλία τῶν φυσικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ τὰ ἐννέα κεφάλαια τοῦ δευτέρου. Ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεώς ἐστιν ὁ αὐτός, οἷος καὶ ὁ τῆς λογικῆς, δηλαδή πρῶτον μὲν ἐρμηνεύουσιν ἐρωτήσεις ἐκ τῆς φυσικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶτα δὲ ἀκολουθεῖ ἡ πολεμικὴ. Ἔς βάσιν τῶν κρίσεων αὐτοῦ λαμβάνει ὁ διδάσκαλος πολλάκις τὴν ἁ-ρίαν Γραφήν, καὶ διὰ τοῦ ὄπλου τούτου κατα-πολεμεῖ τοὺς ἀρχαίους φυσικοὺς καὶ ἀτομιάδας, οἷον τὸν Θάλητα, τὸν Ἀναξαγόραν, τὸν Δημόκρι-τον καὶ τὸν Ἐπίκουρον καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἐρμηνευτὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν Ἐριγένην, τὸν Καμπανέλλαν, τὸν Ἀβερρόνην καὶ ἄλλους, πολλά-κις δὲ οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους φεῖδεται.

Ἀρχεται δὲ ἡ ἑρμηνεία διὰ τοῦ προοιμίου, δι' οὗ ὁ διδάσκαλος ἐκτίθησι τὰς κρίσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας, τῆς σχέσεως τῆς φυσικῆς πρὸς τὴν μεταφυσικὴν καὶ περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐπιστήμης· τὰ 9 κεφάλαια τοῦ πρώτου βιβλίου περιέχουσι κριτι-κὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν φυσικῶν πραγμάτων, οἷον περὶ τῶν κατ' Ἀριστοτέλη ὕλης, σχήματος, καὶ στερήσεως, καὶ περὶ τῶν στοι-χειῶν, θεωρουμένων ὡς ἀρχῶν, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων. Τὸ δὲ δεύτερον βιβλίον πραγματεύεται περὶ φύσεως, τέχνης καὶ βιαίου, περὶ αἰτίας ὑλικῆς, τροπικῆς, ἐνεργούσης καὶ τε-λικῆς. Τὸ τρίτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ κινήσεως, ἐνεργείας καὶ πάθους.

Ἴνα λάβωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς φυσικῆς τῶν Λειχοῦδῶν, ἀκούσωμεν αὐτοὺς ὀμιλοῦντας. Ἴδου ἐν χωρίῳ, ἐκ τοῦ περὶ ἀρχῶν κεφαλαίου τῆς φυσικῆς· ὁ Καμπανέλλας, λέγουσι, παραδέχεται τέσσαρας ἀρχὰς τῶν πραγμάτων, δηλ. τὴν θερ-μότητα, τὸ ψῦχος, τὴν ξηρασίαν καὶ τὴν υγρό-τητα, καὶ διδάσκει, ὅτι ὁ θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὅλον τι ἀτελες, ἢ ἀμορφὸν τινὰ ὕλην μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἰδιοτήτων, ἀντιμαχομένων πρὸς ἀλλή-λας· ἡ μὲν θερμότης ἐλέπτυνε καὶ ἐκαθάρισε τὴν ὕλην ταύτην, καὶ ἐκτείνασα αὐτὴν κυκλοειδῶς ἐσχημάτισε τὸν οὐρανόν· τὸ δὲ ψῦχος, συντρίψαν τὸ σκαῖον μέρος τῆς ὕλης, ἐμόρφωσε τὴν γῆν· μέρος τι τῆς ὕλης λαβοῦσα ἢ υγρότης παρήγαγε τὸ ὕδωρ· ἐκ δὲ τῆς διαλύσεως τοῦ ὕδατος διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θερμότητος προήλθον αἱ ἀνα-θυμιάζσεις, ἐξ ὧν ἐμορφώθη ὁ αἰθῆρ.

Κατὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης, ἥτις μάλλον φαίνεται μῦθος τῶν ποιητῶν, ἢ φιλοσοφικὴ γνώ-μη, ἐπανίστανται πάντες οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ φιλόσοφοι, οἵτινες βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς βεβαιούσιν, ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ στοιχεῖα

εποικήσαν άμέσως υπό του θεού, αλλά και αὐτὸς ὁ Καμπανέλλας, ποιήσας συμπέρασμα κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀντιλέγει ἑαυτῷ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης εἶπεν, ὅτι ἐκ τοῦ τυχαίου οὐδὲν ὄν παράγεται, ὁ δὲ Καμπανέλλας βεβαίωσι, ὅτι αἱ τέσσαρες ἐκεῖναι ιδιότητες εἰσι τυχαῖαι. Ποῖον λοιπὸν ὄν δύναται νὰ παραγάγῃ;

Πάντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ πρώτη ὕλη, καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, καὶ ὡς ἐκ τῆς παντοδυναμίου διατάξεως τοῦ ποιητοῦ, οὐκ ἠδύνατο ὑπάρξει ἄνευ σχήματος κατ' ἀρχὰς τοῦ κόσμου ὁ θεός, οὐκ ἐποίησε μόνον τὴν ὕλην, ἀλλὰ καὶ ἔδωκεν αὐτῇ σχῆμά τι. Διὰ τοῦτο ὅταν παρὰ τισι τῶν ἁγίων πατέρων ἀναγινώσκωμεν, ὅτι ὁ θεὸς ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου ἐποίησεν ἀμορφὸν τινα ὕλην, πρέπει νὰ ἐννοώμεν ὑπὸ τὸ ὄνομα ταύτης τῆς ὕλης οὐχὶ τὴν πρώτην ὕλην, ἥτις οὐδὲν σχῆμα εἶχεν, ἀλλὰ τὴν γῆν, ἥτις οὐκέτι εἶχε κάλλος, φῶς, χόρτα καὶ ἄνθη.

Ἐκ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων τῶν Λειχοῦδων καταφαίνεται, ὅτι εἶχον εὐρείαν καὶ παντοειδῆ μάθησιν, εἰς τὴν ὅποιαν οὗτοι μετέδωκαν θρησκευτικὴν μορφήν· οὐδὲν δὲ δυνάμεθα νὰ κατηγορήσωμεν αὐτούς ὡς σχολαστικούς, διότι τίς ἐκ τῶν πεπαιδευμένων ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἦτο ἐλεύθερος τῆς σχολαστικότητος; τοῦναντίον μάλιστα ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐν τοῖς Λειχοῦδαῖς παρατηρεῖται ἡ ἐπιθυμία νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τῆς δουλείας ταύτης, διότι παραλείπουσι πολλὰς ἐρωτήσεις, αἱ ὅποιαι ἦσαν τὸ ἀντικείμενον πολλῶν ματαίων φιλονεικιῶν εἰς τὸν μεσαιῶνα, καὶ συγκαταβαίνοντες εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν αὐτῶν, προσπαθοῦσι διὰ παραδειγμάτων νὰ λύσωσι τὰ δεσμὰ τῶν σχολαστικῶν ἐρωτήσεων· οὐδὲν δὲ προσέτι δυνάμεθα νὰ μεμφθῶμεν καὶ τὴν ἀκούσιον αὐτῶν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην· διότι μόνος ὁ φιλόσοφος οὗτος τῆς ἀρχαιότητος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀποκλειστικῶς ἀπῆλθε τῆς ὑπολήψεως παντός τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου. Ἡ διδασκαλία τοῦ Βάκωνος καὶ τοῦ Καρτεσίου οὐκέτι εἶχον εἰσδύσει εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ αὐτοὶ οἱ Λειχοῦδαί ὁμολογοῦσιν, ὅτι ὀφείλουσιν ἀκολουθῆσαι τῷ Ἀριστοτέλει κατὰ τὰ κοινῶς παραδεδεγμένα « Προτιθέμεθα ἀκολουθῆσαι τῷ Ἀριστοτέλει, λέγουσιν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς φυσικῆς, διότι ἀπὸ τινων ἡδὴ αἰῶνων πᾶσαι σχεδὸν αἱ Ἀκαδημαῖαι αὐτὸν ἐξελέξαντο ὡς ὁδηγὸν καὶ κεφαλὴν τῆς φιλοσοφίας. »

Ἡ ἐνεργητικότης τῶν Λειχοῦδων δὲν περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν Ἑλληνικὴν Ἀκαδημαῖαν, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Μνημεῖα

τῆς πολεμικῆς αὐτῶν ἱκανότητος διεσώθησαν ἐν ταῖς Ῥωσικαῖς βιβλιοθήκαις τὰ ἐφεξῆς.

1) Ἄκος ἀντιταττόμενον τοῖς ἰοδόλοις δῆγμασι τοῦ ὄψεως πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τῶν πληγῶν τῶν μὴ ὀρθοφρονούντων ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας, ἔτος 1687, (Χειρόγραφον τῶν ἀρχείων τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ἀρ. 321).

2) Πνευματικὸν ἐγχειρίδιον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἀντιλογίας καὶ τῆς ἐπιμονῆς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἔτος 1690. (Χειρόγραφον τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημαῖας).

Ἀμφότερα τὰ συγγράμματα ταῦτα οἱ μικῆριοι Λειχοῦδαί προσήνεγκον τῷ τότε ἀθρόντῃ τῆς Οὐγγροβλαχίας Ἰωάννῃ Κωνστ. Μπασαράμπα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφιερωτικῆς αὐτῶν ἐπιστολῆς, ἣν τινα εὐρόντες ἀντεγράψαμεν ἐνταῦθα ἐκ τινος κώδικος σωζομένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐνταῦθα Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἰδοῦ αὐτή.

ΘΕΟΣ.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ, ὑψηλοτάτῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ Ἀθρόντῃ καὶ ἡγεμόνι πάσης Οὐγγροβλαχίας Κ. Ἰωάννῃ Κωνστ. Μπασαράμπα Βουβόδα, τὴν τῶν ποθουμένων κατὰ Θεὸν ἐπίτευξιν.

Ἐπειδὴ περ πᾶς ἄνθρωπος τοῦ εἰδέναι φύσει ὀρέγεται, κατὰ τὸν φιλόσοφον, ἐκλαμπρότατε Ἀθρόντα, καὶ τῆς φύσιν, τὰ ἐν αὐτῇ καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἐξερευνησάτω ὑπ' αὐτῆς καὶ βιάζεται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὀρέγεται φύσει τούτου, καὶ γῆν καὶ θάλατταν περιερχόμενος τὰ ἐνδομυχοῦντα τούτων ἱστορεῖ, καὶ τὰ μὲν ὡς ἀγαθὰ καὶ ἐπαινετέα διακρίνων ἐπαινεῖ, τὰ δὲ ὡς πονηρὰ τε καὶ μεμπτέα μέμφεται καὶ ἀποβάλλει. Τούτου καὶ ἡμῶν φύσει ἐγκεκολλημένου τῇ ψυχῇ, τῆς πατρίδος ἀποδημήσμεν, καὶ ἀλλοδαπὰς περιήλθομεν, καὶ ἦθη καὶ τάξεις καὶ δυνάμεις βασιλείων τε καὶ ἀθροισμῶν ἱστορήσαμεν. Τὰ δὲ πρὸς τούτοις κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπὲρ εὐσεβεῖς ἡμῖν συμβάντα, ἐν τούτοις τοῖς δυσὶ βιβλίοις, ὧν τὸ μὲν ἐγχειρίδιον πνευματικὸν ὠνόμασται, τὸ δὲ Ἄκος ἀντιταττόμενον τοῖς ἰοδόλοις δῆγμασι τοῦ ὄψεως, ἐν σχήματι τινων διαλόγων κατεστρώσαμεν, χρῆμα μὲν ὑπὲρ τι ἄλλο ἀναγκαιότατον παντὶ εὐσεβεῖ καὶ ὀρθοδόξῳ χριστιανῷ ἀναπολήσαντες δὲ ταῦτά που, καὶ τίνας ἀφιερώσαι, βίῳ τε καὶ δυνάμει καὶ ἐναρέτῳ πολιτεῖα διαπρέποντι, δι' οὗ ὡς ἐνηκούσης σάλπιγγος τοῦ Τρίτου εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης διαπορθμεύσοιτο τετραπέρατα ὅ αὐτὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμειος καὶ πονηρίας τῶν ψυχοφθόρων λύκων, ὑπὸ τὰς

ἑαυτοῦ πτέρυγας ὑπερασπίσαι τε καὶ φυλάξαι· ἐν τούτῳ ἡμῖν ὤφθη ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς Ἰμετέρας Ἐκλαμπρότητος ἐναργέστατα· πῶς γάρ οὐ; τῷ μὲν σώματι διάσταμεν τῆς Ἰμετέρας Ἐκλαμπρότητος, τῇ δὲ ψυχῇ οὐδαμῶς· καὶ γὰρ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, ταῖς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίαις δηλ.; καὶ εἶδομεν ἐκπαλαί καὶ βλέπομεν ἡδὴ ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς αὐτήν, καὶ τῆς μνήμης οὐδέποτε διαφεύγει, αἰετὸν γὰρ ἡμῖν πάρεστι· διὰ τοῦτο ὡς χρέος ἀπαραίτητον ἡμῖν προσφερόμεν σοι τοῦτο τὸ δῶρον, σημεῖον μὲν τοῦ πρὸς σὲ εὐθέως ζήλου τε καὶ εὐπειθείας ἡμετέρας, τεκμήριον δὲ τῆς πρὸς ἡμᾶς Σου φιλίας.

Πρόσδεξαι οὖν ὡς γενναίωτατε καὶ εὐσεβέστατε ἀθρόντα, ἱλαρῶ τῷ ὄμματι τοῦτο τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν δῶρον ὡς κόπους τε καὶ ἰδρώτας τῆς τοσαύτης μακρᾶς ἡμῶν ξενίας, ἐν οἷς Σὺ τε καὶ οἱ ὑπὸ Σὲ καὶ πάντες οἱ εὐσεβεῖς οἴτε πόρρω καὶ ἐγγὺς μεγαλοψύχως μάχονται ὑπὲρ εὐσεβείας τῆς μητρὸς ἡμῶν ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Τῷ δὲ θεῷ ἱκετεύομέν τε καὶ παρακαλοῦμεν, ἵνα ζῶης ἐπὶ μήκιστον ὥσει φοίνιξ ἀνθίξις καὶ δεσπόζης Σὺ τε καὶ οἱ ἀπόγονοί Σου εἰς αἰῶνας. Ἐν τῇ βασιλευσούσῃ τῶν πόλεων τῆς Μοσκοβίας ἔτει ἀπὸ χρ. αχγϠ Μαρτίου ΙΖ'.

Τῆς Ἰμετέρας Ἐκλαμπρότητος

ἐλάχιστοι δοῦλοι καὶ θεοπρέβεεις

ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ καὶ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ἱεροδιάκονοι
καὶ διδάσκαλοι αὐτάδελφοι οἱ ΛΕΙΧΟΥΔΑΙ.

3) Ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας, ἥτοι ἀπάντησις εἰς τὸ μανιῶδες ὕλαγμα (1689).

4) Διάλλογοι Ἑλληνοῦ διδασκάλου πρὸς τινὰ Ἰησοῦτην περὶ τῶν ὑπαρχουσῶν μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας διαφορῶν, ἔτος 1689 (χειρόγρ. τῆς ἐν Πετροῦπ. Ἀυτοκρ. Βιβλιοθ. ἀριθ. 76).

5) ἀποφανέρωσις καὶ ἔλεγχος τῶν αἰρέσεων τοῦ Λουθήρου καὶ Καλβίνου ὑπὸ τῶν διδασκάλων Ἰωαννικίου καὶ Σωφρονίου ἔτος 1706 (χειρόγρ. τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλ. Ἀκαδ.).

6) Ἐλεγχος κατὰ τῶν μάντειων τῆς Ἑλληνικῆς ἀγίας Γραφῆς τῶν 72 ἐρμηνευτῶν ἔτει 1706 (χειρόγρ. τῆς ἐν Μοβογοροδ. Βιβλιοθ. τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας).

Ἐκ τῶν ῥητορικῶν πονημάτων τῶν Λειχοῦδων εἰσι γνωστὰ τὰ ἐξῆς.

1) Λόγος Ἰωαννικίου τοῦ Λειχοῦδου πρὸς τὸν Πατριάρχην μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς Βενετίας (τῷ 1694 ἔτει).

2) Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτάφιος εἰς τὴν βασιλίαν Νταταλίαν Κυριλόβαν ἔτος 1694.

3) Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν μακαρίας μνήμης βασιλέα Ἰωάννην Ἀλεξίεβιτς ἔτος 1694.

4) Τοῦ αὐτοῦ θρίαμβος τοῦ βασιλέως Πέτρου Ἀλεξιάδου μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς Ὀλλανδίας ἔτος 1698.

5) Διδασκαλία τῇ Πέμπτῃ Κυριακῇ τῆς ἀγ. Τεσσαρακοστῆς περὶ προορισμοῦ ῥηθεία ἐν Μόσχᾳ τῷ 1701 ἔτει.

6) Λόγος ἐγκωμιαστικὸς τοῦ Σωφρονίου εἰς τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ βασιλέως Πέτρου Ἀλεξίεβιτς.

7) Λόγος περὶ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ, γραφεὶς ὑπὸ τῶν Λειχοῦδων τῷ 1708 ἔτει ἐν Νοβογοροδία (χειρογρ. τοῦ Μουσείου Ρουμανιαντσοφ ἀριθ. 244).

8) Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ἅγιον Βαχλαῆμ τὸν Χουτίνσκην, γραφεὶς ἐπίσης ἐν Νοβογοροδία.

Ἀπαριθμήσαντες οὕτως ἅπαντα τὰ τε διδακτικά καὶ πολεμικά καὶ ῥητορικά πονήματα τῶν Λειχοῦδων, οὐκέτι ἐξείπομεν ἅπασαν αὐτῶν τὴν φιλοπονήαν. Ἐκ τῶν διαφόρων συγγραμμάτων καὶ τῶν μεταφράσεων σώζονται προσέτι τὰ ἐξῆς.

1) Πρῶτος τόμος τοῦ Β. βιβλίου τῆς ἱεράς Σχολαστικῆς Θεολογίας. Τὴν Θεολογίαν ταύτην συνέγραψαν βεβαίως ἐν Νοβογοροδία, διότι οἱ Λειχοῦδαί Θεολογίαν ἐν Μόσχᾳ δὲν παρέδωκαν (χειρόγρ. τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλησιαστ. Ἀκαδ. ἀρ. 252).

2) *Aparthisma philosophicum per questiones ac resolutiones Sophronii Lichudae Cephallenii sacromonachi philosophiaeque et Theologiae doctoris* (χειρογρ. τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλησιαστ. Ἀκαδ. ἀρ. 302).

Ἔστι δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἄθροισμα πραγματειῶν περὶ διαφόρων Θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων.

3) Μετάφρασις τῆς λειτουργίας τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου (χειρογρ. τῆς Βιβλ. τοῦ ἐν Νοβογοροδ. Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας).

4) Βίος τοῦ δαίου Βαχλαῆμ τοῦ Χουτίνσκην (χειρογρ. τῆς βιβλ. τοῦ ἐν Χουτὲν Μοναστηρίου).

5) Κολλύριον ἀπὸ τοῦ δεινοῦ πάθους τῆς Καπιτονικῆς ὀφθαλμίας, σύγγραμμα Σωφρονίου Λειχοῦδου.

Γνωστὸν προσέτι, ὅτι οἱ Λειχοῦδαί διώρθωσαν τὰ στιχηρὰ καὶ τὸν κανόνα τῆς ἀγίας Σοφίας

ἄλλων μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς Σλαβωνικῆς μεταφράσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς τῶν Ὁ ἐρμηνευτῶν. Ἐν τινι αὐτοῦ γράμματι πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νοβογοροδίας Θεοδοσίον, γεγραμμένῳ τῇ 15 Ἰουνίου 1722 καὶ εὐρισκομένῳ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ ἐν Μόσχᾳ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, περιγράφει ὁ ἴδιος τοὺς πόνους οὓς κατέβαλεν εἰς τὴν διόρθωσιν αὐτῆς. Ἐπὶ τέλους τῷ 1723 ἔπει ὁ Σωφρόνιος προσεχειρίσθη Ἀρχιμανδρίτης τοῦ ἐν Ρικζάνῃ μοναστηρίου τοῦ Σολότζη, καὶ κατεγράφη ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὑποψηφίων διὰ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Σμόλεν. Ἀλλὰ φθάσας ἡδὴ εἰς βαθύτατον γῆρας ἐτελεύτησε καὶ ὁ ἀειμνηστος οὗτος ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Σολότζη τῇ 15 Ἰουνίου 1730, ἄγων τὸ 78 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Λειχουδῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μόσχας ὑπερίσχυσε ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ οὕτω ἐπὶ 130 ἔτη μέχρι τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος, ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, τὴν ὁποίαν ἐρύτευσαν οἱ Λειχοῦδαι, ἐθαλλεν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσης τῆς Ῥωσσίας, ἐπὶ τῆς τέφρας τῆς ὁποίας ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον ὑψοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία, ὑπεθυμίζουσα τοῖς Ῥώσοις τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν πολυετείς καὶ ποικίλους ἀγῶνας τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς Ἑλλήνων, καὶ τὸ κέντρον τῶν νῦν ὑπαρχουσῶν ἐν Ῥωσίᾳ Ἀκαδημιῶν.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΑΣΚΑΡΙΣ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΕ΄.

τῇ 5 Δεκεμβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει δύο ἐπιστολάς, τὴν μὲν τοῦ Κ. Φιλίππου Ἰωάννου δι' ἧς ἐκφράζει τὰς εὐχαριστήσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον, ὀνομάσαντα αὐτὸν ἐπιτίμου αὐτοῦ μέλους, τὴν δὲ τοῦ Κ. Στ. Καραθεοδωρῆ, εὐχαριστοῦντος ἐπίσης τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ὀνομασίᾳ αὐτοῦ ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους. Παιρητηθέντος δὲ τοῦ Κ. Θ. Ζωγράφου τῆς Συντ. ἐπιτροπῆς, ἐξελέχθη διὰ πλειονοψηφίας ὁ Κ. Α. Βασιλάδης.

Ὁ Κ. Πρόεδρος ἀναγγέλλει ἀκολουθῶς ὅτι οἱ προτιθέμενοι νὰ διδάξωσι δημόσια μαθήματα ὀ-

φείλουσι νὰ καταγραφῶσιν ἐγκαίρως, καὶ ὑποβάλωσιν εἰς τὸ προεδρεῖον τὸ θέμα, περὶ οὗ μέλλουσι νὰ πραγματευθῶσι παραταθείσης δὲ τῆς ἐπὶ τούτου συζητήσεως καὶ παρελθούσης τῆς ὥρας διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΣΤ΄.

τῇ 12 Δεκεμβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει δύο ἐπιστολάς ἐκ Σμύρνης, τὴν μὲν τοῦ ἱατροῦ Κ. Χ. Βερνάρδου ἐπιτίμου μέλους ὀνομασθέντος, τὴν δὲ τοῦ Κ. Κ. Ξανθοπούλου ἀντεπιστέλλοντος μέλους, ἀμφότεροι δὲ ἐκφράζουσι πρὸς τὸν Σύλλογον τὰς εὐχαριστήσεις τῶν ἀγγέλλει δὲ πρὸς τούτους ὅτι ὁ Κ. Χ. Βερνάρδος προσήνεγκε τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου τὸ ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθὲν σύγγραμμα, Πραγματεία περὶ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τοῦ Α. Garnier.

Ὁ Κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ἀκολουθῶς ὅτι συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Γ. Γραμματέως ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Α. Υψ. Ἀκαθ. Πασᾶ, καὶ προσήνεγκεν αὐτῇ τὸ τοῦ ἐπιτίμου μέλους δίπλωμα. Ἡ Α. Υψ. ὑποδεξαμένη αὐτοὺς μετὰ πλειστής εὐμενείας, ἐπεφόρτισεν ἵνα ἐκφράσωσι πρὸς τὸν Σύλλογον τὰς εὐχαριστήσεις καὶ τὴν εὐνοϊκὴν αὐτῆς πρὸς τὸ σωματεῖον τοῦτο διάθεσιν.

Ἀγγέλλονται τὸ Γ΄ ὡς ἀντεπιστέλλοντα μέλη οἱ ΚΚ. Ν. Γεωργιάδης ἐν Βώλῳ, Κ. Χρονίδης καὶ Μ. Παππαδόπουλος ἐν Θεσσαλονίκῃ διαμένοντες, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νεομισμένα.

Εἶτα ὁ Κ. Ν. Σακκόπουλος ἐπήνεγκε διασαφίσεις τινὰς ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ Ἀμβωνος, τῆς ἐκδοθείσης ἐν τῷ Β΄ Τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ. Παρατηρεῖ δ' ὅτι τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ β' στίχου *Θειοσάτ'* ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ μὲν μακαρίτης Γ. Χρυσοβέργης ἀφαιρέσας τὸ τ διὰ τοῦ ω γράφει ἐν τῷ « περὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου » πονήματι αὐτοῦ, ὁ δὲ Κ. Ε. Ἰωαννίδης, ὡς προστακτικὴν ἔγκλισιν ἐξέλαβεν, εἰς τρεῖς διήρηται λέξεις, ἧτοι εἰς τὰς *θεῖα ὄσσα τε* παραδεχόμενος δὲ τὴν γνώμην τοῦ Κ. Ε. Ἰωαννίδου ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ γραφὴν τῆς λέξεως *ποιπνύονται*, ἀντὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Γ. Χρυσοβέργη ἀντιγραφείσης *πιπνύονται*, ὡς καὶ τὴν ἐν τῷ δ' στίχῳ γραφὴν τῆς λέξεως *ὠραῖος*, ἀντὶ τῆς ὠρα ὡς, αἶρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὰ

ἐν τέλει προκύπτοντα μόρια *γε ar*, λέγων ὅτι τὸ *τευχθηγα* γὰρ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ *τεύχθηγ ἄγαρ* ὥστε οὐδὲν ἄλλως μετατιθεμένων ἢ προστιθεμένων γραμμάτων τοιαύτη προδήλωσιν ἐστὶν ἢ τῆς ἐπιγραφῆς ἔννοια, οἷον εἰ προσφώνησις ὡς ἀπὸ μέρους αὐτοῦ τοῦ Ἀμβωνος. *Τοῖς ἔχουσιν ἄνω εἰς ὕψος τὰς καρδίας, θεῖα ὄσα τε ἔργα ἐμπνέονται μετὰ φρονήσεως.* Ἐκ τούτου ἔγω (ὁ Ἀμβων) *ἐτεύχθηγ ἄγαρ ὠραῖος, Γνώμη Γαβριήλ τοῦ Παραγωιάτου, Ἀλλὰ δαπάνη τοῦ Εὐσεβοῦς Ἰωάννου Ἐρμηνεύου τοῦ στολάρχου Ὀσμάνου.*

Εἶτα ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης ἀναγινώσκει συνελθῆσαν τῆς περὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς πραγματείας αὐτοῦ (ἴδε σελ. 4 καὶ ἐξ.).

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΖ΄.

τῇ 19 Δεκεμβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον τοῦ Συντάκτου τῆς Ἡμέρας Κ. Ι. Σκυλίσση ἀγγέλλει δὲ προσέτι ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξ. καὶ Ἄνδρ. Νομικοῦ προσήνεγκον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τὰ ἐξῆς βιβλία, Παγκόσμιον ἔκθεσιν ὑπὸ Σ. Ξένου, Βίον Ἀλέξ. τοῦ Μεγάλου ὑπὸ Κ. Ἀσωπίου, τρίτομον Δημοσθένη, καὶ Φυσικὴν ἱστορίαν.

Ὁ δὲ Κ. Πρόεδρος κοινοποιεῖ ἀκολουθῶς, ὅτι προσηνέχθη τῇ Α. Υψ. Φουάτ Πασᾶ τὸ τοῦ ἐπιτίμου μέλους δίπλωμα. Δεξάμενος δὲ τοῦτο μετὰ μεγίστης εὐμενείας ἐξεφράσθη λίαν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου, εἰπὼν ὅτι δέχεται τοῦτο ὡς δειγμα τῆς πρὸς αὐτὸν φιλοφροσύνης τοῦ Σωματείου τούτου, ὅπερ δὲν ἀμφισβᾶλλει, ὅτι συγκροτεῖται ὑπὸ διακεκριμένων προσώπων, καὶ ἐνετείλατο ὅπως ἐκφρασθῇ ἡ εὐνοϊκὴ αὐτοῦ διάθεσις πρὸς τὸν Σύλλογον, ὅν συγχαίρει διὰ τὰς προσπάθειάς αὐτῆς καταβάλλει πρὸς διάδοσιν τῶν φώτων.

Ἀγγέλλονται τὸ Γ΄ ὡς τακτικὰ μέλη οἱ ΚΚ. Σ. Ράλλης, Κ. Ἡλιάσκος, Δ. Στέργιος, Κ. Κυριακίδης καὶ γίνονται δεκτοὶ, προταθέντες κατὰ τὰ νεομισμένα.

Εἶτα ὁ Κ. Θ. Ζωγράφος ἀνέγνω τὸ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν μέρος τῆς περὶ « Πολυθεϊσμοῦ παρ' Ἑλλήνων » πραγματείας αὐτοῦ, περιέχον τὴν μυθολογίαν τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ Ὀμηρικὴ μυθολογία, λέγει, διετήρησε τὸ Πελασγικὸν πάνθειον, καθότι ἐν αὐτῇ εὐρίσκομεν τοὺς μεγάλους θεοὺς τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος φυλῶν. Ἀλλ' ὅ,τι ἀληθῶς εἶναι ἔργον τῶν ποιητῶν, εἶναι αἱ σχέσεις τῶν θεοτήτων αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας:

ἕκαστος θεὸς δὲν βασιλεύει πλέον μόνος ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντες ὁμοῦ συγκροτοῦσιν ἀληθῆ κοινωνίαν ἢ δὲ ἔχθρα ἢ ὑπάρχουσα μεταξὺ τινῶν ἀποδείκνυσι τὴν διαφορὰν τῆς καταγωγῆς τῶν καὶ τὴν ἀντίθεσιν, ἧτις ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς μεταξὺ τῶν λατρευόντων αὐτοὺς.

Οἱ θεοὶ συγκροτοῦσιν εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ἀληθῆ θεῖαν δημοκρατίαν, ἐν ἣ πάντες εἰσι βασιλεῖς. Αὐτοῦ διέρχονται χαρμωδῶς τὴν ζωὴν τῶν κατοικοῦντων ἐν κεχρυσωμένῳ τόπῳ, χρυσῶ ἐν δαπέδῳ, καὶ ζῶντες ὡς οἱ μονάρχαι τῶν παναρχαίων χρόνων, ἐνασχολούμενοι μᾶλλον εἰς τὰς ἡδονὰς ἢ εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἡ Ἥβη προσφέρει αὐτοῖς τὸ νέκταρ ὁ δὲ Ἀπόλλων διὰ τῶν ἀρμονικῶν τῆς φόρμιγγος αὐτοῦ ἤχων, καὶ αἱ Μοῦσαι διὰ τῆς μελωδικῆς συμφωνίας τῆς φωνῆς τῶν τέρπουσιν αὐτούς. Οἱ ἀθάνατοι κἀθηται ἐπὶ θρόνου ἄλλ' ὁ ὑψηλότερος εἶναι ὁ τοῦ Διός, διότι οὗτος εἶναι ὁ « πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. »

Ἡ προεδρεία τοῦ Διός ἐξηγεῖται καὶ διὰ τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ παντός: ὁ Ζεὺς εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς, ἧτις ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ οὐρανοῦ φωτός καὶ διὰ τοῦ ἀέρος, ὃν ἀναπνέομεν. Καὶ ὁ Εὐριπίδης λέγει,

« Ὅρας τὸν ὑψὺ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα,
καὶ γῆν περὶ ἔχουθ' ὑγραίς ἐν ἀρχαίαις;
τούτου νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγεῖν θεόν.»

(Λοκκ. Ζεὺς τραγ. τ. 3. σ. 167).

Τὸ ὄνομα Ζεὺς πατήρ, Diespiter, Jupiter, εἶναι τὸ Σανσκριτικὸν Dyau pitar. Ὁ Ζεὺς οὗτος, ἢ ὁ Dzaus εἶναι ὁ προπάτωρ τοῦ Ἑλλήνου Διός καὶ τοῦ Λατίνου Jupiter, καὶ ἀναμφισβῶτως, λέγει ὁ Mauray ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ τῶν θρησκ. τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ τοῦ Janus pater διότι ὁ θεὸς οὗτος ἀληθῶς ἔχει μεγίστην ἀναλογίαν πρὸς τὸν θεὸν τῶν Πελασγῶν ἐν δὲ ὑποσημειώσει προσθέτει, ὅτι αἱ λέξεις Ζεὺς, Διός, Ζηρός, Deus, θεός, εἶναι σχηματισμοὶ διάφοροι ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖον εὕρισκεται ἐν τῷ Σανσκριτικῷ Div (λάμπω), ἐξ οὗ παρήχθη ἡ λέξις Deva, θεός, ἐν τῇ Βαϊδικῇ γλώσσῃ.

Οἱ θεοὶ, μ' ὅλον ὅτι ἔχουσι καὶ οὗτοι σώματα ὡς τὰ ἡμέτερα, μ' ὅλον ὅτι καὶ οὗτοι τρώγουσι, πίνουσι, κοιμῶνται κτλ. μ' ὅλα ταῦτα διαφέρουσι τὰ σώματα αὐτῶν ἀπὸ τὰ τῶν θνητῶν κατὰ τοῦτο μόνον, καθότι ἀντὶ αἵματος ἔχουσιν ἄλλο τι ὑγρὸν ἰχώρ καλούμενον « βέε δ' ἄμβροτον αἶμα θεοῖο, ἰχώρ, οἶός περ τε βέει μακάρεσσι θεοῖσιν. » (Ἰλιάδ. Ε. 339), καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὑπάγονται εἰς τὸν νόμον τοῦ χρόνου, εἰσὶν ἄφθιτα καὶ ἀείποτε νέα. Ἐνταῦθα ἐννοοῦμεν καὶ διὰ τί κινῶν αὐτοὺς ἡ Ἥβη,

σας ήρυσθη παρά τῶν σχολιαστῶν καὶ τοῦ Μ. Ἐτυμολογικοῦ, καθόσον αὐταὶ ἐν πολλοῖς εἰσι πλημμελεῖς, ὡς καὶ τὴν ἀνάγνωσιν πολλῶν χωρίων, ἅτινα ἔφερον εἰς μαρτυρίαν, ἀρκοῦμενος μόνον εἰς τὴν εἰς ταῦτα παραπομπήν.

Ὁ δὲ Κ. Η. Βασιλάδης, ὑποστηρίζων τὴν γνώμην τοῦ Κ. Σ. Ἀριστάρχου, προστίθησιν ὅτι ὁ Κ. Θ. Ζωγράφος πραγματευόμενος περὶ τοῦ καθ' Ὀμηρον πολυθεϊσμοῦ, ἡδύνατο ὅπως ν' ἀποφύγῃ τὰ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων σχολιαστῶν περὶ θεῶν λεγόμενα, ἀρνούμενος τὰ πάντα ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, καὶ οὕτω, λέγει, ἢ ἄλλως ἀξία λόγου πραγματεία τοῦ Κ. Ζωγράφου, ἥθελε χρησιμεύσει ὡς σύντομος μυθολογία Ὀμηρικῆ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἡρόδοτος τὸν Ὀμηρον καὶ Ἡσιόδον ἀποκαλεῖ πατέρας τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, ζητητέον, εἰ ἡ γνώμη αὕτη ἔχεται ἀληθείας. Τοῦτο ἀσυμβίβαστον φαίνεται πως ἐκ πρώτης ὄψεως, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι περὶ τὰ 4000 ἔτη πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἤρξατο σχηματίζεσθαι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος· ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Schwolson ἀναγνωσθείσας σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς τῶν Βαβυλωνικῶν μνημείων, ἃς ὑπολαμβάνει παναρχαίους, καὶ ἐν αἷς γίνεται μνεῖα περὶ ἰώνων, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν πολὺ προγενεστέραν τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀποσχισθὲν ἀπὸ τῆς Ἀσίας φυλῆς, ἐμόρφωσε γλῶσσαν ἰδίαν καὶ θρησκείαν, λατρείαν τῆς φύσεως καὶ τῶν στοιχείων. Φρονεῖ λοιπὸν ὁ Κ. Η. Βασιλάδης, ὅτι ὀνομάζονται οὗτοι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου πατέρες τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, οὐχ ὡς αὐτοὶ πρῶτοι πλάσαντες αὐτήν, ἀλλ' ὡς φιλοπονήσαντες τὸν ἀνθρωπομορφισμὸν ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον, ἀποδόντες τοῖς θεοῖς πάθη καὶ ἀνάγκας ἀνθρωπίνους καὶ προσόντα ἴδια ἐν ἑκάστῳ, ὥστε ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν πᾶς φυσικὸς συμβολισμὸς τῆς Πελασγικῆς ἐποχῆς ἐξέλιπεν· οἷον ὁ Ὀμηρος τορνεύσας ἐπὶ τὸ ἀνθρωπινώτερον τὴν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων ἐπιπολάζουσαν ὁμίλην, ἐπλασεν, ὅτι ὁ Ζεὺς συνῆλθε μετὰ τῆς Ἥρας ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἰδης, καὶ ὅτι ἡ Ἥρα, ἵνα ἐμπνεύσῃ ἔρωτα εἰς τὸν Δία, ἔλαβε τὸν πολυθέλητον κιστὸν τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ὅτι περιεκάλυψεν αὐτοὺς ὁμίλην κτλ. Ἐκ τούτου τοῦ παραδείγματος βλέπει τις, πῶς οἱ φυσικοὶ μῦθοι μετεμορφώθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου. Διὰ δὲ τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας δυνάμεθα, λέγει ὁ Κ. Η. Βασιλάδης, ἡμεῖς οἱ νεώτεροι νὰ ἐξηγήσωμεν πολλοὺς τῶν φυσικῶν μύθων, ἀκαταλήπτους τοῖς ἀρχαίοις, ὡς τὰ περὶ τῆς κλοπῆς τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ λεγόμενα κτλ. Ἐπίσης διὰ ταύτης τῆς ἐπιστήμης ἐξηγεῖται

καὶ ἡ διάκρισις τῶν θεῶν εἰς πρωτεύοντας καὶ δευτερεύοντας, καίτοι τὰ αὐτὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ἐκπροσωποῦντας· διότι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς συγχωνεύσεως πολλῶν ὁμογενῶν ἔθναριον, ὧν ἕκαστον ἐλάτρευε τὰ αὐτὰ στοιχεῖα ὑπὸ ἰδιαιτέρον ὄνομα, ἐπομένως τῶν πρωτευσάντων ἔθνων οἱ θεοὶ κατεῖχον πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ. Οἷον ὁ Ποσειδῶν, θεὸς ἰδίως τῶν ἰώνων, ἐγένετο βασιλεὺς τῆς θαλάσσης, Νηρεὺς δὲ, Αἰγαίω, Πρωτεὺς κατέσχον δευτερεύουσαν θέσιν, διότι καὶ τὰ ἔθνη, ἅτινα ἐλάτρευον αὐτοὺς, δευτερεύουσαν θέσιν κατέλαβον ἐν τῇ συγχωνεύσει. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα δὲ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἢ Φοινικικῆς καταγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, ὑποστηρίζει μετὰ τοῦ Κ. Θ. Ζωγράφου τὴν γνώμην, ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου ἀποδεικνύουσι τὸ ἐναντίον· τινὲς ὅμως τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν ἐταυτίσθησαν, τοῦ χρόνου προϊόντος, μετὰ τῶν ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἔθνων λατρουμένων θεῶν. Οἷον ὁ Πρωτεὺς ἐπίθετον τοῦ Ὠκεανοῦ, ὡς πρώτου καὶ πατρὸς τῶν ἄλλων, ἐταυτίσθη μετὰ τοῦ Νεῖλου λατρουμένου ὡσαύτως ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὡς πρώτου καὶ πατρὸς τῶν ὑδάτων· ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἐπλασαν ὕπερον ἰδίον τινα θεὸν Αἰγύπτιον Πρωτέα· ἡ Ἀφροδίτη τῶν Ἑλλήνων ἐταυτίσθη ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων μετὰ τῆς Ἀσάρτης τῶν Φοινίκων κτλ. Ὡς ἢ ἐπιρροὴ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Φοινίκων πρὸς διάπλασιν τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ὑπῆρξε μικρὰ καὶ ἐπουσιώδης.

Ὁ Κ. Θ. Ζωγράφος εὐχαριστῶν τὸν Κ. Η. Βασιλάδην διὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας, λέγει ὅτι ἀνέφερε τὰς διαφόρους παραγωγὰς ἐν παρεκβάσει καὶ ἵνα ἀποδείξῃ μᾶλλον τὴν Ἑλληνικὴν τῶν θεῶν καταγωγὴν.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΗ΄

Τῆ 2 Ἰανουαρίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον τῆς ἐν Ρώμῃ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας διὰ τὴν πρὸς αὐτήν ἀποστολὴν τοῦ Περιδικοῦ. Ἀγγέλλει δὲ, ὅτι οἱ Συντάκται τοῦ Περιδικοῦ συγγράμματος *Revue Germanique*, προσήνεγκον τῷ Συλλόγῳ δύο Τεύχη αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀδελφοὶ Ἀλεξ. καὶ Δημ. Μαυρογένους τὰ παράλληλα τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀγγέλλονται τὸ Γ΄. ὡς ἀντεπιστέλλοντα μέλη ὁ Παν. Ἄγ. Ρόδου, Κ. Δωρόθεος καὶ ὁ Κ. Κ. Πάω,

καὶ γίνονται δεκτοί, προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης ἀναγινώσκει συνείχεσαν τῆς περὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς πραγματείας αὐτοῦ (ἴδε σελ. 3 καὶ ἐξ.), καὶ μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΘ΄

Τῆ 9 Ἰανουαρίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀναγγέλλει, ὅτι ὁ Κ. A. Mordtmann, προσήνεγκε τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου τὸ περὶ *Αμαζόνων* σύγγραμμα αὐτοῦ.

Ἀγγέλλονται τὸ Γ΄. ὡς τακτικὰ μέλη ὁ Ἱεροδ. Κ. Γρηγ. Γῶγος, καὶ ὁ Κ. Μ. Καλθοκορέσης, καὶ γίνονται δεκτοί, προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης ἀναγινώσκει τὸ τέλος τῆς περὶ ψυχῆς καὶ ζωῆς πραγματείας αὐτοῦ (ἴδε σελ. 3 καὶ ἐξ.).

Ὁ Κ. Α. Καραθεοδωρῆ παρατηρεῖ, ὅτι ἡ μέθοδος, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ σώματι φαινομένων τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι σαφής, ἐπομένως οὔτε βέβαιοι δυνάμεθα νὰ ἤμεθα, ὅτι ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης δὲν παρέλειψεν οὐσιώδη φαινόμενα, καὶ ὅτι δὲν ἀνέμιξεν ἕτερα ζένα ὡς πρὸς τὸ προκείμενον. Παράδειγμα τούτου ἔστω τὸ ἐξῆς, λέγει ὁ Κ. Α. Καραθεοδωρῆ, ὅτι ἐν τῷ πραγματεύεται περὶ μέθης δὲν ὠμίλησε περὶ μανίας καὶ μονομανίας, φαινόμενα οὐσιώδη, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη ἐφάνη πάντοτε συντελεστικὴ εἰς τοὺς περὶ ψυχῆς πραγματευομένους· εἶτα ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης λέγει, ὅτι ἡ ψυχὴ εἰς πνεῦμα, ὡς τὸ σῶμά ἐστιν ὕλη, πνεῦμα δὲ, προστίθησιν, ἐστὶ τὸ ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ ὑφιστάμενον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ὑφιστάμενον, εἰμὴ ἀφαιρέσεις, εἴτουν ἰδιότητος, ὅ ἐστι νόμους, ἄρα ἔπεται συνεπῶς καὶ κατ' ἀνάγκην, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἢ πνεῦμα, εἴτουν νόμος κατὰ τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἐκδοχὴν· ἐπεθύμου, λέγει, νὰ γνωρίζω ἂν ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης ἀσπάσῃται τὴν ἰδέαν ταύτην, ἣτις φαίνεται ὡς ἀπόρροια τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Κ. Σ. Μαυρογένης ἀπαντῶν εἰς ταῦτα, λέγει, ὅτι ὁμίλων περὶ τῶν καταστάσεων τῆς ψυχῆς ἐν ὑγιᾷ καταστάσει τοῦ σώματος δὲν ἀνέφερε περὶ μανίας ὡς ἐκτὸς τῆς προθέσεώς του, καὶ ὅτι ποσῶς δὲν τῷ ἐπήλθεν ἡ ἰδέα νὰ ταυ-

τίσῃ τὸν νόμον μετὰ τῆς ψυχῆς, οὐδὲ δέχεται, ὅτι ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ ἀφαιρέσεις, ἥτοι νόμους· ὁ νοητὸς κόσμος ὄντως ὑπάρχει, ὡς ὁ δρατὸς.

Εἶτα ὁ Κ. Κ. Καραθεοδωρῆ προτάξας τινὰ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μὴ μένωσιν ἄνευ συζητήσεως τὰ τοσοῦτον σπουδαία θέματα, διὰ τὴν ἐξ αὐτῶν προκύπτουσαν ὠφέλειαν, ὦφειλε, λέγει, ἵνα λάβῃ τὸν λόγον ἐπὶ ταύτης τῆς συζητήσεως, καθόσον ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης, εἰ καὶ πάνυ φιλοφρόνως καὶ κομψότῃ Ἑλληνικῇ χρώμενος ἐν τῷ προοιμίῳ αὐτοῦ, προκάλει αὐτὸν εἰς τὴν ἐπὶ τούτου τοῦ ἀναγνώσματος συζήτησιν. Παρατηρεῖ λοιπὸν αὐτῷ, ὅτι δὲν ὠρίσεν εὐκρινῶς τὸ θέμα περὶ οὗ ἐπραγματεύσατο, ὅπερ ἐστὶ τὸ οὐσιωδέστερον, διότι καὶ κατὰ τὸν Πίνδαρον « Ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον χρῆ θέμεν τηλαυγές » ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ κομψὸν τῆς φράσεως οὐκ ὀλίγον συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ περιπλέξῃ καὶ ἀσαφῆ καταστήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν ἣν ἐπήνεγκε. Καὶ ἐστὶ μὲν τὸ θέμα αὐτοῦ περὶ ψυχῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ λέξις, ψυχὴ, ἄλλην σημασίαν ἔχει παρὰ τοῖς φυσιολόγοις, ἐτέραν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι κατὰ τὸν Ὀμηρον, ὑπ' ἄλλην δ' ἔποψιν παραδέχονται αὐτὴν αἱ ἐξ ἀποκαλύψεως ὀρμώμενοι θρησκείαι, ὅτι ὦφειλε νὰ ὀρίσῃ περὶ ποίας ψυχῆς πρόκειται ἐν τῇ πραγματεῖᾳ αὐτοῦ· ἐξ ὧν δὲ ἠδυνήθη νὰ εἰκάσω, λέγει ὁ Κ. Καραθεοδωρῆ, ἀποφαινόμενος ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης, ὅτι τὸ πνεῦμα σὺν τῷ σώματι συννούμενον ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴν, δὲν παραδέχεται τὸ ἀθύπαρκτον αὐτῆς, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τῆς πραγματείας αὐτοῦ, ἀναφέρων τὰ περὶ τῆς διαχωρίσεως τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ψυχῆς, περὶ μὲν τοῦ σώματος λέγει, ὅτι διαλύεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπέρχεται εἰς τὴν αἰωνιότητα, περὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐδὲν ἀναφέρει, καλῶς ποιῶν, καθόσον τῶν δύο στοιχείων, ὧν συννούμενων ἀποτελεῖται ἡ ψυχὴ κατὰ τὸν Κ. Σ. Μαυρογένην, ἅπαξ διαιρεθέντων, ἡ ψυχὴ μηδενίζεται. Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ Π΄

Τῆ 16 Ἰανουαρίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Χ. Γ. Κωνσαντινίδου ἀπόντος τοῦ Προέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀναγγέλλει ὅτι ὁ Κ. Brunet de Presle προσήνεγκε τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου τὰ ἐξῆς βιβλία, *Extrait d'une notice sur les tombeaux des Empe-*

reurs de Constantinople, Examen critique des dynasties Egyptiennes, et Recherches sur les établissements des Grecs en Sicile.

Ἀγγέλλονται τὸ Γ' ὡς τακτικὸν μὲν μέλος ὁ Κ. Π. Πετρακίδης, ὡς ἀντεπιστέλλον δὲ ὁ Ἀβδουλάχ Βέης καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀρχιμανδρίτης Κ. Α. Λάσκαρις ἀνέγνω τὴν περὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ἦτοι τὴν περὶ τῶν ἀδελφῶν Λαγουδῶν » πραγματείαν αὐτοῦ (ἴδε σελ. 24).

Ὁ Κ. Σ. Ἀριστάρχης ἐρωτᾷ τὸν Κ. Α. Λάσκαριν ἄ. εἰ ἡ μόνη πηγὴ, ἐξ ἧς ἠρύσθη τὰς κατὰ τοὺς Λαγουδῶν πληροφορίας, εἰσὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ περιγραφέντα χειρόγραφα αὐτῶν, καὶ τὸ Βιογραφικὸν Λαζικὸν τοῦ Μητροπολίτου Κιοβίας, ἐνθα ἐπιτροχάδην μόνον γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν, ἢ εἰ μὲν διὰ τῆς λέξεως, αὐτοβιογραφία, ἐνοῆ βιογραφίαν τινὰ συγγραφείσαν ὑπ' αὐτῶν καὶ σωζομένην ἐν τινὶ βιβλιοθήκῃ, μὴ περιγραφείσαν ὁμῶς ὑπὸ τοῦ Κ. Α. Λάσκαριος. Ἐ. κατὰ τί ἦν διάσημος ὁ Ἰησοῦιτης Ρούτις, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀναφέρει ὅτι ἐπιλονείκησαν οἱ ἀδελφοὶ Λαγουδῆ, καθόσον ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ οὐδόλων διαλάμπει γ'. ἂν ἡ ὀνομασία Τσον Μοροζίνης ἐσήμαινε τὸν Δόγην, διότι ἡ προφορὰ τῆς λέξεως ξένη ἐστὶ τοῖς Βενετοῖς καὶ καθαρῶς Ἀγγλική καὶ δ'. ποίαν λατινικὴν γραμματικὴν ἔλληνιστὶ γεγραμμένην εἶχον ὑπ' ὅψιν οἱ Λαγουδῆ πρὸς σύνταξιν τῆς ἑαυτῶν, καθότι κατὰ τὸν ΙΖ'. αἰῶνα οὐδεμίαν τοιαύτην ἐξέδωκε τις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Παρατηρεῖ δ' αὐτῶς ὅτι, ἐν ᾧ μέμνηται τοὺς Ρώσσους, οὐδεμίαν μνείαν ποιοῦμένου περὶ τῶν εὐεργετησάντων αὐτοὺς ἀδελφῶν Λαγουδῶν, λέγει ὁμῶς ὅτι ὁ Πολυκάρπω ἀναφέρει περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ μετὰ πολλῶν ἐπαίνων ὅτι ὤφειλε νὰ εἶπη πλείονα εἰς τὸ περὶ ἀπελεύσεως τοῦ Ἰωαννικίου εἰς Βενετίαν, καὶ τῆς ἐκεῖσε ἀποστολῆς του ὡς πρέσβους τῆς Ρωσσίας, ἵνα γνωρίζωμεν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον αὐτοῦ ὅσον δὲ διὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Γερρασίμου Βλάχου, περὶ ὧν ἀναφέρει ὅτι σώζονται ἐν χειρογράφοις εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Μόσχας, τούτων τὰ πλείστα εὐρίσκονται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐν Βενετίᾳ. Τελευταίον δὲ παρατηρεῖ ὅτι ὁ γράψας τὸν βίον Διονυσίου τοῦ Πατριάρχου ἢ Γερρασίμου ὁ Κακαβέλας, (ὅρα Καταλ. Βρετοῦ Α'. 115), οὐχὶ δὲ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Ἰερεμίας.

Ὁ δὲ Κ. Α. Λάσκαρις ἀπαντῶν εἰς ταῦτα λέ-

γει, ὅτι ἀνέφερε πολλαχοῦ τῆς πραγματείας αὐτοῦ ὅτι ἠρύσθη τὰς ἐλίγας ταύτας πληροφορίας περὶ τοῦ βίου τῶν Λαγουδῶν ἀπὸ τοῦ συγγράμματος αὐτῶν τοῦ ἐπιγραφομένου « Πνευματικὸν Ἐγχειρίδιον », ἐνῶ συντόμως ἐξιστοροῦσι τὰ περὶ καταγωγῆς αὐτῶν, καὶ τὰ μέχρι τῆς ἀφίξεως αὐτῶν εἰς Ρωσίαν, ἀναφέρουσι δὲ καὶ περὶ τοῦ Ρούτις ὡς ἐπισήμου ἐν τῇ διαλεκτικῇ, καθὼς καὶ τὰς μετ' αὐτοῦ συνδιαλέξεις αὐτῶν περὶ θεολογικῶν ἀντικειμένων, καὶ τοῦτο ἐνοεῖ λέγων αὐτοβιογραφίαν. Ὅσον δὲ περὶ τοῦ ὀνόματος Τσον, καὶ τὰ περὶ τοῦ ὑπουργήματος τοῦ Ἰωαννικίου ὡς πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας, τσαυτὰ ἠδυνήθη νὰ ἀρυσθῇ διὰ μέσου φίλων ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἱπουργίου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ δὲ Πολυκάρπω ἀναφέρει τοὺς Λαγουδῆ μετ' εὐγνωμοσύνης ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσῃ γραμματικῇ καὶ ῥητορικῇ, λέγων μόνον ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γραμματικῆς καὶ ῥητορικῆς ἐκείνων συνέταξε τὴν ἑαυτοῦ οὐδένα ὁμῶς λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ βίου αὐτῶν. Περὶ δὲ τῆς λατινικῆς γραμματικῆς, ἣν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν οἱ Λαγουδῆ πρὸς σύνταξιν τῆς ἑαυτῶν, οὐδαμοῦ τῶν χειρογράφων αὐτῶν γίνεται λόγος, καὶ ὅτι ἐξεφράσθη διὰ τῶν λέξεων τῶν Λαγουδῶν μηδὲν λαβὼν ὑπ' ὄψιν ποίαν ἐνόουν οὗτοι. Περὶ δὲ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γερρασίμου Βλάχου, ἀπλῶς ἀνέφερεν ὅτι εὐρίσκονται ἐν χειρογράφοις καὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Μόσχας, μηδὲν θηλήσας νὰ εἶπη περὶ αὐτῶν, ὡς ἐκτὸς τοῦ προκειμένου ὄντων.

Μετὰ ταῦτα γενομένης προτάσεως περὶ τοῦ μέλους τοῦ ἀναπληρῶσαντος τὸν μακαρίτην Γ. Γαλάτην, εἰς τὴν κατὰ τὴν ΜΑ'. Συνεδρίαν ὀνομασθεῖσαν πενταμελῆ ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ περὶ ἐκπαιδεύσεως θέματος, ἐκλέγεται παμψηφεί ὁ Κ. Α. Καραθεοδωρῆ, καὶ διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ.

Περὶ τῆς κοινῆς καταγωγῆς τῶν κυριωτέρων τῆς Εὐρώπης Ἑθνῶν.

Ἐν τινὶ τεύχει τῶν κατ' Ἀπρίλιον ἐκδοθέντων τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἀνεγνώμεν ὁμιλίαν τινὰ τοῦ Κ. Alfred Maury, ἀντικείμενον εἶχουσαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν τῶν κυριωτέρων ἔθνῶν τῆς Εὐρώπης, ἣν καταχωρίζομεν περιληπτικῶς ἐνταῦθα.

Ἐάν τις ῥίψη τὸ βλέμμα, λέγει ὁ Κ. Maury,

ἐπὶ τῶν ἔθνῶν, τῶν ἐπὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ εδάφους σήμερον διεσπαρμένων, προάγεται ἵνα πιστεύσῃ, ὅτι ἅπαντα ταῦτα τὰ ἔθνη δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν καταγωγὴν. Καὶ ἡ ἱστορία αὕτη φαίνεται πως δικαιολογούσα τὴν γνώμην ταύτην, διότι πανταχοῦ, ὅπου ἂν ἀναδράμῃ τις ἐν τοῖς ἱστορικοῖς αἰῶσιν εὐρίσκει διαφορὰς ἰδιωμάτων, ἠθῶν καὶ ἠθίμων ἄλλα τὸ πιθανὸν οὐκ ἐστὶν αἶε καὶ ἀληθές. Ἡ ἔθνολογία καὶ ἡ γενικὴ ἱστορία, ἐν ᾧ σημεῖω εὐρίσκονται ἤδη, οὐ μόνον ἀμοιροῦσιν εἰσέτι τελείας συστάσεως, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ παρ' ἡμῶν καλουμένη ἀρχαία ἱστορία, οὐδὲν ἕτερον δύναται εἶναι ἢ αὐτὸ τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς νεωτέρας ἱστορίας.

Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐγένοντο μόνον ἐρευναὶ τινες ἐθνολογικαὶ ἀνευ πυξιδος, ἀκτοπλοία τις, οὕτως εἶπεν, ἱστορική. Ἀλλὰ τίς ἠδύνατο εἶναι ἡ πυξίς αὕτη, ἢς ἠμοῖρουσιν οἱ ἄπειροι ἐκείνοι θαλασσοπόροι; ἡ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα ἐστὶν ἡ ἔκφρασις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπ' ἧς σιγμῆς ὁ ἀνθρώπος ὑπάρχει, διατελεῖ λαλῶν. Καὶ ἐάν, ἀτομικῶς θεωρούμενος, πολλάκις φαίνεται ψευδόμενος, ἡ ἀνθρωπότης ὁμῶς αὐτῆ οὐδέποτε ψεύδεται φωνῇ λαοῦ, φωνῇ Θεοῦ.

Ὁ Λατίνος, ὁ καθολικὸς ἐκεῖνος νοῦς, διέγραψε τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἄγουσαν ὁδὸν ὀρμώμενος ἀπὸ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, ὠπισθοχώρησε πρὸς τὰς ἀρχαίας· οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ἐβάδιζον ὕλως ἐναντίαν ὁδὸν ἐζήτουν ἵνα ὀρίσων, τίς ἦν ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐας. Κατὰ τὸν Ὀλλανδὸν Βέκκ, ἐν τῷ Παραδείσῳ ὀμιλεῖτο ἡ Ὀλλανδικὴ γλῶσσα. ἕτερος, Σουηδός, ἠξίου, ὅτι ὁ θεὸς ἐλάλει Σουηδικῶς. Κατὰ τὸν Ποσέλ, ζήσαντα κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, ὅλαι αἱ γλῶσσαι παρήγοντο ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ. Ὁ Λατίνος ὁμῶς ἀπέδειξε τὸ ἄτοπον τῶν διίσχυρισμῶν τούτων. Ἄγγλοι δὲ πράκτορες φιλάνθρωποι εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τῆς ἐταιρίας τῶν Ἰνδιῶν, εὗρον γλῶσσάν τινα ἄγνωστον, τὴν Σανσκρίτην, τὴν Ἰ. τῶν Βραχμάνων γλῶσσιν, ἣτις κατέστη ἄλλος ἀριάδιος μίτος ὡς πρὸς τὴν ἐθνολογικὴν ἐπισήμην· ἐπούδασαν τὴν γλῶσσαν ταύτην, ἵνα μεταφράσωσιν τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα βιβλία ἐντεῦθεν ἐγεννήθη νέα ἐπισήμη « ἡ συγκριτικὴ φιλολογία, » ἣτις ἐστὶ μικροσκοπικὴ τις μελέτη, δι' ἧς ἀνακαλύπτεται ἐν τοῖς σοικείοις αὐτοῖς τῆς ὑφῆς τῶν γλωσσῶν, τὸ ἕως τότε ἀκατάληπτον μυστήριον τῆς ἐθνολογικῆς φυσιολογίας. Παρατηρήθη, ὅτι ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ ἡ Λατινική, ἡ Ἑλληνική, ἡ Γερμανική καὶ ἡ Ῥωσική, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ, ἡ Περσική, ἀνήκον μᾶλλον καὶ τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ τῶν γλωσσῶν, τῇ Ἰνδο-Γερμανικῇ, ἢ ὀρθότερον Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῇ.

'Ἄλλ' ἡ πρωτότυπος αὕτη γλῶσσα, ἦτοι ἡ Σανσκρίτη, ποῦ εἶχε λαλῆθῃ; Αὕτη ἦν ἡ Ἰ. τῶν Βραχμάνων γλῶσσα· ἀλλ' οἱ Βραχμᾶνες οὐκ ἐφεύρον αὐτὴν· διότι αἱ γλῶσσαι δὲν ἐφευρίσκονται. Νεαὶ ἐρευνᾶαι καὶ μελέται ἀνεκάλυψαν, ὅτι ἡ Σανσκρίτη εἰσήχθη παρὰ τῶν Ἀριῶν, ποιμενικῶν λαῶν ἐκ Περσίας ἐλθόντων, καὶ ὅτι ἡ πρώτη κοιτίς τῆς γλώσσης ταύτης ὑπάρχει ἡ μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Indou-koh κειμένη χώρα.

Αἱ μεταξὺ τῶν γλωσσῶν διακρινόμεναι ὁμοιότητες βαίνουνσι κατὰ λόγον τῆς γειννιάσεως τῶν λαλούντων αὐτάς ἀτόμων. Οὕτως ἐν Ἀμερικῇ καθ' ἣν ἐποχὴν σχέσεις μεταξὺ τῶν λαῶν δὲν ὑπῆρχον, ἐκάστη φυλὴ εἶχε τὴν ἰδίαν αὐτῆς γλῶσσαν.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξάγεται, ὅτι οἱ σήμερον ἐν τῇ Δύσει κατοικοῦντες λαοὶ ἤλθον ἐκ τῶν χωρῶν, ἐν αἷς κατῴκουσιν οἱ Ἀρίαι, καὶ ὅτι καθ' ὅσον οἱ λαοὶ οὗτοι ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῶν Ἀνατολικῶν χωρῶν, εἶπετο ἵνα ἐξαλείφονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ οἱ χαρακτῆρες τῆς πρὸς τὴν μητέρα φυλὴν συγγενείας αὐτῶν· καὶ οὕτω καθ' ὅσον προχωρεῖ τις πρὸς τὴν Δύσιν, κατὰ τοσοῦτον μικροτέραν εὐρίσκει σχέσιν μεταξὺ τῶν γλωσσῶν τῶν ἀπὸ τῆς Σανσκρίτης παραγομένων καὶ τῆς Σανσκρίτης αὐτῆς.

Ἀποδειχθεῖσης ἅπαξ διὰ τῆς γλώσσης τῆς ταυτότητος τῆς καταγωγῆς τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἡ ἱστορία τῶν λαῶν τούτων θέλει διευκρινηθῆ σαφέστερον. Οὕτω, συγγενεῖς τινες γλῶσσαι ἐκφράζονται τὰ αὐτὰ πράγματα διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων· ἐκ τούτων ἐξάγουσιν, ὅτι οἱ λαοὶ, οἱτινες ἐλάλουν τὰς γλῶσσας ταύτας, ἦσαν μᾶλλον ἢ ἤττον γείτονες, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γειννιάσεως εἶχον προχωρήσει ἅπαντες οὗτοι οἱ λαοὶ εἰς βαθμὸν πολιτισμοῦ σχεδὸν ἴσον. Λέξεις τινὲς οὔσαι ἐν χρῆσει ἐν δυσὶ γλώσσαις συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας, δὲν ὑπάρχουσιν ἐν ἑτέρᾳ τρίτῃ ὁμοίως συγγενεῖ· τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι ἡ ἀνάγκη, δι' ἣν αἱ λέξεις αὗται ἐσημασίθησαν ἦν ἄγνωστος τῷ ἐνὶ τῶν τριῶν λαῶν, καὶ ἀπ' οὗ οὗτος ἀπεχωρίσθη τῶν δύο ἄλλων. Ἡ ἰσοδύναμος τῇ λέξει ἄργυρος ὑπάρχει κοινὴ τοῖς τε Λατίνοις καὶ τοῖς Ἑλλήσι, οὐχὶ δὲ καὶ τοῖς Σλάβοις· ἐπεταὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ἀργύρου ἦν γνωστὴ μὲν παρὰ τοῖς Λατίνοις καὶ τοῖς Ἑλλήσι πρὸ τοῦ διαχωρισμοῦ αὐτῶν, ἀγνωστος δὲ παρὰ τοῖς Σλάβοις.

Διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν γλωσσῶν λέγει ὁ Κ. Maury, ἐδιδάχθημεν, ἵνα μὴ ἐκπλητῶμεθα ἐκ τῶν παραδόξων ὁμοιοτήτων, αἰτινες

ἐν τοῖς καταλόγοις τῆς Βιβλιοθήκης ἐν μεγίστῃ καὶ ὠραία μεμβράνῃ, πλουσίως ποτὲ ἐν ἐρυθρῷ ὄλοσηρικῷ δεδεμένον, νῦν δ' ὅλως ἐξηλωμένον, μήκ. 0,37, πλάτ. 0,27, ἐστὶν ἐλλειπὲς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος, τὰ δὲ νῦν περισσώζομενα ὀκτάδικα αὐτοῦ εἰσὶ 46 σχεδὸν ἤτοι 368 φύλ. Τὰ ἀξιοσημείωτα τοῦ χειρογράφου τούτου εἰσὶ.

α.) Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἀρίστη ποιότης τῆς περιγραμνῆς,

β.) Ἡ ξενότροπος διαγραφή πασῶν τῶν σελίδων, ἐκάστης τῶν ὁποίων αἱ 24 γραμμὰι σχηματίζουσι σταυρόν, ἀνα ὀκτώ κατά κέρα, ὡν τῶν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διεγράφεον ἐν ποιῆσει τὰς πτέρυγας, τὰς σύριγγας κτλ. (1),

γ.) Τὰ ἐρυθρὰ σημαδῶφωνα καὶ αἱ διαφοροὶ γραφαὶ, καὶ

δ.) Ἡ ἀρχαιότης, διότι καθ' ἡμᾶς ἐστὶ τοῦ αἰῶνος.

μεμβράνῃ ἧς ἀσ λιδώτου ταύτης βίβλου εὐ-

κνήλιον ὑπάρχει τῆς παναγίας μου τῆς Καλ.

ῶτισσας μητροπόλεως Θύρας (SIC) ὄν περ ἀφιέρωσ αὐτόν, ὁ μαρσιωάννης ὁ τὸ ἐπίκλην χαντζῆ ὄν περ ἀγοράσας αὐτὸ ἀπὸ τὸν παπᾶ κὺρ Γερμανὸν ἄσπρα ὄνὲ καὶ ὅς τις τὸ ὑστερήσει ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς παναγίας μου τῆς ἐπονομαζομένης Καλαμιώτισσας μητροπόλεως Θουρῶν ἔξει Θεὸν μαχόμενον ἐν τῇ φρικτῇ καὶ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα καὶ ἀειπαρθένον Θεοτόκον Μαρίαν καὶ τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν.

ἔτους ζ' ο' θ' (1574) μηνί Μαρτίου Ἰνδικτ. ιδ' ».

Ἡ μεμβράνα αὕτη, ὡς καὶ ἡ ἐξ Ἀμισοῦ ἐν τῇ ΝΔ. Συνοδρ. περιγραφείσα, καὶ αἱ ὠδες ὑπ' ἀριθ. 2, 6, 7, περιέχουσι τὰ τέσσαρα ἱερὰ Εὐαγγέλια, οὐχὶ καθ' ἕκαστον Εὐαγγελιστὴν ἰδίως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνεκᾶθεν ἐορτοδρομικὴν ἐν τεμαχίοις κανονικὴν διαίρεσιν, ἀναγινωσκόμενά ποτε ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀμβωνος.

13. Εὐαγγέλιον (ὑπ' ἀριθ. 25) ἐν βομβυκίνῳ χάρτῃ μήκ. 0,30 καὶ πλάτ. 0,20 ἐξ 176 μόνων διζήλων σελίδων τοῦ XVII αἰῶνος ἔχει

(1) Περί τῶν τοιοῦτων τῆς τῶν ἀρχαίων γραφῆς τρόπων ἢ παρῴϊων, ὅσων τῶν Σπειρηδῶν, Πλευρηδῶν, Κεραυδῶν ἢ Πυργηδῶν » ὅρα Θεοδοσίου τὸν Σχολιαστὴν Διονυσίου τοῦ Θρακικοῦ, Διόδωρ. Σικελιώτην Βιβλ. Γ' σελ. 140, καὶ Εὐστάθ. παρ' Ομήρ. σελ. 923. Οἱ δὲ Ποιεῖται καὶ ἐτέρους τρόπους τοῦ γράφειν τοὺς ἐκεῖνους στίχους ἐπεπόησαν, σχημάτιζοντες δι' αὐτῶν ποικίλα εἴδη, ὡς τὸ Ωὐάν, τὰς Πτέρυγας, τὸν Πέλικον, τὸν Βωμόν, τὴν Σύριγγα, τὰ ὁποῖα παρὰ τῷ Συμμίᾳ καὶ Δοσιῶδῃ εὑρίσκονται.

γραφὴν εὐανάγνωστον, στοργγγύλην καὶ ὠραίαν καὶ εἰκόνας τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν κομψοτάτας, τὴν δὲ πρώτῃν σελίδα ὀλόχρυσον καὶ ἐν τέλει τὴν ἐξῆς σχηρᾶν σημείωσιν

« Σοὶ τῶ κοσμοῦντι τὴν Ἀδριανοῦ πόλιν » Λαμπρα(ί)ς ἀρεταῖς καὶ λόγοις θεηγόροις » καὶ τοὺς οἰκίας τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας » καθοδηγοῦντι ἀληθείας πρὸς ὄρμον » καὶ τὰ λογικά πρόβατα τοῦ σωτήρος » πρὸς νομᾶς ἰθύνοντι σωτηριῶδεις » λαμπρῶ φωστῆρι καὶ σοφῶ ἱεράρχῃ » κλεινῷ Ἀνθίμῳ Ματθαίῳ ὁ Μυραίων » κᾶν γῆρει τρυχόμενος πολυστενάρτω » καὶ χεῖρα κεντημένος τρέμουσαν γρόνῳ » ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάθου καὶ ἀγάπης σὺς χάριν » γράφας πέποιμα ὅμως τὸ προσταχθέν σοι » ὁ δὲ ξῆσαι πάτερ καὶ αὐτὸς δι' ἀγάπην » κᾶν μικρόν ἐστι τὸ πεμψέν σοὶ μου δῶρον. » Ἐν ἔτει ζ' ρκθ. (7129 ἤτοι 1624) μηνί Νοεμβρίου

Κ. Ἰνδικτ. Δ'. » Ἐν τῇ Οὐγκροδλαχίᾳ, εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Δάλου.

14. Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἰθρηκὴν γλῶσσαν δι' ὠραίας γραφῆς (ὑπ' ἀριθ. 417) ἐν χάρτῃ βομβυκίνῳ μήκ. 0,26 1/2 πλάτ. 0,20 ἐκ σελίδων 170 ὀφείρει ὀπισθεν χρονολογίαν ἀ ἀχοθ' (1679) ἔτος » διὰ νεωτέρας χειρὸς, καὶ ἔχει τέσσαρας ὠραιοτάτας ὀλοχρύσου εἰκόνας τῶν Εὐαγγελιστῶν. (Ἔπεται συνέχεια).

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΤΕΥΧΕΙ Ε'—ΣΤ'.

Σελ.	σῆλ.	σίχ.	γράφ.
282	2	25	γράφε 1863.
297.	ά.	20.	» Μυσοί.
298.	ά.	40.	» ἀναχωρητῶν.
302.	ά.	47.	» ὑπονοῦσα

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ Ζ' ΤΕΥΧΕΙ.

Σελ.	σῆλ.	σίχ.	γράφ.
40.	6'	51.	γράφε κ' αὐτὰ
56.	6'	42.	» Ἕλληνες
»	»	46.	» Μένανδρος

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΙΜΗΝΙΑΝ.

ΕΤΟΣ Β'. — ΤΗ: ΙΕ. ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΑΩΞΕ'. — ΤΕΥΧΟΣ Η'—Θ'.

ΤΙ ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ.

Προσλαλιᾶς Ε'. Συνέχεια.

(Ἴδε Τεῦχος Ε'. σελ. 244—236.)

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΠΑ' καὶ ΠΕ' συνεδριάσει.)

* ποιεῖ τὸ αὐτὸ ἔργον ἄνεγνωσαν γὰρ ΚΟ(ρ)ΣεΜουΤ. Ἐν δὲ τῷ πτολεμαϊκῷ ψήφισματι ἀνεγνώσθη καὶ ἡ γλαυξ ὡς μ. Συμβολικαὶ δὲ

μορφαὶ αὐτοῦ εἰσὶ καὶ καὶ καὶ καὶ καὶ καὶ κατλ.

Τὸ Μ. μὲ καὶ σαμαρικὸν μέμ* σημαίνει δὲ ὕδωρ ἢ μᾶλλον ὕδατα τὸ γὰρ ἰουδαϊκὸν μαίμ τύπον ἔχει δυϊκὸν ἢ καὶ πληθυντικὸν μᾶ δὲ ἀραβιστί, καὶ μῶυ αἰγυπτιαστί ὡς ἐν τῇ Γραφῇ (Ἐξ. β'. 10) * σεσημείωται. Ὁ Hug ἐσημείωσε τὸ κατ' αὐτὸν ἰερογλυφικὸν μ οὕτω οὐ τὸ ἴχθος ὄραται σαφῶς ἐν τῇ κεκλασμένῃ ἢ κυμαινομένῃ ὀρίζοντίῳ γραμμῇ, die fort schwebende und-

lirende Bewegung der Linie τοῦ σαμαρικοῦ Ἄλλα τὴν σημερινὴν ἐν τοῖς ἰερογλυφικοῖς τὸ μὲν σχῆμα τόπον ἐπέχει ἀπαιτοῦντα φωνὴν r καὶ ἐν πλείστοις ὅσοις οἰκίσκοις καὶ ἐν τῷ Amisif, τὸ δὲ μ, πολὺσχημον, περίπου δεκατρία ἀπαριθμεῖ ὁ Saalschütz ἐν τῷ πίνακι καὶ οὐ πάντα. Ἐν γὰρ τῷ οἰκίσκῳ * καὶ ὁ γύψ

Τούτων δὲ τῶν αἰγυπτιακῶν συμβόλων τῆς φωνῆς μ τὸ πρῶτον ἔχει μεγάλην σχέσιν πρὸς τὸ ἡμέτερον κεφαλαίον, καὶ ἀνεστραμμένον ἴσως πρὸς τὸ Ῥουνικὸν Ψ κατὰ Ῥουδέκιον. Πῶς οὖν ἐγένετο αὕτη ἢ ἐναλλαγὴ τοῦ σημείου ὥστε ἐν μὲν τῷ σημειῳ σημαινσιν τὸ μ, ἐν δὲ τῷ αἰγυπτιακῷ τὸ r; Ἡμεῖς χωρὶς κρίσεως τοῦ τίς ἠλλαξε τὸ πρῶτότυπον, ἐροῦμεν εἰκασίαν ἀραβιστί μὲν εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ ὕδωρ ἄπλως λέγεται καὶ ἑβραϊστί = Μ, ἀλλὰ τὸ βέειν ὕδωρ λέγεται NPO καὶ ἐπομένως τὸ ὕδωρ τὸ βέον NPO οἶον συγγενὲς καὶ τοῦ ἡμετέρου NePOn, καὶ ἐπομένως τοῦ Νηρέϊδῆ καὶ τῶν Νηρηίδων οὐκ ἄπο πιθανολογίας λοιπὸν, ὅτι ἐντεῦθεν ἐνηλλάγη τὸ σχῆμα ἄλλα τὸν μὲν λόγον ταύτης τῆς ἐναλλαγῆς παραιτητέον, φητέον δὲ ὅτι ἡ κυμαινομένη γραμμὴ σύμβολον τοῦ ὕδατος ἐτηρήθη

(*) Περί τοῦ μῶυ καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ ὅρα Προλεγόμενα τῆς νέας Ἐκδ. τοῦ Λεξ. Ἑβραϊκοῦ Στεφ. τόμ. Δ'. Διγ.

προφανώς ἐν τῇ σαμαρικῇ γραφῇ M μεθ' ὑποσάτου ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα γράμματα, ὡς ἂν ἐγράφονεν καὶ ἡμεῖς: M ἐν τῷ Λατινικῷ ἄνευ ὑποσάτου οὕτω m. Εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ὕδατος συμφωνεῖ καὶ ὁ Hitzig. Σύμβολον δὲ τὸ ὕδωρ καὶ μάλιστα τὸ ῥέον εὐκολίας καὶ λειότητος (Ἰραπ. Α. β'. «λειότατον ὡσπερ ὕδωρ») ὅθεν καὶ δρόμου καὶ ταχύτητος καὶ σπουδῆς, δηλοῦσι δὲ καὶ αἱ κοιναὶ ἐκφράσεις αὐτὸ ξεύρει ὡς ἂν νερόν», καὶ τὸ γαλλικὸν ἐπ' εὐκολίᾳ comme un verre d'eau, καὶ ἐπὶ ἀπταισῶ σπουδῇ «τρέχει ἢ γλῶσσά του ὡς νερόν» καὶ ἐν τοῖς ὄνειροκριτικοῖς τὸ ὕδωρ σημαίνει ταχύτητα. Μέννημαι ἐν τῇ πατριδί μου, ὅτι κατόπιν τῶν ἐξερχομένων ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῶν εἰς ταξείδιον ἔχονον ἕνα *koubār* νερόν εἰς εὐχὴν ὡς σύμβολον εὐκολίας καὶ ταχύτητος· τὰ γὰρ ὄνειροκριτικὰ καὶ πολλὰ τῶν δημοτικῶν προλήψεων, ὡς ὑπολαμβάνω, ἀρχὴν ἔσχον ἀπὸ τῶν ἱερογλυφικῶν, ὅν τρόπον καὶ ἡ εἰδωλολατρεία αὐτῇ, ὡς ἂν τις εἰκάσειε καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως (Στρωμ. Ε') ὅτι τὰ χρυσὰ ἀγάλματα, ἥτοι δύο κύβες, εἰς ἱεράς καὶ ἴδις μία ἦσαν καὶ ἐλέγοντο τέσσαρα γράμματα περιαγόμενα εἰς τὰς ἱεράς κωμασίας τῶν Αἰγυπτίων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰσραεὶ ἐκ τοῦ Φερεκύδου τοῦ ἐκ Σύρου ὁ αὐτὸς (αὐτ.) περὶ τοῦ Ἰδανθούρα τοῦ Σκυθῶν Βασιλέως, ὅστις ἀπειλῶν πόλεμον ἐπεμψε «σύμβολα ἀντὶ γραμμάτων» πρὸς τὸν Δαρσίον διαβάνα ἠδὲ τὸν Ἰστρον, Μῦν, Βίτραχον, Ὀρνιθα, Οἰστόν, Ἄροτρον, ἄτινα κατ' ἐναντίαν σημασίαν ἐτεκμήραντο ὅτε Ὀροντοπάγης, καὶ ὁ Ξιφρόρης. Ἐτι δὲ καὶ αἱ λεγόμεναι μαγείαι αἰγιόμεναι διὰ τινῶν ὑλικῶν συμβόλων, φόβητρον δεινὸν παρὰ τῷ ὄχλῳ, τὴν αὐτὴν ἱερογλυφικὴν ἐκφράσιν οἶδασιν ἀρχὴν (α). Ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαίᾳ γραφῇ τετραχῇ καὶ πενταχῇ γέγραπται τοῦτο τὸ στοιχεῖον ὑποσημαῖον ἀείποτε κυματιζομένην γραμμὴν, ὡς

(α) Ἐν τῇ πατριδί μου εἶδον μαγείαν τοιαύτην τινὰ ποιηθείσαν, ὡς ἔλεγον, ὑπὸ τινος ἐχθροῦ τῆς οἰκογενείας, ἣς ἐν τῷ οἴκῳ εὐρετό που κεκρυμμένη. Ἦν δὲ πλάξ σαπυνοῦ περιπεπηγμένη βελώναις. Καὶ προσκληθεὶς μάγος τις ἡμένηεν τὴν μαγγανίαν ταύτην οὕτω· «κεντᾶσθαι μὲν δεητικῶς τὴν καρδίαν τῶν συζύγων, ἀφρίζειν δὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ἥτοι συμθεῖσθαι καὶ διαπηκτικῶς. Ἐτερος δὲ μάγος ἡμένηεν αὐτὸ ἀναλύσθαι κατὰ μικρὸν ἐν ὀδύναϊ»· ὥστε τοῦτο ἦν ἀρὰ τις ἐκπερασμένη ἱερογλυφικῶς. Ἐν γένει δὲ αἱ Αἰγύπτιοι ἐνημίζονται ὡς ἐπιτηδεύτατοι μάγοι.

καὶ τὸ Ἐτρουρικόν. Τὸ φοινικικὸν σσημειώται ὑπὸ Hitzig οὕτω H , ἐν ᾧ εἰκάζεται ὁ κυματισμός. Τὸ Ἰουδαϊκὸν ἄνευ κυματισμοῦ διττὴν ἔχει μορφήν, τὴν μὲν ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν μέσῳ τῶν λέξεων οὕτω H , τὴν δὲ τελικὴν οὕτω H , ὁμοίως καὶ τὸ Ἑστράγγελο H καὶ H . Τὸ ἀραβικὸν κουφικῇ γραφῇ H οἶνεὶ τελικὸν Ἰουδαϊκὸν ἀνεστραμμένον καὶ καμπύλον ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀραβικὸν νεσχί H οὐ πόρρω δὲ τοῦ τελικοῦ ἐκείνου καὶ τὸ Βραχμανικὸν H εἰμὴ κατὰ θέσιν οἶον H . Τὸ Αἰθιοπικὸν ἔχει παντάπασιν ξένην μορφήν οὕτω H , ἂν μή τις φιλοτιμηθῇ ἵνα ἀναγάγῃ αὐτὸ εἰς τὸ Ἰουδαϊκὸν H μεσάζοντος τοῦ Γρανθαμικοῦ H καμπυλογραφομένου καὶ κατεστραμμένου, ἢ εἰς αὐτὸ τὸ κοινὸν H καὶ αὐτὸ καμπυλογραφούμενον οὕτω H , καὶ ἀνεστραμμένον H , ὅπερ δοκεῖ μοι καὶ πιθανόν.

Τὸ Ν νῦ καὶ σαμαρικὸν N *noῦν*, σημαίνει δὲ ἰχθύον κατὰ πάντα τοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ Ἀλφαβήτου. Ὁ Hug προκατειλημμένος ὑπὸ τῆς ιδέας, ὅτι οἱ Φοίνικες εὗρον τὰ γράμματα, ἂνδρες δηλονότι παρὰ θάλασσαν μὲν οἰκοῦντες, κατὰ θάλασσαν δὲ διαιτώμενοι καὶ ἐμπορευόμενοι, καὶ νομίζων τὸ ἀλφάβητον ἄκριτον ἄθροισμα καὶ ἀσύντακτον σειράν φωνητικῶν συμβόλων, οὐδένα ἔχουσαν ἐνδόμυχον τῆς θέσεως αὐτῶν λόγον, θαυμάζει (σελ. 30) ἀπαντῶν ἐνταῦθα μόνον πρῶτον ὅν τι θαλάσσιον, hier könnte man das erstmal auf einem Seeanwohner denken, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ὑπὲρ Φοινικῶν στρατευόμενον ἐπιχείρημα αὐτοῦ ἐξασθενίζει αὐτὸς οὗτος πάλιν τῇ τηρήσει, ὅτι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἦν τις ἰχθύς σεπτός (Ἡροδότ. Β'. 72). Ἀλλ' ἡμεῖς ἀσχολούμενοι περὶ τῆς σχέσεως τοῦ σχήματος πρὸς τὸ ἀντικείμενον, οὐ τὸ ὄνομα φέρει, εὐρίσκομεν αὐτὸ τὸ N πολὺ ἀφιστάμενον τοῦ ἀντικειμένου *noῦν*, ἥτοι ἰχθύος· οὐδ'

εὐτὸς προτίθεται ἡμῖν σχῆμά τι ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν, ἐξ ὧν ἡμεῖς ὁμῶς, κατὰ τὰ ἐν τῷ Μ. τηρηθέντα περὶ ἐναλλαγῆς τοῦ γράμματος, εὐρίσκομεν ἐν ταῖς σημεριναῖς βεβαίαις ἀναγνώσεσι κατὰ σημασίαν ὕδατος εἶναι τὸ N , ὅπερ βεβαίοι καὶ ὁ Saalschütz ἐν τῷ πίνακι· ἃ δὲ φέρει ἐκ τῶν φοινικικῶν ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων οὕτω N καὶ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν περίπου τὸ αὐτὸ ὅπερ, καὶ ὁ Hitzig βεβαίοι N , ἐξ ἧς μορφῆς καὶ τὸ ἡμέτερον ἐν τοῖς χειρογράφοις καὶ τύποις ἀρχαίοις N , οὐδεμίαν κατὰ τὸ φαινόμενον ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ ὄνομα, ἂν μὴ εἴπῃς, ὅτι ἐν τῷ N ἢ μὲν ὀριζόντιος γραμμὴ ἐμφαίνει τὸν ἰχθύον, ἢ δὲ λοξῇ τὸ ἐπὶ τῆς ῥάχιος πετερύγιον (*pinnam, pageoir*), ὅθεν καὶ τὸ ἡμέτερον τροχαλὸν ν, τὰς δὲ λοιπὰς γραμμάς ὑποστάτην τινὰ ἐκληπτέον, ὥστε δηλοῦσθαι ἀπὸ μέρους τὸ ὄνομα, ὡς ἐν τῷ N ἥτοι Α. Πιστοῦνται δὲ τὰ λεγόμενα καὶ ἐκ τῆς τηρήσεως τῆς γενομένης μὲν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Oppert, ἀναφερομένης δὲ παρὰ Rosny (*Ecrit figur.* κτλ. Paris 1860 σελ. 67), ὅτι δηλαδὴ ἐν τῇ σφηνοειδεῖ γραφῇ, τὰ νῦν ἀποδειχθεῖσα ἀλφαβητικῇ, ἢ μορφῇ τοῦ στοιχείου N *noῦν* = ν ἦν ἀρχῆθεν δλόκληρος ἐν τοῖς παλαιότεροις ἀναγνώσεσι τοιαύτε τις N ὅπερ παρεικονίζει πῶς τὸν ἰχθύον, καὶ ἐπομένως τὸ ἀνωτέρω σαμαρικὸν N εἶη ἂν τύπος κακόζηλος ἰχθύος κατ' ἀποκοπὴν ἐσχηματισμένος. Τὸ τελικὸν ἰουδαϊκὸν ἔχει παρεμφερείαν τινα πρὸς τὸν ἰχθύον οὕτω N καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Saalschütz ἐπαγόμενα ἐκ τῶν δημοτικῶν γραμμάτων ἐν τῷ πίνακι.

Τὸ τῶν Ἐτρουριῶν N εἰς οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἑλληνικοῦ, εἰμὴ καθ' ὅσον ἀντρέσραπται διὰ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς ὀλικῆς γραφῆς. Ἐν τῷ σαμσκρητὰ ἀλφαβηταρίῳ N Κακχαβὰν ἢ κάλλιον Κα-κχαβανδὰρ λεγομένῳ εὐρίσκονται τέσσαρα ν ξενίζοντα μὲν τὴν μορφήν N ὅπερ

γράφουσι καὶ N καὶ N καὶ N = N καὶ N , ξενίζοντα δὲ καὶ τὸν φθόγγον, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον κέκτηται καθαρὰν τὴν προφορὰν τοῦ ἡμετέρου ν, ὅπερ συντετημένως ἐν σχήματι N προσαρτῶσιν ἢ καὶ ὑπογράφουσι κατὰ κανόνας τοῖς λοιποῖς συμφώνοις, οὕτω N Κρι-σπᾶ (ὄνομα θεότητος)· ἀλλ' οὐδὲν αὐτῶν ἔχει παρεμφερείαν τινα πρὸς τὸ ἡμέτερον ν, πλὴν τοῦ πρώτου αὐτῶν καὶ μακρόθεν πρὸς τὸ ἀρχαῖον N καμπυλόγραπτον καὶ λοξῶς προσηρητημένον, οὕτω N = N ἔτι καὶ τὸ τέταρτον N = N . Τούτου συγγενὲς, εἰ καὶ μὴ κατὰ θέσιν ἀλλ' οὖν κατὰ σχῆμά ἐστι καὶ τὸ Ῥουνικὸν N κατὰ Ῥουδέκιον, παρεμφερές πῶς τῷ προσηρημένῳ ἑλληνικῷ N . Ἐν τῇ Γρανθαμικῇ γραφῇ ὅπου εὐρίσκονται τὰ ἀντίστοιχα τοῖς τέσσαρα ν τῆς Βραχμανικῆς γραφῆς, οὕτω N καὶ N καὶ N καὶ N εὐρίσκομεν = ν. μάλιστα τὸ ἔσχατον μετὰ τινῶν προσαρτημάτων ἢ κρωδύλων.

Τὸ σ σῆγμα καὶ σαμαρικὸν S *σάμεχ*. Τὸ σχῆμα ἐκ πρώτης ὄψεως δεικνύσι βραχύποιον καὶ βραχυλαιμογαμφόρουχον πτηνὸν κακοζήλω· ἐσχεδιασμένον ἐπὶ τοῦ συνήθους ὑποσάτου S ὡσπερ καὶ τὸ S = S καὶ ἡ φωνὴ σημαίνει εὐποητικὸν ἢ εὐεργετικὸν καὶ ἡμερον ἦθος. Καὶ ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς αὐτοῖς ἐν τῷ οἰκίσκῳ Βε-ρενίκησ τὸ σῆγμα ἐχαράχθη διὰ πτηνοῦ, ὁμῶς μακρολαίμου, οἶον χηνὸς ἢ χηνάλωπεκος· ἀλλὰ τὸ σχῆμα αὐτῆς ἐν τοῖς ἱερατικαῖς γράμμασι μετέπεσεν εἰς γραμμικὸν οὕτω S ὅπερ ἐὰν ἐπιθῆς ἐπὶ ὑποστάτου S εὐρήσεις σχῆμα ἀνάλογον

του σαμαρικού σάμεχ' οὐ μόνον δ' ἀλλὰ καὶ ὡς ἔγγιστα τοῦ Ἑστράγγελο ὅθεν προ-
 ἦλθε καὶ τὸ ἡμέτερον Σ καὶ τὸ ἀρχαῖον Σ ,
 ὅπερ καὶ πρηνὲς καὶ ὑπτιον γραφόμενον ἴσχυεν
 ἴσα τῷ πρὸς τὰ δεξιά ἢ ἀριστερὰ ἐστραμμένῳ.
 Τὸ φοινικικὸν (οὐκ ἐκ τοῦ Hug, οὐ γὰρ ἐστὶ
 τῶν δεκαπέντε γραμμάτων) ὡς εὗρον σεσημειω-
 μένον ἐν τῇ Encyclopedia of Bibl. Liter. τοῦ
 Kitto ἔκδ. β'. ἀρθ. Alphab. σημειοῦται οὕτω
 καὶ οὐ μακρὰν δὲ τούτου καὶ τὸ
 ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου ἐκ τῶν Σιναϊτικῶν ἐπιγρα-
 φῶν σημειοῦμενον . Ἐκ τοιαύτης μορφῆς
 μὴ ἀκριβοῦς δοκεῖ μεμορφωμένον εἶναι καὶ τὸ Ρου-
 νικικὸν M ἢ N ὡς ἂν εἶχε δηλονότι τὸ M
 καὶ τὸν ὑποστάτην πλαγίως κεκολλημένον οὕτω
. Τὸ αὐτὸ στοιχεῖον ὡς φοινικικὸν δηλονότι
 ἐσημειώσατο ὁ Hitzig ἐν τῷ πίνακι οὕτω ,
 οἷον εὐρίσκειται καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς ἐν Μελίτη
 εὐρεθείσης λυχνίας (παρὰ Gori Difesa dell'
 Alf. degli ant. Toscani. Crefaz σελ. cix
 Tab. III.). Καὶ πάντα ταῦτα τὰ σχήματα κα-
 ταντῶσιν εἰς τὴν κεκλασμένην γραμμὴν καὶ τὸν
 ὑποστάτην. Ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς ὁμοῦς ἐσημάνθη
 καὶ ἄλλως καὶ πολλαχῶς οἷον P . Ἐν τοῖς οἰκί-
 σκοις Ἀλέξανδρος (*) καὶ Πτολεμαῖος (*)
 σημειοῦσι δὲ καὶ ἕτερον σ , ἀλλὰ περὶ τού-
 του ἐλαλήθη ἐν τῷ γράμματι Z, ὡς λαληθήσεται
 ἐπι καὶ ἐν τῷ στοιχείῳ Σ ἢ τοι σ παχεῖ. Ὁ
 Saalschütz ἐν τῷ πίνακι σημειοῖ καὶ
 ἀπλούστερον ἐστὶ δὲ καὶ περὶ δὲ
 τῆς μορφῆς S ῥητέον ὅτι ἐξάγεται ἐκ τοῦ
 Ἑβραϊκοῦ D . ἂν μικρὸν τι παραταθῇ ἢ ἐπάνω
 ἄκρα, ὅπερ ἄλλως αὐτὸ τὸ ἡμέτερον σ ἐστὶ, πλὴν
 ὅτι ἀντεστραμμένον διὰ τὴν ἀντεστραμμένην ὀ-
 λικὴν γραφὴν. Ὁ Ἄρχιμ. Πορφύριος ἐκ τῶν σι-
 ναϊτικῶν ἐπιγραφῶν σημειοῖ δύο δ καὶ δ
 οὐ μακρὰν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ. Πολὺ συγγενεῦσι

τούτῳ καὶ τὸ σαμαρικόν, εἰμὴ τὸ κατὰ θέσιν.
 τὸ γὰρ $\text{H} = \text{O}$ τῶ = O .
 Τὸ δὲ ἀραβικὸν τριόδου ἐστὶ κοινὸς
 χαρακτήρ τοῦ τε λεπτοῦ καὶ παχέως ἢ δασέως
 σ, περὶ οὗ ὕστερον τριόδου πωσι καὶ ἐν τῷ
 Ἑτρουρικῷ παρὰ Γόρι (Ταυ. XII) ὡς ἐξέδοτο
 ὁ Maffei Z , ἀλλὰ τὸ κοινὸν ὅπερ ἐσημειώσατο
 καὶ αὐτὸς ὁ Γόρι προδήλως ἐστὶ τὸ τε ἑλ-
 ληνικὸν καὶ Λατινικὸν ἀντεστραμμένον S. τὸ
 τριόδου ὁμοῦς πρηνὲς ὡς ἐν τῷ Ἑστράγγελο ἀ-
 παντᾶται καὶ ἐν τῷ Γρανθάμ οὕτω $\text{M} = \text{Z}$.
 οὐδὲν ὁμοῦς ἀπάντων τούτων συσχε-
 τίζεται τῷ σαμαρικῷ, εἰμὴ διὰ τῆς τοῦ πτηνοῦ
 ιδέας. Ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς ὁ μὲν ἱεραπόλλων
 σύμβολον *Εὐποιίας* ἢ καὶ *περιθάλψεως* τίθηται
 τὸν γῦπα (ἱερογλ. A. II), ὁ δὲ Χαμπολλιῶν τὸν
 αὐτὸν σύμβολον *de maternité* ἢ τοι *στοργῆς*,
 ἢ *περιθάλψεως*: ἀλλ' ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ γλώσσῃ
 δύναται μ, οἷον ἐν τῷ ἀνωτέρῳ οἰκίσκῳ Κορσε
 Μούτ παρὰ τῷ Brunet De Presle (Exam. crit.
 des dynastetc. Tableaux de Kourna σελ.
 469). Ἐν ταῖς παλαιογραφίαις εὐρήσεις τὸ Σ κατὰ
 πλεον ἢ δεκαπέντε θέσεις καὶ σχηματισμούς.
 Ὁ γῦψ ἐν μὲν ταῖς γραμμικοῖς ἱερογλυφικοῖς
 εὐρίσκειται οὕτως ἐσχεδιασμένος ἐκ τῶν
 κυρίων ἱερογλυφικῶν . Ἐἴτις οὖν γράψαι
 τὸ σῶμα τοῦ πτηνοῦ εὐθύγραμμον οὕτω
 εἴξει τὸ στοιχεῖον *Σάμεχ* αὐτότατον, μετὰ τοῦ
 ὑποστάτου , καὶ ἂν ἐπ' αὐτὸ τὸ γραμμικὸν
σάμεχ θελήσης δοῦναι σῶμα τοῦ ῥηθέντος πτηνοῦ,
 εἴξει τὸ προσεσημειωμένον γραμμικὸν ἱερόγλυ-

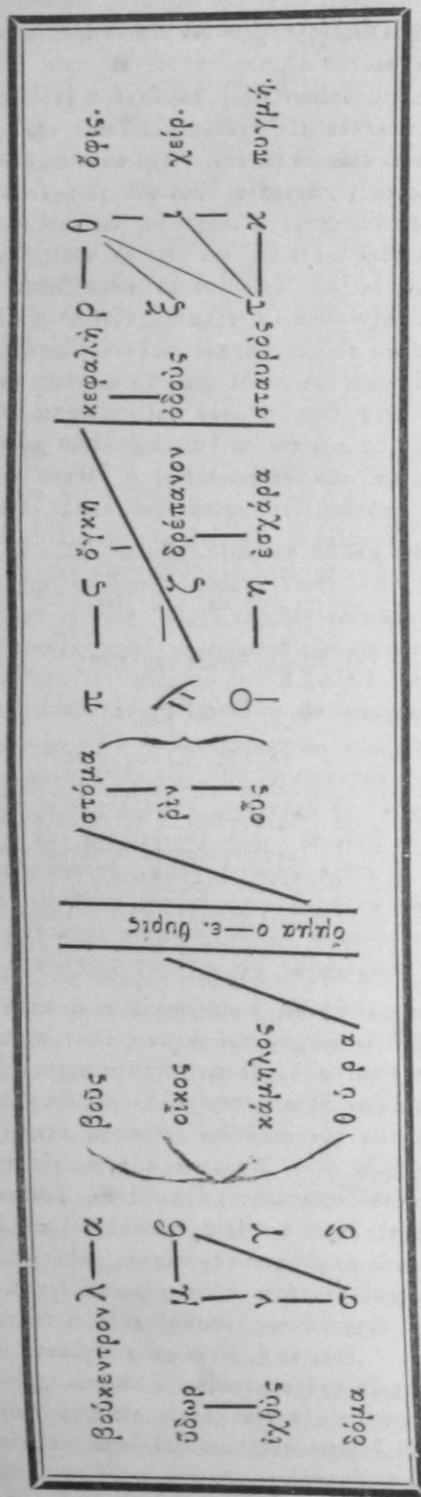
πον οὕτω . Διὸ καθ' ἡμᾶς οὐδεμία ἀπολεί-

πεται ἀμφιβολία περὶ τῆς ταυτότητος τούτων
 τῶν δύο σχημάτων. Κατὰ τὴν σημασίαν δὲ πάλιν
 τὸ μὲν ἱερογλυφικὸν σημαίνει *στοργὴν* ἢ τοι μη-
 τρικὴν ἀγάπην *maternité* (Champollion) καὶ
 ἐπομένως περιθάλψιν ἢ εὐεργεσίαν γινομένην ὑπὸ
 μεγάλου πρὸς μικρόν, τὸ δὲ ὄνομα ἢ ἡ φωνὴ *σά-
 μεχ* ἐν ταῖς σημικαῖς γλώσσαις σημαίνει κατὰ
 τὸν Γόλιον *beneficus, liberalis, clemens fuit*,
 ἢ τοι εὐεργετικὸς, ἐλευθερίος, συμπληθτικὸς ἐγγε-
 νετο ὥστε καὶ ἡ τῆς σημικῆς φωνῆς τοῦ γράμ-
 ματος σημασία συμπίπτει τῇ ἱερογλυφικῇ ση-
 μασίᾳ τοῦ γυψός. Διαφορὰ δ' ὁμοῦς εὐρίσκειται
 ἐν τῇ χρήσει αὐτοῦ ὡς γράμματος. Ἐν μὲν γὰρ
 τῇ ἱερογλυφικῇ εἰδομένη (σοιχ. M. οἰκία) ὅτι δύ-
 ναται μ, ἐν δὲ τῇ σημικῇ, ὡς ἐνταῦθα, σ. ἴδο-
 μεν ὁμοῦς, ὅτι καὶ τὸ σύμβολον τοῦ ὕδατος
 ἐν μὲν τῇ ἱερογλυφικῇ ἐσήμαινε τὸ ν
 (σοιχ. N) ὡς ἐκ τῆς πιθανῆς ὀνομασίας $\text{A} = \text{C}$
, ἐν δὲ τῇ σημικῇ τὸ μ διὰ τὸ $\text{M} = \text{M}$
 οὕτω $\text{A} = \text{B}$ οὕτω $\text{A} = \text{B}$ καὶ τὸ ἐλευ-
 θερίον, καὶ εἴτι ἕτερον συνώνυμον ἐν τῇ ση-
 μικῇ ἐσημάνθη τῷ σ διὰ τὴν λέξιν *σάμεχ*, ἐν δὲ
 τῇ Αἰγυπτιακῇ πιθανῶς, ὡς ἡ ἀναλογία ἀπαιτεῖ,
 ἐν τῷ ὄνομα συνώνυμον τῶν ἀνωτέρω καὶ ἀρχό-
 μενον ἀπὸ μ ἐτέθη σύμβολον τοῦ ἀρκτικῶς σοι-
 χείου, ὡσπερ διὰ τινος ἕτερον λόγον ἐτέθη καὶ ἡ
 γλαυῆ καὶ ἕτερ' ἅττα σημαίνοντα τὴν φωνὴν αὐ-
 τήν ὡς ἐν τόπῳ ἐσημειώσαμεν (M).

Ὁ γῦψ = ΓΥΠΣ = ΚΥΦΣ = ΚΥΦΟΣ ἐκ τοῦ
 κύπτω διὰ τὸ κεκυφὸς σχῆμα τοῦ πτηνοῦ κατ'
 ἀναλογίαν τοῦ Γλαυῆ, καὶ Γρύψ, καὶ Σκώψ' εἰ δὲ
 μή, εἰκάζω εἶναι τὸ ὄνομα ἐκ ῥίζης σημικῆς
 حبش XBΣ = ΓΒΣ, ἧς ῥίζης παράγωγον τὸ
 حباش, ὅπερ κατὰ τὸν Ἑρμηνευτὴν τοῦ Καμουῦς
 طوشجل قوشونه اطلاق اولتور. ὁ δὲ Μενίνσκης
 ἐκ τοῦ Bobovii ἀσέρο *astoro* μεταφράζει, ἀμ-
 φρότεροι πτηνὸν τοῦ ἀετίου γένους· καὶ οὐ θαυμάζον
 εἶπω, δι' ἀμνημονεῦτων αἰώνων τὸ ὄνομα μετη-
 νέχθη εἰς ὁμογενὲς οὕτως εἰπεῖν καὶ ὁμοιοδίατον
 ἕτερον πτηνὸν τὸ ὄνομα, καὶ τοῦτο, ἐὰν πιστεῦ-
 σωμεν εἰς τὸ ἀναμάρτητον τῆς ἐρμηνείας (πολὺ
 γὰρ ἄστατος καὶ ἀχαρακτήριστος ἡ ὀνομασία
 καὶ τῶν πτηνῶν, ὡσπερ καὶ τῶν φυτῶν παρ'
 ἄρασι μᾶλλον πάντων). Γνωστὸν δ' ὅτι οἱ Αἰγύ-

πτιοὶ εἶχον τὸν γῦπα *ιερόν*, χαίρει δὲ τούνομα
 ἐπι καὶ ἐν ταῖς σημεριναῖς συστηματικαῖς ὄρνι-
 θολογίαις *Vautour sacré de l'Egypte*, ὡς καὶ
 ἡ *Ibis* (*Ibis sacra* τῶν ὄρνιθολόγων) διὰ τὸν
 αὐτὸν λόγον *ιερά*. Περὶ ἧς σημειοῦται ἐν τῷ
 λεξικῷ (*Nouveau Dictionnaire d'Hist. Nat.
 tur. appl. aux arts, à l'Agricult. etc.* ἐκδ. κατὰ
 τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ παρόντος αἰῶνος Tom.
 XVI) ὅτι οὐ συχνάζει πολὺ τὴν κάτω Αἴγυπτον,
 ἀλλὰ τὰ ἄνω τοῦ Νείλου καὶ ἰδίως τὴν Αἰθιο-
 πίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ابوحنس*, τὴν δὲ ἐτέραν τὴν
 θαμιζοῦσαν τὴν Αἴγυπτον (*Ibis Alba* τῶν ὄρ-
 νιθολ.) γνωρίζουσιν οἱ ἐντόπιοι ὑπὸ τὸ ὄνομα
ابوحنجل ἢ τοι δρεπανοφόρον διὰ τὸ μακρὸν καὶ
 καμπύλον ῥάμφος, παρσεφερὲς μικροῦ δεῖν τῷ
 τοῦ *Courlis* (*Numenius*), ἀλλ' ἰσχυρότερον τε
 ἅμα καὶ εὐκαμπύλωτον. Ὁ συντάξας τὸ μνημο-
 νευθὲν ἄρθρον *ibis* σοφὸς *Wieillot* παρασυρθεὶς
 ἴσως ὑπὸ τινων περιηγητῶν ἐρμηνεύει τὸ *ابوحنس*
 πατὴρ τοῦ Ἰωάννου, ἐπιλέγων *C'est à-dire père
 de Jean, parcequ' il parait en plus grand
 nombre vers la fête de saint Jean*: ἀλλὰ τὸ
ابوحنس σημαίνει κατὰ τὸν Γόλιον καὶ λοιποῦς λε-
 ξικογράφους *venatus fuit viperam* = ἐχιδινοθη-
 ρευτὴν, ὡς τὸ *ابوحنس* σημαίνει τὸν θηρεύοντα
 καταβορχθίζοντα τοὺς ὄφεις, ὅπερ καὶ ἰδίωμα
 τοῦ πτηνοῦ, δι' ὃ καὶ ἐθεοποιήθη παρ' Αἰγυ-
 πτίοις. Τὸ αὐτὸ ὄνομα διδοῦσιν αὐτῷ καὶ οἱ Αἴ-
 θίοποι: ὁ Λουδὸλφος ἐν Λεξ. ἴβιν,
 (οὕτω κατὰ αἰτιατικὴν) *Ibis avis Aegyptio
 peculiaris est, serpentes, quibus vescitur,
 imminuens. Amharice* *devorator serpentium*: ἐν δὲ λέξει
Hanos οὐ λέγει, ὅτι ἐστὶν ὄνομα Ἰωάννης, ἀλλ'
 (1) ἢ λέξις *ابو* ἐν τῇ ἀραβικῇ ποιεῖ σύνθετα οὐ πάντοτε
 σημαίνοντα κυρίως τὸν πατέρα, ἀλλ' ἐπίτασιν τοῦ ἐπαγο-
 μένου. καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ζα, ἢ τὴν κατάληξιν εἰς αζ, ἢ ὡν
 ἦτοι τὰ κορστικὰ: οἷον χείλων καὶ ζάπλωτος καὶ πλούταξ
ابوحنس: ἄλλοτε ἔχει ἐκ τοῦ πλησίου καὶ τὴν σημασίαν
 κύριος: οἱ τεῦρκοι ποιοῦσιν ἀνάλογα σύνθετα τῇ λέξει
باباسي.

γράμματα (§ 2) του Αλφάβητου συνδυάσωμεν χιαστίως· ἀνά δύο, σχηματίσωμεν τὸ ἐπόμενον διάγραμμα οὕτως·

Ἐν τούτῳ τῷ τυπαρίῳ εὐρίσκει ὁ σοφὸς Hitzig τὸ ἐνὸν μυστήριον Geheimnis τοῦ Αλφάβητου, ὅπερ, λέγει, ἀνεκάλυψεν αὐτὸς ἀπ' αἰῶνων ὃν κεκαλυμμένον καὶ ἄγνωστον.

§ 5 Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδείκνυσιν ἐν κεφαλαίῳ ἐπιγραφομένῳ Integrität des Alphabetes, ὅτι ἐστὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αβραάμ· καὶ ἰδίως τοῦ Ἰακώβ ἦν ἄρτιον τὸ σημεῖον Αλφάβητον. Εἶτα καὶ ἱστορικῶς ἐκ τῶν κατ' ἀλφάβητον ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ θρήνων τοῦ Ἱερεμίου, ἐστὶ καὶ τῶν Πηρομιῶν τοῦ Σολομῶντος, ὅτι τὸ ἀλφάβητον ἦν καὶ τοσοῦτο καὶ ὡς ἔχομεν αὐτὸ τὴν σήμερον, ἐν ἀπάσις ταῖς σημεῖαις γλώσσαις· οἷον Σαμαρικὴν Ἑβραϊκὴν καὶ Συρικὴν· διὸ καὶ συμπεραίνει διὰ τοὺς ἀμφιβάλλοντας τηλικαύτην τελειότητα εὐθὺς ἀπὸ μιᾶς, οὕτως· wir werden uns erinnern das auch ein Gedicht sofort geboren wird, und dem Geiste entspringt in völliger Rüstung, wie aus Jupiters Haupte die Minerva, αἰνιττόμενος τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου.

§ 6 Τὸ μυστήριον οὖν καὶ ὁ κανὼν, καθ' ὃν ἐφευρέθη τὸ Αλφάβητον ὑπὸ τοῦ εὐρετοῦ συνίσταται κατ' αὐτὸν εἰς τὴν Ideenverknüpfung (σελ. 22) καὶ εἰς τὴν association der Ideen, καὶ εἰς τὸ Correlates ἧτοι τὸν σύνδεσμον ἢ ἐταιρείαν ἰδεῶν καὶ τὸ ὁμοίωφνον. Οὕτως π. χ. ἅμ' ἂν εἴπῃς βούρ ἀναπολεῖς καὶ τὸ βούκρον. Εἶτα εἰπὲς οἶκος καὶ συνυπακουσθήσεται ἅμα ἡ ἰδέα τῆς τε θύρας καὶ τοῦ δόματος· ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν διὰ χειλέων προφέρεται, συνάπτεται τῷ β καὶ εἰς correlates (συμπρόφερα) ἧτοι ὁμόφωνα ὡς ἐκ τῆς φωνῆς δηλονότι καὶ οὐκ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ σημανομένου οἷον ὕδατος καὶ οἴκου. Τοιαύτην συγγένειαν θεωρεῖ καὶ μεταξὺ τοῦ Π.

καὶ τοῦ σ' μεταξὺ τοῦ λ. καὶ τοῦ ζ. μεταξὺ τοῦ ο. καὶ τοῦ η. καὶ μεταξὺ τοῦ τ. καὶ τοῦ θ.

κατὰ τὴν ἰδέαν τῆς τοῦ σαμσκρητᾶ ἀλφασητικῆς συντάξεως. Ἐτέρωθεν ἐπειδὴ die Ideenverknüpfung kann sich freier bewegen und weiter schweifen (σελ. 22), συμβαίνει τὸν μὲν βούρ, ὡς κτήνος οἰκονομικόν, συνεπάγειν καὶ τὴν ἰδέαν τῆς καμήλου, οὗσης καὶ αὐτῆς κτήνους οὐχ ἧττον ἐπωφελοῦς καὶ χροιδούς· ὅθεν ἡ ἰδέα τοῦ βούρ ἔνθεν μὲν συνδέεται τῇ τοῦ βουκέντρον ἀπ' εὐθείας, ἔνθεν δὲ τῇ τῆς καμήλου πλαγίως· οὕτως καὶ ὁ οἶκος ἀπ' εὐθείας μὲν συνεπάγει τὴν ἰδέαν τοῦ δόματος, πλαγίως δὲ τὴν τῆς θύρας, ἢ ἂν ἐβέλθῃ τὰνάπαλιν· ἀλλὰ καὶ ὁ οἶκος καὶ ἡ θύρα καὶ τὸ δόμα ἀναμιμνή-

σκουσι τὴν θυρίδα. Καὶ ἐπειδὴ, ὡς εἶπεν ἀνωτέρω, ὁ συνδυασμὸς τῶν ἰδεῶν πάντῃ ἐλεύθερός ἐστι, δύνασαι συμβαλεῖν καὶ ἐκ τῆς καμήλου τὴν θύραν· γνωστὸν γὰρ ὑπάρχει καὶ τὸ παροιμιῶδες τουρκικὸν

φίλον ἔχεις καμπλάρην ;
κάμε θύραν ὑψηλήν.

Ἀλλὰ καὶ οἶκος ἄνευ ὕδατος πῶς ἂν οἰκηθείη καὶ ἰδοὺ σχέσις !

§ 7 Ὁ Hitzig λοιπὸν ἀδιστακτῶς πιστεύει καὶ διατελεῖ γνωματεύων, ὅτι ὁ εὐρετὴς τοῦ ἀλφάβητου, συλλαβῶν τὴν ἰδέαν τοῦ συνάφαι εἰς ἕν ἅπαντας τοὺς τοῦ σημεῖου φύλου φθόγγους, ἤρξατο (δι' οἰονδήποτε λόγον,) ἀπὸ βοός. καὶ συνετέλεσε τὸ ἀλφάβητον φερόμενος εἰς ἰδέαν ἐξ ἰδέας κατὰ τὴν προσπίπτουσαν συνάφειαν αὐτῶν, ἢ ὡς ἐκ τῆς σημασίας ἢ ὡς ἐκ τοῦ ἤχου. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ῥητὴ ἐρμηνεία τοῦ ἀνωτέρω διαγράμματος, ἐν ᾧ αἱ διατρέχουσαι γραμμαὶ καταγγέλλουσι τὰ συσχετιζόμενα. Ὁ βοός(α) ἀναπολεῖ τὸ βούκρον(λ), ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν κάμηλον(γ), ὡς ἴσα καὶ τῷ βούρ χρησίμην· ὁ οἶκος(θ), τὸ δόμα(σ), τὴν θύραν(δ) καὶ τὴν θυρίδα(ε). Τὸ ὕδωρ(μ) ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ φθόγγου μ, ὃν περ ἠθέλησεν ἵνα ἐκφράσῃ διὰ τῆς λέξεως μάμ ἢ μῆμ συνυπήγαγε καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ ἰχθύος(ν) ὡς νηχομένου ἐν ὕδασι, καὶ οὕτως καταρτίζεται ἡ πρώτη διαγεγραμμένη συζυγία ἐμφαίνουσα τὴν συγγένειαν τῶν σημειουμένων γραμμάτων ὡς γεννηθέντων ἐξ ἀλληλοδιαδόχου ἀναμνήσεως. Εἶτα ἔρχεται μία ἀπλή συζυγία, ἣτις διὰ τῆς ἰδέας τῆς θυρίδος(ε) συνάπτεται τοῖς περὶ τὸν οἶκον προσηθείσι, καὶ διὰ τῆς τοῦ ὄμματος(ο) (ὡς διὰ διόπτρας) τοῖς ἐπομένοις ἐπαχθησομένοις μέλεσι τοῦ σώματος· διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὁ εὐρετὴς εἰπὼν ὀφθαλμὸν(ο), ὃν τὸ ὄνομα τῆς θυρίδος ἀνεκάλεσεν εἰς μνήμην, διορᾷ ὡς δι' ὀπῆς ἕτερα ἀντικείμενα « πολλοῦ ὄντα λόγου, καὶ ἄξια τῆς μεταβάσεως τοῦ νοός. » Εἰσι δὲ ταῦτα τὰ μέλη τοῦ σώματος· ἀλλ' ἔργον ἰδεῖν καὶ πῶς ἐκφράζεται (σελ. 22—23) Durch Aufnahme des Begriffs Auge, war der Entfinder auf ein neues günstiger Feld gerathen. Nun konnte sein Erstes seyn die glieder und Theile des Körpers zunähst des menschlichen, dessen Auge als durch das Fenster sehend jenes ο war durchzumustern ; und es folgen somit Mund und Ohr, weiter Kopf und Zahn, gegenüber die Hand als ausgestreckte und gekrümmte.

οὕτως οὖν διὰ τοῦ (ο) καὶ (ε) γίνεται μετάθεσις ἀπὸ τῆς πρώτης συζυγίας εἰς τὴν δευτέραν ἔ-

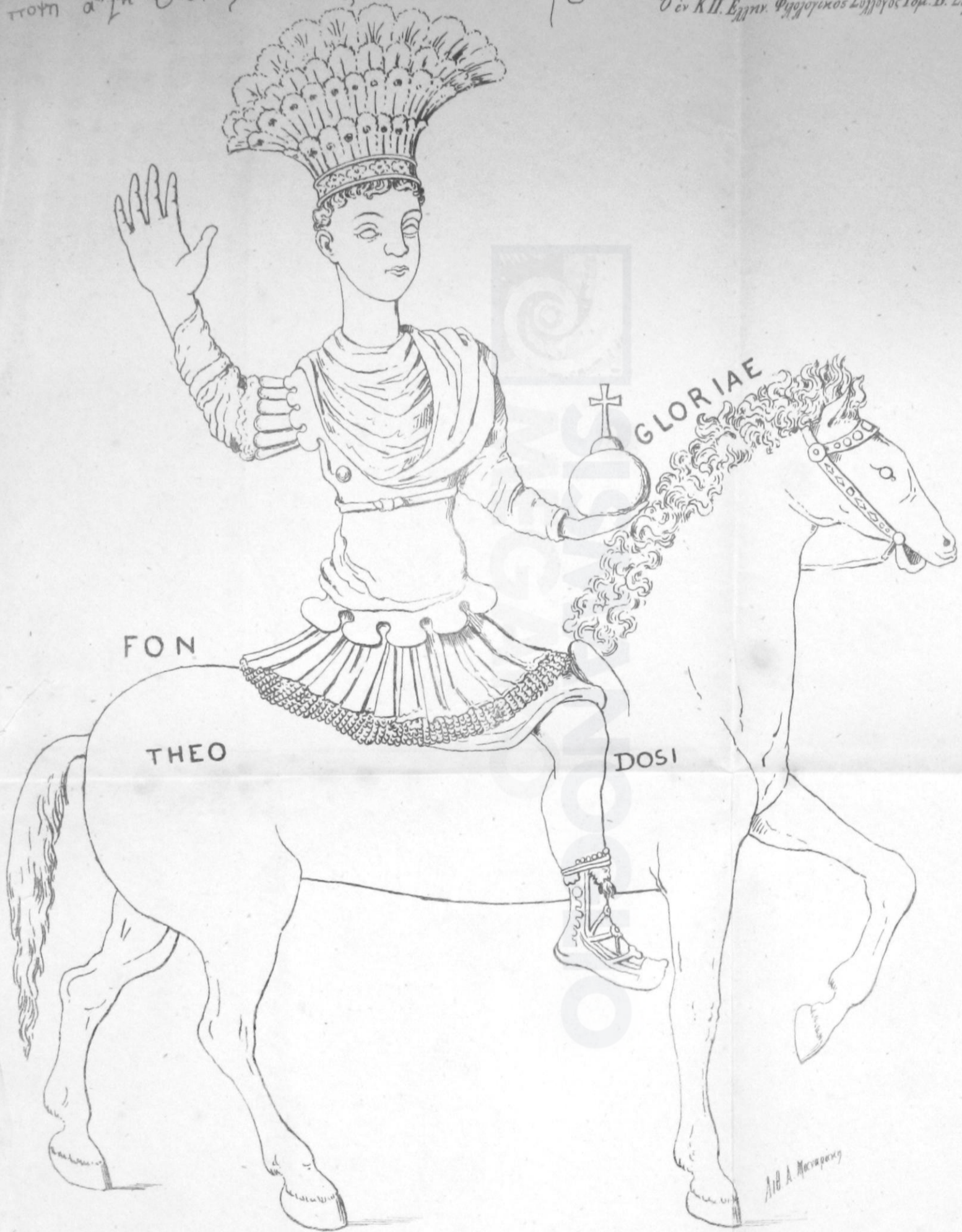
χουσιν στόμα (π) καὶ ῥίνα (ζ) καὶ οὖς, Ϟ. συγγενῆ δηλονότι μέλη τοῦ σώματος προσπεσόντα τῷ ὀφθαλμῷ (ο) ὄρῳντι διὰ τῆς θυρίδος (ε) ἀπέναντι τούτων συμπασχάσσονται τρία ὄργανα ὄγκη (σ), δρέπανον (ζ) καὶ ἐσχάρα (η) ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα μὲν σχέσιν, ὡς δοκεῖ, τῷ εἶναι ὄργανα, πρὸς δὲ τὰ ἀντίστοιχα αὐτοῖς μέλη τοῦ σώματος τῷ ἄρχεσθαι ὁμοιοφθόγγως. Ἐν ταύτῃ ὁμοίᾳ τῇ συζυγίᾳ ὁμολογεῖ ὅτι εὐρίσκει ἀνωμαλίαν τινὰ διότι ὁ ὀφθαλμὸς (ο) προσηγῆθη τοῦ στόματος (π), ἐν ᾧ τὸ ψαλμικόν (ψαλμ. ριδ'.) ἔχει τάξιν ἄλλην « στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν, ὀφθαλμοὺς ἔχουσιν καὶ οὐκ ὄψονται, ὧσα ἔχουσι καὶ οὐκ ἀκούσονται, ῥίνας ἔχουσι καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται. » Ἀλλ' εἰμὴ ἦσαν τὰ ὄμματα πῶς ἂν τις ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὰ ῥηθέντα μέλη ; ὅθεν συνάγει ὅτι πάνυ σοφῶς ὁ ἐφευρετὴς προέταξε τὸ ὄμμα τοῦ στόματος· ἅπαξ δὲ ταύτης τῆς μεταθέσεως κατ' ἀνάγκην γενομένης, ἐπειδὴ οὐδεὶς δύναται ἐπιδεῖν ἐπὶ τὸ στόμα ἄνευ τοῦ ἐπιδεῖν καὶ νοῆσαι ἅμα καὶ τὴν ῥίνα, διὸ μετὰ τὸ

στόμα (π), ὥφειλε θεῖναι τὴν ῥίνα (ζ), καὶ ὑστερογραφεῖν τὸ οὖς (Ϟ) ἐτι καὶ ἐναντίον

τῆς ψαλμικῆς τάξεως· ἄλλως ἢ δευτέρᾳ αὐτῇ μετάθεσις παρέπεται τῇ πρώτῃ, ὅπως διατηρηθῆ ἢ ἀναλογία. Τελευταῖον ἢ τρίτη συζυγία ἔχει κεφαλὴν (R) συνάπτουσαν τὰ προσηγῆντα μέλη καὶ ἕν ἐπόμενον οἷον τοῦς ὀδόντας (ξ). Ἀλλὰ τίς ὅστις ἀναμνησθεὶς κεφαλῆς καὶ ὀδόντων οὐ συναναμνησθήσεται καὶ τοῦ λογίου τοῦ σοφοῦ Σειρῆχ (ΚΕ. 14) « οὐκ ἔστι κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλῆν ὄφρων » ; ἢ τίς ἀναμνησθήσεται καὶ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ· ἰδοὺ λοιπὸν ideenverknüpfung σύνδεσμος ἰδεῶν μεταξὺ κεφαλῆς (ρ) ὀδόντων (ξ) καὶ ὄφρων (Ϟ). Ἵπολείπεται ἤδη ὅπως συνδεθῶσιν ἢ διὰ τῆς κεφαλῆς (ρ) ἢ διὰ τῶν ὀδόντων (ξ) ἢ τέλος διὰ τοῦ ὄφρων (Ϟ) τὰ τρία ταῦτα ἔνθεν μὲν ὁ σταυρὸς (τ), ἔνθεν δὲ ἡ χεῖρ (ι) καὶ ἡ πυγμὴ (κ). Μετάθεσις οὖν ἀπὸ τῆς ἰδέας ὄφρων (Ϟ) εἰς ἰδέαν χειρὸς (ι) οὐκ ἔστι γενέσθαι ἀμέσως πρῶτον, διότι ὁ ὄφρις διὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐνθυμίζει τὸ ἄπουρ (Ἰσαίας Α. 6) ἢ καὶ τὴν οὐρανὸν (αὐτ. Θ. 13) μᾶλλον ἢ τὰς χεῖρας (Α. Βασιλ. Ε. 4)· ἀλλ' οὕτως ἢ κεφαλὴ σχετίζεται μετὰ τῆς χειρὸς (ι), ἀλλ' οἱ ὀδόντες (ξ) καὶ μάλιστα· οὕτως γὰρ ὁ Μωσῆς (Δευτερον. 10. 21) « ὀδόντα ἀντὶ ὀδόν-

πρωτη αλφιν ανδρικοι ελοτο γ μ ηεηηε ηγγ

Ο εν ΚΠ. Ελλην. Φηρολογικος Συλλογος Τομ. Β' Σελ. 103.

Μακρινικη ηγεσσιαρ ανδριαντος Ιωσφινανη τῆ Α'

των ἀποικιακῶν προϊόντων ἐργαζομένων δούλων. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν παραδείγματα σκληρότητος καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ, ὡς τὸ τῶν Εἰλιώτων καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Σενέκα ἀναφερόμενον, ὅτι γερούσιαστίς τις ἐβρίπτεν ἐν τῷ ἰχθυοτροφεῖῳ του δούλου ἵνα παχύνῃ τὰς μυραίνας του, ἀλλὰ τὰ παραδείγματα ταῦτά εἰσιν ἐξαιρέσεις, ὁ δὲ κανὼν ἦτο ἀνεσίς τις καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ δούλου. Ἡ διανοητικὴ δ' ἀνάπτυξις τῶν δούλων οὐ μόνον δὲν ἦτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ἐλαμβάνετο καὶ φροντίς τις πρὸς ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, διότι δούλοι ἦσαν οἱ πρῶτοι παιδαγωγοὶ τῶν τέκνων τῶν κυρίων των, οἱ γραφεῖς, οἱ τεχνῖται, οἱ ἀρχιτέκτονες κτλ. Πολλοὶ δὲ δούλοι διεκρίθησαν ἐπὶ παιδείᾳ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς ὁ πρῶτος τῶν μυθογράφων Αἰσώπος καὶ ὁ περίφημος ὑποκριτὴς Ρόσκιος, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ εἰδημηγόρησεν ὁ Κικέρων· καὶ ὁ ἐξοχώτερος δὲ λατῖνος λυρικὸς ὁ Οὐράτιος ἦτον υἱὸς ἀπελευθέρου.

Περιορίσας τὴν πραγματείαν μου εἰς ὠρισμένον θέμα, δὲν δύναμαι νὰ ἐκθέσω περισσοτέρας λεπτομερείας περὶ τῆς δουλείας τῶν ἀρχαίων. Θέλω δὲ εἰπεῖ μόνον ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐξαφανίσεως αὐτῆς.

Ὅτε τὰ γερμανικὰ ἔθνη κατέκτησαν τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν εὗρον ἐν αὐτῇ τὴν δουλείαν ἀκμάζουσαν καὶ τὴν διετήρησαν ἐπίσως. Ἀκολουθῶντες ὅμως, κατὰ τὸν μεσαιῶνα, οἱ εὐγενεῖς καὶ λοιποὶ κατακτεταὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν πόλεων ἀφῆκαν τὴν νομὴν τινῶν ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐξοχῇ γαιῶν των εἰς τοὺς δούλους των, ὑποχρεώσαντες αὐτοὺς νὰ καλλιεργῶσι τὰς ἀλλὰς. Απομακρυνθεὶς δ' οὕτω ὁ δούλος τοῦ κυρίου του καὶ ἐπὶ πολὺ μὴ παρέχων αὐτῷ ἄλλην ὑπηρεσίαν, ἢ τὴν τῆς καλλιεργείας τοῦ κτήματός του, ἀπεχωρίσθη κατ' ὀλίγον αὐτοῦ, καὶ συνταυτισθεὶς μὲ τὸ κτῆμά του, ἀπὸ κινήτων ἐγένετο ἀκίνητον κτῆμα μεταβληθεὶς εἰς δουλοπάροικον. Ἡ μεταβολὴ δ' αὕτη ἦτο βελτίωσις σπουδαία εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ δούλου, ἀποκτήσαντος κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ εἰς τὸν πόλεμον ἀσχολουμένου, ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐντραφέντος κυρίου του καὶ τὴν κυριότητα ἐκτου τε καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐπὶ νομῇ δοθειῶν γαιῶν. Οὕτω δὲ ἡ δουλοπαροικία, λαβούσα διαφόρους μεταβολάς, κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ μετέπειτα, ἐχρημάτισε τὸ πρῶτον βῆμα εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν σημερινῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν.

Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΥΡΩΝ.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία, ἢ κυρίως λεγομένη δουλεία, ἐπὶ τῶν λευκῶν καὶ ὁμοίων τοῖς κυρίως ἀνθρώπων ἐπιβαλλομένη, ἐξέλιπεν οὕτως ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν ἐργασίαν πολλῶν αἰῶνων. Ἡ κατάργησις ὅμως αὐτῆς δὲν ἔφερε καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ θεοῦ δόγματος τῆς ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ δυστυχῆ τινὰ ὄντα τῆς Ἀφρικῆς κατεδικάσθησαν νὰ φέρωσι τὸ βῆμα τῆς ἀδικίας καὶ τῆς ἰδιοτελείας τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ δουλεία τῶν μαύρων, διακρινόμενη τῆς κυρίως δουλείας τῆς ἀρχαιοτάτης, καθότι ἡ μὲν περιορίζεται εἰς μίαν μόνον φυλὴν τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἡ δὲ ἐξετείνεται εἰς πάντα ἀνθρώπων ἀδικικῶς, οὐχ ἦτον χρονολογεῖται καὶ αὕτη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον μαύρους δούλους, εἰς οὓς ἀνέθετον τὰ βραύτερα ἔργα· οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Πέρσαι εἶχον μαύρους εὐνούχους, τοὺς ὁποίους ἠγόραζον ἀπὸ τοὺς Τυρίους καὶ Σιδωνίους. Οἱ μαῦροι δ' οὗτοι δούλοι δὲν ἦσαν ἄγνωστοι, οὔτε εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, οὔτε εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἦσαν πολυάριθμοι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Τούτους δ' ἐπρομηθεύοντο τότε ἀπὸ τὰ βόρεια μέρη τῆς Ἀφρικῆς, ἀπὸ τὸ Φεῖζ, τὴν Νουβίαν, τὴν Ἀβουσσινίαν κτλ.

Κυρίως ὅμως ἡ δουλεία τῶν μαύρων, ἢ καὶ σήμερον διατηρουμένη, ἤρχισεν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ αἰῶνος οἱ Πορτογάλλοι ἀνακαλύψαντες τὰς δυτικὰς παραλίας τῆς Ἀφρικῆς ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύωνται μὲ τοὺς μαύρους τῶν μερῶν ἐκείνων, ἐξ ὧν ἐλάμβανον ἐλεφαντόδοντας καὶ χρυσὴν ἄμμον δίδοντες εἰς ἀνταλλαγὴν ἀντικείμενα μικροτάτης ἀξίως, ὡς κάτοπτρα, μαχαίρας κτλ. καὶ πρὸ πάντων οἰνοπνεύματα, τὰ ὁποῖα οἱ Ἀφρικανοὶ ἠγάπων πολὺ. Ταχέως δ' αὐτοὶ οἱ μαῦροι, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ὁμοίων ἢ δουλεία εἶναι ἀνεγνωρισμένη, ὡς προϊόν τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἰσχύος, ἐπρότειναν εἰς τοὺς Πορτογάλλους νὰ τοῖς πωλήσωσι καὶ ἀνθρώπους, καὶ περὶ τὸ 1503 ἤρχισεν ἐκεῖ τὸ ἄτιμον τοῦτο ἐμπόριον. Τὸς Πορτογάλλους δ' ἠκολούθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀκολούθως ἔλαβε κολοσσαίαν ἀνάπτυξιν, καὶ πολλὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ ἔθνη. Ἐπὶ Καρόλου δὲ τοῦ Ε' ἐνομιμοποιήθη τὸ δουλεμπόριον ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ'. Λόγους δὲ τῆς νομιμοποιήσεως ταύτης οἱ μὲν

Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΝΩΜΕΝΑΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙΣ.

Πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς πραγματείας μου ταύτης, νομίζω ἀναγκαῖον, πρὸς τελειότεραν κατάληψιν αὐτοῦ, νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἀνακαλυφθεῖσαι τὸ 1498, δηλ. πέντε ἔτη μετὰ τὴν πρώτην ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου, μόλις ἤρχισαν νὰ ἀποικίζωνται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ. αἰῶνος, ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν παλῶν τῆς Ἀγγλίας, ἧτις πρώτη εἶχε λάβει κατοχὴν τοῦ ἐδάφους αὐτῶν. Καὶ ἔγιναν μὲν καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπόπειραι ἀποικίσεως ὑπὸ τῶν Γάλλων, οἵτινες κατεῖχον τὸν Καναδᾶν καὶ ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν κατεχόντων τὴν Φλωρίδα, βραδύτερον δὲ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀγγλῶν, ἀλλ' ἀπέτυχον πᾶσαι ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως των καὶ τοῦ πρὸς αὐτὰς μίσους τῶν ἐντοπίων. Ἡ πρώτη δὲ σταθερὰ ἀποικία ἐν μὲν ταῖς μεσημβριναῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ἐγένετο περὶ τὸ 1607, ἐν Βιργίνιᾳ, ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐταιρίας τοῦ Λονδίνου, ἧτις ἔκτισε τὴν Ἰακωβούπολιν (James-Town) εἰς τὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰακώβου εἰς τὰς βορείας τὸ 1620, ἐν Νέᾳ Ἀγγλίᾳ, ὑπὸ τῶν Πουριτάνων, οἵτινες ἔκτισαν τὴν Νέαν Πλυμούθην. Μεγάλῃ ὅμως διαφορᾷ ὑπῆρχε μετὰ τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν βορείων ἀποίκων. Οἱ μεσημβρινοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἀνέστιοι, χρεωκόποι, διεφθαρμένα τέκνα, τὰ ὁποῖα αἱ οἰκογένειαι των διὰ διαφορῶν αἰτίας ἀπεμάκρυνον, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ παντὸς εἶδους τυχοδιώκται. Τοῦτο δὲ ἔφερε πολλὰς δυσκολίας εἰς τὴν παγίωσιν τῶν μεσημβρινῶν ἀποικῶν καὶ εἶναι συγχρόνως ἡ κυριώτερα αἰτία πολλῶν κακῶν ἠθῶν καὶ ἐσφαλμένων πολιτικῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἐπικρατοῦσι παρ' αὐταῖς καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Οἱ βόρειοι ὅμως, ἀνήκοντες εἰς τὸ δόγμα τῶν Πουριτάνων, ἦσαν ἄνθρωποι ἠθικοὶ καὶ εὐποροὶ ἤρχοντο δὲ εἰς τὴν Ἀμερικὴν μετὰ τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων των, οὐχὶ ἵνα ζητήσωσι πόρον ζωῆς, οἷον πάντως εἶχον ἐν τῇ πατρίδι των, ἀλλ' ἵνα ἐμφυτεύσωσιν εἰς τὴν παρθενικὴν αὐτῆς γῆν τὰς θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς δοξασίας των, τῶν ὁμοίων τὴν ἀνάπτυξιν ἐμπόδιζον οἱ θεσμοὶ τῆς γηραιᾶς καὶ καθολικῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐνεργητικότης καὶ οἱ ὠραῖοι πολιτικοὶ θεσμοὶ τῶν βορείων ἀποικῶν.

Ὅτε ἡ ποίησις ἀπέδιδε καταγωγὴν θεῖαν εἰς τοὺς ἥρωας, εἰς τοὺς αἰοιδούς, εἰς τοὺς προφῆτας ἢ εἰς τοὺς ἐφευρετάς, δὲν ἔκαμνεν ἄλλο, ἢ τὴν ἐκφράση ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῆς γλώσσῃ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ γέννησις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶναι εὐεργέτημα τῶν θεῶν.

Ἡ θεογονία τοῦ Ἡσιόδου ἐχρησίμευσεν ὡς βῆσις τῶν ποιητικῶν ἐκείνων κοσμογονιῶν, αἵτινες ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τῶν φιλοσοφικῶν φυσιολογικῶν τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς καὶ ἐθεωροῦντο ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς βιβλία ἐξ ἀποκαλύψεως προερχόμενα· καὶ τοῦτο, λέγει ὁ Maury (Τόμ. Α. σελ. 379), ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀκολούθου χωρίου τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Τιμαίῳ:

«Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν καὶ γινῶναι τὴν γένεσιν, μείζον ἢ καθ' ἡμᾶς· πειστέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐκγόνοις μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔφασαν, σαφῶς δὲ πού τοὺς αὐτῶν προγόνους εἰδῶσιν· ἀδύνατον οὖν θεῶν παῖσιν ἀπιστεῖν, καίπερ ἄνευ τε εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν, ἀλλ' ὡς οἰκεῖα φάσκουσιν ἀπαγγέλλειν, ἐπομένους τῷ νόμῳ πιστεῦτέον.» (Τιμαίος, σελ. 30).

Ὁ Ἀκουσίλαος καὶ ὁ Φερεκύδης δὲν ἔπραξαν ἄλλο, λέγει ὁ Maury, ἢ τὴν ἐξακολουθήσασιν ὑπὸ νέας ἰδέας, τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡσιόδου παρέδεδέχθησαν ὑπὸ ἐπόψεσι δλίγον διαφόρους, παραδόσεις ἀνατολικὰς. Τὸ βιβλίον τῶν *Γεραλογιῶν* τοῦ Ἀκουσίλαου, φαίνεται ὅτι ἦτο εἶδος τι μιμήσεως τῆς θεογονίας τοῦ Ἡσιόδου, ὡς δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν δλίγων σωζομένων. Ὁ Ἡσιόδος, λέγει ὁ Maury, μὲν ὅλον τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ αἴσθημα, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐπιβροχὴν τοῦ ποιητικοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ, ὅστις ἀποδίδει τοῖς θεοῖς ἀσθενείας καὶ πάθη ἀνθρώπινα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς παχυλῆς ταύτης ἰδέας, ὅταν ἐξετάξῃ ἀπλῶς τὴν σχέσιν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς θεότητος, ἡ φαντασία του ὑψοῦται, τὸ ἀντιληπτικόν του λαμβάνει πλεοπέραν ἑκτασιν, καὶ τότε ἀληθῶς ὁ Ἡσιόδος φθάνει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς θρησκευτικῆς ἠθικῆς.»

Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΠΖ΄,

τῆ 5 Μαρτίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Εμ. Ἰωαννίδου ἀπόντος τοῦ Προέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρα-

κτικῶν, ὁ Κ. Στέφανος Καραθεοδωρῆ ἀνέγνω ἔκθεσιν τῆς περὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Ἀλφαβήτου γνώμης τοῦ Hitzig, ὡς παράρτημα τῶν περὶ Ἀλφαβήτου προσλαλιῶν αὐτοῦ (ἴδε σελ. 76-84).
 Εἶτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΠΗ΄,

τῆ 12 Μαρτίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Εμ. Ἰωαννίδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀνέγνω τὴν ἐξῆς εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν τοῦ Κ. Brunet de Presle, μέλους τοῦ πανακαδημίου τῆς Γαλλίας.

A Monsieur le Président, Monsieur le Secrétaire et Messieurs les membres fondateurs de la Société littéraire Hellénique de Constantinople.

Messieurs,

Vous m'avez fait l'honneur de m'élire membre honoraire de la Société que vous venez de fonder. Je suis d'autant plus reconnaissant de ce choix flatteur que la création de votre Société répond à un vœu que j'avais souvent formé et que je suis heureux de voir réalisé. Votre ville, Messieurs, située sur les confins de deux continents, dans une position sans pareille, après avoir joué un rôle important dans l'antiquité sous son nom de Byzance, a mérité d'être appelée la Nouvelle Rome et a réalisé pendant plusieurs siècles l'alliance du génie grec et dugénie romain dans le sein de la Société chrétienne. Aujourd'hui que les préjugés de race et de religion tendent à disparaître, Constantinople est appelée à exercer une influence non moins féconde en servant de lien entre les civilisations de l'orient et de l'occident, et votre savante compagnie peut contribuer efficacement à cet heureux résultat. Soit que vous recherchiez les monuments des arts qui décoraient jadis en si grand nombre la ville de Constantinople, soit que vous recueilliez les souvenirs historiques dans les inscriptions, les médailles, les manuscrits, les chartes et les traditions locales, ou que portant vos re-

gards sur l'Asie, cet antique berceau du genre humain, vous fassiez passer dans votre langue si riche et si flexible quelques productions peu connues des langues orientales, vous aurez bien mérité des lettres, et l'Europe accueillera avec intérêt vos publications, inaugurées déjà par de savants mémoires. Pour moi, Messieurs, si je ne puis concourir par mes modestes travaux à atteindre le but élevé que vous vous êtes proposé, je m'estimerai heureux d'être quelquefois votre intermédiaire près de l'Académie des Inscriptions et belles-lettres, de la Société impériale des Antiquaires de France ou de la Société asiatique, dont j'ai l'honneur d'être membre, et de vous témoigner par mon zèle toute ma gratitude de l'honorable distinction que vous avez bien voulu m'accorder.

Veillez agréer, Messieurs, l'expression de mes Sentiments respectueux.

Paris 25 Fevr. 1864.

Wl. Brunet de Presle.

Μετὰ ταῦτα ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγγέλλει ὅτι ὁ συντάκτης τῆς ἐνταῦθα νεωστὶ ἐκδοθείσης ἐφημερίδος «Ἀρμονία» Κ. Χουρμούζης προσφέρει τῷ Συλλόγῳ τὸ φύλλον τῆς ἐφημερίδος αὐτοῦ.

Ἐγκρίνεται ἀκολούθως ὅπως τὴν 20 Μαρτίου συγκροτηθῇ ἑκτάκτος Συνεδρίασις, ἐν ἣ καλυπτοβληθήσεται τῷ Συλλόγῳ τὸ σχέδιον τοῦ ἀναθεωρηθέντος Κανονισμοῦ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ διορισθείσης Ἐπιτροπῆς.

Ἀγγέλλεται τὸ Γ. ἢ Α. Ε. ὁ Κ. Μάρκος Πασῆς ὡς τακτικὸν μέλος καὶ γίνεται δεκτὸς προταθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα ὁ Κ. Στέφανος Καραθεοδωρῆ ἀνέγνω συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «Ἐκθεσις τῆς περὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Ἀλφαβήτου γνώμης τοῦ Hitzig» (ἴδε σελ. 76).

Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΠΘ΄.

τῆ 19 Μαρτίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρα-

κτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀνέγνω ἐπιστολὴν τοῦ Κ. Βράβια Ἀρμένη καὶ ἑτέραν τοῦ Κ. Κομπογιάνου, εὐχαριστούντων τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν ὡς ἐπιτίμων μελῶν, τρίτην δὲ τοῦ Κ. Φιλαδελφεὺς προσφέροντος τῷ Συλλόγῳ συλλογὴν 37 τόμων διαφόρων συγγραμμάτων.

Εἶτα ὁ Κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει, ὅτι κατὰ τὴν παρελθούσαν Κυριακὴν 15 Μαρτίου ἤρξατο ἡ παράδοσις τῶν δημοσίων μαθημάτων, ἅτινα μεγάλως συντελοῦσιν εἰς τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου.

Ὁ δὲ Κ. Κασσιανὸς αὐτοσχεδῶς εἶπεν δλίγα τινὰ περὶ ψυχῆς, καταπολεμῶν τὴν, ὡς αὐτὸς εἶπεν, ὑλικὴν τάσιν τῆς περὶ ψυχῆς πραγματείας τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ.

τῆ 20 Μαρτίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἐν ταύτῃ τῇ ἐκτάκτῳ Συνεδρίασει ὁ Κ. Εμ. Ἰωαννίδης, εἰσηγητῆς τῆς πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Κανονισμοῦ Ἐπιτροπῆς, ἀνέγνω πρῶτον τὸ ὅλον σχέδιον, εἶτα ἐν ἑκαστῷ ἀρθρῳ. Τῆς δὲ ὥρας παρελθούσης, διελύθη ἡ συνεδρίασις, ἐνεκρίθη δὲ ἵνα ἐντισι τακτικαῖς καὶ ἐκτάκτοις συνεδριάσεσιν ἐξετασθῇ τὸ σχέδιον ἀκριβέστερον.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΠΨ΄.

τῆ 26 Μαρτίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν τῆς τε τακτικῆς καὶ τῆς ἐκτάκτου Συνεδριάσεως, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀνέγνω τρεῖς ἐπιστολάς, τὴν μὲν ἐξ Ἱεροσσαλῆμ παρὰ τοῦ Κ. Α. Ἀρβανιτάκη, τὴν δὲ ἐκ Μ. Ρεῦματος παρὰ τοῦ Κ. Β. Φουρτουιάδου, δι' ὧν ἀμφότεροι εὐχαριστοῦσι τὸν Σύλλογον διὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν ὡς ἀντεπιστελλόντων μελῶν, τρίτην δὲ ἐξ Ἀλεξανδρείας παρὰ τοῦ Κ. Ἀναστασιάδου προσνευχρόντος τῷ Συλλόγῳ 90 ἀντίτυπα τοῦ ὑπὸ τοῦ Κ. Ν. Δραγούμη μεταφρασθέντος Βίου τοῦ Οὐάσιγκτωνος, ὅπως ταῦτα διανεμηθῶσιν εἰς τὰ ἐν ΚΠ. ἐλληνικὰ σχολεῖα. Μετὰ ταῦτα ὁ Γ. Γραμ-

ματὸς ἀγγέλλει ὡσαύτως, ὅτι ὁ μὲν Κ. Θ. Κυριακίδης προσήνεγκε τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου τὴν ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσαν διατριβὴν ἐπὶ τῆς προτάσεως τῆς Μολδοβλαχικῆς Κυβερνήσεως Περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ Γρηγοριανοῦ Ἡμερολογίου εἰς τὰς Παραδουναβίους Ἡγεμονίας, ὁ δὲ Κ. Γ. Σοφοκλῆς ἐν ἀντίτυπον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος Δημοσθένους περὶ τοῦ Στεφάνου, καὶ δύο ἀντίτυπα τῶν κατὰ τὰς Γενικὰς Ἐξετάσεις τῶν Σχολείων τῆς Παναγίας ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντων ἐκθέσεων (1860—1864).

Ἀγγέλλονται τὸ Γ' ὡς ἀντεπιστέλλον μὲν μέλος ὁ Κ. Α. Γρηγοριάδης, ὡς τακτικά δὲ ὁ Κ. Edouard Herbert, ὡς καὶ ὁ Κ. Γεννάδιος, Μέγας Ἀρχιεπίσκοπος, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κ. Α. Καραθεοδωρῆ κοινοποιεῖ, ὅτι, καθ' ἃς ἔδωκεν αὐτῷ πληροφορίας ὁ Κ. Μίλιγγεν, ἐν ταῖς γενομέναις ἀνασκαφαῖς κατὰ τὸ *Ierós skelesi*, ἀνεκαλύφθησαν δύο ἀνδριάντες, ὧν ὁ μὲν περὶ τὸ ἡμισὺ μέτρον, ὁ δὲ ἕτερος μεγαλύτερος, εὐρίσκόμενος ἦδη ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Πρέσβευος τῆς Δανιμαρκίας. Λέγει δὲ ὅτι ὁ Κ. Μίλιγγεν πληροφορηθεὶς παρὰ τῶν ἐκεῖ ἐργατῶν, ὅτι πρό τιμος χρόνου ἀλλεῖς τινες εἶχον ἀνασκαφῆ ἀπὸ τοῦ πυθμένου τῆς θαλάσσης ἐντὸς τῶν δικτύων τῶν λίθων φέροντα πρόσωπα ἐγγεγλυμμένα, καὶ μαθὼν, ὅτι ὁ λίθος οὗτος εὐρίσκατο ἐν *Geni Maya.le*, ἐπεσκέφθη αὐτὸν καὶ εὐρὼν ἄξιον πολλοῦ λόγου ἠγόρασε, φωτογράφημα δὲ τοῦ λίθου τούτου ἐπαρουσίασεν ὁ Κ. Α. Καραθεοδωρῆ εἰς τὸν Σύλλογον, ἐν ᾧ παρίστανται δύο γυναῖκες κρατοῦσαι ὀρίζοντιως ῥάβδον, ἣν διὰ τῆς παλάμης φαίνεται καταμετροῦσα ἢ πρὸς τὰ δεξιὰ καθήμενη, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἴστανται δύο ἄνδρες. Κατὰ τὸν Κ. Μίλιγγεν τὰ ἐν τῷ λίθῳ τούτῳ παρίστανόμενα ἀνάγονται εἰς τὴν ῥαβδομαντείαν, ἣτις ἀναφέρεται μὲν πολλαχού ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἀλλ' ὁ τρόπος δι' οὗ ἐτελεῖτο αὕτη διατελεῖ ἡμῖν ἄγνωστος. Ἐλπίζει δὲ ὁ Κ. Μίλιγγεν, ὅτι ὁ λίθος οὗτος θέλει δώσει σαφεῖς ὁπωσοῦν εἰδήσεις περὶ τῆς ῥαβδομαντείας.

Ὁ δὲ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης λέγει, ὅτι ἐπισκεφθεὶς τοὺς δύο εἰρημένους ἀνδριάντας ἐν τῷ κατὰ τὸν Βαθυῤῥάκκα (Μπουγιούκ-Δερέ) κήπῳ τοῦ φιλαρχαίου Πρέσβευος Κ. Ἰψ. εὗρεν οὐχὶ ἀνδριάντας, ἀλλὰ μόνον τοὺς κορμούς ἤτοι τοὺς θώρακας αὐτῶν προκολλησίου λίθου, ἐξ ὧν ὁ μὲν ὅλως συντετριμμένος παρίστανει ἄμορφον κυλινδροειδὲς τμήμα, ὁ δὲ μήκ. 0,70 περίπου μέτρο. ἱκανὰ μέρη διασώζων ἀλώθητα παρίστανει τέχνην ἀρίστην.

Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΨΑ'.

τῇ 2 Ἀπριλίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδου, ἀπόντος τοῦ Προέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀνέγνω τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν τοῦ Κ. Κ. Β. Hase, ἐπιτίμου μέλους.

PARIS, le 2 Décembre 1863.

Monsieur le Secrétaire général,

J'ai reçu, il y a peu de jours, la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire le 14/26 août; elle m'annonce que la Société philologique grecque, dont vous êtes, Monsieur, le digne représentant, a bien voulu me nommer son membre honoraire. C'est une distinction flatteuse que je dois bien moins à l'importance de mes travaux littéraires qu'à mon dévouement à la noble nation, à laquelle l'Occident est redevable de la civilisation dont il jouit.

Soyez persuadé, Monsieur, que je m'estimerai heureux toutes les fois que, mieux que par des paroles, je pourrai prouver ce dévouement par des faits et, en agréant vous-même l'hommage de ma haute considération, veuillez être auprès de nos savans confrères l'interprète de ma gratitude vive, inaltérable et respectueuse.

HASE,

membre de l'Institut de France, président de l'École impériale des langues orientales vivantes et du conseil de perfectionnement de l'École des chartes, membre de la faculté de Paris, commandeur de l'ordre de la Légion d'honneur, chevalier de l'ordre du Sauveur etc.

Ἀκολούθως ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀνέγνω τέσσαρας ἐπιστολάς, πρώτην μὲν τὴν τοῦ Κ. Κ. Ἀσωπίου, εὐχαριστοῦντος τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου μέλους, καὶ προσφέροντος τοὺς ἐκφωνηθέντας ὑπ' αὐτοῦ λόγους τῆς κγ'. Σεπτεμβρίου 1862 κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔθνικου Πανεπιστημίου, Θεοδώρου Ῥοδοκανάκη Φιλολογικὸν ἀγῶνα καὶ τὸν ἐπὶ τῆς β'. Πρυτανείας αὐτοῦ ἐκφωνηθέντα λόγον περὶ Ἀλεξάνδρου· δευτέραν δὲ τὴν τοῦ Κ. Σ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΨΓ'.

τῇ 30 Ἀπριλίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀνέγνω τὰς ἐξῆς ἐπιστολάς τῶν ἐπιτίμων μελῶν, τῆς Α. Ε. τοῦ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας Κ. Γλάδστονος (Α.) καὶ τοῦ Κ. Αὐγούστου Βοϊκχίου (Β').

Α.

Falkunbirt Kent, March 29, 1864.

Sir,

I have the honour to acknowledge thereceipt at this place of your very flattering and obliging letter.

In the matter, whether of Greek studies, or Greek interests, I can lay claim to no other merit, than that of sincere and friendly intention, but accepting the honour conferred upon me by the Litterary Greek Society of Constantinople as an acknowledgement of such intention, rather than of service rendered, I accept it not only without scruple, but with sincere pleasure, and it will, I need hardly say, confirm me, were confirmation wanted, in the dispositions I have already felt.

I hope on my return to London, to find the publications to which you kindly refer, and to take the earliest opportunity of becoming acquainted with them, which engagements, unfortunately somewhat heavy at this moment, will permit.

I have the honour to be, Sir, with high consideration your most obedient and faithful servant.

W. E. GLADSTONE.

A. M.

Le Secrétaire Général

Staurace d'Aristarchi.

Φαλκουνχίρτ-Κέντ, 29 Μαρτίου 1864.

Κύριε,

Ἐχω τὴν τιμὴν τὰ ἀναγγέλλω ὑμῖν τὴν πα-

Βυζαντίου πέμποντος τὸν Α. καὶ Β'. τόμον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντος συγγράμματος « Ἡ Κωνσταντινούπολις » τρίτην δὲ τὴν τοῦ Κ. Α. Κορὲν ἐκ Κερκίρας συντάκτου « Τῶν Ἰσραηλιτικῶν Χρονικῶν », καὶ τετάρτην ἐκ Σηλυμβρίας τοῦ Κ. Δημοκρίτου, παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον, ἵνα πέμπῃ τὸ Περιοδικὸν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴν Σχολήν. Τῆς αἰτήσεως δὲ ταύτης δεκτῆς γενομένης, ἐνεκρίθη, ὅπως πέμπηται τὸ Περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου καὶ εἰς τὰ τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων τοῦ Κράτους Ἑλλ. Σχολεῖα, φροντίση δὲ ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ, ἵνα προσδιορίσῃ ταῦτα.

Ἀγγέλλονται τὸ Γ' ὡς ἀντεπιστέλλοντα μέλη οἱ Κ. Κ. Ι. Δε-Κιγάλλας, Νικήτας Ν. Βλαβιανὸς Ἄμοργίνος, Παναγ. Κουπιτώρης, Α. Κυπριανός, Κ. Κυριακίδης, Χ. Ν. Φιλαδελφεύς, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΨΒ'.

τῇ 9 Ἀπριλίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδου, ἀπόντος τοῦ Προέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ὁ Γ. Γραμματεὺς ἀνέγνω δύο ἐπιστολάς, τὴν μὲν ἐκ Τραπεζοῦντος παρὰ τοῦ Κ. Π. Τριανταφυλλίδου, εὐχαριστοῦντος τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους, τὴν δὲ ἐκ Σμύρνης παρὰ τοῦ Κ. Κ. Ξανθοπούλου, ἀναγγέλλοντος τὰ ὀνόματα τῶν Συνηδρομητῶν, οὓς κατέγραψε διὰ τὸ Περιοδικόν.

Ἀγγέλλεται τὸ Γ' ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ Κ. Α. Γούδας, καὶ γίνεται δεκτὸς προταθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα.

Ἀναγγείλαντος δὲ τοῦ Προέδρου μετὰ βαθυτάτης θλίψεως τὸν θάνατον τοῦ σοφοῦ Ἑλληνιστοῦ Κ. Β. Hase, ὁ Σύλλογος ἐπεφόρτισε τὸν Γεν. Γραμματέα Κ. Γ. Καραπάνον νὰ συντάξῃ τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ.

Ἐνεκα δὲ τῶν προσεγγιζουσῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα ἀνεβλήθη ἡ ἐπομένη τακτικὴ Συνεδρίασις.

Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις

περὶ αὐτὴν τῆς ὑστάτης ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἡσυχαιεῖτο εἰς τυπογραφικὰς διορθώσεις τῶν διατριβῶν του.

Ἀπέθανε δ' ὁ Χαζ τῇ 9|21 Μαρτίου 1864 ἐν τῷ μέσῳ τῶν σκέψεων καὶ παρατηρήσεών του, ὡς στρατηγὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοῦ του, στρατοῦ νικητοῦ, ἀλλ' ὅστις ἠδύνατο ὑπὸ τὸν στρατηγὸν του νὰ περατώσῃ τινὰ καὶ δρῆσῃ καὶ ἄλλα τρόπαια, ὡς ἠδύνατο νὰ περατωθῶσι πολλὰ ὠραία ἔργα, οἷα αἱ ὑπ' αὐτοῦ προπαρασκευασθεῖσαι ἐκδόσεις τῶν Χρονικῶν τοῦ Μιχαὴλ Φελλοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀρματωλοῦ.

Κατατρίψας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ μακροῦ βίου του εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων, ὁ Χαζ ἠγάπα εἰλικρινῶς τὸ ἔθνος ἡμῶν. Ἡ εὐμένεια, μεθ' ἧς ἐδέχθη τὸ δῖπλωμα Ἐπιτίμου Μέλους τοῦ Συλλόγου ἡμῶν, αὐτὸς ὅστις ἦτο ἡδὴ μέλος τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Πετρούπολεως καὶ τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Ἀσιατικῆς Ἑταιρίας, ἤθελεν ἀρκέσει ν' ἀποδείξῃ τοῦτο, καὶ τὸν συστήσῃ εἰς τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην ἡμῶν. Ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ καὶ μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως δεχθεὶς τὸν τίτλον τοῦτον, ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ ἡμῶν λόγος, ὠνόμαζεν ἡμᾶς μετ' εὐφρασεῖας ἀγαπητοὺς αὐτοῦ *citadellanos*. Ὡς δὲ καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ γράφει πρὸς ἡμᾶς, οὐ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων προὔτιθετο νὰ δεῖξῃ τὴν πρὸς τὸν Σύλλογον ἡμῶν ἀγάπην αὐτοῦ. Ἄν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου Χαζ ὁ φιλολογικὸς κόσμος ἀπώλεσεν ἕν εἰς ὄχι μέλος αὐτοῦ, ἂν ἡ φιλολογικὴ τῆς Σοφομένης Σχολῆς ἐπλεξε διὰ τοῦ Κ. Egger, ἐπιτίμου ἡμῶν μέλους, τὸν ἐπικήδειον στέφανον τοῦ διασήμευ ἀνδρός, ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἀπώλεσεν ἕνα ἀγαθὸν φίλον καὶ προσάτην εἰλικρινῆ. Ἄς χύσωμεν λοιπὸν, Κύριοι, ἐν δάκρυ εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐξόχου τούτου ἑλληπιστοῦ, καὶ ἂς πενηθώσωμεν πλειότερον ἡμεῖς τῶν ἄλλων διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, διότι πλειότερον ἡμεῖς ἀπολέσαμεν.»

Εἶτα ὁ Κ. Ἐ. Ἰωαννίδης προσήνεγκεν ἀναγλυφον μέγα ἑλληνικῆς τέχνης παρωσιανῶδους λίθου ἀνευρεθὲν, ὑπὸ τὸν νόθηκα τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Ἀντιγόνη ναοῦ τοῦ τιμίου Προδρόμου· ἐπειδὴ δὲ ἡ φέρουσα τὸ ἀναγλυφον τοῦτο πλαξ̄ ἀνευρέθη ἐν τῷ ὑπογείῳ τάφῳ, ἐν ᾧ καθείρηθη ὁ ἱεὺς Μεθόδιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲν παράδοξον, λέγει ὁ Κ. Ἰωαννίδης, ὁ τάφος οὗτος νὰ ἦτο ἀρχαῖος ἑλληνικὸς, τοῦ οὗτου μέρους ἀπετέλει ἡ πλαξ̄ αὕτη. Εἰκάζει δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῆς ἀναγεγλυμμένου ἱεροπομποῦ ἀνδρός φέροντος ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ κανοῦν

τι μετὰ κτερισμάτων καὶ πένθιμον κυπαρίσσου κλάδον, καὶ ἥρεμα βυθίζοντος ὡς ἐπὶ πομπὴν κηδείας· ἐπιφυλάττεται δὲ ὅπως ἐν ἑτέρᾳ Συνεδριάσει ἐκθέσῃ περὶ τούτου τὰ εἰκότα.

Ἀκολούθως ὁ Εἰδικὸς Γραμματεὺς ἀνέγνω συνοπτικὴν ἐκθεσὶν περὶ τῆς ληξάσης ἑξαμηνιαίας Περιόδου κατὰ τὰ νενομισμένα.

Ἔνεκα δὲ τῆς προσεγγιζούσης ἐροτῆς τῶν Συλλόγων ἀπεφασίσθη παμψηφεί ὅπως ἀναβληθῶσι αἱ ἀρχαιρεσῖαι εἰς τὴν ἐπομένην Συνεδριάσειν.

Κατὰ ταύτην δὲ τὴν Συνεδριάσειν ἔλαβε πέρρας καὶ ἡ ἀναθεώρησις τοῦ σχεδίου τοῦ νέου κανονισμοῦ συζητηθεῖσα ἐν τρισὶν ἐκτάκτοις καὶ τρισὶ τακτικαῖς συνεδριάσεσιν, ἔχει δὲ ὁ νέος ἐγκριθεὶς καὶ ἐπιψηφισθεὶς κανονισμὸς οὕτως:

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝ]ΜΟΛΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Περί τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου.

Ἄρθρ. 1. Σκοπὸς τῆς καθιδρύσεως τοῦ Συλλόγου ἐστὶν ἡ τῶν γραμμάτων ἐν γένει καλλιέργεια, διὰ τῆς ἐγγράφου ἢ προφορικῆς ἐν αὐτῷ διακειώσεως φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μελετημάτων, δι' ἐκδόσεως περιοδικῶν συγγραμμάτων, διὰ συστάσεως δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου, διὰ δημοσίων μαθημάτων, διὰ συστάσεως βραβείων πρὸς λύσιν φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, καὶ διὰ παντός ἄλλου μέσου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου τείνοντος.

Ἄρθρ. 2. Ἀπαγορεύεται πᾶσα πολιτικὴ συζήτησις.

Περί τῶν κοσμητῶρων καὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν.

Ἄρθρ. 3. Κοσμητόρες τοῦ Συλλόγου εἰσὶν εἰς Πρόεδρος, δύο Ἀντιπρόεδροι, Γενικός καὶ Εἰδικὸς Γραμματεὺς, Βιβλιοθηκᾶριος καὶ Ταμίας, ἐκλεγόμενοι ἐπὶ ἕν ἔτος διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ κατ' ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν. Ἡμέρα δὲ τῆς ἐκλογῆς ὀρίζεται ἡ 30 Ἀπριλίου προαγγελομένη διὰ τε τοῦ τύπου καὶ παρὰ τοῦ Προέδρου, κατὰ τὴν ἀμέσως προηγουμένην συνεδριάσειν.

Ἄρθρ. 4. Ὁ Πρόεδρος κηρύττει τὴν ἐναρξιν καὶ λήξιν τῶν συνεδριάσεων, διευθύνει τὰς συζητήσεις, δίδωσιν ἐκάστῳ τῶν μελῶν αἰτοῦντι τὴν

λόγον, τίθησι τὰ ζητήματα εἰς ψηφοφορίαν, ὑπογράφει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων, τὰ διπλώματα καὶ τὰ πρὸς πληρωμὴν ἐντάλματα, ἐποπτεύει τὰ δημοσια μαθήματα αὐτοπροσώπως παριστάμενος, ἐφορᾷ καὶ ἐπιβάλλει εἰς ἕκαστον μέλος τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὸν Σύλλογον καθηκόντων καὶ φροντίζει περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ Κανονισμοῦ.

Ἄρθρ. 5. Τὰ τοῦ Προέδρου ἀπόντος ἢ κωλυομένου, ἐκτελεῖ ὁ ἕτερος τῶν Ἀντιπροέδρων.

Ἄρθρ. 6. Ὁ Γεν. Γραμματεὺς φυλάττει τὰ ἀρχεῖα καὶ τὴν Σφραγίδα τοῦ Συλλόγου, τηρεῖ τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτοῦ, ἐγγράφει ἐν τῷ Μητρώῳ τὰ μέλη, παρέχει τῷ Ταμίᾳ ἀκριβῆ κατάλογον τῶν τακτικῶν μελῶν, ἀναγγέλλει διὰ τῶν ἐφημερίδων τὴν ἡμέραν τῶν συνεδριάσεων καὶ τὰ προκείμενα ἐν αὐταῖς θέματα, σφραγίζει καὶ συνοπογράφει μετὰ τοῦ Προέδρου τὰ διπλώματα καὶ φροντίζει περὶ τῆς τακτικῆς διανομῆς τοῦ Περιοδικῶν καὶ περὶ τῆς ἐγκαίρου ἀποστολῆς αὐτοῦ, εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως διακείμενα μέλη. Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς ἐτησίας περιόδου γενικὴν ποιεῖται ἐκθεσὶν περὶ τῶν δημοσίων μαθημάτων.

Ἄρθρ. 7. Ὁ Εἰδ. Γραμματεὺς συντάσσει τὰ Πρακτικὰ ἐκάστης συνεδριάσεως, ἀναγιώσκει αὐτὰ ἐν τῇ ἐνάρξει τῆς ἐπομένης καὶ ἐγκριθέντα συνοπογράφει μετὰ τοῦ Προέδρου. Ἐν δὲ τῇ λήξει τῆς ἐτησίας περιόδου ὑποβάλλει τῷ Συλλόγῳ συνοπτικὴν ἐκθεσὶν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 8. Τοῦ Εἰδ. Γραμματέως ἀπόντος ἢ κωλυομένου ἐκπληροῖ τὰ χρέη αὐτοῦ ὁ ἀμέσως πρὸ αὐτοῦ γραμματεὺσας.

Ἄρθρ. 9. Ὁ Βιβλιοθηκᾶριος φροντίζει περὶ τῆς ἀσφάλειας καὶ καλῆς διατηρήσεως τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἀναγνωστηρίου, φυλάττει ἀκριβῆ κατάλογον τῶν βιβλίων καὶ δανείζει τοῖς αἰτοῦσι συνεταίροις βιβλία, κατὰ τὰς εἰδικὰς περὶ τούτου διατάξεις (Ἄρθρ. 27 καὶ 28) ὑπεύθυνος ὦν διὰ πᾶν ἀπολοσθέν.

Ἄρθρ. 10. Ὁ Ταμίας φροντίζει περὶ τῆς ἐγκαίρου εἰσπράξεως τῶν πόρων, κρατεῖ βιβλίον ἐν ᾧ ἐγγράφει τὰς προσόδους καὶ δαπάνας, οὐδέποτε δαπανᾷ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῇ συναίνεσει τοῦ Προέδρου ἢ τῆ τοῦ Συλλόγου, ἂν ἡ δαπάνη μείζων ἢ τῶν πεντακοσίων γροσίων. Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς ἐτησίας περιόδου δίδωσι λόγον ἐγγράφως, ἀφ' οὗ πρότερον ἐξελέγη τὸ βιβλίον αὐτοῦ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἐπὶ τούτῳ παρὰ τοῦ Συλλόγου διοριζομένη.

Ἄρθρ. 11. Οἱ Κοσμητόρες συνερχόμενοι ἅπαξ

τοῦ μηνὸς τοῦλάχιστον συσκέπτονται περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων τὸν Σύλλογον.

Περί τῶν μελῶν καὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν.

Ἄρθρ. 12. Τὰ συγκροτούμενα τὸν Σύλλογον μέλη εἰσὶ τακτικά, ἐπίτιμα καὶ ἀντεπιστέλλοντα.

Ἄρθρ. 13. Νέα μέλη τακτικά δέχεται ὁ Σύλλογος, ὅσα ἐπὶ τῇ ἐγγράφῳ αὐτῶν αἰτήσεσιν προταθῶσιν ὑπὸ τριῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν, προσυπογραφομένων ἐν τῇ αἰτήσεσιν καὶ ὑπευθύνων ὄντων διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τὸν Σύλλογον χρεῶν τῶν προτεινομένων.

Ἄρθρ. 14. Ἐπίτιμα μέλη ἐκλέγει ὁ Σύλλογος ἄνδρας διαπρέποντας ἐπὶ φιλολογικαῖς γνώσεσιν, ἢ εὐεργετήσαντας διαφερόντως τὸν Σύλλογον, ἢ ἄλλως συντελέσαντας πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας. Ἀντεπιστέλλοντα δὲ ἐκλέγει ἄνδρας λογίους ἐκτὸς τῆς πρωτεύουσας ταύτης διαμένοντας, οἵτινες προσήνεγκον αὐτῷ πόνημά τι αὐτῶν λόγου ἄξιον.

Ἄρθρ. 15. Ἡ ἐκλογή τῶν τακτικῶν, ἐπιτίμων καὶ ἀντεπιστελλόντων μελῶν γίνεται διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ κατ' ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν τῶν παρόντων μελῶν, ἀφ' οὗ τὰ ὀνόματα τῶν ἐκλεχθησομένων προαναγγελθῶσιν διὰ τοῦ Προέδρου, κατὰ τὰς δύο προηγουμένας συνεδριάσεις.

Ἄρθρ. 16. Καθήμενα τῶν μελῶν εἰσὶν ἢ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου συνδρομὴ αὐτῶν καὶ μέριμνα.

Ἄρθρ. 17. Πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τακτικά, ἐπίτιμα καὶ ἀντεπιστέλλοντα ὁ Σύλλογος ἐκδίδωσι διπλώματα φέροντα τὴν μεγάλην τοῦ Συλλόγου σφραγίδα καὶ ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέως.

Ἄρθρ. 18. Ἀποκλείεται τοῦ Συλλόγου πᾶν μέλος, οὗ ἂν ἡ διαγωγή κριθῆ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν τιμὴν καὶ συντήρησιν αὐτοῦ. Τοῦτο δ' ἐκτελεῖται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Ἄρθρ. 15 παρόντων τῶν δύο τρίτων τοῦ ὄλου τῶν τακτικῶν μελῶν.

Περί τῶν Συνεδριάσεων, Ἀναγνωσμάτων καὶ Συζητήσεων.

Ἄρθρ. 19. Ὁ Σύλλογος συνεδριάζει ἅπαξ τῆς εβδομάδος, ἐν μὲν τῇ χειμερινῇ ἑξαμηνίᾳ ἀρχομένη ἀπὸ 1 Νοεμβρίου ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ὥρα 8 μ. μ., ἐν δὲ τῇ θερινῇ ἀρχομένη ἀπὸ 1 Μαΐου ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ὥρα 1 μ. μ.

Ἄρθρ. 20. Αἱ συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου εἰσὶ

δημόσιαι, ἀλλ' ἐν αὐταῖς μόνον τὰ μέλη ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ συζητεῖν. Ξενοὶ δὲ εἰσαγόμενοι ὑπὸ τινος τῶν μελῶν δύνανται καὶ ν' ἀνακοινώσωσι τι εἰς τὸν Σύλλογον ἐγγράφως ἢ προφορικῶς τῇ συγκαταθέσει τοῦ Προέδρου.

Ἄρθρ. 21. Γλῶσσαι, ἐν ἣ γράφονται αἱ Πραγματεῖαι, τὰ Πρακτικὰ καὶ γίνονται αἱ συζητήσεις, ἐξὶν ἢ Ἑλληνικῆ, μόνον δὲ τὰ ἐξ ἄλλοδαπῆς ἐπίτιμα καὶ ἀντεπιστέλλοντα μέλη δύνανται γράφειν καὶ ἐν ἑτέρᾳ γλώσσῃ.

Ἄρθρ. 22. Ἡ ἡμερησία διάταξις ἐκαστῆς τακτικῆς συνεδριάσεως περιλαμβάνει α) ἀνάγνωσιν τῶν Πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ἧτινα ἐγκριθέοντα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὑπογράφονται ὑπὸ τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Εἰδ. Γραμματέως· β) ἀνάγνωσιν τῆς ἀλληλογραφίας· γ) ἐγγράφους ἢ προφορικὰς ἀνακοινώσεις περὶ παντὸς φιλολογικοῦ ἢ ἐπιστημονικοῦ ζητήματος· καὶ συζητήσεις γινομένης ἐπ' αὐτοῦ, τηρουμένης ἀκριβῶς τῆς τάξεως, καθ' ἣν ἂν ἐγγραφῆ παρὰ τῷ Προεδρῷ τὸ θέμα τῶν πονημάτων.

Ἄρθρ. 23. Ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πονήματος συζητήσεις δύναται μὲν νὰ ἐπαναληθῆ καὶ ἐν τῇ ἀμέσῃ ἐπομένῃ συνεδριάσει, ὑπὲρ ταύτην ὅμως οὐδὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραταθῆ.

Ἄρθρ. 24. Πᾶσα πραγματεία ἀναγνωσθεῖσα ἐγγυριζέται τῷ Γεν. Γραμματεὶ καὶ κατατίθεται ἐν τοῖς ἀρχείοις, δημοσιεύεται δὲ διὰ τοῦ Περιδικίου, ἂν ἢ ἐπὶ τῆς Συντάξεως Ἐπιτροπῆ ἐπιδοκιμάσῃ αὐτήν, ὅλῃν ἢ περίληψιν αὐτῆς, καὶ συναινεσθῇ ὁ γράψας.

Περὶ Περιδικίου.

Ἄρθρ. 25. Τὸ Περιδικὸν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος» κατὰ διμηνίαν ἐκδιδόμενον, ἐκ πέντε τοῦλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων, περιέχει κυρίως τὰ ἔργα τοῦ Συλλόγου, οἷον Ἀναγνώσματα, Πρακτικὰ, καὶ Δημόσια μαθήματα. Προσέτι δὲ Ἐρανίσματα, Βιβλιογραφίαν καὶ Πίνακας ὁσάκις ὑπάρχῃ ἀνάγκη.

Ἄρθρ. 26. Ἡ ἐπὶ τῆς συντάξεως Ἐπιτροπῆ συγκειμένη ἐκ τοῦ κατὰ καιρὸν Γενικοῦ καὶ Εἰδικοῦ Γραμματέως καὶ ἐκ δέκα ἄλλων μελῶν ἐκλεγόμενων παρὰ τοῦ Συλλόγου κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν ἐπὶ διετίαν, ἀναδέχεται τὴν εὐθύνην τῆς ἐγκρίσεως καὶ μετ' ἀκριβείας ἐκδόσεως τοῦ Περιδικίου, λαμβάνουσα πρὸς τοῦτο παρὰ τοῦ Συλλόγου τὴν ἀναγκαίαν πίστωσιν καὶ πᾶσαν πληρεξουσιότητα πρὸς καταχώρησιν τῶν συζητήσεων καὶ πραγματειῶν, ἧς ἂν ἐγκρίνη καὶ

πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν καταχωρουμένων τῇ συναινεσει τοῦ γράψαντος.

Περὶ Βιβλιοθήκης.

Ἄρθρ. 27. Ὁ Σύλλογος διατηρεῖ Βιβλιοθήκην καὶ Ἀναγνωστήριον πρὸς χρῆσιν τῶν μελῶν αὐτοῦ, προτιθέμενος νὰ καταστήσῃ αὐτὰ δημόσια παντὶ τῷ βουλομένῳ, ὅταν τῇ φιλοκαλῶ συνδρομῇ τῶν ἡμεδαπῶν καὶ ἄλλοδαπῶν φιλομούσων ἀνδρῶν ἢ βιβλιοθήκῃ πλουτήσῃ ἀρκούντως καὶ ἀξίως τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης· ἰδιαίτεροι δὲ διατάξεις θέλουσιν ὀρίσει καὶ τὰ περὶ Ἀναγνωστηρίου.

Ἄρθρ. 28. Ἐκαστον μέλος λαμβάνον δύο ἢ τρία τὸ πολὺ βιβλία ἐπὶ ἐγγράφῳ ἀποδείξει ὄφειλε νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὰ ἐντὸς μηνὸς τὸ πολὺ. Ἄν δ' ἀπολέσῃ ἢ φθειρῇ βιβλίον τι, ὑπεύθυνόν ἐστιν ἀναπληρῶσαι αὐτὸ ἢ ὅλον τὸ σῶμα, ἂν τὸ ἀπολεσθὲν ἢ φθαρὲν ἀποτελῇ μέρος πολυτῶμου συγγράμματος.

Περὶ Δημοσίων Μαθημάτων.

Ἄρθρ. 29. Τὰ δημόσια μαθήματα σκοπὸν προτιθέμενα τὴν προαγωγὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς παρ' ἡμῖν κοινωνίας,

Α) Γίνονται εἰς γλώσσαν καταληπτὴν καὶ πραγματεύονται περὶ φυσικῆς, χημείας, ὑγιεινῆς, φυσιολογίας, ἱστορίας, φιλολογίας ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας κτλ.

Β) Ὁ βουλούμενος διδάξαι τι ὄφειλε νὰ ἐκθέσῃ πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος εἰς τὸ Προεδρεῖον τὸ θέμα, ὃ προτίθεται νὰ διαπραγματευθῆ τούτου δ' ἐγκριθέντος προσδιορίζεται ἡ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος καὶ ὥρα, καθ' ἣν διδάχθήσεται, προαγγελλομένη διὰ τῶν ἐφημερίδων ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως.

Γ) Ἐκ τῶν δημοσίων μαθημάτων δημοσιεύονται διὰ τοῦ Περιδικίου, ὅσα ἂν ἐγκριθῶσιν ὑπὸ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ καθυποβληθῶσιν ὡς ἀναγνώσματα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Συλλόγου.

Περὶ Βραβείων.

Ἄρθρ. 30. Ὁ Σύλλογος τίθησι βραβεῖα ἐκ τῶν πόρων αὐτοῦ, ἢ ἄλλων φιλομούσων ἀνδρῶν ἀγωνοθετούντων, πρὸς λύσιν διαφόρων φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων. Ἐν ἐκαστῇ δὲ ἀγωνοθεσίᾳ δημοσιεύει Πρόγραμμα, δι' οὗ ὀρίζονται ἀκριβῶς τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ τε θέματος καὶ τοῦ βραβεῖου.

Ἄρθρ. 31. Ἐπιτροπῆ ὀριζομένη παρὰ τοῦ

Συλλόγου ἐπιφέρει κρίσιν περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν πρὸς βράβειον ἀποστελλομένων πονημάτων, ἐν ἐκθέσει ἀναγινωσκομένη κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐορτῆν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῶν Συλλόγων. Τὰ μέλη δὲ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀποκλείονται τοῦ διαγωνισμοῦ.

Ἄρθρ. 32. Ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οὐδὲν πόνημα κριθήσεται βραβεύσιμον, παρατείνεται τὸ θέμα εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος. Ἄν δὲ καὶ τὸ δεύτερον οὐδεμίᾳ πραγματεία κριθῆ ἀξία βραβεύσεως, ὁ Σύλλογος λαμβάνων καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἀγωνοθέτου ἢ ἀλλάσσει τὸ θέμα, ἢ δαπανᾷ τὰ χρήματα πρὸς ἐκδοσὶν τοῦ Περιδικίου ἢ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων.

Περὶ Πόρων.

Ἄρθρ. 33. Οἱ πόροι τοῦ Συλλόγου συνίστανται ἐκ τῆς ἐτησίας συνδρομῆς τῶν τακτικῶν μελῶν προσδιοριζομένης εἰς δύο λίρας ὀθωμανικάς, ἐκ τῶν συνδρομῶν τοῦ Περιδικίου συγγράμματος, καὶ ἐκ τῶν ἐκτάκτων προσφορῶν φιλομούσων ἀνδρῶν.

Ἄρθρ. 34. Πᾶν μέλος τακτικὸν καταβάλλει ἢ πᾶσαν ἢ καθ' ἑξαμηνίαν τὸ ἥμισυ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ, καθυστεροῦν δὲ ἐπὶ δύο ἑξαμηνίας καταγγέλλεται ὑπὸ τοῦ Ταμίου εἰς τὸν Σύλλογον, ὃς καὶ ἀποφαίνεται περὶ τῆς διαγραφῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Μητρώου.

Ἄρθρ. 35. Ὁ Σύλλογος δέχεται καὶ ἐκτάκτους προσφορὰς πρὸς σύστασιν βραβείων, πρὸς αὔξησιν τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ, πρὸς ἐκδοσὶν βιβλίων κτλ.

Ἄρθρ. 36. Πᾶν μέλος τακτικὸν ἀπερχόμενον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναγγέλλει ἐγγράφως τῷ Συλλόγῳ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ, καὶ ἂν μακροχρόνιος ᾖ, ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτοῦ καθίσταται μέλος ἀντεπιστέλλον, ἄλλως ὑπάγεται εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ Ἄρθρ. 34.

Περὶ Σφραγίδων.

Ἄρθρ. 37. Ὁ Σύλλογος παρεδέξατο δύο σφραγίδας φερρώσας ἐν μέσῳ λυχνίαν μετ' ἐπιγραφῆς «Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐξή». ὧν ἡ μὲν μεγάλη ἔκτυπος οὕτως τίθεται μόνον ἐν τοῖς διπλώμασι τῶν μελῶν, διὰ δὲ τῆς σμικρῆς ἐσφραγίζονται πᾶσαι αἱ ἐπιστολαί, τὰ Περιδικὰ φύλλα καὶ τὰ βιβλία τοῦ Συλλόγου.

Περὶ Πανογιγείσεως.

Ἄρθρ. 38. Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐτησίως

πανηγυρίζει μετὰ τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει κατὰ τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τοῦ Ἀπριλίου τὴν καθίδρυσιν αὐτῶν· ἐν αὐτῇ δὲ ὁ μὲν Πρόεδρος ἐκτίθησι γενικῶς τὰ περὶ Συλλόγου, ἕτερον δὲ μέλος ἐκλεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἀναγινώσκει τὴν περὶ βραβείων ἐκθεσιν ἢ λόγον ἀρμόδιον, ἂν μὴ ὑπάρχῃ ἀγωνοθεσία.

Ἄρθρ. 39. Ὁ παρὼν Κανονισμὸς ἰσχύει ἐπὶ διετίαν, μεθ' ἣν ὁ Σύλλογος δύναται ἐπὶ τῇ αἰτήσει δέκα μελῶν καὶ τῇ ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου ἀναθεωρηθῆσιν αὐτὸν ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει προαγγελλομένη διὰ τῶν Ἐφημερίδων καὶ ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἐν τῇ προηγουμένη συνεδριάσει.

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ.

Κατὰ τὸ αὐλζ' ἢ Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν Παρίσι εἰς ἄθλον ἔθηκε τὰ ἐξῆς ζητήματα·

α) Ἐκ τίνων αἰτιῶν προῆλθεν ἡ κατάργησις τῆς ἀρχαίας δουλείας·

β) Πότε τῆς δουλείας παντελῶς παύσασις ἔμεινε μόνη ἢ πνευστία (δουλοπαροικία).

Τῷ δὲ αὐλθ' ἐβραβεύθη τὸ πολυμαθέστατον σύγγραμμα τοῦ Κ. Henri Wallon, ἐκδοθὲν τῷ αὐμζ' (Histoire de l'esclavage dans l'antiquité). Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ὁ σοφὸς Egger κριτικῶς τινὰς ἐποίησατο ἐπιστasiaς δημοσιευθείσας τὸ πρῶτον ἐν τῇ τῶν σοφῶν Ἐφημερίδι (Journal des Savants 1848) καὶ ἐπαναληθθείσας (σελ. 331—350) ἐν τοῖς Ἰστομνήμασι αὐτοῦ (Mémoires d'histoire ancienne et de philologie 1863). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν δυσὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνεδριάσει (π' καὶ πδ') περὶ δουλείας ἐγένετο λόγος, ἐνομίσαμεν καλὸν τὰς κριτικὰς τοῦ κυρίου Ἐγγήρου ἐπιστasiaς δημοσιεύσαι ἐνταῦθα, πρῶτον μὲν διότι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰς πολλοῦ λόγου εἰσὶν ἄξιαι, ἔπειτα ὑποδείξουσιν ἡμῖν, πῶς δεῖ πραγματεύεσθαι τὰ τοιαῦτα ζητήματα καὶ τίνων συγγραμμάτων χρῆζομεν, ὧν ἢ μετάφρασις ἀπαραίτητος τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, πρὸς διάδοσιν τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων· ὁ Σύλλογος ἀπ' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς συστάσεως τὸν εὐγενῆ προέθετο σκοπὸν, ἵνα ἐνθεν μὲν ἀνιχνεύων τὰ παρ' ἡμῖν ἔτι διασωζόμενα ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ χειρόγραφα καταδείξῃ τοῖς σοφοῖς Ἑυρωπαίοις, ὅτι ἡ Ἀνατολὴ οὐκέτι

Ἐπιμενίδειον καθύδα ὑπνον, ἀλλ' ἐγρήγορε καὶ πρὸς μάθῃσιν ὄργῃ, ἔνθεν δὲ τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ φιλολογικὰς τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης γνώσεις μετοχετεύσῃ εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἑστίαν, καὶ καταστήσῃ κοινὰς. Τοῦτό ἐστι τὸ σύνθημα τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦτο ἔσται τὸ διηνεκὲς αὐτοῦ μέλημα, διότι τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ ὑψηλὸς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους προορισμός, ἡ διάδοσις δὲ αὐτοῦ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Πέποιθε δὲ ὁ Σύλλογος, ὅτι καὶ οἱ εὐποροῦντες τῶν ὁμογενῶν, ὅσοι ἐρῶθ' ἀφρονέουσι καὶ τὴν ἀληθῆ καὶ διαρκῆ θηρεύουσι δόξαν, χορηγήσουσιν αὐτῷ χρήματα, ἵνα τὴν μετάφρασιν ὠφελιμωτάτων τῶ ἔθνει συγγραμμάτων ἀθλοθετήσῃ. Τοιαῦτα δὲ εἰσὶν ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία τοῦ Grote, ἡ ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων τοῦ O. Müller ἢ τοῦ Benhardy, ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία τοῦ Preller, ἡ πολιτικὴ οικονομία τῶν Ἀθηναίων τοῦ Böckh, αἱ Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες τοῦ Schömann, αἱ Μελέται περὶ τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν τοῦ Patin, τὸ περὶ δραματικῆς ποιήσεως σύγγραμμα τοῦ Saint-Marc Girardin, ἡ ἱστορία τῆς Κριτικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τοῦ Egger, τὸ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐν Σικελίᾳ τοῦ Brunet de Presle, ἡ ἱστορία τῆς δουλείας ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ τῆτι τοῦ Wallon κ.τ.λ. Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἄσμενος καὶ τούτων τῶν ἀθλοθεσιῶν ἀποδέχεται τὴν κρίσιν εὐεπίδως, ὅτι ἡ ἡμετέρα γλῶσσα ἑναποταμιεύουσα οὕτω πολυτίμους θησαυροὺς γνώσεων καὶ τελειοποιημένη γενήσεται τὸ καθολικὸν ἔκκεινο, ὡς ἐπὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅργανον τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναγεννήσεως τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὁ γόργιος δεσμὸς τῆς ἀδελφικῆς ἐνώσεως, ἡ κοσμοπολιτικὴ γέφυρα τῶν ἀμοιβαίων πόθων καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἰδεῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, κατὰ τὴν εὐχὴν καὶ ἐπιθυμίαν τῶν σοφῶν ἑλληπιστῶν καὶ φιλελλήνων καὶ φίλων τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

H. B.

ΕΠΙΣΤΑΣΙΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΕΝ Τῇ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΙ.

Ἡ δουλεία τὸσαύτην κατέχει χώραν ἐν τῷ ἀρχαίῳ πολιτισμῷ, ὥστε ἡ περὶ Ἑλλάδος καὶ Ρώμης ἔρευνα καθίσταται ἀδύνατος, ἂν μὴ τις καὶ τὰ τῆς δουλείας μετὰ μεγάλης συνεξετάσεως προσοχῆς. Διὸ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων πολλὰ συγγράμματα περὶ δουλείας

ἐξεδόθησαν, ὧν ὁ ἀριθμὸς πρόβη αὐτῶν ἔκτοτε, καὶ μάλιστα ἐξ οὗ ἡ φιλοσοφία τοῦ ἰη αἰῶνος καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν 89 νέαν ὠθησιν παρέσχον πρὸς τὰς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπελευθερώσεως περιωρισμένας μέχρι τοῦδε καὶ καταπολεμουμένας ὑπὸ πίσεως δημοσίας ἐξουσίας, πυρετώδης δὲ διηγήθη πάλιν τῶν ἀποικιακῶν συμπερόντων κατὰ τῆς εὐγενούς ταύτης πρωτοβουλίας τοῦ Γαλλικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ τελεία τῶν δούλων ἀπελευθέρωσις ἐν ταῖς Ἀγγλικαῖς ἀποικίαις προὐκάλει τὸ δειλὸν καὶ βραδύ πνεῦμα τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς. Πάντα ταῦτα συνετέλεσαν, ἵνα τὸ περὶ δουλείας ζήτημα πάνδημόν τινα περιβληθῆ ἑπιστημότητα. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Burigny ἀπαθῶς ἔλεγε κατὰ τὸ 1767: «Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης οὐδεὶς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἡμετέροις ὑπομνήμασι, καὶ ἐπειδὴ ἐνδιαφέρει τῇ ἀνθρωπότητι, οὐκ ἀπαρέσει καὶ τῇ ὁμηγύρει.» Κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὁ συγγραφεὺς (Petit) τοῦ σοφοῦ συγγράμματος (Sur le droit public ou gouvernement des colonies françaises) οὕτω πως ἀνεκεφαλαίου τὸ περὶ ἀπελευθερώσεως δικαίωμα: «Ἡ ἐνδειξις τῶν αἰτίων τούτων ἐστὶ πρὸς ὁδηγίαν τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς περὶ ἀπελευθερώσεως πρόκειται, περὶ δικαιοσύνης ἢ περὶ χάριτος: δυνάμεθα ἐκτείνειν ἢ περιστέλλειν αὐτὰ ἔχοντες ἀεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι, εἰ μὲν ἡ πολιτικὴ ἢ ἡ φιλανθρωπία ὑπαγορεύουσιν ἡμῖν τὴν παραμυθίαν τοῦ δούλου καὶ τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τῆς ἐλπίδος τῆς ἐλευθερίας, ἢ ἀνάγκη ὅμως τῆς καλλιεργείας, ἢ ἄνευ τὸ ἐμπόριον τῶν μαύρων ἔδει ἀπαγορευθῆναι, ἀπαιτεῖ, ἵνα καὶ ὁ νομοθέτης βάλῃ φραγμὸν εἰς τὴν εὐποιίαν τῶν κυρίων. Τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου ἔστω φαινομένη μὲν αὐξήσις τῶν ἐλπίδων τῶν δούλων μέχρι νομιμοποιήσεως, πράγματι δὲ περιστολὴ αὐτῶν διὰ ταύτης τῆς νομιμοποιήσεως, μὴ προβαίνουσα ὅμως καὶ μέχρις ἀποκαρδιώσεως.» Πόσον μακρὰν ἐσμέν τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς ἡ μὲν φιλανθρωπία τῶν ἀρχαιομαθῶν παρίστατο τοσοῦτον γαλιναία, ἡ δὲ τῶν νομομαθῶν μετὰ τοσαύτης λεπτολόγου φιλαυτίας!

Ἡ δὲ Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν ἀθλοθετοῦσα τὸ περὶ δουλείας καὶ πενεσίας ζήτημα ἀπῆτει παρὰ τῶν διαγωνιζομένων οὐχὶ τοσοῦτον τὴν ἐξιχνίασιν τῶν ἀρχαίων πεπραγμένων καὶ τοῦ γραπτοῦ νόμου, ὅσον μᾶλλον τὴν διαδοχικὴν αὐτῶν κατάταξιν ὑπὸ φιλοσοφικὴν τινα ἰδέαν, ἐξ ἧς περισκοποῦντες τὰ ἀμαρτήματα καὶ ὁδύνας τῆς ἀρχαίας κοινωνίας ἐμελλον προ-

θαλεῖν εἰς τὸ μέσον τὰ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας καθήκοντα καὶ τὸ εὐγενὲς ἄθλον, ὃ προσδοκᾷ ἐκ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ K. Wallon ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ καθιστᾷ δῆλον, ὅτι πλατύνας τὸ τῆς Ἀκαδημίας πρόγραμμα οὐδόλως παρεξέκλινε τῶν προθέσεων αὐτῆς, γνωρίζων τὰς ἀνάγκας τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς. «Συνεκεράσαμεν, λέγει, τὴν λογικὴν τάξιν μετὰ τῆς ἱστορικῆς. Ἡ μὲν φύσις τοῦ πράγματος ἀπαιτεῖ τὴν λογικὴν κατάταξιν τῆς ὕλης, ἀνάγκη ὅμως ταύτην εἰς τὰς μεγάλας ὑποβαλεῖν τῆς ἱστορίας περιόδους, ἂν θέλωμεν ἀκολουθήσαι τῇ ἀναπτύξει τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἀπονεῖμαι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῇ ἐπιρροῇ τῶν φυλῶν τῶν τόπων καὶ χρόνων. Τούτου ἕνεκα οἱ τρεῖς τόμοι τοῦ ἡμετέρου συγγράμματος ἀπαρτίζουσι τρία μέρη ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ἐξιστοροῦσι τὴν ἀρχὴν, τὴν κατάστασιν, τὰ ἀποτελέσματα τῆς δουλείας (α) ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ἑλλάδι, (β) ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν ταῖς χώραις τῆς Δύσεως: ἐν δὲ τῷ τρίτῳ περιγράφονται αἱ ἐπιρροαί, ὅσαι ἐκ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς αὐτοκρατορίας αἰῶνων ἐπενεργήθησαν κατὰ τῆς νομιμότητος καὶ χρήσεως τῆς δουλείας καὶ παρέχουσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν ἢ εἰς τὴν περιστολὴν αὐτῆς.

Ἡ δουλεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις! Ἴσως δόξει παράδοξον, ὅτι τοσοῦτον μακρὰν ἀνατρέχομεν, ὅτε ἡ δουλεία παρ' ἡμῖν (1) ὑπάρχει: ἀλλὰ ταύτην βαδίζοντες τὴν ὁδὸν οὐδόλως ἀποπλανώμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνώστων ἀπὸ τοῦ ἀποικιακοῦ ζητήματος, τούναντιον ἐπιθυμοῦμεν ἐπαναγαγεῖν εἰς αὐτὸ καὶ ἀσφαλῆ τινα λύσιν δοῦναι: διότι ἡ δουλεία ἐστὶν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Περὶ τούτου οὐδεὶς ἀμφισβᾷλει, οἱ δὲ ὑπέρομαχοι τῶν καθεστώτων ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἀρχαιότητα: ὥς οὐκ ἀνωφελεῖς ὑπάρχει ἡ ἐπίσκεψις, ἂν τὸ σύνολον τῶν μαρτυριῶν ἐπικυροῖ τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν. Οὕτω λοιπὸν καίτοι ἀσχολούμεθα περὶ τὴν ἀρχαιότητα, οὐδαμῶς ἐπιλανθάνομεθα τοῦ νεωτέρου ζητήματος: ἀλλ' ὅπως μὴ ὁ ἀναγνώστης συγκεχυμένος ἀναπολῆ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ ἀρχαῖά τε καὶ νέα, ἀπεχωρίσαμεν τὸ περὶ δουλείας ἐν ταῖς ἀποικίαις ζήτημα καὶ προστάξαμεν αὐτό, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς εἰσαγωγὴ τῷ ἡμετέρῳ

συγγράμματι. Ἡ ἐπιθεώρησις αὐτῆς τῆς δουλείας ἐν ταῖς ἀποικίαις καταστήσει ἴσως μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἐπιτασσομένην ἱστορίαν τῆς δουλείας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔθνεσι, καὶ ἐξ ὑπαικοῦ αὐτῆς παρέξει ἐξαγόμενα κατ' εὐθείαν ἐφαρμοσίμα τοῖς νεωτέροις χρόνοις.

Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι τὸ τε σχέδιον τοῦ συγγράμματος ἐστὶν ἀπλοῦν καὶ ἡ ἰδέα φιλοσοφικὴ ἢ ἐπεξεργασία ὅμως ἐκάστου μέρους ἐχορῆζεν ἀναλογίας πρὸς τὸ ὅλον ὀρθοτέρας π. χ. τὸ περὶ τῶν ἀγροτικῶν νόμων κεφάλαιον, καίτοι οὐκ ἐσι παραρτήμα, διότι ἡ κατάστασις τῶν γεῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐργασίας ἐστὶ συνδεδεμένη τῇ δουλείᾳ, οὐκ ἀπῆτει ὅμως καὶ τοσαύτην λεπτομερῆ μακρογορίαν, ἀφ' οὗ περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἐπραγματεύθησαν καὶ ἐξήνητησαν αὐτὴν οὕτως εἰπεῖν ἄλλοι τε καὶ μάλιστα ὁ Ἀντωνίνος Macé (des lois agraires chez les Romains 1846) καὶ ὁ Ἐδουάρδος Laboulaye. Καὶ ἄλλας δὲ παρεκβάσεις ἐποουσιώδεις, οἷον περιγὰμου, περὶ ἀκολασίας τῶν θεαμάτων, περὶ ἐπαιτίας ἠδύνατο ἐπωφελεῶς συντεμεῖν. Ὁ K. Wallon μεγάλην θηρεύων ἀκρίβειαν ἀντιγράφει ἐν σημειώσεσι τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων κειμένων, ἐφ' ὧν ἐρείδεται. Τοῦτο διευκολύνει τὴν πρὸς πόδας ἐξακολούθησιν τῆς μεθόδου αὐτοῦ, τὴν ἐξελεγχθῆναι τῆς ἐρμηνείας ἐκάστης μαρτυρίας καὶ τὴν ἔστιν ὅπου (1) διόρθωσιν ἀβλεψίων τινῶν: ἀλλὰ τὸ κείμενον τῶν μαρτυριῶν τούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σαφὲς ὄν, σπανίως χεῖρξαι λεπτολόγου βασάνου: ἐτέρωθεν δὲ ἦν ἴσως ἐπιθυμητόν, ἵνα ἐν τῷ τέλει ἐκάστου τόμου μετέγραφέ τινα τῶν ἐπισήμων μνημείων τῶν ἀφορώντων τὴν δουλείαν, οἷα τὰ κλασικὰ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Ἀθηναίου χωρία περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις δούλων, ὧν ἀνάλυσιν μόνον ὁ K. Wallon ἐποίησατο, ὁ δημοσιεύσει ὑπὸ τοῦ Ἀστράωννου πάπυρος περιέχων ἀναγραφὴν ἀνταμοιβῆς ἐπὶ ἀνακαλύψει καὶ ἀποδόσει δύο ἐξ Ἀλεξανδρείας δραπετευσάντων δούλων, ἡ περὶ δουλείας περίφημος τοῦ Σενέκα ἐπιστολὴ κ.τ.λ.

Ἄλλ' ἡ πολυμάθεια τοῦ K. Wallon ἐστὶ τοσοῦτον ἀσφαλῆς καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μεγάλων προβλημάτων, ὃ ἔρυσξ, τοσοῦτον ἀνώτερον τῶν μικρῶν ζητημάτων τῆς φιλολογικῆς μεθόδου, ὥστε παραλείπομεν ταῦτα καὶ σπεύδομεν εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ συγγράμματος.

Πρὸ αὐτοῦ οὐδεὶς εἶχε τὴν ἔρυσιν τῆς ἀρχαίας δουλείας συμπεριλαβῶν ἐν τῷ καθόλου καὶ

(1) Ὅτε ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἔγραψε ταῦτα, ἡ δουλεία ὑπῆρχεν ἐτι ἐν ταῖς Γαλλικαῖς ἀποικίαις, κατηργήθη δὲ παντελῶς μίλις κατὰ τὸ 1848. Σημ. H. B.

(1) Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ. (σελ. 326) τὸ γαλλικὸν κείμενον φέρει dix mille, ἡ δὲ ἑλληνικὴ σημείωσις, ἐξ ἀκρίβειαν.

ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, ἀπὸ τῶν μᾶλλον ἀποικισμένων τῆς Ἀνατολῆς χωρῶν μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς δύσεως, ἀπὸ τοῦ Μανου, Μωυσέως καὶ Ὀμήρου μέχρι τοῦ θριάμβου τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ πρῶτον δὲ διεγειρόμενον αἶσθημα ὑπὸ τοσοῦτων θλιβερῶν σκηνῶν ἐν τῇ αὐτῇ εἰκόνι συνηνωμένων ἐστὶ βαθεῖα βρυθυμία καὶ δριμυτὴ ἀγανάκτησις κατὰ τῶν ἠθῶν, θεσμῶν, φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ἃ συνστήρουν καὶ καθιέρουν τὴν καταδυναστείαν τοῦ ἡμίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τοσοῦται γενεαὶ εἰς τὴν ὀδύνην ἐγκαταλειμμένοι καὶ εἰς τὸ αἶσχος, παρεσκευασμένοι ἐξ ἀνατροφῆς ἢ βίᾳ περιεληθῆσαι εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ μὴ ζῆν κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ, ὡς εἰκόσ, συντελοῦσαι εἰς τὴν ἐξουτέλειαν τῶν καταδυναστῶν αὐτῶν, τοιοῦτον θέλημα συγκινεῖ τὴν ψυχὴν καὶ φαίνεται καθιστῶν δύσκολον τὸ πρῶτον τοῦ ἱστορικοῦ καθήκον, τὴν ἀμεροληψίαν. Εὐδιάθετος καθίσταται πᾶς τις, ἵνα ἀβασανίσως τὴν ἀρχαίαν κοινωνίαν καταδικάσῃ, μηδὴλως ὑπολογιζόμενος τὰς τυχὸν ἀθωωτικὰς ἢ τοῦλάχιστον ἐλαφρυντικὰς περιστάσεις. Ὁ K. Wallon ὅμως ἐν τῇ μακρᾷ καὶ πολυπόνοῳ αὐτοῦ ἐργασίᾳ ἀντέστρεψε κατὰ τούτων τῶν συνήθων προλήψεις, ἐξ ὧν τοσαῦται ἀπέβρευσαν παιδαριώδεις ῥητορικαὶ ἐπιδείξεις. Καίτοι φίλος τῆς ἐλευθερίας, ἐχθρὸς δὲ τῆς δουλείας, οὐδόλως τῶν αὐστηρῶν ἐπιληθάνεται τῆς κριτικῆς κανόνων. Διὸ ὅτε περὶ τῆς ἐν Σπάρτῃ δουλείας πραγματεύεται καὶ περὶ τῆς κρυπτείας, ἦν πλείστα ὅσα ἐπιβεβαίωσι μαρτυρία, οὐ μόνον οὐ μεγαλύνει τὴν φρίκην τοιοῦτου παραδόξου θεσμοῦ, ἀλλὰ τούναντίον πρὸς ἐλαφρύνειν πειρᾶται ἐξαρτῆσαι αὐτὸν ἐκ τοῦ γενικοῦ σχεδίου καὶ τοῦ πνεύματος τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου· διακρίνει δὲ αὐτὴν τῶν αἵματηρῶν μαιριονῶν, εἰς ἃς κατ' ἐξίχρουν καταφεύγον ἐστὶν ὅτε ἡ τε Σπάρτη καὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις πρὸς περιστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν δούλων. Καὶ ὅτε δὲ περὶ τῶν πηγῶν τῆς δουλείας παρὰ Ῥωμαίους τὸν λόγον ποιοῦμενος ἐκτίθει τὴν κατάστασιν τοῦ καταδικασμένου εἰς δουλείαν ὀφειλέτου καὶ τὴν ἄδειαν, ἦν παρεῖχε τοῖς δανεισταῖς νόμος τις τῆς δωδεκαδελτου, ἵνα δισμελιζώσιν αὐτὸν (in partes secant), « ἢ ἔνοια τοῦ νόμου τούτου ἐστὶ σαφῆς, λέγει, ἀλλὰ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ οὐδέποτε ζητητέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Ῥωμαϊκὸς νόμος κατέστρεψε τὸ μέσον τοῦ διαιρεῖν τὰ ἀδιαιρέτα πράγματα (τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου πρόσωπον)· ἐπώλουν αὐτὰ καὶ διεμερίζοντο τὴν τιμὴν· ὁ νόμος αὐτὸς ἐδείκνυε τοῦτο τὸ μέσον· ἂν δὲ προτάτῃ τὸ ἕτερον καὶ κανονίζῃ τὴν περιπέτω-

σιν, καθ' ἣν ἡ πραγματικὴ διαμέλισις ἐπιτρέπεται, ἐποίει τοῦτο μᾶλλον πρὸς ἐκφόδισιν. Ἀλλ' ὅμως ὁ ὅρος οὗτος ἐξασφαλίζον τοὺς συμμετόχους, οὐδέποτε ὑπῆρξε σπουδαίως τρομερὸς τῷ ὀφειλέτῃ εἰς διαμελισμὸν ὑποκειμένῳ (Τόμ. β', σελ. 23). » Καὶ ὄντως οὐδὲν τοιοῦτον παράδειγμα ἀναφέρει ἡ ἱστορία· τούναντίον δὲ μαρτυρία τις Δίωνος τοῦ Κασαίου διαφυγοῦσα τὸν K. Wallon καθίστησι τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ βεβαίαν· διότι ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ ἐκ τῶν νεωστὶ ἀνακαλυφθέντων ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Mai ὁ Ἑλληνιστικὸς περὶ τῆς βρυθυρίας ταύτης διαταγῆς τοῦ νόμου τὸν λόγον ποιοῦμενος ῥητῶς λέγει· « καὶ τοῦτο μὲν εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐνεγέμιστο, ἀλλ' οὐτιγὲ καὶ ἔργῳ ποτὲ ἐγεγόνει. » Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ πλήθους τῶν προσώπων καὶ τῶν ἀγαθῶν ὁ ἱστορικὸς τῆς δουλείας προφυλάττεται ἀπὸ τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἐμπαθῶν προλήψεων· ὅπως ὀρίση τὸ πλῆθος τῶν δούλων ἐν τῇ Ἀττικῇ πᾶσαν μεταχειρίζεται προφύλαξιν καὶ ἐλεγχον· καταμέτρησις τοῦ Ἀττικοῦ ἐδάφους κατὰ τοὺς νεωτάτους χάρτας, ὑπολογισμὸς τοῦ μέσου ὄρου τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἐξαγωγῶν μαρτυρουμένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὑπολογισμὸς τῆς δαπάνης πρὸς συντήρησιν τῶν δούλων ἐργατῶν ἐν τισιν οἰκίαις, ὧν αἱ ἀπολογισμοὶ μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν, οὐδὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, πλὴν ἴσως χωρίον τι τοῦ Ξενοφῶντος συντελοῦν πως ἐν ταύτῃ τῇ δυσκόλῳ συζητήσει, οὐ ἔνεκα παρατίθηται αὐτὸ ἐν ταῖς.

Γνωστὸν ἐστὶν, ὅτι ἡ κυρία βᾶσις πᾶσων τῶν προταθεισῶν ἀπειρημῶσεων τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀττικῆς ὑπάρχει χωρίον τι τοῦ Ἀθηναίου (σ' σελ. 272) κατὰ τὴν Κτησικλέα, ἄγνωστον ἱστορικόν, ἀναφέρον τὸν ἐξετασμὸν τῶν κατοικούντων τὴν Ἀττικὴν κατ' ἐπιταγὴν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως γενόμενον. Πρὸ πολλοῦ ὁ Λετρώνης (Mémoire sur la population de l'Attique) ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ ἀναφερόμενος τῶν δούλων ἀριθμὸς (400 χιλ.) ἦν εἰς ὑπερβολὴν ὑψημένος. Τῷ σοφῷ τούτῳ Ἀκαδημαϊκῷ συμφωνῶν καὶ ὁ K. Wallon ἐπιχειρεῖ ἀσφαλέςτερον ἐξελέγξαι τὸν ἀριθμὸν τοῦ Ἀθηναίου καὶ ἄλλον ὀρίσαι ἀκριβέστερον ἐκ τινος χωρίου τοῦ Θουκυδίδου (H, μ'), ὃ μέχρι τοῦδε διέφυγε πάντας τοὺς περὶ τούτου τοῦ ζητήματος πραγματευθέντας φιλολόγους. Ὁ Θουκυδίδης περὶ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν ποιοῦμενος τὸν λόγον καὶ τῶν κακῶν, ὅσα ὑπέστη ἡ Χίος ὑπὸ τῶν δούλων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους αὐτομολούντων, λέγει, ὅτι αἱ Χῖοι εἶχον τοὺς πλείστους δούλους πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀλλοίπῳ τὸ πλῆθος τῶν δούλων ἐν Σπάρτῃ τεύθη

περὶ τὰς 340,000, τὸ δὲ τῶν τῆς Χίου περὶ τὰς 210,000, τὸ πλῆθος τῶν ἐν Ἀττικῇ δούλων, ὡς εἰκόσ, ἦν ἔλασσον, 400,000 κατὰ τὸν Λετρώνην, 200,000 δὲ κατὰ τὸν Mallon, ὃς ὑποστηρίζει τὸν ἀριθμὸν τούτον ὡς ἐξαχόμενον ἀκριβοῦς ἐρευνῆς ἐπὶ πάντων τῶν στοιχείων, ἐφ' ὧν ὁ ὑπολογισμὸς αὐτοῦ ἐρείδεται. Τούτων ἐκτεθέντων παρατίθημι τὸ χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος, οὗ ὁ ἐλεγχος λείπεται τῷ K. Wallon. Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς (B, γ, 24) μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Λυσάνδρου ὁ Κριτίας εἶ· τῶν τριακόντα τυράνων δικαιολογῶν ἐνώπιον τῆς βουλῆς τὰς βίας, ἃς ἐπὶ σωτηρίᾳ δῆθεν τῆς πολιτείας ἢ πατρίδα αὐτοῦ μετήρχετο κατὰ τῶν ἀγαθῶν πολιτῶν, ἄρχεται οὕτως· « ὦ ἄνδρες βουλευταῖ, εἰ μὲν τις ὑμῶν νομίζει πλεονας τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐννοησάτω, ὅτι ὅπου πολιτεία μεθίστανται πανταχοῦ ταῦτα γίνονται· πλείστους δ' ἐνόθαδε πολεμίους εἶναι τοὺς εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστασι διὰ τε τὸ πολυανθρωποτάτην τῶν Ἑλλήνων τὴν πόλιν εἶναι καὶ διὰ τὸ πλείστον χρόνον ἐν ἐλευθερίᾳ τεθραῖφθαι. » πῶς συμβιβάζεται τοῦτο μετὰ τῶν ὑπολογισμῶν, καθ' ὃς ὁ ἀριθμὸς τῶν δούλων ἐν Ἀττικῇ ἦν ἐλάσσον τῶν ἐν Χίῳ καὶ πολλῶν δὲ μᾶλλον τῶν ἐν Σπάρτῃ; Μῆτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν καὶ τῶν μετόικων προστιθέμενος τοῖς δούλοις δύναται τὸ πλῆθος, ὃ ὑπεμφαίνει ἢ φράσις τοῦ Ξενοφῶντος, πληρῶσαι; Κατὰ τὸν K. Wallon τὸ πλῆθος τῶν κατοικούντων τὴν Ἀττικὴν (300,000) ὑπερβαίνει μὲν τὸ τῶν Χίων, πρὸς τὸ τῶν Λακεδαιμονίων ὅμως οὐδὲ πρὸς αὐτὸν προσεγγίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν Εἰλωτῶν καὶ τῶν ἄλλων δούλων. Ἰσως τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ λόγου τοῦ Κριτίου ἀπλῆ τις ἐστὶ ῥητορικὴ ὑπερβολή, οἷαν συνήθως τὰ πολιτικὰ ἐμπνεύσει πάθη, ἢ πολλάκις ὑποβάλλουσι τοῖς ἀρχαίοις ἱστορικοῖς· αἱ ἐκ τῆς σχολῆς ἀναμνήσεις.

Τὴν δὲ ἠθικὴν κατάστασιν τῶν δούλων ἐν Ἀθήναις φαίνεται ὁ K. Wallon πάνυ τι ζοφεροῖς χρώμασι περιγράφων, ἀμοίρους αὐτοῦ· πάσης καλλιέργειας παριστῶν, τῆς φιλοσοφίας, τῶν γραμμάτων, τῶν καλῶν τεχνῶν(1). Πολύτιμον

(1) Τόμ. Α', σελ. 289. «Οἱ δούλοι ἠδύσανον ἐγκαταλειμμένοι· οὕτω εἶπεν τῇ τύχῃ μακρὰν τῶν γυμνασίων καὶ πάσης διδασκαλίας δυναμένης διεγείρει ἐν αὐτοῖς τὴν ἠθικὴν ζωὴν, μέχρις οὗ ἡ ηλικία ἐπήρχει τῆς ἐργασίας.» Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῇ γενικῇ τῆς πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποχῆς ἐπαναλαμβάνει ἀνακεφαλαίως. Ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ (σελ. 482) ἀναφέρονται δύο τοῦ Ἀργεῦος ἐπιγραφαὶ (Ἰδ. καὶ Corp. Inscript. graec. nos 1122, 1123), ἐν αἷς ἀναγινώσκεται, ὅτι δύο δούλοι ἦσαν δεκταὶ ἐν ταῖς ἀσκήσεσι τῶν γυμνασίων μετὰ τῶν ἐλευθέρων· ἡ ἕτερα τῶν ἐπιγραφῶν ἐστὶ Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

ὅμως λείψνον τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Θεοφίλου διασωθὲν ἡμῖν παρὰ τοῦ σχολιαστοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακικοῦ, διαφυγὸν δὲ τὴν προσοχὴν τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως ἐν τῷ περιεργῷ ἐλέγχῳ τῶν τεμαχίων τῆς ἀρχαίας κωμωδίας, ἐκφράζει τρυφερῶς τὴν εὐγνωμοσύνην δούλου πρὸς τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ δεσπότην, τὸν τροφόν, τὸν σωτήρα, ὃ ὀφείλει τὴν γνώσιν τῶν Ἑλληνικῶν τόμων, τὴν χρῆσιν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν μύθον τῆς τῶν θεῶν λατρείας(1). Ὁ σχολιαστὴς ἀναφέρει τοῦτο οὐχὶ ὡς γεγονός μοναδικόν, ἀλλ' ὡς ἐπιμαρτυροῦν τὰ τότε συνήθως πραττόμενα ὑπὸ τῶν χρηστῶν πολιτῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ χαριέντων καλουμένων. Ἀλλὰ καθόλου εἰπεῖν, οἱ δούλοι παρ' Ἑλλήσι καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἰδίᾳ ἐθεωροῦντο ὡς φυλὴ πολὺ κατωτέρα τῶν ἐλευθέρων. Τοῦτο δὲ καταφανὲς ποιεῖ τὸ κεφάλαιον, ὃ καθιέρωσεν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς εἰς τὰς περὶ δουλείας κρίσεις τῶν ἀρχαίων, καίτοι οὐ πάσας ἐξήντησε τὰς ἀποδείξεις τῆς ἀδικίας ταύτης, ἥτις ὅσω περισσευμένη, τοσοῦτερ μᾶλλον θλιβερά ἐξελέγχεται. Ὁ συγγραφεὺς πρὸς τοὺς μικροῖς ἐκείνους τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπιχειρήμασι κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἰσότητος οὐ προσέθηκε καὶ τὰς ἐξῆς ζηρητάτας φράσεις τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ (κεφ. 15). « Γυνὴ ἐστὶ χρηστὴ καὶ δούλος· καίτοι γε ἴσως τούτων τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ὄλωσ γαυλὴν ἐστὶ. » Ἀλλ' ἵνα δίκαιος ὦμεν, οὐ μόνον τὰ τῶν κωμικῶν καὶ φιλοσόφων ὀφειλέμενα ἐξετάσκει, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, οἵτινες ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἡρωικοῦ βίου ἀντιγράφουσι πολλάκις τὰ σύγχρονα αὐτῶν ἀθηναϊκὰ ἥθη. Ὡς δὲ κακὴν ποιήσεται κρίσιν τῆς καταστάσεως τοῦ γυναικείου φύλου ἐν Ἀθήναις ὁ ἀναγινώσκων μόνον τὸν Ἀριστοφάνη, διότι καὶ ἡ τραγωδία ἀποκαλύπτει ἡμῖν μέρος τῶν μυθίων ἔργων τοῦ οἴκου καὶ τὸ πρόσωπον, ὃ διεδραματίζεν ἡ ἐνάρετος σύζυγος, οὕτω καὶ οἱ φιλοψευδεῖς καὶ πανούργοι τῆς κωμωδίας δούλοι ἀτελῆ δώσουσιν ἡμῖν γνώσιν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι δούλων. εἰμὴ εἶχομεν πρὸς τὴν μογηρικὴν αὐτῶν ἀντιτάξαι τρυφερὰς ἀφοσιώσεως καὶ πίστεως τῶν δούλων παραδείγματα, περὶ ἃ ἡ τραγικὴ μούσα ἀσμένως ἐνδιέτριψεν. Ὁ K. Wallon εἰς ταύτην τὴν πηγὴν ἀνατρέχει μόνον, ὅτε περὶ τῆς δουλείας πραγματεύεται τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἀλλὰ καὶ τότε ἐν

(1) Πελλάς χρησῖμος πληροφορίας περὶ τῆς τῶν δούλων ἀνατροφῆς περιέχον ἐν καὶ ἡ κωμωδία τοῦ Φερεκράτους ἢ ἐπιγραφόμενῃ Δουλοδιδασκαλίας, ἥτις μόνον στίχοι τινὲς σώζονται.

μῆ καὶ μόνη σελίδι περιγράφει τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τῶν δούλων πρὸς τοὺς δεσπότες αὐτῶν.

Αὐτὴν ταύτην τὴν μέθοδον ἐφαρμόσας ὁ συγγραφεὺς καὶ πρὸς ἐξιτόρησιν τῆς δουλείας παρὰ Ῥωμαίοις, ἐρευνᾷ κατὰ διαδοχὴν τὴν κατάστασιν τῆς ἐλευθέρως καὶ δουλικῆς ἐργασίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ῥώμης, τὰς πηγὰς τῆς δουλείας, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰς ἐργασίας τῶν δούλων, τὴν τιμὴν, τὴν κατάστασιν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ οἴκῳ, τὴν ἐπιβρόχην τῆς δουλείας ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τῶν δουλικῶν τάξεων καὶ ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων, τὰς ἀντιδράσεις τῆς δουλείας κατὰ τῆς ἐλευθέρως κοινωνίας, καὶ τελευταίον τὴν νομοθεσίαν τῆς ἀπελευθερώσεως. Ταῦτα περιέχει ὁ δευτέρως τόμος· μᾶλλον δ' ἐν τούτῳ ἢ ἐν τῷ πρώτῳ δύο τινὰ διακρίνομεν μέρη, ὧν τὸ μὲν περὶ πληθυσμοῦ (statistique) ἐπιπόνου καὶ εὐφυοῦς ἐρέυνης ἔργον ἐστίν, ἀλλ' οὐ πᾶν τι καὶ βεβαίως ὑπολογισμῶν ἐπιδεικτικόν, τὸ δὲ περὶ τῆς ἱστορίας ἰδίᾳ πραγματευόμενον στερεόν ἐστὶν ἅμα καὶ ἐνδιαφέρον.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν δούλων ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐστὶ καὶ ἔσται τὸ δυσκολώτατον πρὸς λύσιν πρόβλημα· διότι περὶ μὲν τῶν ἐλευθέρων ἔχομεν ἀριθμὸν τινὰ ἀσθεντικῶν καταγραφῶν, οὐδεμίαν δὲ περὶ τῶν δούλων, καίτοι οὗτοι, ὡς φαίνεται, τακτικῶς περιλαμβάνοντο ἐν τῇ ἀπογραφῇ τῆς οὐσίας τῶν πολιτῶν. Ὡστε πρὸς ὀρισμὸν τοῦ πλήθους τῶν δούλων ἔμμεσοι μόνον ἀποδείξεις λείπονται, ἐπαγωγικαὶ ὑπολογισμοὶ ἐπὶ τῆς ἐγγείου στηριζόμενοι οὐσίας τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς καλλιεργούμενης γῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διανομῶν οἴτου ἐν ὀνόματι τῶν αὐτοκρατόρων γενομένων κ.τ.λ. Ἀλλὰ καίτοι μεγάλην ἐπεδειξαντο δξύνουσαν περὶ τούτου οἱ νεώτεροι, μάλιστα ὁ Κ. Dureau de la Malle ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὁ Κ. Wallon, οὐδέποτε τὰ συμπεράσματα ἔσονται βέβαια. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγω καὶ περὶ τῆς τιμῆς τῶν δούλων, περὶ ἧς εἰκοσὶν εὐρίσκομεν διεσπαρμένας μαρτυρίας, ἀλλ' οὐδὲν ἔγγραφον γενικὸν καὶ σαφές. Πόσαι δὲ συζητήσεις ἀχρηστοὶ ἀπέβαινον ἂν, εἰ τὸ πολυβύλητον τοῦ Διοκλητιανοῦ διάταγμα, οὗ τὰ τεμάχια συνανθροίζονται νῦν καὶ συναρμολογῶνται διὰ φροντίδων μάλιστα τοῦ Κ. Le Bas, περιεῖχε κεφάλαιόν τι περὶ τοῦ ἀνωτάτου ὅρου τῆς τιμῆς τῶν δούλων, εἰ τὰ παρόμοια ἔγγραφα παρδείχον ἡμῖν γνῶσιν τῆς τιμῆς τοῦ ψυχεμπορίου τούτου, κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἀγοράς! Τούτων δὲ ἐλλειπόντων ἡ κριτικὴ περιτλήθη εἰς ἀνάγκην, ἵνα τὰ καθ' ἕκαστα συναθροίσῃ καὶ ἐκ

τῆς συγκρίσεως αὐτῶν ἐξαγάγῃ συμπεράσματα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τολμηρὰ. Ἀναμφισβήτως πολλοῦ λόγου ἀξία ἢ ἀνεύρεσις τῶν πολλῶν ἀναγραφῶν τῆς θρησκευτικῆς ἀπελευθερώσεως, ὅσαι ἀναγινώσκονται ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὧν ὁ ἀριθμὸς πύξῃσε μέχρι τῶν τριακοσίων διὰ τῶν προσφάτων ἀνιχνεύσεων τῶν κυρίων Foucart καὶ Wescher. Συνήθως ἐν αὐταῖς σημειοῦνται αἱ τιμαὶ τῆς ἀπελευθερώσεως, ὅπερ οὐ μικρὰν παρέχει συλλογὴν ἀριθμῶν ἀσθεντικῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Κ. Κουρτίου καὶ ἐκ τῶν τοῦ Κ. Wallon βλέπει τις, πόσον τὸ ἐξ αὐτῶν ἐξαγόμενον ἐλλειπέδες ἐστὶ κατὰ τε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ κύρος. Ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχοντες πρόθεσιν, ἴν' ἐνταῦθα ὡς ἀνεκκλήτων δικαστήριον δικάσωμεν τοὺς ἀριθμητικὸς τούτους ὑπολογισμοὺς, ἔργον πολλῶν μόχθων, μεταβαίνομεν ἀσμενέστερον εἰς τὰ ζητήματα τὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἀφορῶντα κατάστασιν τῆς δουλείας ἐπὶ τῆς δημοκρατίας καὶ αὐτοκρατορίας. Πρὸς περιγραφὴν αὐτῶν ὁ Κ. Wallon ἠρένησεν ἀκριβῶς πάντα τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν ἐπιγραφῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς αὖξῃ ὅσον πλησιάζουσιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους· πρὸς ταύτας δὲ τὰς πολυαριθμους μαρτυρίας ἀντιπαρατίθησι τὰς κυριωτέρας κρίσεις τῆς νέας κριτικῆς, καὶ κατὰ τοῦτο μόλις ἐν γνωρίζω σύγγραμμα ὁπωσοῦν ἄξιον λόγου διαφυγὸν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, τὸ τοῦ Daüs Kellermann περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν νυκτοφυλακῶν (Vigilum romanorum latercula duo Romae, 1834).

Καὶ περὶ μὲν τῆς νομοθεσίας τῆς ἀφορώσεως τοῦ δούλου λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκτεθείσης ἀγνοῶ, ἂν οἱ νομομαθεῖς εὐρωσὶ τινὰ ἀμφισβητήσιμα· ἐγὼ δὲ μόνον δύο ἢ τρεῖς παραλείψω ἐν τούτῳ τῷ δευτέρῳ τόμῳ εὖρον. Περὶ τῶν ἀγῶνων τῶν μονομάχων ὁρθῶς ὁ Κ. Wallon λέγει, ὅτι εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξηπλώθη ἅμα τῇ Ῥωμαϊκῇ κατακτῆσει, οὐδ' ἄνευ ἀντιτάσεως πανταχοῦ, ἄλλα τε μαρτυρία φέρων εἰς ἀπόδειξιν καὶ τοὺς περιφήμους λόγους τοῦ Δημόνακτος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους(1)· ἀλλ' ἔδει καὶ τοῦτο σημειωθῆναι, ὅτι τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν αἱ μνημονεύουσαι τῶν ἀγῶνων τῶν μονομάχων πᾶν τε ὀλίγαι εἰσὶ πρὸς τὰς ἄλλας

(1) « Ἀθηναίων δὲ σκεπτομένων κατὰ ζῆλον τὸν πρὸς Κορινθίους καταστήσασθαι ἑἴαν μονομάχων προσλήθων εἰς αὐτοὺς, μὴ πρότερον, ἔσθ, ταῦτα, ὡς Ἀθηναῖοι, ψηφίσασθε, ἂν μὴ τοῦ Ἑλλίου τὸν βῶμὸν καθέλητε. » Δουκ. Δημ. κ. Β. §. 57.

τῶν ἀσκήσεων μνημονεύουσαι τῆς γυμναστικῆς, καὶ τούτων αἱ πλείους Ῥωμαίους ἀναφέρουσι τοὺς προεδρεύοντας ἐν ταῖς Ἑλληνίσιν πόλεσι καὶ διαπανῶντας πρὸς ἐόρτασιν τοιούτων ἀπανθρώπων ἀγῶνων. Ἐκ τούτου συνάγεται, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς δεσποτείας τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων καὶ ἠθῶν τὸ φιλόκαλον διετήρησεν αἰσθημα θεαμάτων ἥττον βαρβάρων, καθιερωμένων δὲ ὑπὸ τῶν πάλαι αὐτῆς νομοθετῶν. Ἀποδοτέον αὐτῇ τὴν τιμὴν ταύτην, ὅτι τοῖς ἀρχαίοις αὐτῆς ἠθεσὶν ἐνέμεινε πιστῆ.

Ἐπεθύμουν ὡσαύτως, ἵνα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δουλείας παρὰ Ῥωμαίοις δείγματά τινα εὖρω τὴν ἠθικὴν ἀνυψοῦντα κατάστασιν τῆς δουλικῆς τάξεως· π. χ. ἀξία σημειώσεως ἦν ἡ συντετῆ ἐκπαίδευσις, ἣν ἐξεπαίδευσε τὸν νέον Ὀράτιον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ δημόσιος κήρυξ, ὁ ἀπελευθερὸς τῆς Οὐνεουσίας πόλεως· ἐὰν ἀληθῶς ἔχη, ὡς φαίνεται μαρτυρῶν ὁ ποιητής, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ πλείω ἐδαπάνησεν ἢ πολλοὶ ἑκατόνταρχοι πρὸς ἀνατροφήν τῶν τέκνων αὐτῶν, ἰδοὺ καλὸν μάθημα παρὰ τοῦ πρὸ μικροῦ δούλου τοῖς ἐλευθέρους διδόμενον· «ὁ πατὴρ μου. . . . καίτοι πένης ἐξ ἀγριδίου ζῶν οὐκ ἠβουλήθη εἰς τὴν τοῦ Φλαυτοῦ σχολὴν πέμψαι με, εἰς ἣν εὐγενεῖς παῖδες ἐνδόξων λοχαγῶν ἐφοίτων κτλ.»

. . . pater . . . qui macro pau-
[per agello
nolui in Flavi ludum me mittere,
[magni
quo pueri magnis e centurionibus
[orti
Ibant octonis referentes Idibus aera.
(Sat. 1, 6).

Ἐνταῦθα ἀναφέρω καὶ τὴν περίεργον παρατήρησιν, μόλις ἀπὸ τινων ἐτῶν γενομένην, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος Ὀρατίου. Πολλάκις συνεζητήθη τίς Ὀράτιος ὑπῆρξεν ὁ πάτρων τοῦ πατρὸς τοῦ Ὀρατίου, διότι ἡ Ὀρατία γενεὰ ἐπὶ Αὐγούστου ἦν πρὸ πολλοῦ ἐσβεσμένη. Ὁ Κ. Γροτεφένδος πᾶν σαφῶς καὶ ἀρκούντως ἔλυσε τὸ ζήτημα, ἐκ διαφόρων ἐπιγραφῶν ἀποδείξας ἅ) ὅτι οἱ δημόσιοι δούλοι πόλεως τινος ἀπελευθερούμενοι ἐλάμβανον συνήθως τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς, εἰς ἣν ἡ πόλις ἀνήκε, καὶ β') ἡ Οὐνεουσία πόλις ἀνήκουσα τῇ Ὀρατίᾳ φυλῇ, ἀπελευθερώσασα τὸν πατέρα τοῦ Ὀρατίου ἔδωκεν, ὡς εἰκόσ, τὸ ὄνομα τοῦτο, εἰς τσσαύτην προωρισμένον δό-

ξαν. Τὴν ἀπόδειξιν ταύτην συνεπλήρωσεν ἔκτοτε ὁ Κ. Noël des Verges. Τοῦτο ἦν ἄξιον χώραν καταλαβεῖν ἐν τῷ κεφαλαίῳ ὁ Κ. Wallon περιγράφει τοὺς ὄρους τοὺς τύπους καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπελευθερώσεως παρὰ Ῥωμαίοις.

Ὁ τρίτος τόμος ἀναφερόμενος μᾶλλον εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀκαδημίας ἐκτίθησι τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἰς τοὺς μέσους αἰῶνας ἐν ταῖς θεωρίαις, ἐν τοῖς νόμοις, ἐν τοῖς γεγονόσιν. Ὁ τόμος οὗτος περιέχει καθ' ἡμᾶς πλείονας ἀπόψεις καὶ ἐρεῖνας πρωτοτύπου καὶ σελίδας γεγραμμένας ἀξίως τῆς ὑψηλῆς ἱστορίας. Ὁ συγγραφεὺς ἀρχεται συγκρίνων τὰς ἀρχάς, ἀς ὁ μὲν χριστιανισμὸς ἐξήνεγκεν εἰς φῶς, ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ φιλοσοφία ἀνέπτυξε περὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς καταστάσεως τῆς δουλείας· ἀποδίδωσι μὲν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν ζωϊκῶν παραγγέλματα, οὐ μέντοι καὶ σαφῶς ἀποφαίνεται, ὅτι ταῦτα οὐκ εἰσὶν ἐπιγενήματα χριστιανικῆς ἐπιβροχῆς, ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς φυσικὴ ἀπόρροια, ἐκ τῆς Πλατωνικῆς πηγάζουσι ψυχολογίας καὶ ἠθικῆς. Εἰ ὅντως ὁ ἄνθρωπος ἐκ δύο σύγκειται οὐσιῶν, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ὧν ἡ ψυχὴ μόνη ἀξία ἡγεμονίας, ἀληθῆς δὲ ἐλευθερία ἐστὶν ἡ ὑποταγὴ τοῦ σώματος τῷ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῷ λόγῳ (ὅπερ ἐστὶν ἡ καθαρὰ τοῦ Φαίδωνος θεωρία), τότε μόνον ἡ κακία ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον δούλον, ὡς ἔλεγον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους γεγωνίαι τῆ φωνῆ οἱ δραματικοὶ αὐτῶν ποιηταί(1), οὐχὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις. Ὡς πρὸς ἐξήγησιν τῶν θαυμασίων τοῦ Σενέκα παραγγελιῶν πρὸς Λουκίλιον οὐ χρήζομεν εἰς ὑποθετικὰς ἀνατρέχειν συγκοινωνίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μαρτυροῦσαν παράδοσιν παραλιπεῖν ἔξεστιν οὐχὶ ὡς ἀμφίβολον, περὶ οὗ καὶ ὁ Κ. Wallon(2) ὁμολογεῖ, ἀλλ' ὡς ἀνωφελῆ.

Ταῦτα δὲ λέγω οὐχὶ παραγνωρίζων τὴν εὐεργετικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιβροχὴν ἐπὶ τῆς βαθμιαίας καταργήσεως τῆς δουλείας· οἱ περὶ τούτου ἀμφιβάλλοντες εὐρίσκουσιν ἐν ταύτῃ τῇ ἱστορίᾳ τῆς δουλείας ἀποδείξεις ἀναμφισβητή-

(1) "18. τὰς λαμπρὰς μαρτυρίας τοῦ Σοφοκλέους Εὐριπίδου Μενάνδρου Φιλήμονος ἐν τῇ Ἀνθολογ. Στοβ. κεφ. σβ' καὶ σγ'.

(2) Τόμ. Γ'. σελ. 31. « Τούτων ἕνεκα τῶν καλῶν παραγγελιῶν ὁ Σενέκας ἐκρίθη ἄξιος, ὅτι ἐγνωρίσεν τὸν ἀπόστολον, οὗ τὸ μαρτύριον ὀλίγα ἔτη προηγήθη τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἡ πρὸς Λουκίλιον ἐπιστολὴ γράφεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Σενέκα ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀμεμπτος. » Περὶ τῶν ὑποτιθεμένων σχέσεων τοῦ Σενέκα καὶ ἀποστόλου Παύλου ἴδε τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦ Κ. Aubertin sur les Baperts suppresés entre Sénèque et saint Paul. Paris, 1857.

τους, ἀεὶ οὐ μικρὸν συνεισέφερε νέον τι καὶ καλὸν σύγγραμμα τοῦ Κ. Αὐγουστίνου Cochin (l'abolition de l'esclavage, Paris, 1861, 2 vol.). Ἀλλ' ἡ εὐεργεσία τῆς νέας θρησκείας ἐγκρατεῖται οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τῇ διακηρύξει τῆς ἀφρημένης ἀρχῆς τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων, περιεχομένης ἤδη ἐν ταῖς πνευματικαῖς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας θεωρίαις καὶ δημοσίᾳ ὑπὸ τῶν ποιητῶν πολλῶν πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ διακεκηρυγμένης, ὅση μᾶλλον ἐν τῇ τελεσιουργῶ ἐνισχύσει πρὸς ἐξάπλωσιν αὐτῆς καὶ ἐφαρμογῆν. Ὁ μὲν στωϊκὸς δογματίζει, εἶτα βυθίζεται ἐν τῇ εὐαρεσκείᾳ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, ὁ χριστιανὸς ὅμως πιστεύει, διδάσκει, ἐνεργεῖ. Κατὰ τῶν ἀποφάσεων αἰμοχαροῦς τυρανίας ὁ μὲν στωϊκὸς ἀντιτάσσει τὴν ὑπομονὴν ἢ τὴν αὐτοχειρίαν, ὁ δὲ χριστιανὸς πορευόμενος εἰς τὸν θάνατον γινώσκει τὴν θυσίαν αὐτοῦ εἰς ἐπιχείρημα μεταβαλεῖν πρὸς τιμὴν τῆς ἀληθείας, ἣν κηρύττει. Τὸ μαρτύριον ἐστὶ μαρτυρία. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, διὰ τί τοῖς χριστιανοῖς μάλιστα ἐδόθη, ἵνα ἐν τῷ κόσμῳ ἔργῳ τὴν μεταβρύθμισιν τελέσωσι τῆς ἀγάπης καὶ ἰσότητος προμνηθεύσαν ὑπὸ τῆς ἑθνικῆς φιλοσοφίας. Τὸ ἔργον ἦν μέγα, ὡς ἔοικε, καὶ μόλις νῦν ἐν τῷ ἡμίσει τῆς οἰκουμένης λίαν ἐπιπόνως ἀποτελειοῦται· διότι ἦν χρεῖα ἀνακαινίσεως τῆς κοσμικῆς θεσμοθεσίας, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἐργασίας, τῆς οἰκογενείας αὐτῆς· ἦν χρεῖα ἀνακαινίσεως τῶν ἀπρηχαιωμένων κωδίκων καὶ πρὸ πάντων πείσαι τὰς καρδίας, ὅτι ἐπανόρθωσις ὀφείλεται πρὸς τοσοῦτους ἀδελφοὺς καταπισθέντας ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν. Ἡ πάλη λοιπὸν δέκα καὶ δικτῶ διήρκεσεν αἰώνας ἀμφιρρέπης, καθ' ἣν πολλάκις τὸ εὐαγγελικὸν δίκαιον παρεγνωρίσθη, προὔδοθη ὑπ' αὐτῶν μάλιστα τῶν κατ' ὀφειλὴν ὄντων ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ, καὶ παράδοξος ἐγένετο συνδιαλλαγὴ τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου.

Ἡ χειρωναξία κατ' ἀρχὰς ἐπιβλήθησα τοῖς δούλοις ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων, μηδὲν ἔπαυσα τὴν ταπεινὴν τῶν δούλων κατάστασιν, ἐπανῆλθεν ἐξ αὐτῶν εἰς τοὺς ἐλευθέρους, ὡς ἵνα τὰ πάντα ἐξισώσῃ ὑπὸ τινος κοινῆς ἰσοπέδωσιν δουλείας· ὑπῆρξε μάλιστα ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐφαίνετο οὐδὲν ἄλλο περιέχουσα ἢ δούλους ἐργάτας παντοῦ εἶδους· αἱ ἀρχαῖαι δουλικαὶ τάξεις ἐπὶ μᾶλλον κατατεταλαιπωρημέναι καὶ ἄθλια, οἱ πενέσται, ἄλλοτε μὲν γαιοκτήμονες, νῦν δὲ ἐκπεσόντες τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἀξίας καὶ καταστάνας μέρος ἀχώριστον τῆς ἰδιοκτησίας αὐτῶν ἤτοι δουλοπάροικοι, τὰ μέλη τῶν σωματείων ἀκριβῶς ἀπὸ πατρὸς εἰς

υἱὸν μεταβιβάζοντα τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα, οἱ ἐνοριακοὶ ἐπίτροποι, θλιβερὸν ἀξίωμα δούλων, βῆρος πολλάκις ἐπιμόχθον μᾶλλον ἢ τιμῆ, τῇ τῶν βαρβάρων ἐξισούμενον δουλείᾳ, τὸ πλῆθος ἐνὶ λόγῳ σύμπαν τῶν λειτουργῶν καὶ ὑπαλλήλων ἐν τε τοῖς στρατοπέδοις καὶ ἐν τοῖς παλατίοις τῶν Καισάρων, ζῶν ἐκ τῶν ἰδρώτων τῶν ἑκατομμυρίων τούτων δούλων τῶν κατωτέρων τάξεων, τοιαῦτα τῆς αὐτοκρατορικῆς κοινωνίας τὰ στοιχεῖα, ἐν οἷς ἡ χριστιανικὴ ζωὴ κατὰ μικρὸν βραδέως καὶ ἐπιμόχθως ἐπιπολάζει. Ὁ Κ. Wallon μετὰ μεγάλης ἀκριβείας ἐξιστόρησε τὸ πολυπλοκὸν τοῦτο καὶ τρομερὸν δράμα, καὶ τὰς κυριωτέρας ἐπόψεις μετὰ ἐμβριθοῦς ὄντως εὐφραδείας ἀνεκεφαλαίωσεν (ἴδ. Τόμ. Γ', σελ. 125, 185, 464—469). Εἰ δ' ἐστὶν ὅτε αὐστηρῶς κρίνει μεγάλου ἀνδρός μὴ χριστιανούς, ἄλλοτε δὲ λίαν ἐπισκεπτικῶς φαίνεται πρὸς πράξεις χριστιανῶν ἀριδῆλως ἀντιβαίνουσας τοῖς ἀληθεῖσι τοῦ Εὐαγγελίου παραγγέλμασιν (ἴδ. Τόμ. Γ', σελ. 436), παρέχει τοῦλάχιστον τῷ ἀναγνώτῃ διὰ τῶν ἀκριβῶν παραπομπῶν τὸ μέσον τοῦ φωτισθῆναι καὶ ἀποφανθῆναι· οἶον (Τόμ. Γ', σελ. 319) οἱ ὠραῖοι λόγοι, οὓς ἀπονέμει τῷ μάρτυρι Ἐπιποδίῳ (κατὰ τὰ *acta sincera et selecta de Ruinart*), *animæ imperio, corporis servitio magis utimur*· οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ φράσις τοῦ Σαλλουστίου ἐκ τοῦ πρώτου κεφαλαίου τοῦ Κατιλίνα. Καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ (σελ. 422) βλέπει τις, ὅτι κατὰ γράμμα ἐπίστευσε τοῖς ἀνεκδότοις, ἀ ὁ φιλόσοφος συνέλεξεν Ἀθήναιος. Τούναντιον ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ (σελ. 398) περὶ τῆς καθιδρύσεως τῶν νοσοκομείων ὑπὸ τῶν χριστιανῶν παρέλιπε πολῦτιμον μαρτυρίαν, τὴν περίφημον ἐπιστολὴν (μζ') τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ἐν ἣ προτρέπει τὸν ἀρχιερέα τῆς Γαλλίας νοσοκομεῖα καθιδρῦσαι, ἵνα μὴ ἡ τιμὴ τοιαύτης ἀγαθοεργου φιλανθρωπίας μόνους τοῖς χριστιανοῖς ἀποδοθῇ.

Κεφάλαιά τινα ζωηρὸν παρέχουσιν ἐνδιαφέρον τῶν σοβαρῶν προβλημάτων ἕνεκα τῶν τὴν ἡμετέραν ἀπασχολούντων κοινωνίαν. Τοιαῦτα δὲ τὰ τὴν μεταμόρφωσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, τὰς ἀρχὰς τῆς δουλοπαροικίας, τοὺς ἀληθεῖς χαρακτήρας καὶ τὴν τελεσιουργὸν δύναμιν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα δεικνύοντα. Ἐν αὐτοῖς δυνάμεθα πολλὰ μαθεῖν περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας βραδύτητος πάσης κοινωνικῆς προόδου, βιωσίμου καὶ διαρκοῦς ἐσομένης. Καίτοι ἡ διάστασις τῶν χρόνων μεγάλη, πᾶσαι αἱ

ἐπαναστάσεις ἔχουσι κοινὰ τινα σημεῖα, ἢ δὲ πείρα παρέχει μαθήματα ἀγήρω.

Ἐν τῷ τέλει τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ διαγωνίσματος τοῦ 1839 ὁ Κ. Michelet οὕτως ἐξεφράζεται. «Διακηρύττουσα τὴν ἀξίαν τῶν ἀξιολόγων τούτων συγγραμμάτων ἡ Ἀκαδημία, ἴσως καὶ τινὰ ἐπίκρισιν ποιήσεται κοινῶς πᾶσιν ἀναφερομένην, ὅτι αἱ θεωρίαι οὐκ αἰεὶ εἰσὶν εἰς τοιοῦτον ὕψος, ὅπου ἡ φιλοσοφία ἐπικρατοῦσα τῆς ἱστορίας συγκεντρῶι τὰ φῶτα, ἀ ἐξ αὐτῆς ἠρύσατο, καὶ ταῦτα αὐθις ἐπ' αὐτῆς ἐπιχέουσα παρέχει τῇ ἀπεράντῳ ποικιλίᾳ τῶν πεπραγμένων γόνιμον ἀπλότητα.» Ἡ ἐπίκρισις αὕτη ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξενεχθεῖσα ἐφαρμόζεται πῶς καὶ τῷ τοῦ Κ. Wallon συγγράμματι, καίτοι οὐχ ὡς εἶχε πρότερον ἐν τῷ στεφανωθέντι ὑπομνήματι ἐξεδόθη. Ἐν τῷ λαμπρῷ τούτῳ καὶ πολυμαθεῖ συγγράμματι οὐκ ἔλλείπουσι μὲν αἱ γενικαὶ ἰδέαι, τούναντιον μάλιστα εὐθηνούσιν· αἱ θρησκευτικαὶ τοῦ συγγραφέως ἀρχαὶ καταφαίνονται ἐκ τῶν πρώτων σελίδων, ἐν αἷς πειράται ἀποδειξάει, ὅτι ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ὁ περὶ δουλείας προπαρασκευάζει τὸν φιλανθρωπότερον τοῦ Εὐαγγελίου· ἀναφαίνονται πολλάκις μετὰ τῆς ἐξιστορήσεως ἐν τῷ συμπεράσματι τοῦ βιβλίου ὅλως χριστιανικῶ, ἐμφυχοῦσι τελευταῖον τὴν *Εἰσαγωγὴν* προωρισμένην ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἵνα τὴν ὑπόθεσιν τῆς δουλείας ἐν ταῖς Γαλλικαῖς ἀποικίαις ἀνακρίνη· ἀλλ' ὁ συνειρμὸς τῶν γεγονότων διὰ τῆς ἰδέας τῆς προόδου, ἣν πρώτη τις ἀποκάλυψις φέρει εἰς φῶς, ἡ δὲ ἑθνικὴ φιλοσοφία διατελεῖ προάγουσα, ὁ δὲ χριστιανισμὸς ὀφείλει τελειῶσαι, ὁ συνειρμὸς, λέγω, εὗτος ἐστὶν ὅτε καλύπτεται ὑπὸ τὴν ἀφθονίαν τῶν καθ' ἕκαστα λεπτομερειῶν, τῶν συζητήσεων, τῶν παντοίων παρεκβάσεων, εἰς ἀς περιέπεσεν ὁ συγγραφεὺς ἐπιθεωρῶν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ὑπόμνημα. Ἡ ἐνόησις τοῦ βιβλίου κατ' οὐσίαν ἐστὶ πραγματικὴ, ἀφανὴς ὅμως ἐν τῇ μορφῇ. Ἀλλ' ἐστὶ προφανὴς ἀδικία, ἵνα λύπην ἐκφράζωμεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπετάχυνε τὴν δημοσίευσιν, ἀφ' οὗ τοσοῦτον πρὸς σύνταξιν ταύτης τῆς ἱστορίας ἐμόχθησε. Πῶς ἐπιτρέπεται ἡμῖν τοιοῦτόν τι ποιεῖν, ὅτε ἡ διακηρυχθεῖσα τῆς δουλείας κατάργησις ἐν ταῖς ἀποικίαις καθίστησι τὸ πολυμαθὲς τοῦτο καὶ περιεσκεμμένον σύγγραμμα βίβλον ἐπικαιρον ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν, ὅτε προσκληθεῖς ὁ συγγραφεὺς, ἵνα τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς συμμετάσχη, ἢ τὴν ἄμεσον ἐκανόνισεν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων ἐν ταῖς ἀποικίαις, τῆς εὐγενεστάτης ἡξιώθη ἀνταμοι-

βῆς, ἣν ἡ καρδία αὐτοῦ καὶ ἀξία ἠδύναντο ἐπιθυμῆσαι;»

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.

Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ἐρανιζόμεθα περὶ τῆς χρωματογραφικῆς (enluminure) τέχνης τὴν ἐξῆς σπουδαίαν διατριβὴν τοῦ Κ. Bruno ὡς λίαν ἐνδιαφέρουσαν τῷ τε δημοσίῳ, διότι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν περὶ χρωματογραφίας ἔγραψε μέχρι τοῦδε, καὶ τῷ Συλλόγῳ, ὅς καθ' ἡμέραν λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐξετάζη ἀρχαῖα χειρόγραφα. Ν.

«Ἡ τέχνη τοῦ χρωματογραφεῖν εἰκόνας ἐν τοῖς βιβλίοις ἤνθει κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἐν Παρισίοις μάλιστα ὑπῆρχον οἱ καλῆτεροι καὶ ἐπιτηδεύτεροι πρὸς τοῦτο τεχνῖται. Ἡ τέχνη ὅμως αὕτη τοσοῦτον ἐξέπεσεν ἕνεκα τῆς τυπογραφίας καὶ τῆς χαλκογραφίας, ὡς μόνον τὸ ὄνομα αὐτῆς ἤθελεν ὑπάρχει γνωστόν, εἰ μὴ πολλὰ αὐτῆς ἔργα διασωθέντα ἐκ τῶν καταστροφῶν καὶ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου διέμενον μέχρις ἡμῶν θησαυροὶ ἀνεκτίμητοι, πρὸς ὧν τὴν κτήσιν ἀθαμιλλῶνται αἱ δημόσιαι βιβλιοθήκαι καὶ οἱ φιλάρχαιοι τῶν πλουσίων. Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι λέξεις τινὲς περὶ τῆς ὥραιας ταύτης τέχνης τῆς νῦν τοσοῦτον παραμεληθείσης δὲν εἶναι πάντη ματαιοπονία.

Ἡ ἰδέα τοῦ κοσμεῖν δι' εἰκόνων τὰ βιβλία δὲν φαίνεται ὅλως ξένη τοῖς ἀρχαίοις· ὁ Βάρρων Λατίνος συγγραφεὺς, γράψας βιογραφίας πολλῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἐκόσμησε τὸ χειρόγραφον αὐτοῦ διὰ τῶν εἰκόνων αὐτῶν, καὶ Πομπώνιος ὁ Ἀττικὸς ἐμιμήθη αὐτὸν ἐν τῷ ὁμοίῳ ἔργῳ αὐτοῦ.

Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν τῶν χειρογράφων διεσώθη μέχρις ἡμῶν, τὸ δὲ ἀρχαιότερον ἐκ τῶν νῦν σωζομένων εἶναι πέντε περίπου αἰώνας νεώτερον ἐκεῖνων· ἐστὶ δὲ χειρόγραφον τοῦ Διοσκορίδου χρωματογραφηθὲν διὰ τῆς χειρὸς Ἰουλιανῆς δισεγγόνου Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου.— Κατὰ τὴν ἐπὶ Καρόλου τοῦ μεγάλου (Charlemagne) μόλις ὑποφώσκουσαν ἀναγέννησιν τοῦ πολιτισμοῦ εὐρίσκομεν καὶ αὐθις ἐν μεγάλῃ τιμῇ τὴν χρωματογραφίαν. Ὁ σοφὸς Ἀλκυῖνος (Alcuin), προσεζάρχων τῆς ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος τούτου ἀποπειραθείσης ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων ἀντέγραψε χειρόγραφα διὰ τὴν ἐν τῷ κοινοβίῳ Φοντεβρόλτου (l'abbaye Fontevrault) βιβλιοθήκης, Βυζαντινοὶ δὲ τεχνῖται ἐπὶ τούτῳ προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἐκόσμησαν διὰ παντοίων καλλιγραφικῶν κοσμημάτων πολλὰ τῶν χειρο-

γράφων τούτων, ἐξ ὧν ὁμοίως δύο μόνον διεσώθησαν ἡμῖν, τὸ μὲν ἐπιγραφόμενον, Ἦραι τοῦ Καρολομάγνου (Heures de Charlemagne) ἐν τῷ Saint-Saturnin τῆς Τουλώνας, τὸ δὲ ὑπὸ Καρολομάγνου δωρηθὲν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ κοινοβίου Saint-Riquier, ὡς ζεταί σήμερον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀββεβίλλης (Abbeville).

Δύο δὲ βιβλία τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ φαλακροῦ (Charles le Chauve), ὧν ἡ μὲν σώζεται ἐν Ρώμῃ, ἡ δὲ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, παρέχουσι μεγαλοπρέπειαν ἅμα τῶν εἰκόνων καὶ μέγα ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον· διότι τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ τεχνίτου ἐκλεχθέντα πρὸς χρωματισμὸν ἀντικειμένα εἰσιν ἐκ τῶν ἐπεισοδίων τῆς Ἰσραῆς Γραφῆς, τὰ δὲ εἰκονιζόμενα πρόσωπα φέρουσι τὴν ἐνδυμασίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐν κεφαλίδι τοῦ χειρογράφου παρισταμένης τῆς κοσμογονίας, ὁ θεὸς ἐστὶ τετρακίς χρωματογραφημένος· ἄ) νέος ἀγένειος, ἐνδεδυμένος κυανοῦν χιτῶνα καὶ χλαμύδα πορφύραν καὶ χρυσοῦφαντον, ἔχων κύκλον φωτεινὸν περὶ τὴν κεφαλὴν, πόδας γυμνοῦς, καὶ σκῆπτρον ἐν τῇ δεξιᾷ· β') παρίσταται λαλῶν τῷ πρὸ μικροῦ δημιουργηθέντι Ἀδάμ· γ') λαμβάνων ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ κοιμημένου πρωτοπλάστου, ὅπως ποιήσῃ αὐτῷ σύζυγον· καὶ δ') προσκαλῶν τὸ πρωτόπλαστον ζεύγος μετὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἁμάρτημα.

Μόνα τὰ θρησκευτικὰ βιβλία ἦσαν κατ'ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὰ χρωματογραφούμενα· διότι μεγάλης περὶ τὴν θρησκείαν εὐλαθείας ἐπικρατούσης· τότε, τὴν ἐπιβροχὴν αὐτῆς ὑπέστησαν καὶ οἱ χρωματογράφοι. Αἱ σκηναὶ τῆς Ἀποκαλύψεως εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ προσφιλέστερον ἀντικείμενον τοῦ καλλίου αὐτῶν. Χειρόγραφον τῆς σεβασμίας Herrade ἡγουμένης τοῦ Saint Odile ἐν Alsace, παριστᾷ τὸν οὐράνιον θρόνον, τὸν Ἰησοῦν περιεστοιχισμένον ὑπὸ ἐννέα τάξεων ἀγγίων, διακρινομένων ἐκ τοῦ ὕψους, ὃ κατέχουσι κατὰ τὴν τελειότητα αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν χρυσοζόντων χρωμάτων τῶν περὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν φωτεινῶν κύκλων. Ἐτερον δὲ χειρόγραφον, ἡτοιμασθὲν μετὰ εἰκόνων ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκῃ, διέσωσεν ἡμῖν ζωγράφημα τοῦ ἐπιτεκεφάλου θηρίου τῆς Ἀποκαλύψεως.

Πάντα ταῦτα τὰ ἔργα οὐκ εἰσὶν ἀναμιφθόλω καὶ ἀμεμπτα. Ἐν αὐτοῖς οὐδεμίαν εὐρίσκει τις φροντίδα περὶ τῆς ἀπόψεως (perspective), καὶ τὸ ἰχνογράφημα, ὡσαύτως παρημελημένον, αἰ δὲ φυσιογνωμίαι ἔχουσι καθ' ὑπερβολὴν τὸ ἀκατέργαστον, καὶ πανταχοῦ βλέπει τις τὴν ἐπιβροχὴν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης. Ἀλλ' ἄραγε ἐστὶ δίκαιον

νὰ αἰτιώμεθα τὰς ἁλλείψεις ταύτας; Αἱ ἀσυνήθειαι αὗται γράσεις, οἱ παράδοξοι οὗτοι σολισμοί, καὶ πάνθ' ὅσα φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως τόσῳ παράλογα, παρέχουσι ἡμῖν πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔστιν ἴσως ἀδύνατον νὰ μὴ μειδιάσῃ τις βλέπων τὸ ἐνδυμα, ὅπερ ἐνίοτε φέρει ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀπαθῶς σκεπτόμενος συγχωρεῖ εὐθὺς τὸν τεχνίτην· ἂν ἐξεικόνισεν ἄλλοκότως τὸν ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν, διέσωσεν ὁμοίως ἡμῖν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ἐνδυμα τιμαριωτικοῦ τινος ἀρχοντος ἢ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἁλλείψεων. Ἀλλὰ τὸ χρῶμα τῶν ἀριστουργημάτων τούτων δύναται τις ἄνευ ἐπιφυλάξεως νὰ θαυμάσῃ. Τὰ κυανὰ καὶ χρυσαῖα ἐδάφη στίλβουσι ἀπαράμιλλον μεγαλοπρέπειαν. Ποῦ οἱ τεχνίται οὗτοι ἐν ἐποχῇ γενικῆς παρακμῆς ἀνεύρον τὸ μυστήριον τῶν χρωμάτων τούτων, ἅπερ μετὰ ὀκτῶ αἰῶνας δὲν ἀπώλεσαν οὐδὲν τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν λαμπρότητος; Ἰπάρχει βεβαίως ἠθικὸν τι μεγαλεῖον ἐν τῷ βίῳ τῶν τεχνιτῶν τούτων, μεγαλεῖον ὑπομονῆς καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἐργασίαν. Τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν δίκαιον ν' ἀποτίσωμεν αὐτοῖς μέγαν τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τὰ πάντα μεταβάλλονται· νέον πνεῦμα δεσπόζει ἐπὶ τοῦ κόσμου, τὰς σεβαστὰς τῶν ἀγίων βιογραφίας διαδέχονται μῦθοι καὶ ἱπποτικὰ διηγήματα· ἡ δὲ χρωματογραφία κατὰ τὸν συρμὸν καὶ αὐτὴ μεταβαλλομένη δὲν ἐργάζεται πλέον μόνον πρὸς κόσμον θρησκευτικῶν συγγραμμάτων, ἀλλ' ὠρᾷ· ἐπίσης καὶ πᾶν λαϊκὸν σύγγραμμα τῆς ἐποχῆς ἀδιακρίτως, καὶ βαθμηδὸν ἐγκαταλείπουσα τὰ γαλήνια θέματα τῆς τέχνης, κατέρχεται καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον. Μετ' ἐκπλήξεως δὲ βλέπει τις χειρόγραφα ἐπὶ τοῦ Καρόλου τοῦ Ἐφρόντα περὶ τὰς σελίδας τρίχρονον ταινίαν, σύμβολον τοῦ ἐφημέρου θριάμβου τοῦ δημάρχου Μαρκέλου καὶ τοῦ Παρισιανοῦ λαοῦ. Οἱ Flamei, Perneniet, Foubert, Jean, Fouquet, ὁ Βασιλεὺς René, εἰσὶν ἐνδοξοὶ χρωματογράφοι τοῦ ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνος. Πόσον ὁμοίως διαφέρουσι τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπὸ τῶν προγενεστέρων! Οἱ τεχνίται τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καταγίνονται μὲν εἰς στολισμὸν θρησκευτικῶν βιβλίων, ἀλλὰ ὑπὸ ὄλως διάφορον πνεῦμα· ἐγκαταλείποντες τὸ κείμενον καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλον ὁδηγὸν ἢ τὴν ἑαυτῶν φαντασίαν ζωγραφοῦσι τὰ παραδοξότατα τῶν ὄντων, οἷον χιμαίρας καὶ γοργόνας τοιαύτας, οἷας οὐδ' ἐφάντασθη κἄν ποτε ἢ τόσον γόνιμος τῶν Ἑλλήνων φαντασία. Ἄλλοτε πάλιν ἀπλοῖ ἀντιγραφεῖς τῆς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΩΝ ΕΚ ΜΕΜΒΡΑΝΗΣ.

(Ὅρα συνέχειαν ἐν Τεύχει ς' καὶ Ζ')

Προτιθέμενοι μονογραφικὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐν μεμβράναις ἀρχαίων τῆς Καινῆς Διαθήκης ἱερῶν χειρογράφων, οὐ μόνον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Πέριξ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλαχοῦ ἀγνωστων, ὅσα εὐτυχῶς διαφυγόντα τὸ μέγα καὶ δεινὸν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν φιλολογίας ναυάγιον, περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἐν δημοσίαις ἢ ἰδιωτικαῖς βιβλιοθήκαις Μοναστηρίων ἢ ἀτόμων, τὰ πλεῖστα κεκολοβωμένα, ἀκαλλῆ καὶ ἀχρονολόγητα, κατεφύγομεν πρὸς τοὺς τούτων ὁδηγοὺς Μοντεφαλκόνιον (Montfaucon, palaeographia Graeca), καὶ Σάββαν ἐπίσκοπον Μοζάτσκις, βικάριον Μόσχας (Specimina Palaeographica 1863), τοὺς τὴν ἱερὰν Παλαιογραφίαν εἰς ἐπιστήμης βαθμὸν φιλοτιμῶς ἀνυψώσαντας. Ἐπισταμένους δ' ἐκμελετήσαντες ἐν αὐτοῖς τὰς μεμαρτυρημένας καὶ χρονολογικῶς ἠκριβωμένας τῶν αἰῶνων γραφάς, ἐνετεινάμεν πρὸς αὐτάς, ὡς πρὸς ἀστραβῆ κανόνα τὰ ἀχρονολόγητα ἡμῶν χειρόγραφα, καὶ ὠρίσαμεν ἐκάστῳ χρονολογίαν(1), πεποιθότες ὅτι οὐκ ἀπεπλανήθημεν πόρρω τῆς ἀληθείας. Ὅπως δὲ τὴν εἰδικὴν ταύτην βιβλιογραφίαν ἡμῶν καταστήσωμεν πληρεστέραν τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοις, προσεθέμεθα ὡδε παρεκβατικῶς βραχέ' ἄττα καὶ περὶ τῶν τριῶν περιωνύμων ἀρχαιοτάτων κωδίκων Βατικανοῦ, Ἀλεξανδρινοῦ καὶ Σιναϊτικοῦ(2), οἷς εἰκότως μάλα ἡ ἱερὰ φιλολογία πλείστην ἐπ' ἀρχαιότητι ἀποδίδωσι τὴν ἀξίαν· ἐπὶ γὰρ τῶν χειρογράφων τούτων δίκην αὐθεντικῶν οὕτως εἰπεῖν ἀρχαιότων, ἐλλείψει τὸ γένον ἔχον ἀρχαιότερον, ἀνατεινύουσα τὴν πληθὺν τῶν θείων μελετημάτων προάγει ὁσημέραι τὴν ἱερογραφικὴν Κριτικὴν. Καίτοι πρὸ τίνος χρόνου ἐδημοσιεύθησαν σμικρὰ τινὰ τεμάχια τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, γεγραμμένου ἐπὶ παπύρου τῷ Ἀ

(1) Πολλὰς ὁμολογοῦμεν χάριτας τῷ προϊσταμένῳ τῆς ἐνταῦθα παρὰ τῇ Ρωσικῇ Αὐτοκρατορικῇ Πρεσβείᾳ Ἐκκλησιαστικῶν ἐπιστημονικῶν καὶ πολυμαθεστάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Κ. Ἀντωνίῳ διὰ τὴν πρέσβειον καὶ λυσίτην πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς χρονολογίας ἐν τῶν χειρογράφων σύμπραξιν αὐτοῦ.

(2) Ὅρα μοι Εἰσαγωγὴν εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης ὑπὸ τοῦ Δόκτωρος Ἰω. Λεονάρδου Γούτ 1847, ἐν Στουτγάρδῳ, Γερμανιστὶ ἐκδοθεῖσαν, ἐξ ἧς καὶ τὰ περὶ Βατικανοῦ καὶ Ἀλεξανδρινοῦ χειρογράφου παρατιθέμενα ἠρανίσματα.

φύσεως ἀντιγράφουσι δένδρα, ἄνθη, πτηνὰ, ζῶα καὶ ἀναμιγνύουσι πάντα ἐν τοῖς τερατίοις αὐτῶν καλλιτεχνήμασιν. Ἐὰν δὲ τὸ χειρόγραφον διηγηται περὶ ἐρωτολήπτου καὶ τυχοδιώκτου ἱππότου, χρωματογραφοῦσιν ἀπαρακαλύπτως ἀναμιλλόμενοι πρὸς ὅσα ἢ ἐξημμένη τῶν ποιητῶν φαντασία περιέγραψεν.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας ἐπήνεγκε καίριον τραῦμα κατὰ τῆς γηραιᾶς τέχνης τῶν χρωματογράφων, ἐπέζησεν ὁμοίως αὐτὴ δύο περίπου ἔτι αἰῶνας, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἰσχυρὰ ἀντίζηλος πολλὰκις, μάλιστα ἐν τῇ ἀρχῇ, προσέδραμεν εἰς αὐτήν· οἱ τυπογράφοι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐγκατέλειπον λευκὰς τὰς θέσεις τῶν μεγάλων γραμμάτων, ὅπως κοσμήσωσιν ἔπειτα αὐτάς οἱ χρωματογράφοι· ἐν πολλαῖς μάλιστα ἐκδόσεσιν ὑπάρχουσι χρωματογραφημένα ὀλοκλήρια σελίδες κατὰ τὸ σύστημα τῶν παλαιῶν χειρογράφων.

Τοιαύτη ἐστὶν ἐν συντόμῳ ἡ ἱστορία τῆς χρωματογραφίας· ἐξωσθεῖσα ἐκ τῶν βιβλίων ὑπὸ τῆς τυπογραφίας καὶ χαλκογραφίας μετέβαλε καὶ ὄνομα, ὀνομασθεῖσα (miniature) μικρογραφία, καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν νέαν μορφήν οὐχ ἤττον διεθλοῦσα ἐνδοξὸν στάδιον διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Ἰσως ὁμοίως θέλομεν γίνεαι μάρτυρες τῆς τελείας αὐτῆς καταστροφῆς· ἡ φωτογραφία ἀντίπαλος οὐχ ἤττον ἐπικίνδυνος καὶ ὁσημέραι προοδεύουσα ἐξαφανίσει ἴσως καθ' ὀλοκλήριαν τὴν γηραιὰν ταύτην ὠραίαν τέχνην.

Ἐν τῇ ἀρχῇ ὠμιλήσαμεν περὶ τῆς μεγάλης τιμῆς τῶν χρωματογραφημένων χειρογράφων· ἀλλ' ὁ ΙΘ' αἰὼν ὁ λύσας πολλὰ προβλήματα ἐφευρε καὶ τὸ μέσον τῆς ἀντιγραφῆς τῶν χειρογράφων τούτων, διὰ τῆς καλουμένης χρωματολιθογραφίας· πολλοὶ ἐπιτήδευοι τυπογράφοι ἐπέτυχον θαυμασίως εἰς τὴν πιστὴν ἐκτύπωσιν τῶν χρωματογραφημάτων τῶν ἀρχαίων χειρογράφων· προεξάρχει δὲ τῶν ἄλλων ἡ νέα ἐκδοσις ὑπὸ Curmer τῆς Μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ· ἐκάστη σελὶς τοῦ ὠραίου τούτου βιβλίου ἐστὶ περιγεγραμμένη ὑπὸ κοσμημάτων ἐκ καλλίστων χειρογράφων τοῦ Η' μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος χρωματολιθογραφηθέντων. Οὕτω δυνάμεθα οὐ μόνον νὰ γνωρίζωμεν τὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς κατάστασιν τῆς χρωματογραφίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ εὐθηνῇ τιμῇ πᾶς τις δύναται νὰ ἔχῃ παρ' ἑαυτῷ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβὲς ἀντίγραφον τῶν ἀριστουργημάτων τούτων, ἅτινα ἄλλοτε ἦσαν ἐν τῇ κατοχῇ μόνον τῶν βασιλέων, τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν πλουσίων Μοναστηρίων. »

δηθεν αἰώνι (ὄρα Fac-similes of certain portions of the Gospel of St. Matthew London 1861) ἀλλ' ἐπειδὴ σοφὸν πάντως τὸ ἀμείνθησ' ἀπίσειν», ἐπιτετράφθη καὶ ἤμιν ἐνδοιάζειν περὶ τῆς πρωταξίας ταύτης χρονολογίας, μέχρις οὗ εἰ τῆς Ἐσπερίας σοφοὶ ἐπενέγκωσι κύρος ἐπὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἐν λόγῳ τεμαχίων. Παρατιθέμεθα δὲ καὶ δείγματα τῆς γραφῆς τῶν εἰρημένων χειρογράφων πανομοιότυπως ἐν τοῖς ἀριθ. 2, 3, 4 καὶ 7 τοῦ ἐν τέλει Πίνακος.

Ὁ Βατικανὸς καλούμενος Κώδιξ ὑπάρχει ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ ὑπ' ἀριθ. 1209, κατὰ τοὺς Γούγ καὶ Τισενδόρφιον τοῦ Δ' αἰῶνος, περιέχων τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην ἐκ τούτων ἡ τελευταία ἔχει τὴν ἐπομένην τάξιν τῶν Βιβλίων· Εὐαγγέλιον, Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, Ἐπιστολαὶ καθολικαὶ καὶ αἱ τοῦ Παύλου μέχρι τοῦ Κεφ. Θ', ἰδ' τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς. Τὸ τευχὸς ἐστὶν ἐκ λεπτοτάτης περγαμνῆς ἀπλούστατα περιεχοῦσης καὶ ὠραιότατα ὁμοίμορφα τετραγωνικὰ στοιχεῖται, ἀτινά εἰσιν ὀλίγη μείζονα τῶν γραμμάτων τοῦ περὶ μουσικῆς χειρογράφου τοῦ Φιλοδήμου, πρώτου χειρογράφου ἐκ τῶν ἐκτυλιχθέντων κυλινδρῶν(1), ἡ εἰλημάτων τοῦ Ἐρκουλιάνου. Τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα οὐ διαφέρουσι τῶν λοιπῶν· χεῖρ τις ὅμως μεταγενεστέρα ἔγραψεν ἐπ' αὐτῶν ἕτερα μείζονα. Τὰ στοιχεῖα ἀρίστα τὰ ἰσομέτρως ἀλλήλων καὶ οὐδεμία λέξις χωρίζεται τῆς ἑτέρας, ὥστε ἐκάστη γραμμὴ φαίνεται ὡς μία λέξις. Ὅπου λήγει αὐτοτελὴς λόγος ὑπάρχει κενὸν ἕως ἐνὸς ἢ καὶ μόνον ἡμίσεος στοιχείου. Τὸ χειρόγραφον ἐν ἐκάστῃ σελίδι ἔχει τρεῖς στήλας(2)

(1) Κύλινδροι ἢ Εἰλητήρια, ἢ Εἰλημάτα καὶ κοινῶς Εἰλητήρια ἢ Τυλικτήρια καλοῦνται τὰ ἐκ παπύρου, διτθέρας ἢ μεθράνης ἀρχαία βιβλία, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἄκρην τῆς μεμβράνης ταινίας ἦν προσπλωμένη στερεγγυλὴ τις βέβδος ἐκ πολυτίμου ξύλου, ἢ ἐλέφαντος Ὁμοφάλοῦ καλουμένου, μετὰ κεφαλῶν ἄκρων τῶν Μετώπων ἢ Κεράτων κεκοσμημένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ χρωμάτων, ἀργύρου, χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων (ὄρα Λευκιαν. -Πρὸς ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον § 7). Περὶ τὴν βέβδον ἐτυλίσσοτο ἡ ταινιώδης βίβλος, περὶφορατικῆς ἐστὶν ὅτι, ἐδνετο διὰ λωρίου καὶ ἐτίθετο καθ' ὅλην ἐν ἐξωγραφημέναις θήκαις. Κατὰ τὴν ἄκρην τοῦ Εἰληταρίου προσεβάρυτο τμήμα διτθέρας κεχρωματισμένης, ἐφ' οὗ ἐγράφτο τὸ ὄνομα τοῦ Συγγραφέως καὶ ὁ τίτλος τῆς βίβλου.

Τρία τοιαῦτα Εἰλημάτα μεμβράνης ὑπάρχουσι κἀνταῦθα ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τῆς ἐν Χάλκῃ ἱερᾷ Μονῆς τῆς Παναγίας 318 πύχους τὸ πλάτος καὶ 6 1/2 πύχ. τὸ μήκος, περιέχοντα τὰς βίβλους λειτουργίας, τὸ μὲν τὴν τοῦ Μ. Βασιλείου, τὸ δὲ τὴν τοῦ βίου Χρυσόστομου, μετὰ τινων προσθηκῶν, τὸ δὲ ἐστὶ κεκοσμημένον καὶ λίαν ἐπιλαμμένον.

(2) Ἐκάστη δὲ τούτων σειρὰ περιέχει 17 γράμματα.

καὶ τὸ ὅλον δείκνυσιν ἐξ στήλας, ὃ δὲ ὀφθαλμοῦς ἠπατημένος πιστεύει βλέπειν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐκτυλιχθέντα κύλινδρον, ὥστε ἐκ τούτου λαμβάνει τις ἀφορμὴν εἰκάσαι μετὰ τῶν εἰληματιῶν εἰς τὰ βιβλία. Ἐνεκα τούτου ἡ βίβλος ἐστὶ μάλλον πλατεῖα ἢ μακρά, καὶ πρὸς οὐδὲν ἕτερον Ἑλληνικὸν μνημεῖον ὁμοιάζει, ἢ πρὸς τὸ περιβόητον τεμάχιον Δίωνος τοῦ Κασσίου. Ἡ βίβλος ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἤδη χρόνοις τοσοῦτον ἀπώλεσε τὰ ζωνηρὰ αὐτῆς χρώματα, ὥστε δευτέρα τις χεῖρ ἀνέλαβε τὸν κόπον νὰ ἀνανεώσῃ τινὰ τούτων διὰ νέας μελάνης. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ φαίνεται καὶ τρίτη τις χεῖρ τὴν ἀσπαύρωσιν τῆς δευτέρας μελάνης σπεύσασα νὰ βοηθήσῃ. Τὰ σχεδὸν ἐξαλειφθέντα γράμματα τῆς πρώτης χειρὸς διέμειναν ἄθικτα μόνον ἐκεῖ ὅπου ὁ καλλιγράφος τὰς λέξεις ἢ καὶ ὀλοκλήρους προτάσεις ἔγραψε δις· διότι ἤθελεν εἶσθαι ματαιοπονία ἀμφοτέρων τῶν δις γεγραμμένων ἢ ἀνανέωσις.

Ἐκ τούτων τεκμαιρόμεθα μὲν, ὅτι τὸ χειρόγραφον ἐστὶν ἀρχαῖον, ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν ἐπακριβῶς ὀρίσασθαι τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ. Διαστίζεις εἰσὲ μόνον τῆς δευτέρας χειρὸς καὶ μελάνης καὶ αὐταὶ σπανιώταται. Δύναται δὲ τις πολλὰς περιόδους τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἐπιστολῶν νὰ διατρέξῃ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ στιγμῇ. Οὐδαμοῦ, ἔνθα ἡ πρώτη χεῖρ φαίνεται καθαρὰ καὶ ἄθικτος, ὑπάρχουσι τόνοι. Αἱ ἐπιγραφαὶ εἰσι διὰ στοιχείων κατὰ τι μικροτέρων, πρὸς τὰ ἄνω τοῦ βιβλίου ἐν τῷ περιθωρίῳ, ὡς ἂν προσθηκαὶ τινες· εἰσὲ δὲ λίαν ἀπλαῖ καὶ φαίνονται εἰς τὰ ἄνω ἐκάστου φύλλου, μέχρι τέλους τῆς βίβλου· λ. χάρις «κατὰ μαθθαῖον (sic), κατὰ μαρκοῦ, πράξεις ἀποστόλων, Ἰακώβου ἐπιστολῆ, πετροῦ α, πετροῦ β, πρὸς ῥωμαίους, πρὸς κορινθίους,» χωρὶς νὰ προστίθεται τὸ ὄνομα τοῦ Συγγραφέως. Αἱ δὲ ὑπογραφαὶ εἰσιν ἀπλῶς ἐπαναλήψεις τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ὅτι ὑπάρχει πλεονάζον τούτων ἐστὶν ἀναμφιβόλως τῆς δευτέρας χειρὸς· π. χάρις μετὰ τὸ πρὸς ῥωμαίους ἔχει, ἐγγραφή ἀπο κορινθίου· μετὰ τὸ πρὸς Κορινθίους β ἔχει, ἐγγραφή ἀπο Φιλιππιῶν· ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ μεταγενέστεραι προσθηκαὶ ἀγνοοῦσιν ἐτι τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Εὐθαλίου(1). Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς Κεφαλαίοις τῶν Εὐαγγελίων, αἱ διαιρέσεις τοῦ

(1) Εὐθαλῖος διάκονος τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος, διήρσεν εἰς στίχους τὸ κείμενον τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, πιθανὸν ἐκτὸς τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐν δὲ τοῖς σωζομένοις χειρογράφοις Τετραευαγγελίοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρατηρεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐθαλίου εἰς στίχους αὐτῆς διαιρέσεις τοῦ κειμένου.

Ἀμμωνίου(1) εἰσὶν ὄλως ἄγνωστοι, καὶ τοὶ αὐταὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος ἦσαν ἀρκούντως κοινὰ. Ἀλλ' ὅμως ἀντὶ τούτων ὑπάρχουσι ἄλλα κεφάλαια, ἅτινα οὐδαμοῦ ἀλλαγῶ ἀπαντῶνται. Τοιαῦτά εἰσιν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ 470, ἐν τῷ κατὰ Μάρκον 72, ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν 152, ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην 80· αἱ δὲ πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἄλλας διαίσεις ἐκτὸς τῶν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐκκλησίας ἀναγνωσμάτων οὐκ ἔχουσι. Περίεργος καὶ ἄνευ παραδείγματος ὑπάρχει ἡ διαίσεις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου· ἐκάστη αὐτῶν οὐκ ἔχει τὰ ἴδια αὐτῆς κεφάλαια, ἀλλὰ πᾶσαι ἀποτελοῦσιν ἐν βιβλίῳ εἰς κεφάλαια διαιρούμενον. Ἡ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴ τελευτᾷ ἐν τῷ 21 κεφαλαίῳ, ἡ δὲ πρώτη πρὸς Κορινθίους ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 22 καὶ τελευτᾷ ἐν τῷ 32· ἔπειτα δὲ μετὰ τοῦ 32 ἀρχεται ἡ πρὸς Κορινθίους β'. κ.τ.λ. Πάντα ταῦτά εἰσιν οὐ μόνον προσυθλῖα, ἀλλὰ καὶ πανάρχαια μηδαμοῦ ἀπαντώμενα.

Πρὸς δὲ καὶ δύο ἄλλα ἄξια σημειώσεως ὑπάρχουσιν· ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ λήγει ἐν τῷ 59 Κεφ. Ἡ δὲ ἐπομένη ἢ πρὸς Ἐφεσίους ἀρχεται διὰ τοῦ 70, ἐκ τούτου δὲ ἡ σειρά τῶν ἀριθμῶν πάλιν προχωρεῖ τακτικῶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν πρὸς Φιλιππισίους, πρὸς Κολασσαεῖς καὶ Θεσσαλονικεῖς. Ἡ πρὸς Θεσσαλονικεῖς β' λήγει εἰς τὸ 93 Κεφ. Ἡ δὲ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 60 Κεφ. βαίνει τακτικῶς μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς 9 Κεφ. ὅπου καὶ λήγει τὸ χειρόγραφον. Τοῦτο δὲ ἀποδείκνυσιν ὅτι τὸ πάλαι ἢ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ εἶπετο τῇ πρὸς Γαλάτας. Ἐκ τούτων τινὲς ἐξάγουσιν, ὅτι ἡ ἐποχὴ τοῦ Κώδικος συμπίπτει τῇ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, ὃ περ ἀποδίδεται ἢ μετὰ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Τὸν αὐτὸν συμπερασμὸν ἐξάγουσι καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷδε τῷ κώδικι, εἰμὴ ἐν τῷ περιθωρίῳ αἱ λέξεις τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς (Κεφ. Α. ἐδάφ. α.) *er egresso*. Τοῦ περιστατικοῦ τούτου μνημονεύον ὁ Μέγας Βασίλειος ἀποκαλεῖ τὰ μὴ ἔχοντα τὰς λέξεις ταύτας χειρόγραφα παλαιά.

Ἐκ τῶν γλωσσοματικῶν ἰδιωμάτων τοῦ βιβλίου ἀναγνωρίζεται ὁ καλλιγράφος αὐτοῦ Αἰγύπτιος τις· διότι ἀντὶ τοῦ *συ.ληψη, ληψεσθε,*

(1) Ἀμμωνίος, κατὰ μὲν Εὐσεβίον ὁ Ἀλεξανδρεὺς διδάσκαλος τοῦ Πλωτίνου ὁ ἐπονομαζόμενος Σακκάς (+ 241), κατὰ δὲ Φαβρίκιον Τέμ. Δ' σελ. 172 ἐκδ. 1711, καὶ ἄλλοις (ὄρα *Wetzel und Welte Kirchen-Lexikon. tom. 4 «Ammonius» 1847.*), ἕτερος ὁμώνυμος ὅπερ ἀπεδίδοντο ἢ Συμφωνία τῶν Εὐαγγελίων καὶ τὰ κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ κειμένου αὐτῶν λεγόμενα «Κεφάλαια.»

ληθησεται, ἀνεληθη ἀπαντῶνται αἱ λέξεις *συ.ληψη, ληψεσθε, ληθησεται, ἀνεληθησεται, ληθησεται* κτλ. Τὸ δὲ ἰδιώμα τοῦτο εὐρηται μόνον ἐν τοῖς Κοπτικοῖς ἢ Ἑλληνοκοπτικοῖς μνημείοις. Τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ χρῆσις πανταχοῦ ἐν τῷ κώδικι τοῦ σχηματισμοῦ *ειπαν* ἀντὶ *ειπον*, ὡς καὶ *ειδαν, εἴπασαν, ηλθαν, εισηλθαν*, ὡς καὶ *αρει.λατο, εξει.λατο, η.λατο, δι.εμαρτυρατο*. Ὁρα Ἀριθ. 2 τοῦ ἐν τέλει Πίνακος ἐκ τῆς Β' πρὸς Κορινθ. Κεφ. Γ', 15, 16.

Ὁ δὲ Ἀλεξανδρινὸς Κώδιξ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου τοῦ Ε' αἰῶνος (1) περιέχει τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἢ Καινὴ ἐστὶν ἐν ἀρχῇ ἑλλειπής, ἀρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ 25 Κεφ. 6 ἐδάφ. τοῦ κατὰ Ματθ. Εὐαγγελίου *εξερχεσθε εἰς τὴν* . . . , καὶ τελευτᾷ μέχρι τέλους, ἐκτὸς τῶν τοῦ κατὰ Ἰωάννην ζ', 50. — Ἡ, 52. καὶ τῆς Β' πρὸς Κορινθίους Α', 13. — ΙΒ' 2. Ἡ τάξις τῶν βιβλίων ἐστὶν ὡς ἡ τοῦ Βατικανοῦ· ἕκαστον φύλλον ἔχει δύο στήλας (2), ἡ γραφὴ ἐστὶν ὠραία τετραγωνικῆ, κάθετος, κατὰ τι μεγαλειτέρα τῆς τοῦ Βατικανοῦ· τὰ μὲν σοιχεῖα ἰσάκεις ἀφίσανται ἀλλήλων, αἱ δὲ λέξεις εἰσὶν ἀχώριστοι, καὶ σπανιώτατα σημειοῦται ὁ χωρισμὸς τῶν λέξεων πρὸς τὰ ἄνω τοῦ στοιχείου διά τινος κεκλασμένου σημείου. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἀρχικὰ σημεῖα μείζονος σχήματος ἐν τῇ ἀρχῇ οὐ μόνον ἐκάστου βιβλίου, ἀλλὰ καὶ τῶν τμημάτων. Τοιαῦτα τμήματα ὁ Κώδιξ ἔχει πολλὰ ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ἐδάφια, μεγαλειτέρα ὅμως, διότι οὐ λήγουσι πρὶν ἢ λήξῃ ἡ ὑπόθεσις. Κενὸν δὲ διάστημα ἴσον μιᾷ λέξει σημειοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ τέλος τοῦ τμήματος.

Τὸ χειρόγραφον σερεῖται μὲν τῆς μέσης σιγμῆς καὶ τῆς ὑποστιγμῆς, ἔχει δὲ μόνον τὴν τελείαν· ἕκαστον τμήμα, καὶ τὸ μικρότατον ὅπου ἀπαντᾶται τελευτᾷ δι' ἄνω τελείας· τόνους καὶ πνεύματα οὐκ ἔχει, καὶ οὐδὲν ἕτερον τεκμήριον ὑπάρχει πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι μετὰ τὸν Εὐθαλίον ἐγράφη· αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ καὶ ὑπογραφαὶ αὐτοῦ εἰσιν ἀπλούσταται· *Εὐαγγέλιον κατὰ Μαρκον, Εὐαγγέλιον κατὰ Λουκαῖν* κτλ. παρομοίως τῷ Βατικανῷ ὑπάρχουσιν ἐν τέλει τῶν τοῦ Παύλου ἐπιστολῶν σημειώσεις πῶθεν ἐγράφη ἐκάστη ἐπιστολή. Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὰ Κεφάλαια, τὰ Εὐαγγέλια ἔχουσι τὰ τοῦ Ἀμμωνίου Κεφάλαια καὶ τὰς διαιρέσεις τοῦ Εὐσεβίου, ἔχουσι δὲ καὶ τοὺς λεγομένους Τίτλους, (ὄρα Ἀριθ. 3 τοῦ ἐν τέλει Πίν. ἐκ τῆς Ἐξόδοῦ Παλ. Γραφ. Κεφ. Ιζ 21).

Ὁ δὲ Σιναϊτικὸς Κώδιξ (Codex Sinaiticus)

(1) Ἐξεδῆθη ἐν Λονδίῳ τῷ 1786 ὑπὸ Woide.

(2) Ἐκάστη σειρὰ περιέχει 23 γράμματα.

καὶ συντομίας χάριν Ἄλεφ, ἀνεκαλύφθη ἐν τῷ παρὰ τὰς ὑπερβίαις τοῦ Σινᾶ εὐαγεῖ Μοναστηρίῳ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, καὶ περιεγράφη α) κατὰ Μάϊον τοῦ 1844 ὑπὸ τοῦ ἐν Λειψία καθηγητοῦ Κ. Α. Τισσενδορφίου, ἀλλ' ἐν μέρει μόνον β) μεσοῦντος Μαῦου 1845 ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Πορφυρίου Ρώσσου, τάνδον Ἐπισκόπου Τσιγρίνου. Ὁρα «Πρώτη περιήγησις τοῦ Σιναιτικῆς Μοναστηρίου, ἐν Πετροπόλει 1856» σελ 225—238. Οὗτος δ' ἐξέδωκε καὶ δείγματα τινὰ τοῦ Κώδικος ἐν ἰδίῳ τεύχει «Ἀνατολή Χριστιανική, ἐν Πετροπόλει 1857» καλουμένῳ γ) ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Major Macdonald ὄρα S. P. Tregelles «Additions to the Fourth volume of the Introduction to the Holy Scriptures by He Rev. Th. H. Horne, pag. 775 καὶ δ) Φευρ. 4. 1859 ὑπὸ Τισσενδορφίου ἀνακαλύψαντος τὸ σύνολον (1).

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ὅπερ κέκτηται ἀξίαν βραβύτιμον, ἐπεμψαν οἱ μοναχοὶ ἐπὶ ἐπιστροφῇ τῇ Α. Α. Μ. τῷ Τσάρῳ Ἀλεξάνδρῳ Β' εἰσηγήσει τοῦ Τισσενδορφίου, ὅστις καὶ ἐκόμισεν αὐτὸ περὶ τὰς ἀρχὰς 9 ἑβδόμου εἰς Πετρούπολιν. Ὁ δ' εὐσεβὴς Ἀυτοκράτωρ μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου καὶ διαφέροντος παρατηρήσας τὸ χειρόγραφον εὐπρεστέτη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ τῷ εὐτυχεῖ εὐρεστῇ, ἐπιλέγων ὅτι «ἐκπληροῦ καθήκον πρὸς σύμπαντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον προσφέρων κατ' ἐπιστήμη καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν μέγαν μάρτυρα τῆς θείας ἀληθείας ὃν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις διετήρησεν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς ἡμῶν, καὶ τοσοῦτω θαυμασιῶς διέσωσεν ἀπὸ τῶν πλημμερῶν ὅσαι ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη ἐκατέκλεισαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὰ χειρόγραφα.»

Τὸ χειρόγραφον ἐπὶ λεπτιότητι λευκῆς μεμβράνης ἐπιμήκους σχήματος μῆκ. 0,41 καὶ πλάτ. 0,39 συνίσταται ἐκ 345 καὶ ἡμίσεος φύλλων, ἐξ ὧν τὰ 199 περιέχουσι τὴν Παλαιάν, τὰ δὲ 146 τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἀπὸ ἐξωτερικῶν δὲ καὶ ἐσωτερικῶν λόγων τεκμαιρόμενος ὁ Κ. Τισσενδορφίος ἀνάγει αὐτὸ εἰς τὰ μέσα τῆς τετάρτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐπομένως θεωρεῖ αὐτὸ ὡς τὸ ἀρχαιότατον πάντων τῶν μέχρις ἡμῶν περιωθέντων καὶ αὐτοῦ πρὸς τούτοις τοῦ Βατικανοῦ χειρογράφου, ὅπερ ὑπελαμβάνετο κοινῶς ὡς τὸ ἀρχαιότατον.

Ἡ ἐκτύπωσις, ἣν ἀνεδέχθησαν οἱ ἐν Λειψία τυπογράφοι Γισέκιος καὶ Δεβριέντος ἐστὶ πιστο-

(1) Περὶ τῶν καθ' ἕνα ὄρα Προλεγόμενα Τισσενδορφίου ἐν τῷ Δ'. Τόμ. τοῦ Σιν. Κώδ., Δ' Τεύχος τοῦ ἡμετέρου Περιδικίου ἐν σελ. 43—44, Ἐφημ. Κλειῶ Σαπτεμῆρ. τοῦ 1861, καὶ τὴν τῶν Φιλομαθῶν Ἐτ. Θ'. σελ. 1786.

τάτη καὶ ἀκριβεστάτη τοῦ ἱεροῦ Κώδικος ἀπομίμησις, οὐ μόνον κατὰ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς, τὸ μέγεθος καὶ τὸ χρῶμα τοῦ χάρτου τὴν μεμβράνην ἀπομιμουμένου, τὰς στήλας ἐν αἷς ἐκάστη τοῦ Κώδικος διήρηται σελίς, καὶ τὰς ἐν ἐκάστῃ τούτων γραμμάς, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πυρρῶν ἢ μαύρην τοῦ κειμένου μελάνην. Προστίθενται δὲ καὶ αἱ παραγραφαὶ τῶν δύο ἀρχαιοτέρων διορθωτῶν καὶ πᾶν ἄλλο ὅ,τι οὗτοι ἐσημείωσαν διὰ στιγμῶν ἢ παρενθέσεως ὡς μὴ γνήσιον. Παράρτημα ἰδιαίτερον συμπεριλάβε τὰς ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα διορθωτῶν ἐν τῷ κειμένῳ γενομένας μεταβολάς. Πρὸς πλήρη δὲ γνώσιν τοῦ παλαιογραφικοῦ χαρακτῆρος τοῦ χειρογράφου προσαρτῶνται καὶ εἴκοσι φωτογραφικὸι καὶ λιθογραφικὸι πίνακες. Τὸ ὅλον ἀποτελεῖ κυρίως τόμους τρεῖς: τούτοις δύο τόμους ἡ Παλαιὰ καὶ ἕτερον τρίτον ἡ Καινὴ Διαθήκη. Τέταρτος δὲ τόμος περιέχει τοὺς διαληφθέντας πίνακας, τὸ παλαιογραφικὸν καὶ κριτικὸν παράρτημα καὶ ἐκτενὴ προλεγόμενα περὶ τῆς ἱστορίας, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κώδικος (1). Τοῦ ὅλου πονήματος ἐξ 8000 στίχων συγκεκμημένου, ἐδημοσιεύθησαν 300 ἀντίτυπα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1862 ἐν Πετροπόλει πρὸς πλείονα λάμπρυνσιν τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἐορτῆς τῆς χιλιετοῦς ὑπάρξεως τῆς Ῥωσικῆς Ἀυτοκρατορίας. Δείγμα τῆς γραφῆς τούτου ὄρα ἐν Ἀρ. 4 τοῦ ἐν τέλει Πίν. ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ Λουκά.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 τοῦ ἐν τέλει Πίνακος δεῖγμα (Σάβ. Ἀ τῶν νηστειῶν, τοῦ ἀγ. μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον), ὅπερ πρὸς ἐμέθα οὐ μόνον χάριν τῆς ἀρχαιότητος ἀλλὰ καὶ τοῦ γραφικοῦ σχηματισμοῦ, ἐλήφθη ἐκ τοῦ Β' Πίν. ἀριθ. 42 τοῦ ἐν Μόσχᾳ Specimina palaeographica τοῦ Ἐπισκόπου Σάββα.

Εὐαγγέλιον κατὰ τὰς ἀναγνώσεις ἐπὶ μεμβράνης εἰς 4ον, φύλ. 246, δίστυλον, μετὰ σηματοδωρῶν ἐρυθρῶν. Ως πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ χειρογράφου ὁ Ματθαῖος Matthæi γνωμοδοτεῖ ὅτι μετεγράφη οὐχὶ πρὸ τοῦ Η' αἰῶνος, διότι τῇ 14ῃ Μαῖου ἔχει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγίου Γερμανοῦ Πατριάρχου ΚΠ. τοῦ ἀποθανόντος κατὰ

(1) Ἦτοι ἐκ τῶν τεσσάρων τόμων δ μὲν Α' περιέχει ἐκτενὴ Προλεγόμενα, Πίνακας καὶ παλαιογραφικὸν κριτικὸν Παράρτημα τοῦ Ἐκδότου· δ δὲ Β' ἐκ φύλ. 86 1]2, τέσσαρες στήλας ἔχων ἐν ἐκάστῃ σελίδι ἐκ 48 σειρῶν, ἀρχαίται ἐκ τῆς Βίβλου Παραλειπομένων Κεφ. Θ' 27, δ δὲ Γ' ἐκ φύλ. 111 1]2 ἐν δυοῖ στήλαις ἀνὰ 48 σειράς, ἀρχαίται ἀπὸ τοῦ Ψαλτηρίου, καὶ δ Δ' ἐκ φύλ. 147 1]2 ἐν τεσσαράσι στήλαις ἀνὰ 48 σειράς, ὧν ἐκάστη πλάτ ἔχουσα 0,05—0,05 1]2 φέρει 11—14 γράμματα, ἀρχαίται ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον καὶ λέγει εἰς τὸν Ποιμένα τοῦ Ἐρμά, ἐντολὴ δ'.

τὸ 740. Ἔστι δὲ λίαν ἀνορθόγραφον, ὅθεν ἐξάγει ὅτι ὁ γραφεὺς ἦν ἀμαθὴς Ἕλληνας ἢ ξένος.

45. Τετραεὺς ἀγγελον ἐν μεμβράνῃσι, προσενεχθὲν τῷ Φιλολ. Συλλόγῳ τῇ 24 ἑβδόμου Π. Ε. μεθ' ἐτέρου χειρογράφου (1) καὶ ἐξήκοντα τεσσάρων ἐντύπων, παρὰ τοῦ ἐν ἱεροδιακόνοις φιλομούσου Κ. Εὐγενίου Μαντασβίνου Κεφαλλῆνος. Τὸ τεύχος τοῦτο ἐν δλοσηρικῷ ἐρυθρῷ νεωστὶ χρυσοδεδεμένον μῆκ. 0, 14, καὶ πλάτους 0, 41 ἐν ὀκταδίοις 26 ἴτοι φυλ. 208, ὧν τὸ πρῶτον καὶ τὰ τέσσαρα τελευταῖα εἰσι μεταγενεστέρως χειρός, ἐξὶ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἐχει τὰς σελίδας μονοστήλους, ἀνὰ 25 σειράς, τὴν γραφὴν λεπτιοτάτην καὶ ἀνώμαλον ὡς ἐν Ἀριθ. 1 τοῦ ἐν τέλει Πίνακος, τὰ πνεύματα καὶ τὴν στίξιν ὡς περ τὰ καθ' ἑμᾶς καὶ τὸ σχῆμα τῆς περισπωμένης οὕτω. Τὸ τελικὸν ἀντικαθίσταται ἐν μὲν ταῖς σημειώσεσι καὶ τοῖς Κεφαλαίοις διὰ τοῦ σ, ἐν δὲ τῷ κειμένῳ διὰ τοῦ σ, καὶ τὸ ὑπογεγραμμένον ἰῶτα ἐλλείπει, πολλαχοῦ δ' ὑπάρχει προσγεγραμμένον. Τὸ δις ἐστιγμένον ἰῶτα καὶ ὑψιλὸν εὐρηται, εἶον ἔχθης, μῦστογράφος, θιασιτής, ἕμδάνης, ἱερὸν κτλ. Ἐν τοῖς τρισὶ περισελιδίοις καὶ ἐν μέσῳ τῆς γραφῆς αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἐρυθραὶ σημειώσεις, αἱ μὲν τῶν κεφ. τῶν ἐδαφίων καὶ τῶν ὑποθέσεων δι' ἀμαυρᾶς κινναβάρως καὶ τῆς αὐτῆς χειρός, αἱ δ' ἀρχαὶ καὶ τὰ τέλη τῶν καινο-

νικῶς ἐορτοδρομικῶν ἀναγνώσεων, αἱ παραπομπὰι κτλ. μεταγενεστέρως παρέγγραπτοι διὰ ζωηροῦ ἐρυθροῦ, ἀμφοτέρω δὲ πανταχοῦ ἡμιτετμημένοι διὰ τὴν τελευταίαν τῆς βίβλου ἀνάδωσιν. Τὰ ἐδάφια ἀφιστάμενα ἀλλήλων καινοτικῶς διὰ κενὰ 0,007, σημειοῦνται ἐν τῷ περισελιδίῳ διὰ πορφυροῦ κεφαλαϊώδους γράμματος τοῦ τυχόντος ἀρκτικοῦ τῆς ἀ μετὰ τὴν τοῦ ἐδαφίου ἐνερξιν σειρᾶς. Τὸ ἐν ἀρχῇ λέξεως ρ ἐνίοτε δασύνεται τὰ δ' ἐν μέσῳ διπλᾶ ῤ οὐδέποτε πνευματίζονται. Ἡ περγαμνὴ ἐστὶν ἐν γένει λεπτή, ἐν τισὶ δὲ ὀκταδίοις λεία, τῇ ἀφῆ ὑπέικουσα καὶ λεπτὴ ὡς ταχυδρομικὸς χάρτης ἢ τὰ δὲ τελευταῖα πρόσθετα τέσσαρα φύλλα εἰσι παχύτατα, βαθύχροα καὶ σκληρότατα παλίμψηστα, ἐκ τινος ἀρχαίου ἐκκλησιαστικοῦ διστήλου χειρογράφου.

Περιέχονται δ' ἐν τῷ τεύχει α) «Ἰπὸθεσις τῶν κανόνων τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν συμφωνίας», ἧς ἡ ἀρχὴ «Εὐσεβίος, καρπιανῶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἐν κυρίῳ χαίρειν: Ἀμμόνιος μὲν ὁ ἀλεξανδρεὺς πολλῶν ὡσεὶκὸς φιλοπονίαν καὶ σπουδὴν εἰσαγνοχῶς τὸ διὰ τεσσάρων ἡμῶν καταλέλοιπεν εὐαγγέλιον. . .» τὸ δὲ τέλος «ἐπιζητήσας δὲ αὐτοὺς ἔνδον ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκάστου εὐαγγελίου τόποις, τὰ παραπλήσια λέγοντας αὐτοὺς εὐρήσεις ἔβρωσο ἐν κυρίῳ.» β) «πρόγραμμα εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν ματθαῖον:» οὗ ἡ μὲν ἀρχὴ «Ἐλθωμεν λοιπόν, καὶ ἐπὶ τοὺς εὐαγγελιστάς καὶ ἀποστόλους, καὶ δεῖξωμεν καὶ αὐτοὺς συμφώνως τοῖς παλαιοῖς λέγοντας. . .» τὸ δὲ τέλος «δοῦσα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμάσαντι καὶ προκαταγγέλαντι περὶ τούτων θεῷ καὶ νῦν πληρῶσαντι, καὶ πληροῦντι ἀμῆν:» τοῦ κατὰ ματθαῖον ἀγίου εὐαγγελίου τὰ (ξῆ) κεφάλαια καὶ

α † Στίχοι εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν ματθαῖον:

Τὸν ἐκ τελῶν θαύμαρον θεογέρον:
Εὐαγγελιστὴν πρῶτον ἐκλεγεμένον:
Ὁλέθριον λειπόντα κέρδος χρημάτων:
Καὶ ζῶντα κερδάναντα θεῖον λόγον:
Ἔθνη μαθητεύσαντα πάντα κόσμον:
Καλῶς τελωνήσαντα καὶ σωτηρίας:
Ματθαῖος οὗτος ὅς διδάσκων εὐαγγέλων:
Ὅς ἐν σαγήνῃ τῇ θεοπλήκῳ βίβλου:
Πλέκοντα (sic) θεῖα τοῦ κενωθέντος λόγου:
Καὶ σάρκα πρὸς λαβόντα (sic) ἐκ τῆς παρθένου:
Τῷ ζῶντι καὶ τρέφοντι τὰς ψυχὰς λόγῳ:
Ζωοῦντι πρὸς εὐσεβίαν ἀνθρώπων γένος:
Ἡ τετραὸς ὡδε, τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου:
Ἐκχεῖ τὸ βῆμα τῶν ἀειρῶτων λόγων:
Τοῖνον δὲ διψῶν, μὴ κατόκνη τοῦ πίνειν:
Ψυχὴν κατάρδων, καὶ ποτιζῶν τὰς φρένας:

(1) Ἡ ὑπερπεπτακοσισέλιδος αὕτη βίβλος ἐκ βομβικίνου χάρτου μῆκ. 0,13 πλάτ. 0,09 1]2 ἐν πεντεκαίδεκα σειραῖς κατὰ σελίδα, καὶ νεωστὶ κομψῶς ἐν ἐρυθρῷ δερματι δλοχρυσοδεδεμένη, καὶ ἅπαντα κακογεγραμμένη τῇ αὐτῇ χειρὶ, καίτοι ἡ χρονολογία τοῦ Β' μέρους ἀντιμάχεται τῇ κρίσει, περιέχει Α' «Νέον Νόμιμον πλουσιώτατον πᾶν», ἐν τέλει τοῦ ὅποιου εὐρηται «Τὸ παρὲν Νόμιμον συναθροισθὲν ὑπὸ Κυρίλλου μοναχοῦ ἐκ διαφόρων Νόμιμων μέγῳ πολλῷ καὶ ἐπιμελείᾳ. καὶ εἰ ἀναγινώσκοντες αὐτὸ εὐχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ. ἐν ἔτει Ἰρξβ (7122 ἴτοι 1614)» καὶ Β' ἐν 23 φύλλοις ὡς ἐν παραρτήματι «Περὶ τῶν Φράγγων καὶ Λατίνων, καὶ πῶς ἀπεσχίθη ἡ Ῥώμη τῶν τεσσάρων πατριάρχων Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν.» Ἐν τέλει δὲ καὶ τούτου γέγραπται: «Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Τὸ παρὲν Νόμιμον ἐγράφη ἐν ἔτει Ἰρξβ (7179 ἴτοι 1671) ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ, καὶ εἰ ἀναγινώσκοντες εὐχεσθε διὰ τὸν Κύριον. Ἐν τῷ τοῦ ἀγιωνύμου ἔρει τοῦ ἁθω.

Ἰ (εἰ) περ παρεσφάλημεν ἐκ τινος τύχης, Ἄνθρωποι μὴ κρίνετε βροτὸς ἐγὼ γε.
Καὶ σφαλμάτων πέπλησμαι ἄχρι σπονδύλου.
Σύγγνωτε τοῖνον ἀδελφοὶ καὶ πατέρες,
Ἴνα ὅσων ἴλεον εὐροῖμεν πάντες.
Ἐν τῇ φεβερὰ καὶ ἀδεκάστῳ κρίσει.
Ἡ μὲν χεὶρ ἡ γράψασα σήπεται τάφῳ,
Ἡ δὲ βίβλος ἴσταται μέχρι τερμάτων:—
Δόξα Θεῷ τῷ δόντι ἀρχὴν καὶ τέλος.»

Τούτοις έπεται ή Σημ. α + τὸ κατὰ ματθαῖον τῆ εβραϊδὶ διαλέκτῳ γραφέν, ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἱερουσαλήμ ἐξεδόθη. Ἐρμηνεύθη δὲ ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου, εἰς τὴν ἑλλάδα φωνήν: Τὸ δὲ κατὰ μάρκον ὑπὸ πέτρου τοῦ κορυφαίου ὑπηγορεύθη ἐν Ῥώμῃ: τὸ δὲ κατὰ λουκᾶν ὑπὸ παύλου τοῦ ἀποστόλου ὑπηγορεύθη λουκᾶς δὲ ὁ ἱατρὸς αὐτὸς συνεγράψατο μαθητῆς ὢν παύλου τοῦ ἀποστόλου· ὁ δὲ αὐτὸς λουκᾶς, συνεγράψατο καὶ τὰς. . . » (ἔλλειπει ἡ συνέχεια ἐν τῷ ἐπομένῳ φύλλῳ). Εἶτα ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἁ ὀκταδίου ἀρχεται ὁ ματθαῖος, ἐν τέλει τοῦ οἰοῦ εὑρηται ἡ Σημ. « τὸ κατὰ ματθαῖον εὐαγγέλιον ἐξεδόθη μετὰ χρόνους ὀκτώ τῆς τοῦ χριστοῦ ἀναλήψεως: - »

Γ) Ἐπεται α + πρόγραμμα εἰς τὸν ἅγιον εὐαγγελιστὴν μάρκον » οὐ ἢ μὲν ἀρχή· α οὗτος ὁ δεῦτερος πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐντειλάμενος αὐτῷ μάρκος συγγραψάμενος εὐαγγέλιον . . . », τὸ δὲ τέλος « δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμάσαντι καὶ προμηνύσαντι τῷ θεῷ, καὶ πληρώσαντι καὶ πληροῦντι ἀμὴν: » Εἶτα α + τοῦ κατὰ μάρκον ἁγίου εὐαγγελίου τὰ (μὴ) κεφάλαια: » καὶ οἱ στίχοι

- « Ἰὼν πέτρου τὸν μάρκον ἡ θεῖα χάρις: »
- Τίθησιν ἄλλην ἀρραγεσάτην πέτραν:
- Κρηπίδα καὶ σφραγίδα τῆς ἐκκλησίας:
- Εὐαγγελιστὴν δεῦτερον θεηγόρον:
- Ἐξ οὐ μυηθεῖς τῶν θεοπροπεισάτων:
- Ἔργων Ἰησοῦ, σκίπτεται τὸ βιβλίον:
- Ἰὼν θεοῦ τὸν χριστὸν, ἐκ προοιμίων:
- Λαμπρῶς διδάσκων καὶ σαφῶς ἀνγγράφων: »

Τούτοις έπεται ή Σημ. « ἰστέον ὅτι τὸ κατὰ μάρκον εὐαγγέλιον ἐξεδόθη μετὰ χρόνους δέκα τῆς χριστοῦ ἀναλήψεως: - » καὶ τὸ κείμενον τοῦ Μάρκου.

Δ) α + πρόγραμμα εἰς τὸν ἅγιον εὐαγγελιστὴν λουκᾶν: » οὐ ἢ μὲν ἀρχή· α οὗτος ὁ λουκᾶς ὁ τρίτος τῶν εὐαγγελιστῶν ὅς θεωρήσας πολλοὺς ἐπικεχειρικῶτα(α)σ ἀναγράψασθαι εὐαγγέλια . . . » τὸ δὲ τέλος· α « δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμάσαντι καὶ προμηνύσαντι περὶ τούτων θεῷ· Καὶ νῦν πληρώσαντι· Καὶ πληροῦντι, ἀμὴν: » α + κεφάλαια (πγ) τοῦ κατὰ λουκᾶν ἁγ. εὐαγγελίου· καὶ οἱ στίχοι:

- « Ζωῆς τὸν ἄρτον χριστὸν ἠξιώμενος: »
- Φαγεῖν λάμψαντα ταρῆς τῆς τριημέρου:
- Εὐαγγελιστῆς τυχεῖναι λουκᾶς τρίτος:
- Ὡς παῦλος αὐτὸς οὐρανὸν φθάσας τρίτον:
- Καὶ τὴν ἄνωθεν τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον: »

- Λόγων ἀκούσας ἐκμυεῖ θεωρίαν:
- Οἶων ὁ λουκᾶς εὐτυχεῖ διδασκάλων:
- Οὕτως ἄνωθεν, οὕτως ἠκριβωμένος:
- Τὰ θεῖα θεῖως ἱσχοῖται δεδειγμένως:
- Ῥήτωρ πυρίπνοος πάνσοφος θεηγόρος: »

α + ἰστέον ὅτι τὸ κατὰ λουκᾶν εὐαγγέλιον ἐξεδόθη μετὰ χρόνους δέκα πέντε τῆς χριστοῦ ἀναλήψεως: » καὶ ἕτεροι στίχοι:

- « Λουκᾶς ὁ χριστοῦ φέρτατος μῦσογράφος:
- Τὸ θεῖον εὐαγγέλιον εὐ ἰσκημμένω(σ): »
- Γράψας βροτοῦ ὤπασεν ὡς μέγα κλέος: »

Τούτοις δ' έπονται Σημ. ἑορτοδρομικῆ τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν ἀναγνώσεως, καὶ τὸ κείμενον τοῦ εὐαγγελιστοῦ λουκᾶ· καὶ

Ε) α + πρόγραμμα εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν ἰωάννην: » οὐ ἢ μὲν ἀρχή· α οὗτος ὁ θεολόγος ἰωάννης ὁ ἐξαρχὸς τῶν εὐαγγελιστῶν, ὁ πλείων πάντων ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ χριστοῦ. . . » τὸ δὲ τέλος α ἐπὶ τὴν μέλλουσαν διαφορὰν πρὸς τὴν ἀφορᾶ πᾶσα ἡ θεόπνευστος παλαιὰ τε καὶ νέα διαθήκη: - », α + τοῦ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίου τὰ (ιή) κεφάλαια: » καὶ οἱ στίχοι:

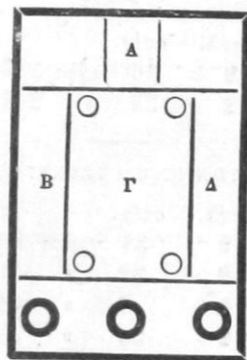
- « Ὁ παρθένος τί· τὸν τεκόντα τὸν κάτω:
- Λιπὸν, τεκόντα τὸν θεὸν κτᾶται μόνον:
- Ὡς παρθένος γὰρ πρὸς τὸν ἐκ τῆς παρθένου:
- Λαλοῦντα χριστὸν, οἷα συγγενῆς τρέχει:
- Ἐντεῦθεν εἰς τὸ σῆθος αὐτοῦ γνησίως:
- Πεσὼν ἐκεῖθεν τὴν ἀδύσσοον λαμβάνει:
- Τῆς γνώσεως καὶ πάντα πλουτεῖ τὸν κόσμον:
- Μυστηρίων ἄγνωστα καὶ τοῦ ἀγγέλιος:
- Θεηγόροις τέταρτος οὖν ἰωάννης:
- Εὐαγγελιστῆς ἀλλ' ἐν ὕψει δογματῶν:
- Πρῶτος μέγιστος ἄκρος ἀρχὴ καὶ τέλος: »

Εἶτα ἡ Σημ. α + τὸ κατὰ ἰωάννην ἐξεδόθη μετὰ χρόνους λ' καὶ δύο τῆς χριστοῦ ἀναλήψεως: » Τὸ κείμενον τοῦ εὐαγγελ. ἰωάννου· » καὶ ἐν τέλει διὰ μεταγενεστέρως χειρὸς· α τέλος ἀμφοτέρων: + δόξα σοι ὁ θεὸς ἡμῶν δόξα σοι: — τέλος τοῦ πίνακος μηνὶ δεκεμβρίῳ εἰς τὰς ΚΓ': ἔτος 1906: — » Καὶ ὅπισθεν Σημ. α + εἴτι σε ἐλέγξει το συνειδὸς, αὐτὸ ποίησον. — »

Ὁ Κ. Ε. Miller ἐρευνήσας τὴν βίβλον ἐν τῷ Ἄθωνι ἀποφαίνεται ἰδίᾳ χειρὶ ὑπογεγραμμένος ἐν σημ. ἐπὶ τῆς βαμβυκίνου προφυλλίδος ὅτι ἡ χρονολογία 1906 (6892 κ. κ. ἤτοι 1384 μ. Χ.) ἀνήκει μόνον τοῖς τελευταίῳ φύλλοις καὶ τῷ πρώτῳ ὡς μεταγενεστέρως· καὶ ὅτι τὸ δλόκληρον ἀντίγραφον εἶναι ἀπὸ τοῦ IB' αἰῶνος. Ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν ὅτι ἡ χρονολογία 1906 ἀνήκει οὐχὶ τῷ πρώτῳ καὶ τελευταίῳ προσυθέτοις

τηνόντι φύλλοις, ἀλλὰ τῷ ὄλῳ ἑορτοδρομικῶ Πίνακι τῷ διὰ τῆς αὐτῆς ζωγραφῆς ἐρυθρᾶς μελάνης παρεγγραφέντι κατὰ πᾶσαν τὴν βίβλον, πρὸς εὐχερῆ χρῆσιν τῆς ἀπ' ἄμβωνος κανονικῆς ἀναγνώσεως, ὡσπερ καὶ ἐκ τῆς ἐν τέλει σημειώσεως σαφῶς δηλοῦται. Περὶ δὲ τοῦ ὄλου τεύχους συνάδομεν ὅτι ἐστὶ τοῦ IB' αἰῶνος.

46. Ἐν τῷ κατὰ τὴν πύλῃν Μυριανδρίου (Ἐδρινῆ Καπουσί) ἱερῷ Ναῶ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐναπόκεινται, ὡς ἐν τῷ Ζ' Τεύχει (σελ. 60) ἔρρήθη, δύο ἀρχαῖα ἱερὰ εὐαγγέλια κατὰ τὰς ἀναγνώσεις ἐν μεμβράναις, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἐλάσσων περιεγράφη, φέρουσα προσεπικυρώσεις τῶν αἰοιδίμων πατριαρχῶν Σαμουὴλ, Κυρίλλου καὶ Γερμανοῦ καὶ ἰδιοχειροῦς ὑπογραφᾶς, ὧν τὰς δύο πρώτας, ὅρα μοι πανομοιότυπους ὑπὸ τὸν ἀριθ. 5 τοῦ ἐν τέλει Πίνακος, ἡ δὲ μεῖζων ἐπίσημος ἐπίσης διατηρεῖται ἄριστα ἐν περικαλύμματι, ἐξ ἐρυθροῦ ὄλοσπρικοῦ, ἐμπροσθεν ὄλως κεκαλυμμένου ὑπὸ πέντε ἀργυροκεχρυσωμένων τετραγώνων πλακῶν, μεσαίας δηλ. καὶ τεσσάρων πλευρικῶν πρὸς ἀπαρτισμὸν μιᾶς καὶ μόνης, κατὰ τὸ ὑπ' ὅψιν διάγραμμα. Ἐπὶ τούτων εἰσὶν

ἀναγεγλυμένοι, ῥυθμῶ Βυζαντινῶ, ἐν μὲν τῇ μεσαίᾳ Γ. « Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν θρόνῳ καθήμενος· ἐν ταῖς γωνίαις οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ μετὰ τῶν συμβολικῶν αὐτῶν παραστάσεων· ἐκ δεξιῶν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ, ὁ ἀπόστολος Πέτρος καὶ ὁ Θεοτόκος· καὶ ἐξ εὐωνύμων ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ, ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἰω. ὁ Πρόδρομος· ἐν δὲ τῇ ἄνω Α. ὁ « Ἰησοῦς Χριστὸς » μετὰ περιγεγραμμένης ἐπιγραφῆς « Γλυκασμὸς ὄλος εἰ Σῶτερ », δεξιόθεν ἔχων αὐτὴς τὸν ἀπόστολον Παῦλον καὶ ἀριστερόθεν τὸν ἀπόστολον Φίλιππον. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλευρικῇ πλακί Β. ὁ ἅγιος Γεώργιος καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ Δ. ὁ ἅγιος Δημήτριος ἀμφοτέρω ἰστάμενοι· ἡ δὲκάτω πλακί Ε. ἀφαιρεθεῖ ἂ ποτε, ἀντικατέστη πολὺ μεταγενεστέρως

ὑπὸ χρυσοχόου ὄλως ἀγραμμάτου, ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν παραστάσεων κατὰ δὴλον· ἐν γὰρ ταῖς ἄκραις ἐνεκλόλαψε τοῦ εὐαγγελιστῆς Λουκᾶν καὶ Μάρκον οἵτινες ἐγγύτατα εἰκονίζονται ἐν τῇ μεσαίᾳ πλακί, ἐκλαβῶν τοὺς ἐν ταῖς ἄκραις τῆς ἄνω πλακῆς Παῦλον καὶ Φίλιππον, ὡς Ματθαῖον καὶ ἰωάννην. Μεταξὺ δ' αὐτῶν παρέστηκε τὸν ἅγιον Γεώργιον ἐπιπνον, ἴσως διὰ τὴν ἐν τῷ ναῶ τούτῳ τοῦ τεύχους ἀφιέρωσιν, μὴ διακρίνας τὸν πλησίον ἰστάμενον ἕτερον ἅγιον Γεώργιον ἄνευ ἵππου. Ἐν δὲ τῷ ὀπισθίῳ καλύμματι φέρει τὸ τεῦχος ἀργυροκεχρυσωμένον πᾶγιον σταυρὸν μήκους 0,22 καὶ πλάτους 0,19, ἐφ' οὗ ἀναγέγλυται ἕτερος μικρὸς σταυρὸς μετὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντος, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ ἢ σταύρωσις καὶ ἡ λέξις ΝΙΚΑ ἐν τῇ θέσει τοῦ τίτλου INBI. Ἐν δὲ τοῖς κέρασιν εὑρηται καὶ αἱ τῶν εὐαγγελιστῶν συμβολικαὶ παραστάσεις, ἄνω μὲν ὁ Ἄετός, δεξιᾶ δὲ τῷ βλέποντι ὁ Λέων μετ' ἐπιγραφῆς « ὁ ἅγιος Μάρκος », ἀριστερᾶ δὲ ὁ Ἄγγελος οὐ τὸ ὄνομα ἐγκεχάραται ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά, καὶ κάτωθι ὁ Βοῦς. Καὶ περὶ τὸν σταυρὸν δὲ ἐπὶ τεσσάρων κυκλοειδῶν ἀργυροχρῶσων πετάλων τὰ αὐτὰ μὲν ἀλλὰ μεῖζονα σύμβολα. Ἐν δὲ ταῖς γωνίαις τέσσαρες ἀργυροκεχρυσωμένοι εὐμεγέθεις ἡμισφαιρικοὶ ἦλοι ὡς ὑποστηρίγματα.

Ἡ μεμβράνα ἔχει μήκος 0,36 καὶ πλάτος 0,28· πρὶν δ' ἦν μεῖζων κατὰ μήκος μὲν 0,02, κατὰ πλάτος δὲ 0,01 τοῦλάχιστον, ὡς ἐκ τῶν κάτωθεν ἐν τῷ νεωτέρῳ δεσίματι ἡμιτετμημένων ἑλληνικῶν ἀριθμῶν τῶν ὀκταδίων δῆλον. Τὰ οὕτω δὲ σεσημειωμένα ὀκταδία εἰσι μβ', ὧν τὸ λ' καὶ τὸ τελευταῖον ἐλλείπονται ἀρχῆθεν ἀνὰ δύο φύλλα. Πάντα τὰ σωζόμενα ἄρα φύλλα ὄντα ἀσελίδωτα, εἰσὶ 332· ὡστε ἡ ἐν τέλει τῆς βίβλου διὰ μεταγενεστέρως χειρὸς σημειώσις « τετράδια τεσσαράκοντα ἐξ (ἀνά;) φύλ. ἐξ' » ἐστὶ προφανῶς ἐσφαλμένη.

Ἐκάστη τῶν 664 σελίδων διήρηται ὡς ἔθος εἰς δύο σήλας, ὧν ἐκάστη περιέχει εἰκοσι γραμμάς ἀνὰ 9—12 μόνον γράμματα! φέρει τοὺς καθ' ἡμᾶς συνήθεις τόνους. Τὰ δ' ἐν ἐκάστῃ στήλῃ ἐρυθρὰ κεφαλαῖα ἀτάκτως, ὡς εἰπεῖν, ἐρρίμμένα οὔτε ἀλλήλοις συμμετρικά, οὔτε λέξεις ἀρκτικὰ ὄντα, τὰς ἐν ταῖς σειραῖς ἐνάρξεις τῶν ἐδαφίων δηλοῦσιν. Ἐν τῷ κβ' ὀκταδίου εὑρηται ἡ λέξις « τῆς τετράδης » ἀντὶ τῆς τετράδος ἢ τετάρτης. Ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι τοῦ ιβ' ὀκταδίου ὑπάρχει κομψῶς ἰχνογραφημένος μικρὸς σταυρὸς καὶ περὶ τὰ γράμματα Φ. Χ. Φ. Π. δηλ. Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι· καὶ μέγας πεποικιλιμένος σταυρὸς . . . »

πιγραφῆς « Μνήσθητι, Κύριε, τῷ σῷ δούλῳ Θεοπέμπτῳ » ὅστις, ἐκ τε τοῦ σχήματος τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἐρυθρᾶς μελάνης φαίνεται ὁ τὸν κώδικα καλλιγραφῆσαι Ἄνωθεν δ' ὑπάρχει καὶ μεταγενεστέρᾳ διὰ μέλανος ἐπιγραφὴ « Ταπεινὸς Βασίλειος ἱεροδιάκονος 1732. »

Τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα τοῦ τεύχους τούτου καθ' ἡμᾶς εἰσι·

α' Λί διάφοροι γραφαί, καίτοι σπανιώτεροι τοῦ προπεριγραφέντος Ἀμισσηνοῦ. Συνεδρ. ΝΔ'.

β' Ὁ σχηματισμὸς καὶ τὸ ἔκτακτον μέγεθος τῶν γραμμάτων καὶ σύμπασα ἢ ἐν πλοκῇ καὶ συγκοπῇ διασκευὴ καὶ καθαρότης τῆς στρογγύλης γραφῆς.

γ' Τὸ προσγεγραμμένον ἰῶτα ἀντὶ τοῦ ὑπογεγραμμένου (ὅπερ ὁμολογουμένως ἤρξατο ἀναφαίνεσθαι μετὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα), ὁ σχηματισμὸς τῆς περισπωμένης — καὶ τῶν πνευμάτων Ι Α, ἅτινα συνήθως εὐρηνται ἐνηλλαγμένα ἔνθα προτεγγίζουσιν ἀλλεπάλληλα δασεῖα ἢ ψιλὰ ὡς

Ι Α / Η Ο

« ὡμων ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις » πρὸς ἀποφυγὴν ἴσως μονοτονίας ἐν τῇ ψαλμικῇ ἀπαγγελίᾳ ἢ ἀπόστροφος, ἢ τελεία στιγμή ἐν εἰδει σταυροῦ ἐρυθροῦ καὶ ἢ ἄνω ὡς μέλαινα στιγμή τὸ δις ἐστιγμένον ι καὶ υ ὡς ἱμάτιον, ἱερεὺς, νυκτῆ, τυφλὸν κτλ. τὸ τελικὸν ς ἀντικαθιστάμενον τοτὲ μὲν διὰ τοῦ συνήθους σ, τοτὲ δὲ διὰ τοῦ ς κτλ.

δ' Οἱ ἐρυθροὶ μουσικοὶ χαρακτῆρες ἐννέα τὸν ἀριθμὸν ἀγνώστου ὅλων παρ' ἡμῖν χρήσεως καὶ δυναμέως (1). καὶ

ε' Ἡ ἀρχαιότης ἦν ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ὡς ἐκ διδομένων ἀναμφερῶν ἀνάγομεν μέχρι τοῦ Ι—ΙΑ τοῦλάχιστον αἰῶνος, τουτ. σύγχρονον προπεριγραφέντι Ἀμισσηνῷ.

Ἐν τῷ λά ὀκταδίῳ εὐρηται χρυσογραφῆς ἢ σημειώσεως· « Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἀ ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου καὶ μνήμη τοῦ ὁσίου Συμεῶν τοῦ στυλίου, γίνεται δὲ καὶ σύναξις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις ὑπὲρ Μιασινῶν, καὶ ἐν μὲν τῷ φόρῳ καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἀναγιώσκειται εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν. »

Ὁ ἀρτιμελής δ' οὗτος κώδικς ἀρχόμενος ὡς ἔθος ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Πάσχα λήγει ἐν τῷ ΙΑ ἑσθινῷ, ἅμα τῇ ἐσχάτῃ σελίδι καὶ σήλη τοῦ ὀκταδίου ἀκριβέστατα. Ἐν τέλει δ' ἐπὶ χάριτου γέγραπται « Θεωρήσαντες καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο

τεύχος, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἀθεώρητον τοῖς προκατόχοις ἡμῶν διετετελέκει, καὶ ἀναγνωρίσαντες αὐτὸ ὡς ἱερὸν κτῆμα τῆς κατὰ τὴν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἀναφαίρετον, ὡς καὶ τὸ ἕτερον ἐν μεμβράναις εὐαγγέλιον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, αἰδοῖ καὶ σεβασμῷ τῆς ἀρχαιότητος προαγόμενοι, καὶ ἐξασφαλίσαι τοῦτο βουλόμενοι φρικταῖς ἀραῖς καὶ ἐπιτιμίοις καθυποβάλλομεν τὸν ὅπως ποτὲ βουλησόμενον ἀποξενῶσαι αὐτὸ τῆς προειρημένης ἱερᾶς ἐκκλησίας· διὸ καὶ ὑποφαινόμεθα.

Ἐν ἔτει αωνγ'. Ἰουνίου κἀ.

† Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός »
(Ἔπεται συνέχεια).

ΕΜ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ
ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΖΕΥΧΕΙ ς'.

σελ.	στήλ.	στίχ.
291	2	36 γράφει Σάβα
291	2	37 » Σαβᾶ

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΤΕΥΧΕΙ Ζ'.

σελ.	στήλ.	στίχ.
45	2	31 γράφει Dyaushpitar
45	2	32 » Djeus
57	1	7 » Chasles
58	2	50 » ἀπατεῶνων

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΤΕΥΧΕΙ Η'—Θ'.

σελ.	στήλ.	στίχ.
110	1	19 γράφει Μριτάνδα
111	1	13 » Ἀφροδίτη
111	2	10 » φέροντά τε
112	2	5 » στεροπήν
112	2	29 » Ἐχίδνης
113	1	3 » θ'
113	1	5 » 372
113	1	29 » κυανόπεπλον
117	1	37 » Ὄβριάρεως
118	1	13 » (Δ Β. Ε. 71)

πανταχοῦ

» Ménard

(1) Περί τούτων θέλομεν πραγματευθῆν ἰδίως καὶ ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ Μουσικῷ Συλλόγῳ.